

Arhiepiscopia Aradului

Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad

ANUARUL

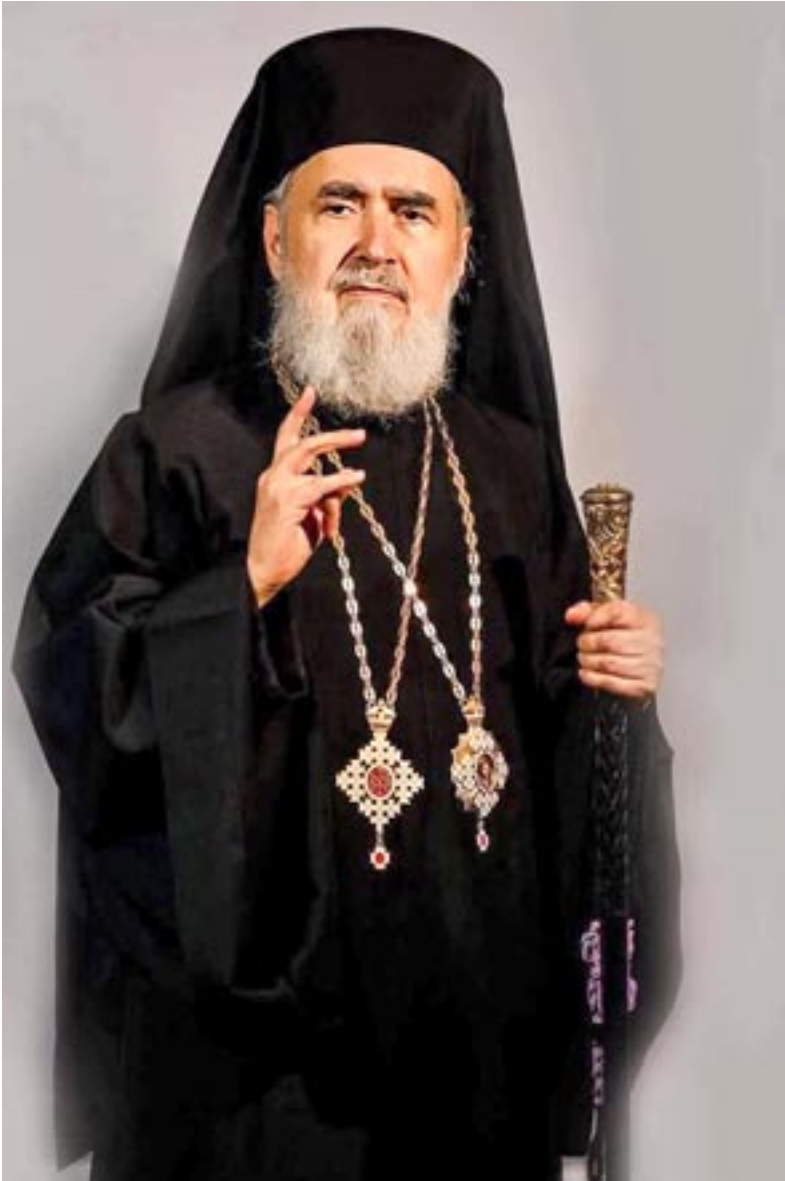
FACULTĂȚII DE TEOLOGIE
ORTODOXĂ DIN ARAD

ANUL UNIVERSITAR
2023-2024

Apare cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului
Dr. Timotei Sevcicu
Arhiepiscopul Aradului

ARAD
2025

Înaltpreasfințitul Părinte
Dr. TIMOTEI SEVIȚIU
Arhiepiscopul Aradului

Președinte de onoare:
ÎPS DR. TIMOTEI SEVICIU
Arhiepiscopul Aradului

Coordonatori:
Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja
Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru

DTP: Toma S. Muntean

Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad

ISSN 2558 - 8605
ISSN-L 2558 -8605

CUPRINS

Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja Cuvânt înainte _____	10
† ÎPS Timotei Seviciu, Arhiepiscop al Aradului Cânt ceresc _____	15
STUDII _____	21
Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja Dumitru Stăniloae și Vladimir Lossky – Nuanțările apofatismului în două texte fundamentale pentru Dogmatica Ortodoxă _____	23
Pr. Conf. Univ. Dr. Caius-Claudius Cuțaru Istoria și Filosofia religiilor în preocupările Părintelui Profesor Vintilă Popescu la Academia Teologică din Arad _____	35
Pr. Prof. Univ. Dr. Florin Dobrei Din legăturile Imperiului bizantin cu spațiul carpato-danubiano-pontic în prima jumătate a secolului al VI-lea _____	58
Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan Trăsăturile esențiale ale cunoașterii lui Dumnezeu la părintele Stăniloae și importanța lor pentru mântuirea omului _____	71
Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile Vlad De la fericita tristețe la tristețea pătimasă _____	87

Arhim. Conf. Univ. Dr. Teofan Mada Întâietatea harului dumnezeiesc necreat în practica rugăciunii isihaste _	103
Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu Tămăduirea trupească și tămăduirea duhovnicească reflectată în slujba Tainei Sfântului Maslu _____	129
Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu Timpul predicii sau când și cât predicăm _____	150
Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț Recunoștința caransebeșenilor față de Mitropolitul Nicolae Corneanu, la trei decenii de la reînființarea Episcopiei Caransebeșului. Mărturii din trec- cut și actualitate _____	161
Pr. Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu Părintele Ilarion V. Felea - anii de muceniec _____	178
Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg Dimensiunea misionară a vieții liturgice. Câteva repere nou testamentare _	187
Pr. Lect. Univ. Dr. Valeriu Gabriel Basa Tribuna, cel dintâi amvon al Părintelui Roman Ciorogariu _____	202
Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang Noțiunea de Patrologie și necesitatea depășirii vechilor scheme reductive în cercetarea actuală _____	219
Pr. Lect. Univ. Dr. Ioan Lazăr Numele Domnului și numele omului _____	228
Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean Dirijorul de cor - analize ale unor repertorii-capodopere corale românești și universale _____	239
CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ _____	253
Activitatea de cercetare a profesorilor Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea“ din Arad. Anul universitar 2023-2024 _____	255

DISCURSURI LA EVENIMENTELE FACULTĂȚII _____	279
STUDENȚII FACULTĂȚII _____	287
CRONICA _____	297

CUVÂNT ÎNAINTE

Anul 2024, proclamat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române ca „An omagial al pastorației și îngrijirii bolnavilor și An comemorativ al tuturor Sfinților tămăduitori fără de arginți” a însemnat o adâncire în cunoașterea realităților generate de boală și suferință printr-o reflecție pastorală și teologică la dimensiunea terapeutică a Bisericii, la lucrarea iubitoare a Preasfintei Treimi în lume, la modelele terapeutice ale Sfinților și la responsabilitatea continuă față de bolnavi ca parte a misiunii Bisericii Ortodoxe în lumea actuală.

În același timp, canonizarea noilor Sfinți români în anul 2024 a reprezentat un prilej de împlinire, bucurie și nădejde creștină ca pregătire a Centenarului Patriarhiei Române. Bucuria celor care slujesc învățământul teologic la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad, oferită prin canonizarea și așezarea în rândul Sfinților a Preotului Mucenic Ilarion Felea, reprezintă totodată și o împlinire a Bicentenarului. Pregătirea pentru proclamarea liturgică a canonizării Sfântului Preot Mucenic Ilarion Felea implică Facultatea de Teologie Ortodoxă care a elaborat deja un *Program* academic, bisericesc și cultural pentru anul 2025. Din acest *Program* – publicat la finalul Anuarului – fac parte evenimente academice naționale și internaționale, precum și editarea și lansarea *Operei omnia* a Sfântului Preot Mucenic Ilarion Felea, operă proiectată în 18 volume cu un impact major asupra teologiei și pastorației Bisericii. După elaborarea textelor liturgice, de slujbă, dedicate Sfântului Preot Mucenic Ilarion Felea, care au primit aprobarea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, o parte dintre dascălii Facultății de Teologie dimpreună cu studenții, se angajează în editarea operei teologice, pastorale și duhovnicești a celui care s-a arătat mărturisitor și mucenic al lui Iisus Hristos în vremea comunismului.

În anul 2024 cadrele didactice ale Facultății au continuat editarea revistelor cu o vizibilitate științifică în teologia românească și internațională. Astfel, a fost editată revista *Teologia* cu o bună vizibilitate la nivel national și international, în cuprinsul ei fiind publicate studii semnate de teologi consacrați din țară și străinătate.

A fost editată revista *Studia Theologica et Historica Aradensia*, singura revistă științifică, indexată în baze de date internaționale, la nivelul Centrelor de cercetare din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad. Această revistă, editată de Centrul de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară din cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad se bucură de o vizibilitate tot mai mare, fiind inclusă, în noile Standarde minimale ale Comisiei Naționale de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare, între revistele de prestigiu la nivel national. Deasemenea, am continuat să edităm revista *Studia Doctoralia*, adresată studenților doctoranzi, în care au fost publicate concluziile cercetărilor științifice ale doctoranzilor de la Arad ca parte a programului doctoral de cercetare. În *Colecția Studia Doctoralia* a Facultății, în anul 2024 a apărut lucrarea de doctorat a Pr. Dr. Florin Ioan Avram, *Opera canonică a Pr. Prof. Dr. Valeria Șesan. O evaluare critică a oprei sale și importanța ei pentru sistematizarea dreptului canonic*, elaborată sub coordonarea Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus. Ca semn al atenției de care se bucură studenții, care și-au încununat studiile doctorale cu susținerea publică a tezei de doctorat, această lucrare a fost lansată într-un cadru festiv, academic, în vederea receptării concluziilor ei științifice de către publicul larg. Tot în anul 2024, la sărbătorirea ocrotitorilor Școlilor Teologice din Patriarhia Română (30 ianuarie) a fost lansat și primul volum din Colecția In Honorem, dedicat Pr. Prof. Univ. Constantin Rus la împlinirea vârstei de 70 de ani, ca semn al prețuirii și recunoștinței cadrelor didactice pentru întreaga activitate așezată în slujba Teologiei ortodoxe.

În cadrul Școlii Doctorale au fost organizate o serie de evenimente academice. În 29 mai 2024 în Aula Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, a fost organizată conferința teologică *Trăsături ale spiritualității filocalice în gândirea Sfântului Nicodim Aghioritul*, susținută de Părintele Dr. Elia Citterio din Italia, precum și conferința teologică *Trăsături ale spiritualității filocalice în gândirea Sfântului Isaac Sirul*, susținută de Părintele Dr. Sabino Chiala, cadru didactic la Academia Ambrosiana din Milano (Italia), specialist în spiritualitatea filocalică siriacă.

În anul 2024 am intensificat activitatea de cercetare a Facultății prin deschiderea spre frumusețea și profunzimea spiritualității siriace și a celei filocalice în general, printr-un parteneriat între Editura Universității „Aurel Vlaicu”, domeniul Teologie și Editura Sfântul Nectarie, reprezentată de Ieromonahul Dr. Agapie Corbu. În acest sens, am inițiat și organizat un curs și o serie de conferințe pe teme filocalice și de spiritualitate siriacă și au fost lansate mai multe lucrări importante pentru teologia, viața și spiritualitatea Bisericii. Astfel, în 14 martie 2024 au fost lansate lucrările *Scriptura în spiritualitatea monastică. Studii de exegeză biblică patristică și „Dulceața Scripturilor” și lumina ochilor. Părinții siriieni ca tâlcuitori biblici*. În același demers de cunoaștere a teologiei, spiritualității filocalice și siriace în 29 mai 2024 am organizat la Sala Filarmonicii din Arad o conferință-dialog pentru publicul arădean, intitulată *Tradiția isihastă românească. Mărturii despre întâlniri memorabile cu duhovnici și sfinți români*, susținută de Pr. Dr. Elia Citterio, Pr. Dr. Cristinel Ioja, Ieromonahul Dr. Agapie Corbu. În acest context a fost lansat și *Eortodromionul* Sfântului Nicodim Aghioritul, tradus integral pentru prima dată în limba română. Deasemenea, în 30 mai 2024 în Sala Regele Ferdinand a Primăriei Municipiului Arad am organizat conferința *Rugăciunea inimii în tradiția siriacă. Modele de sfinți și pusnici*, susținută de Părintele Dr. Sabino Chiala, cadru didactic la Academia Ambrosiana din Milano (Italia) și moderată de Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae Tang.

Tot pentru mărturia Teologiei în societate, am organizat în 5 aprilie 2024, în parteneriat cu Arhiepiscopia Aradului și Consiliul Județean Arad, conferința dialog *Creștinismul și Biserica azi – realism, claritate, fidelitate*, susținută de Domnul Vasile Bănescu, purtătorul de cuvânt al Patriarhiei Române, ca invitat special și Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie „Ilarion V. Felea” Arad.

În anul 2024 am încercat să dezvoltăm parteneriatul academic dintre Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad și Facultatea de Teologie Evanghelică din cadrul Universității din Halle (Germania). La invitația Facultății de Teologie Evanghelică din Halle (Germania), cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, un grup de profesori de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad au participat la un seminar despre importanța și rolul cultului Bisericii Ortodoxe în viața credincioșilor. Conferențiarilor au prezentat următoarele teme: Rev. Prof. Univ. Dr. Reinhard Thole, *Liturghia arhietipală*; Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, *Recepția dogmelor în cultul Bisericii Ortodoxe*; Pr. Prof. Univ.

Dr. Ioan Tulcan, *Icoana ca expresie a credinței Bisericii Ortodoxe. Revelație și mărturisire*; Rev. Prof. Univ. Dr. Martin Illert, *Imaginile sacre din Bisericile protestante din Germania*; Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru, *Icoana și experiența doxologică ca alternativă la percepția imaginilor în post-modernitate*; Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu, *Cateheza liturgică și sensul ei pentru explicarea cultului Bisericii Ortodoxe*; Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg, *Cultul bisericesc, mediul hermeneutic al Sfințelor Scripturi*. În acest context a fost prezentată la Universitatea din Halle și lucrarea *A History of Dogmatics in the Romanian Orthodox Theology. From the Establishment of Communism to the Challenges of Postmodernity*. Cartea semnată de Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja a fost publicată în limba engleză la prestigioasa Editură Brill din Germania și a fost prezentată de Prof. Univ. Dr. Martin Illert.

În 14 noiembrie 2024 au fost organizate la Facultatea de Teologie două evenimente academice adresate studenților, masteranzilor și respectiv doctoranzilor din Patriarhia Română. Simpozionul național doctoral cu titlul *Boală și suferință. Vocația terapeutică a Bisericii în lumea actuală*, respectiv Simpozionul studențesc-masteral cu titlul *Principiile terapeutice ale sfinților—căi de restaurare în Hristos a condiției umane*. În deschiderea evenimentelor studenții s-au bucurat de prezența și de conferințele susținute de Înaltpreasfințitul Părinte Dr. Timotei Sevcicu, Arhiepiscopul Aradului, *Dimensiunea terapeutică a Bisericii*, Preasfințitul Părinte Dr. Lucian Mic, Episcopul Caransebeșului, *Este vreunul dintre voi în suferință? (...) Este cineva bolnav între voi? (Iacov 5, 13-14)*. Succinte reflecții pastorale și Domnul Lect. Univ. Dr. Florinel Cozma, medic primar (Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad), *Anul omagial al îngrijirii bolnavilor din perspectiva medicului creștin. Aportul neuroteologiei*. La Simpozionul Școlii Doctorale au participat doctoranzi de la Facultățile de Teologie din Patriarhia Română: București, Sibiu, Cluj, Iași, Oradea, Craiova și Arad.

În 18 octombrie 2024, în Domul romano-catolic din Szeged-Ungaria s-a desfășurat festivalul coral de muzică religioasă *Tedeum Laudamus* ediția a X-a, eveniment la care a participat și Corul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, instruit și dirijat de Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean. În 3 decembrie 2024 am organizat o conferință pentru studenții și masternazii Facultății și am invitat pe Preasfințitul Părinte Dr. Ieronim, Episcopul Daciei Felix. Conferința cu titlul *Hristos se naște! Darul divin pentru lumea de astăzi*, bogată în idei și sensuri teologice și existențiale a fost bine receptată și apreciată de studenții teologi ca pregătire pentru praznicul Nașterii Domnului.

În 16 decembrie 2024, la Sala Filarmonicii din Arad, Facultatea de Teologie a organizat Concertul *Colind străbun*, dedicat aniversării a 40 de ani de slujire arhierescă a Înaltpreasfințitului Părinte Dr. Timotei Sevcicu, Arhiepiscopul Aradului în Eparhia Aradului. Corurile *Atanasie Lipovan* și *Procord-Alumni*, instruite și dirijate de Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean au oferit arădenilor o seară de înaltă trăire creștină în pragul praznicului Nașterii Domnului. Cu prilejul acestui eveniment a fost editată și lansată cartea *Patristică și Paternitate*, - editori Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae Tang - în care sunt adunate, în semn de recunoștință din partea Facultății de Teologie Ortodoxă, o parte din contribuțiile teologice, științifice ale Înaltpresfințitului Părinte Arhiepiscop Timotei. Seara s-a încheiat cu o frumoasă întâlnire ALUMNI a Facultății de Teologie ca regăsire la ceas aniversar a mai multor absolvenți ai Teologiei arădene, întâlnire unde s-a discutat asupra unor proiecte și parteneriate de viitor pe care Facultatea le va dezvolta prin implicarea absolvenților ei.

Pe lângă aceste evenimente putem menționa misiunile Facultății în parohiile Arhiepiscopiei Aradului, în școli și la Penitenciarul din Arad, participarea studenților teologi la simpozioane naționale și la activitățile ASCOR, participarea cadrelor didactice la simpozioane naționale și internaționale. În acest an, în plan didactic am reușit să realizăm două grupe de studenți și să începem să ne consolidăm și mai mult ca act didactic relevant în Universitate. Parteneriatul academic cu Episcopia Caransebeșului și cu Episcopia Deveii și Hunedoarei se arată benefic în constituirea unui învățământ teologic de calitate la Arad.

În acest an, pe lângă activitățile curente, am gândit un *Program* academic, cultural și bisericesc pentru anul 2025, prin care să fie ilustrate cele trei evenimente marcante ale istoriei creștinismului și ale Ortodoxiei românești în modernitate: a) împlinirea a 1700 de ani de la primul Sinod ecumenic de la Niceea (325-2025); b) Centenarul Patriarhiei Române (1925-2025); c) proclamarea liturgică, în fața poporului dreptcredincios, a noilor Sfinți români, între care, cu multă emoție, primim în dar pe Sfântul Preot Mucenic Ilarion Felea, ocrotitorul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad.

Toate acestea reprezintă *oglanda* Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad pentru anul 2024.

Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja

CÂNT CERESC

† ÎPS Dr. Timotei Seviciu, Arhiepiscop al Aradului

În privegherea adâncă de praznic am întâmpinat Soarele Dreptății, cum glăsuiește cântarea bisericească închinată Nașterii Domnului, cu mulțumirea sufletească de a fi urmat lăsămintele străbune, în așteptarea lui Moș Crăciun, cu darurile tradiționale, pe măsura celor spirituale, revărsate mereu cu îmbelșugare de Bunul Dumnezeu, spre a face părtășie celor din jur de tot binele, iar mai drept spus, de tot ceea ce însemnează bunăvoință.

Ziua însăși de praznic adaugă prinos de mulțumire, pentru manifestarea virtuților cultivate cu râvnă, în cadrul familiilor, prieteniei sau colegialității întregii obști. De fapt, lumea întreagă, globul pământesc, sărbătorește cu entuziasm ziua care înseamnă începutul numărării anilor aproape pretutindeni. Nu poate rămâne amorțită simțirea omenească în iarnă, în peisajul mirific al anotimpului care în cântul de florile dalbe primește ecoul glasurilor îngerești, laolaltă cu cele omenești. Solemnitatea slujbelor la care participă credincioșii se împletește cu sublimitatea cadrului iconografic al realității destinată înveșnicirii, cu toții contemplând din adâncul ființei cetele cerești intonând lauda cerească: „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoință.”¹ Cântul cersc lămurește că venirea Fiului lui Dumnezeu pe pământ este însoțită de îngeri. În momentele cruciale ale vieții Mântuitorului, prezența îngerilor este învederată sau simțită de cei ce-L înconjoară, amintind, de pildă, însăși Bunavestire către Sfânta Fecioară, ocrotitorul Iosif la refugiarea în Egipt și revenirea în Țara Sfântă, Mântuitorul în pustiu la Carantaniei înfruntând ispitirea celui rău, la rugăciunea din grădina Ghetsimani, la vremea Pătimirii, precum și la cea a Învierii și Înălțării la cer; tradiția iconografică reprezentând pe îngeri și în alte momente însemnate, ca de pildă

¹ Luca 2, 14;

la Botezul în Iordan.² Dealtfel, în rânduiala bisericească nu lipsește cântul îngeresc menționat cu răspunsul și al psalmistului că „izbăvire a trimis Domnul poporului Său.”³ Domnul Însuși referindu-Se la putința apărării Sale, răspunzând lui Petru, zice: „Sau ți se pare că nu pot să rog pe Tatăl Meu și să-Mi trimită acum mai mult de douăsprezece legiuni de îngeri?”⁴ Sau în legătură cu cea de-a doua venire spune: „Când va veni Fiul Omului întru slava Sa, și toți sfinții îngeri cu El, atunci va șede pe tronul slavei Sale.”⁵

Adâncind cuprinsul imnului îngeresc, găsim potrivit tâlcuirii textul unui cuvânt al Sfântului Ioan Gură de Aur la sărbătoarea Nașterii Domnului, și anume:

„Taină străină și minunată văd; cântecele păstorilor răsună împrejurul urechilor mele; nu cântă cu fluierul o cântare lipsită de sens, ci cântare cerească. Îngerii cântă, Arhanghelii melodiază, Heruvimii înalță imne, Serafimii doxologesc. Toți prăznuiesc văzând pe Dumnezeu pe pământ și pe om în ceruri, pe Cel de Sus jos din pricina Tainei întrupării și pe cel de jos sus din pricina iubirii de oameni. Astăzi Betleemul a imitat cerul; în locul stelelor primește pe îngeri cântând, iar în locul soarelui face loc, în mod necircumscris Soarelui Dreptății. Nu cerceta cum se petrece acest lucru, căci unde vrea Dumnezeu, rânduiala firii este învinsă. A voit, a putut; S-a pogorât, a mântuit, toate conlucrează cu Dumnezeu. Astăzi Cel ce Este se Naște și Cel ce Este se face ceea ce nu era. Fiind Dumnezeu, Se face Om, fără să înceteze de a fi Dumnezeu. Nu S-a făcut om prin o îndepărtare de Dumnezeu și iarăși nici nu S-a făcut din om Dumnezeu pe calea unei perfecțiuni progresive, ci fiind Cuvânt S-a făcut trup, rămânându-I neschimbată firea Lui din pricina impasibilității.”⁶

Stăruind asupra cântului îngeresc este de precizat că „slava lui Dumnezeu S-a arătat numai prin venirea Fiului pe pământ prin întruparea Lui. Sfântul Evanghelist Ioan și ceilalți apostoli au văzut cu întruparea Fiului sau Cuvân-

² Matei 1, 20-24; 4, 11; 16, 27; 26, 53; Luca 1, 26-38; 22, 43;

³ Psalm 110, 9;

⁴ Matei 26, 53;

⁵ Matei 25, 31;

⁶ Cuvânt la Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos, în SFÂNTUL IOAN HRISOSTOM, *Cuvântări la Praznice Împărătești*, în „Izvoarele Ortodoxiei”, București, 1945, vol. V, trad. D. Fe-cioru, p. 25;

tului „slava Domnului”... Fiul este „Împăratul slavei” cum Îl numește psalmistul,⁷ iar Apostolul neamurilor vede în El descoperită ”strălucirea slavei și chipul Tatălui.”⁸ Slava este numită ”slava Tatălui” adică a lui Dumnezeu Tatăl⁹ sau „Dumnezeu slavei”¹⁰ fiind izvorul ei... Mântuitorul Hristos – Fiul lui Dumnezeu este de asemenea numit „Domnul slavei”¹¹ și Care a vestit „Evanghelia slavei”¹² pentru a duce la slava cerească a Lui pe cei ce luptă a o dobândi. După Pătimirile, moartea și Învierea, Domnul S-a înălțat la cer și cu trupul de-a dreapta Tatălui¹³ unde este „în slava Tatălui”¹⁴ proslăvit¹⁵, slavă pe care Tatăl I-a dat-o și omenității Lui... El va veni întru slava Tatălui Său cu sfinții îngeri ca să răsplătească fiecăruia după faptele sale.¹⁶ Însuși Duhul Sfânt este numit „Duhul Slavei și al lui Dumnezeu” care se va odihni peste cei păcătoși pentru Hristos¹⁷ și care se vor împărtăși de slavă la arătarea Lui.¹⁸ Slava lui Dumnezeu s-a făcut văzută adesea în diferite chipuri, de pildă la Nașterea lui Hristos Domnul îngerul Domnului arătându-se păstorilor și stând lângă ei, „a strălucit împrejurul lor slava Domnului.”¹⁹ În ceea ce privește pacea se cunoaște faptul că sub înțelesul de virtute e un mesaj vestit lumii la Nașterea Mântuitorului de către îngeri, fiind darul împăcării oamenilor cu Dumnezeu și a neamurilor spre înfrățirea între ele. „Domnul Însuși este numit „Împăratul Păcii,”²⁰ Care a venit în lume să întemeieze „Împărăția lui Dumnezeu”, care constă în „dreptate, pace și bucurie în Duhul Sfânt.”²¹ Căci „dorința Duhului este viață și pace;”²² iar cei ce umblă după ea au viața și pacea. Hristos Domnul „este pacea noastră,”²³ Care a vestit „Evan-

⁷ Psalm 23, 7;

⁸ Evrei 1, 3;

⁹ Efeseni 1, 17;

¹⁰ Fapte 7, 2;

¹¹ 1 Corinteni 2, 8;

¹² 2 Corinteni 4, 4;

¹³ 1 Petru 3, 22;

¹⁴ Filipeni 2, 11;

¹⁵ Ioan 17, 5;

¹⁶ Matei 16, 27;

¹⁷ 1 Petru 4, 13-14;

¹⁸ Pr. Dr. Ioan MIRCEA, *Dicționar al Noului Testament*, București, 1984, pp. 449-450;

¹⁹ Pr. Dr. Ioan MIRCEA, *Dicționar al Noului Testament*, p. 451; Luca 2, 9;

²⁰ Evrei 7, 2;

²¹ Romani 14, 17;

²² Romani 8, 6;

²³ Efeseni 2, 14;

ghelia păcii.”²⁴ Pacea nu este un simplu dar, ci și o virtute ca rezultat al conlucrării strădaniilor creștinului cu harul lui Dumnezeu – el alăturându-i credința și faptele.”²⁵ Imnografia bisericească a sărbătorii își aduce partea cuvenită la folosirea termenilor în cauză, spre o mai limpede asimilare de către ascultători. Astfel, dintru început de amintit că termenul de înger își are un înțeles înalt, ca de pildă în imnul următor: „Prunc tânăr din frământătura lui Adam S-a născut Fiul și S-a dat credincioșilor. Acesta este Părinte și Domn al veacului ce va să fie și Se cheamă Înger de mare sfat. Acesta este Dumnezeu tare, care ține cârmuirea făpturii.”²⁶ Lămuritoare în privința numirilor folosite este și cântarea bisericească binecunoscută sub numele „Cu noi este Dumnezeu” după textul profetului Isaia: „Căci Prunc S-a născut nouă, un Fiu S-a dat nouă, a Cărui stăpânire e pe umărul Lui, și se cheamă numele Lui Înger de mare sfat, Sfetnic minunat, Dumnezeu tare, biruitor, Domn al păcii, Părinte al veacului ce va să fie. Și mare va fi stăpânirea Lui și pacea Lui nu va avea hotar...”²⁷ De altfel îngerii sunt invocați cu îndemnul de participare a credincioșilor la Taina Întrupării Domnului prin cuvintele:

„veniți să laudăm pe Maica Mântuitorului, care după naștere a rămas tot fecioară. Bucură-te cetate însuflețită a Împăratului și Dumnezeu, întru Care Hristos sălășluindu-Se, a săvârșit mântuire. Cu Gavriil să laudăm; cu păstorii să slăvim, grăind: Născătoare de Dumnezeu, roagă-te Celui ce S-a întrupat din tine să ne mântuiască pe noi.”²⁸

De asemenea și alăturarea celor care ilustrează Praznicul:

„Astăzi Hristos în Betleem se naște din Fecioara. Astăzi Cel fără de început Se începe și Cuvântul Se întrupează. Puterile cerurilor se bucură și pământul cu oamenii se veselește; magii daruri aduc; păstorii minunea vestesc; iar noi neîncetat cântăm: slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire!”²⁹

²⁴ Faptele Apostolilor 10, 36;

²⁵ Pr. I. MIRCEA, *Dicționar al Noului Testament*, pp. 351-352;

²⁶ *Canonul întâi al Nașterii Domnului*, oda 6, stih 3;

²⁷ Isaia, 9, 5-6;

²⁸ *Laudele Utreniei sărbătorii*, stih 4;

²⁹ *Laudele Utreniei sărbătorii*, Și acum...;

Nu mai puțin colindele tradiționale de praznic cântă participarea deosebită a sfinților îngerii împreună cu toți ceilalți la evenimentul pe care creștinătatea îl socotește înnoitor pentru întreaga făptură. Dintre acestea amintim următoarele versuri: „Praznic luminos/strălucit, frumos... îngerii cântau/păstori fluierau...”³⁰ sau altele: „Din Fecioara preacinstită/De Dumnezeu dăruită/Care din veci e sfințită/Și de îngerii preamărită.”³¹

Parte din însușirile îngerilor pentru importanța lor, au fost însușite de către credincioșii râvnitori, desigur în măsura propriei lor alcătuirii. Oricum prin nevinovăția generatoare de virtuți a copiilor sunt numiți îngerii sau îngerăși. Și colindele atestă această formulă improprie, ca de exemplu: „Irod împărat/La suflet întinat/Poruncă a dat/Pruncii le-a tăiat/Acei copilași/Acum îngerăși/De Domnul Iisus/În cer sus s-au dus.”³² Nu e de prisos a preciza aici, că cele nouă cete îngerăști sunt alcătuite din câte trei trepte, și anume: Serafimii, Heruvimii și Tronurile, apoi Domniile Puterile și Stăpâniile, mai apoi Începătoriile, Arhanghelii și Îngerii, deci Îngerii sunt ultima treaptă din grupa ce vine în mod nemijlocit cu oamenii.³³ După apartenența lor atribuțiile sunt legate de bunul mers al universului. De aceea sunt îngerii ai apelor, ai focului, ai adâncului și alții.³⁴ Aflăm acum, cu sprijinul îngerului păzitor al fiecăruia îndemnul personal sau colectiv, de a fi ca îngerii din cer, după cum arată Mântuitorul.³⁵ De menționat că Domnul Hristos spune: „Vedeți să nu disprețuiți pe vreunul din aceștia mici, că zic vouă: Că îngerii lor, în ceruri, pururea văd fața Tatălui Meu, Care este în ceruri.”³⁶ Anul pe care îl încheiem, omagial în Biserica noastră, pentru grija față de cei suferinzi, precum și comemorativ al sfinților ce au urmat pe această cale pe îngerii, constituie un exemplu de viitor, dovedind folosul material și spiritual în împlinirea unui deziderat umanitar. Înălțăm rugăciune stăruitoare spre împlinirea tuturor năzuințelor spre bine în pragul Anului Nou, adăugând urările tradiționale, ca lucrarea credinței în Dumnezeu să fie spre mulțumirea tuturor și slava Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh. Amin.

³⁰ Prof. Ioan BRIE, *73 Colinde*, Cluj-Napoca, 1980, p. 43;

³¹ Prof. I. BRIE, *73 Colinde*, p. 50;

³² Prof. I. BRIE, *73 Colinde*, p. 77;

³³ Cf. Pr. Pr. I. MIRCEA, *Dicționar al Noului Testament*, p. 244;

³⁴ Pr. I. MIRCEA, *Dicționar al Noului Testament*, Apocalipsa 7, 1; 14, 18; 16, 5; 18, 1; 20, 2;

³⁵ Matei 22, 30;

³⁶ Matei 18, 10.

STUDII

DUMITRU STĂNILOAE ȘI VLADIMIR LOSSKY – NUANȚĂRILE APOFATISMULUI ÎN DOUĂ TEXTE FUNDAMENTALE PENTRU DOGMATICA ORTODOXĂ

Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja

Abstract

In this study we tried to capture the contribution of theologians Dumitru Stăniloae and Vladimir Lossky to the renewal of Orthodox epistemology. In this sense, we analyzed the perspectives they open in epistemology regarding the use of the texts of the Church Fathers. We also emphasized the role that Saint Gregory Palamas has in Father Stăniloae's thinking and understanding apophaticism, as well as the influence of Saint Maximus the Confessor regarding the apophatic-cathartic-existential unity. We also showed the implications of understanding epistemology in anthropology and even soteriology and emphasized the distinction of Stăniloae's epistemological conception from that of Lossky's.

Keywords

Dumitru Stăniloae, Vladimir Lossky, gnoseology, apophatism, Orthodox Dogmatics, experience

In Dogmatica secolului al XX-lea, părintele Dumitru Stăniloae (1903-1993) și teologul rus Vladimir Lossky (1903-1958) ocupă un loc special, decisiv, în ceea ce numim *sinteza neopatristică* și înnoirea Dogmaticii în secolul al XX-lea. Amândoi, născuți în anul 1903, aduc o contribuție cu implicații majore în recuperarea gândirii, metodei și duhului Părinților în delimitare treptată atât față de Dogmaticile apusene, catolice și protestante, cât și în raport cu influențele scolasticii medievale din Dogmaticile ortodoxe ale secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea. Gândirea lor teologică a fost analizată și valorificată în decursul timpului în foarte multe studii și lucrări de specialitate, exercitând o influență majoră asupra gândirii dogmatice actuale. Vladimir Lossky mult mai cunoscut în Occident prin scrierile sale a avut o influență majoră la înnoirea Dogmaticii, deși opera lui, datorită mutării devreme la cele veșnice nu a fost dezvoltată și articulată deplin. Dumitru Stăniloae deși nu la fel de cunoscut în Occident, datorită și contextului comunist-ateu, reușește să articuleze mult mai mult gândirea teologică, prin recursul la Părinți și Filocalie, la Liturghie și la resorturile adânci ale experienței eclesiale, personal-comunitare, fiind un veritabil Părinte al Bisericii din secolul al XX-lea.

1. Două texte, două contexte

Cele două texte de spiritualitate se referă la cele două lucrări fundamentale atât pentru Spiritualitatea ortodoxă în Teologia modernă, cât și pentru Dogmatica ortodoxă din a doua jumătate a secolului al XX-lea. Astfel, în 1944, Vladimir Lossky publică lucrarea *Essai sur la Théologie mystique de l'Eglise d'Orient*¹, oferind o nouă perspectivă metodologică și de conținut în ceea ce privește dogma și spiritualitatea, ascetica și mistică. El depășește separațiile metodologice ale gândirii occidentale dintre dogmă și spiritualitate, ascetică și mistică și oferă o perspectivă unitară, fundamentată în gândirea, experiența și metodologia Părinților Bisericii. Această lucrare va exercita o influență majoră asupra gândirii ortodoxe până astăzi și va naște noi aprofundări dogmatice și duhovnicești după criteriile Tradiției. Celălalt text despre spiritualitatea ortodoxă se referă la Cursul de ascetică și mistică al părintelui Dumitru Stăniloae, predat la București și publicat ca al treilea

¹ Vladimir LOSSKY, *Essai sur la Théologie mystique de l'Eglise d'Orient*, Aubier, Paris 1944; Vl. LOSSKY, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, trad. Pr. Dr. Vasile Răducă, Editura Anastasia, București, 1993.

volum din Teologia Morală Ortodoxă², titlu sub care putea să treacă, în 1981, de cenzura comunistă.

Cele două lucrări își au rădăcinile în perioada interbelică, fiind publicate și valorificate în contexte diferite³. Rădăcinile celor două lucrările pot fi plasate în efortul teologilor de redescoperire a misticii în teologia occidentală și răsăriteană și de unificare a acesteia cu demersul teologic prea arid, generat de o gândire abstractă, închisă în concepte fără viață și deconectate de cele mai multe ori de la experiența Bisericii. Pe de altă parte, cele două lucrări se înscriu în demersul teologilor de a oferi un răspuns fundamentat în Tradiția Bisericii la dramele experimentate de întreaga umanitate în contextul celui de-al doilea război mondial și al expansiunii totalitarismelor și ateismului militant. Totodată, în plan ortodox, cele două lucrări se înscriu în demersul înnoirii Dogmaticii prin redescoperirea gândirii și experienței Părinților, prin unificarea dogmei cu experiența și spiritualitatea Bisericii. Dar, dacă lucrarea lui Lossky apărea în Occident ca un răspuns privind credința și ethosul Bisericii Ortodoxe și din dorința detașării de anumite aspecte ale filosofiei religioase ruse, lucrarea părintelui Dumitru Stăniloae apare în contextul presant al comunismului românesc, un context presant pentru promovarea concepției teologice cu privire la asceză și mistică și în contextul apariției la Sibiu a primelor patru volume din Filocalia. Lucrarea părintelui Stăniloae își are rădăcinile în anii dificili ai instaurării comunismului în România, fiind de fapt cursul predat de el la București și fundamentat în special pe spiritualitatea filocalică.

În lucrarea sa, părintele Dumitru Stăniloae asumă o parte considerabilă din gândirea lui Lossky exprimată în *Essai sur la Théologie mystique de*

² Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Morală Ortodoxă*, III, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981. După căderea comunismului se va reacheza în lumină titlul de Ascețică și Mistică Ortodoxă sau a Bisericii Ortodoxe sau Teologia Ascețică și Mistică Ortodoxă – pentru a oferi doar câteva variante - în edițiile care vor fi publicate (A se vedea, Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Ascețica și Mistica Bisericii Ortodoxe*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2002; *Teologia Ascețică și Mistică Ortodoxă, Opere complete*, 13, Editura Basilica, București, 2019). Amintim și traducerea în limba franceză a lucrării cu titlul *Théologie Ascétique et Mystique de L'Église Orthodoxe*, Éditions du Cerf, Paris, 2011.

³ Despre contextul teologisirii lui Vladimir Lossky în Occident cu provocările teologice, filosofice și social-culturale a se vedea Ioan I. ICA JR, „Vl. Lossky și vederea lui Dumnezeu „Introducere” la Vladimir Lossky, *Vederea lui Dumnezeu*, Editura Deisis, Sibiu, 1995, pp. 5-60; Cristinel IOJA, „Vladimir Lossky – the Hermeneutics of Tradition as Patristic and Ecclesial Theology”, in *International Journal of Orthodox Theology* 3:2, 2012, pp. 157-174.

l'Eglise d'Orient, însă se și delimitează de unele interpretări ale teologul rus, nuanțându-le înțelesul. Totodată putem spune că Lossky exercită o anumită influență asupra gândirii părintelui Stăniloae, influență pe care acesta o acceptă în contextul conformității cu gândirea Părinților. Dovadă că atunci când Lossky nu își nuanțează conceptele și conținutul teologic, lăsând loc influențelor filosofiei existențialiste exprimată în cheia gândirii lui Nicolai Berdiaev sau a altor filosofi ruși din diaspora, părintele Stăniloae, potrivit gândirii Părinților, operează nuanțări constructive. Dintre aceste nuanțări amintim pe cele din registrul gnoseologiei, cele privitoare la înțelegerea apofatismului cu implicații până în antropologie.

2. Stăniloae și Lossky – apofatismul ca experiență, contemplare și îndumnezeire

Reflectând la textele gnoseologice din *Essai sur la Théologie mystique de l'Eglise d'Orient*, părintele Dumitru Stăniloae recunoaște încă de la început meritul lui Vladimir Lossky de a aduce „în conștiința teologică ortodoxă apofatismul ca trăsătură dominantă a teologiei ortodoxe”⁴. Acest merit îl așează în contextul necesității delimitării gândirii dogmatice ortodoxe de structurile Manualelor de Dogmatică apusene și răsăritene influențate de scolastică. Întrucât, în aceste Dogmatici nu se făcea distincția între apofatismul Părinților și teologia negativă, apofatismul fiind identificat cu via negativă, adică tot cu o operare rațională în plan gnoseologic. Practic, delimitarea lui Lossky reprezintă un punct de cotitură în înțelegerea gnoseologiei după criteriile Tradiției, deși părintele Stăniloae va opera o serie de nuanțări, mutând frontiera înțelegerii gnoseologiei prin recursul la gândirea palamită.

În explicarea apofatismului gnoseologic, Lossky pleacă de la gândirea lui Dionisie Areopagitul din *Teologia mistică*⁵ și îl pune în corespondență cu urcușul lui Moise pe Sinai – descris de Grigorie de Nyssa – care, în fond, redă imaginea unei „discontinuități de natură” prin distincția fundamentală dintre creat și necreat, ceea ce arată, în final, incognoscibilitatea divină. Această perspectivă, în viziunea lui Lossky, fundamentată și pe gândirea Părinților Capadocieni, conduce la imposibilitatea exprimării ființei lui Dumnezeu în concepte raționale. Părintele Stăniloae apreciază la Lossky faptul că înțelege apofatismul nu simplu ca o operare intelectuală, ca teologie a

⁴ Pr. D. STĂNILOAE, *Ascetica și Mistica Bisericii Ortodoxe*, p. 260.

⁵ Vl. LOSSKY, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, pp. 53-55.

conceptelor, abstractă, ci ca „autodepășire existențială”, ca „unire supraconceptuală cu Dumnezeu”, care are mai multe grade și prin care întregul om este vizat⁶.

Prin urmare, Lossky înțelege că apofatismul nu este nici agnosticism, nici mistică impersonală, nici experiența unei „dumnezeiri-neant”, nici teologie abstractă în care operăm cu conceptele, ci o teologie contemplativă, personală-comunională, unitivă, de unde o dimensiune antinomică a cunoașterii. Capătul apofatismului nu este cunoașterea rațională, ci unirea, îndumnezeirea⁷. În concret, ia ca exemplu dogma Treimii, prin excelență antinomică, pe care pentru a putea să o contemplăm „trebuie să ajungem la starea îndumnezeită”⁸. El precizează că aplicând metoda apofatică cunoașterii, nu se referă la esoterism și nici la gnosticism, ci se referă la „o școală de contemplare în care fiecare își primește partea sa de experiență a tainei creștine trăite de Biserică”⁹.

Urmând firul logic al prezentării apofatismului de către Lossky, părintele Stăniloae scrie: „Socotim prezentarea lui Lossky justă, întrucât vede în apofatism o atitudine generală a conștiinței față de misterul divin și o unire cu divinul care transformă, sau îndumnezeiește, pe om”¹⁰. De aici observăm, accentul pe care cei doi teologi îl așează pe experiență, unire, fără confuzie între Dumnezeu și om, îndumnezeire prin afirmarea distincției creat-necreat, în ceea ce privește gnoseologia. Prin acest demers se delimitează de panteism, deism, esoterism și alte concepții mistice care făceau carieră în Occident. Această perspectivă recuperată în Dogmatica ortodoxă încă din perioada interbelică în ceea ce privește gnoseologia va marca gândirea dogmatică ortodoxă până astăzi.

Fiind de acord cu Lossky în ceea ce privește înțelesul apofatismului profundat pe linia lui Grigorie de Nyssa și mai ales Dionisie Areopagitul, părințele Stăniloae precizează câteva aspecte completând viziunea gnoseologică a lui Lossky. Mai mult, echilibrează tendințele lui Lossky spre un apofatism în care rolul rațiunii, al catafaticului era incert.

⁶ Pr. D. STĂNILOAE, *Ascetica și Mistica Bisericii Ortodoxe*, pp. 264-265.

⁷ Vl. LOSSKY, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, p. 71.

⁸ Vl. LOSSKY, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, p. 71.

⁹ Vl. LOSSKY, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, pp. 69-70.

¹⁰ Pr. D. STĂNILOAE, *Ascetica și Mistica Bisericii Ortodoxe*, p. 266.

3. De la Dionisie Areopagitul la Grigorie Palama

Părintele Stăniloae aduce unele completări viziunii gnoseologice a lui Lossky care – în opinia lui – nu cuprinde în abordarea teologică, aspectul *vederii luminii dumnezeiești*, esențial în înțelegerea apofatismului și a gnoseologiei ortodoxe. Părintele Stăniloae nuanțează, spre deosebire de Lossky, problema cunoașterii, vorbind despre diferitele trepte ale apofatismului. El subliniază, spre deosebire de Lossky că incognoscibilitatea de pe treptele inferioare și cea de pe treptele cele mai înalte ale urcușului duhovnicesc nu este totală pe fiecare treaptă. În această nuanțare părintele Stăniloae introduce în discuție viziunea palamită prin care va oferi noi dimensiuni gnoseologiei ortodoxe. Lossky, fără aplicarea teologiei palamite în structura și conținutul gnoseologiei, rămâne într-un registru în care vorbește, în general, de o necunoaștere a lui Dumnezeu – oarecum experiată – fără a vorbi de vederea luminii dumnezeiești¹¹.

În toate Dogmaticile de școală întâlnim repetate textele lui Dionisie Areopagitul, fie după original, fie interpretate prin filiera intelectualistă a teologiei scolastice. Varlaam, în disputa cu sfântul Grigorie Palama, nu contesta incognoscibilitatea ființei lui Dumnezeu, ci posibilitatea unei experiențe reale a lui Dumnezeu prin vederea luminii necreate, deci respingea posibilitatea experienței omului cu Dumnezeu în energii. De aceea, părintele Stăniloae, depășind viziunea dogmaticilor de școală și viziunea lui Lossky în ceea ce privește gnoseologia nuanțează apofatismul ca experiență a omului cu Dumnezeu în energiile necreate și îndumnezeitoare.

Părintele Stăniloae vede o dinamică în trepte a cunoașterii lui Dumnezeu. El vorbește despre cunoașterea energiilor divine „învelite în natură” care este însoțită de „conștiința necunoașterii energiilor divine descoperite”, în timp ce cunoașterea energiilor divine descoperite este însoțită de „conștiința absolutei incognoscibilități a ființei divine”. De unde concluzia că apofatismul este prezent în amândouă din aceste două stadii, dar mai accentuat în al doilea stadiu. Părintele Stăniloae arată că există trepte ale apofatismului, pe care le explică prin teologia energiilor necreate prin care experimentăm prezența lui Dumnezeu în noi: a) teologia negativă intelectuală este prima formă de

¹¹ Pr. D. STĂNILOAE, *Ascetica și Mistica Bisericii Ortodoxe*, pp. 267-268. Despre acest subiect pe care l-am abordat pe larg a se vedea CRISTINEL IOJA, „Repere ale gnoseologiei ortodoxe în sinteza neopatristică”, în *Cunoașterea lui Dumnezeu în Teologia dogmatică ortodoxă. Premise spiritual-ecclesiale și provocări actuale*, Editura Astra Museum, Sibiu&Editura Doxologia, Iași, 2020, pp. 131-169, în special pp. 152-156, 157-161.

apofatism; b) după ce ne ridicăm peste orice negație și peste simțirea apofatică a acestei operații intelectuale, se intră în starea de tăcere produsă de rugăciune – un fel de simțire pe întuneric a energiilor divine; c) apofatismul vederii luminii dumnezeiești¹².

În această stadiu, părintele Stăniloae depășește viziunea gnoseologică a lui Lossky și introduce în analiza dogmatic-duhovnicească viziunea integratoare a sfântului Grigorie Palama. Lossky, fundamentat în special pe Dionisie Areopagitul, se oprește la al doilea stadiu al cunoașterii lui Dumnezeu, la capătul rugăciunii ca supremă treaptă a urcușului duhovnicesc, o cunoaștere și o simțire pe *întuneric* a energiilor divine. El subliniază distincția dintre Grigorie Palama și Dionisie Areopagitul, care nu are în vedere în *Teologia Mistică* apofatismul vederii luminii dumnezeiești, ci „tenebrele supraluminoase”. Acestea sunt alteceva decât teologia negativă, o anumită simțire pe întuneric a lui Dumnezeu, fiind caracterizate paradoxal ca „o prea mare abundență de lumină”. Astfel, sfântul Grigorie Palama distinge vederea luminii divine atât de teologia negativă, care este însoțită de o oarecare simțire apofatică, cât și de apofatismul de la capătul rugăciunii în care are loc oprirea oricărei cugetări pe întuneric, expresie a neputinței noastre de a înțelege pe Dumnezeu¹³.

A treia treaptă a apofatismului, vederea luminii dumnezeiești nu este teologie negativă, ci *unire*, este momentul nu doar al părăsirii tuturor conținuturilor minții, ci și a lucrării ei – *odihna minții* în care există o conștiință a înțelegerii cu privire la nemărginirea și adâncul de taină a lui Dumnezeu. Varlaam susținea că vederea luminii este teologie negativă și că această teologie reprezintă ultima treaptă a urcușului duhovnicesc. Grigorie Palama tâlcuiește pe Dionisie Areopagitul în sensul în care urcușul duhovnicesc al lui Moise nu se oprește la teologia negativă, ci Moise intră în întunericul tainic și se unește cu Cel necunoscut, fapt pentru care această vedere nu o putem rezuma doar la teologia și contemplația prin negație. Părintele Stăniloae concluzionează întreaga problematică într-un text explicit:

„Rămâne, așadar, stabilit că teologia negativă este altceva decât vederea luminii dumnezeiești, ca o treaptă inferioară aceleia. Tot așa, că între ea și vederea luminii dumnezeiești mai este un apofatism intermediar, experiat într-un mod existențial de toată ființa noastră, într-o stare culminantă a rugăciunii, ca simțire

¹² Pr. D. STĂNILOAE, *Ascetica și Mistica Bisericii Ortodoxe*, pp. 268-270

¹³ Pr. D. STĂNILOAE, *Ascetica și Mistica Bisericii Ortodoxe*, p. 270.

pe întuneric a prezenței lui Dumnezeu și ca tăcere totală a miștii. Primele două stări le atinge omul prin puterile lui naturale, ajutate, se înțelege, de harul primit la Botez și în Taina Sfântului Mir. Prin ele mintea ajunge în apropierea prăpastiei ce desparte cunoașterea ei de Dumnezeu, dar se află încă dincoace, pe tărâmul omenescului. Dar răpită de Dumnezeu, trece dincolo, la vederea luminii. Desigur și vederea luminii dumnezeiești este însoțită de un apofatism, căruia i-am putea zice de gradul al treilea. Dar nu mai e un apofatism în sensul de vid, precum cele două anterioare. El constă, pe de o parte, în conștiința celui ce vede că acea lumină nu poate fi cuprinsă în concepte și examinată în cuvinte, iar pe de alta, că mai sus de ea este ființa divină, care rămâne cu totul inaccesibilă”¹⁴.

Această vedere a luminii dumnezeiești înseamnă afirmarea prezenței lui Dumnezeu în unirea îndumnezeitoare cu omul, care devine el însuși lumină.

Totuși, considerăm că nuanțările părintelui Stăniloae deși sunt juste în contextul abordării gnoseologiei de către Lossky, nu aduc un prejudiciu gândirii teologului rus deoarece, în aceeași lucrare, Lossky acordă atenție într-un capitol aparte, vederii luminii dumnezeiești, împărtășirii omului din Lumina neCreată a dumnezeirii. Desigur, nu atinge nuanțele părintelui Stăniloae plecând de la gândirea sfântului Grigorie Palama dar arată ca lumina este „un dat al experienței mistice” care „depășește în același timp simțurile și înțelegerea”¹⁵. De asemenea, Lossky scrie în capitolul despre *lumina dumnezeiască*:

„Ne găsim, din nou, în domeniul apofaticului, în care am început studiile noastre privind tradiția orientală. Dar, în locul întunericului dumnezeiesc, este lumina, în locul uitării de sine este conștiința personală care în experiența harului s-a iluminat pe deplin. Aceasta înseamnă că, actualmente, este vorba de desăvârșirea dobândită, de firea transformată prin unirea cu harul, de o fire care ajunge și ea lumină”¹⁶.

¹⁴ Pr. D. STĂNILOAE, *Ascetica și Mistica Bisericii Ortodoxe*, pp. 275-276.

¹⁵ VI. LOSSKY, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit* p. 251.

¹⁶ VI. LOSSKY, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit* p. 260.

Aceste nuanțări subliniază efortul celor doi teologi din secolul al XX-lea de a recupera, în registrul gnoseologic, marile sinteze dogmatice și spiritual-experimentale ale Părinților, de a oferi o Dogmatică vie și eclesială, o cunoaștere a lui Dumnezeu contemplativ-rațional și unitiv-îndumnezeitoare.

4. Și totuși catafaticul?

Desigur, exista riscul ca în delimitarea teologilor ortodocși de raționalismul și abstractismul scolasticii medievale inserat în Dogmatici și în structurile sistematizării doctrinei să ignore sau să escamoteze rolul și locul dimensiunii catafatice a cunoașterii în Ortodoxie. Apofatismul cu accentul pe experiență, contemplare și îndumnezeire, putea fi înțeles ca un fel de metodologie care să nu țină seama și de valoarea și rosturile creaturale ale rațiunii în urcușul contemplativ al omului. Lossky se pare că a fost influențat de o asemenea perspectivă și după el și alți teologi și filosofi ortodocși ai secolului al XX-lea. Părintele Stăniloae observă chiar de la apariția lucrării *Essai sur la Théologie mystique de l'Eglise d'Orient*, că Lossky „accentuează foarte mult apofatismul” deși „recunoaște până la un grad necesitatea conceptelor” și chiar „explică de ce Sfinții Părinți folosesc pentru aceeași cunoaștere atât termenul λόγος (rațiune), cât și θεωρία (contemplație), făcând din rațiunile lucrurilor un obiect al contemplației”¹⁷.

Dumitru Stăniloae continuă să explice raportul dintre rațiune și contemplație la Părinți, pentru a întări și mai mult echilibrul cunoașterii lui Dumnezeu în Ortodoxie, depășind astfel tendințele spre accente unilaterale: „la ei, raportul dintre rațiune și contemplație nu e un raport de alternative ce se exclud, ci ele se întregesc, se condiționează, se nutresc reciproc. Dumnezeu e dincolo de rațiunea discursivă, dar nu e lipsit de rațiune, ci El este Rațiunea supremă (...) Dacă Dumnezeu e rațiunea supremă de ce n-ar fi prezentă în contemplația umană și rațiunea sau de ce rațiunea umană n-ar fi contemplație desfășurată, iar contemplația, rațiune a ceea ce s-a adunat din această desfășurare”¹⁸. Este evidentă lucrarea părintelui Dumitru Stăniloae de a evita tendințele spre un *apofatism total* pe care Lossky le afișa în unele texte teologice. Acest echilibru în gândirea părintelui Stăniloae era generat, în primul rând, de gândirea sfântului Maxim Mărturisitorul a cărei

¹⁷ Pr. D. STĂNILOAE, *Ascetica și Mistica Bisericii Ortodoxe*, pp. 248-249.

¹⁸ Pr. D. STĂNILOAE, *Ascetica și Mistica Bisericii Ortodoxe*, p. 249.

operă în mare parte era deja tradusă de teologul român încă din perioada interbelică.

În 1978 părintele Stăniloae va exprima într-un mod cuprinzător în *Teologia Dogmatică Ortodoxă* unitatea apofatic-catafatic, care decurge din unitatea natural-supranatural în ceea ce privește Revelația, idee accentuată de sfântului Maxim Mărturisitorul în *Ambigua*. Tocmai cu această idee suport pentru întreaga gândire dogmatică ortodoxă, își deschide părintele Stăniloae *Dogmatica* sa din 1978. De asemenea, va aminti într-o notă critică despre apofatismul lui Lossky și Yannaras¹⁹. Acest echilibru și unitate în distincție dintre apofatic-catafatic este expresia unității în distincție dintre persoană și ontologie, realitate care a primit nu de puține ori chiar în teologia ortodoxă accente unilaterale²⁰.

Părintele Stăniloae va scrie texte memorabile despre unitatea apofatic-catafatic, acestea fiind una dintre notele distinctive ale contribuției sale la înnoirea gnoseologiei în *Dogmatica* ortodoxă a secolului al XX-lea. Depășirea abstractismului din *Dogmatică* s-a realizat nu prin anularea rațiunii, ci prin precizarea rolului și locului ei în cunoaștere, prin inserarea ei în conținutul scriptural și duhovnicesc-liturgic al *Dogmaticii*.

De pildă, raportul dintre teologia negativă și cea afirmativă, părintele Stăniloae îl concepe într-o dinamică, teologia negativă are nevoie de teologia pozitivă, iar teologia pozitivă are nevoie de cea negativă. Astfel, teologia negativă este făcută doar în alternanță cu cea pozitivă, motiv pentru care ambele căi de cunoaștere „sunt la fel de necesare și de legitime, pe cât sunt de insuficiente, cauza primă fiind (...) mai presus de afirmări și de negații”²¹. În acest context, în care recunoaște valoarea celor două căi de cunoaștere, părintele Stăniloae, critică disprețul cu care unii teologi ortodocși vorbesc despre teologia pozitivă: „Ce ar fi dacă n-am mai spune nimic pozitiv despre Dumnezeu, nici măcar că este?”. Teologia negativă are nevoie de termenii teologiei pozitive pentru a-i nega așa încât teologia negativă nu justifică „o abdicare de la rațiune, ci pretinde o continuă înălțare a schelelor rațiunii”. Mai mult, „teologia negativă, departe de a pretinde renunțarea pentru tot-

¹⁹ Pr. Prof. Dr. D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1978, p. 122, nota 7; p. 114, nota 1.

²⁰ A se vedea Ioan Ică Jr. „Persoană sau/și ontologie în gândirea ortodoxă contemporană”, în vol. *Persoană și comuniune. Prinos de cinstitie Preotului Profesor Academician Dumitru Stăniloae (1903-1993)*, Sibiu, 1993, pp. 359-385.

²¹ Pr. D. STĂNILOAE, *Ascetica și Mistica Bisericii Ortodoxe*, pp. 281-283.

deamna la conceptele raționale, e dornică de o sporire a lor” pentru că ea este „punctul supra-rațional al neobositelor încordări ale rațiunii care nu trebuie să-și sfârșească nicicând cercetările ei asupra naturii, vieții omenești, Scripturii”²². Pe de altă parte va sublinia și unitatea dintre apofatic și catafatic, precizând rolul rațiunii în experiența tainei lui Dumnezeu.

Desigur, echilibrul apofatic-catafatic deschide pentru părintele Dumitru Stăniloae calea unei cunoașteri existențiale, numită cunoașterea lui Dumnezeu în împrejurările concrete ale vieții, cale existențială, personal-eclisială care sintetizează apofaticul și catafaticul cunoașterii lui Dumnezeu. Practic, preocuparea părintelui Stăniloae încă de timpuriu, pentru problematica gnoseologică în Dogmatica ortodoxă, reflecția continuă la această temă, experimentată chiar de el în Biserică și Liturghie, dar și în contextul tumultuos al comunismului românesc, în închisorile comuniste, conturează prin ceea ce numește cunoașterea lui Dumnezeu în împrejurările concrete ale vieții calea sfinților în experiența concretă a Dumnezeului Celui viu și iubitor, creator, proniator, judecător.

Dar echilibrul gnoseologic apofatic-catafatic-existențial căutat și exprimat de părintele Stăniloae avea consecințe până în antropologie. Practic, observăm un transfer de metodă dinspre înțelegerea unității Revelației după sfântul Maxim spre gnoseologie și de aici în antropologie. Dumitru Stăniloae nu opune apofaticul, rațiunii, ci le vede împreună de unde și unitatea în distincție dintre ontologie și persoană. În schimb Lossky, influențat de existențialismul lui Berdiaev, lăsa să se înțeleagă o opoziție între persoană și natură în ceea ce privește antropologia, „atribuind persoanei opuse naturii intimitatea apofatică a „chipului”²³. Comentând un text din Lossky, părintele Stăniloae scrie:

²² Pr. Prof. D. STĂNILOAE, *Ascetica și Mistica Bisericii Ortodoxe*, p. 281.

²³ Pr. D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 405. Teologii care au analizat comparativ gnoseologia lui Stăniloae și Lossky au semnalat contribuția celui dintâi în ceea ce privește echilibrul și evitarea accentelor unilaterale în gnoseologie, antropologie și soteriologie. (A se vedea doar câteva lucrări: Emil BARTOȘ, *Conceptul de îndumnezeire în teologia lui Dumitru Stăniloae*, Editura Institutului Biblic „Emanuel” din Oradea, 1999; Ion BRIA, *Spațiul nemuririi sau eternizarea umanului în Dumnezeu în viziunea teologică și spirituală a Părintelui Stăniloae*, Editura Trinitas, Iași, 1994; Ștefan BUCHIU, *Cunoașterea apofatică în gândirea Părintelui Stăniloae*, Editura Libra, București, 2002; Nicolae MOȘOIU, *Taina prezenței lui Dumnezeu în viața umană. Viziunea creatoare a Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae*, Editura Paralela 45, 2002; Silviu Eugen ROGOBETE, *O ontologie a iubirii. Subiect și Realitate supremă în gândirea părintelui Dumitru Stăniloae*, trad. Anca Dumitrașcu, Adrian Guuiu, Editura Polirom, Iași, 2001; Lucian TURCESCU, *Dumitru Stăniloae, Tradition and Modernity in Theology*, The Center for the Romanian Studies, 2002; Calinic BERGER, *Teognosia . sinteza dogmatică și duhovnicească a părintelui Dumitru Stăniloae*, Editura Deisis, Sibiu, 2014.

„Fiind întrutotul de acord cu sensul pozitiv ce-l acordă Lossky în partea a doua a expunerii sale naturii umane, socotim că sensul negativ ce îl atribuie naturii în partea primă nu se referă la natura umană propriu-zisă, ci la o stare desfigurată a naturii”²⁴.

Dacă urmărim contextul teologic în care părintele Stăniloae răspunde lui Lossky și în prima jumătate a secolului al XX-lea și în a doua jumătate a secolului al XX-lea, observăm că acesta se referă la antropologie. Este vorba despre experiența omului cu Dumnezeu în procesul unei cunoașteri personal-comunionale și îndumnezeitoare.

Prin diversele corecții pe care părintele Stăniloae le aduce unor tendințe din gândirea teologică a lui Vladimir Lossky, în ceea ce privește gnoseologia și antropologia, se conturează și mai mult premisele unei Dogmatici înnoite, inspirate din metoda și gândirea patristică, dincolo de influențele filosofilor occidentale sau a filosofiei religioase ruse.

²⁴ Pr. D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 406. Părintele Stăniloae reacționează nu numai față de unele tendințe gnoseologice unilaterale ale lui Lossky cu influență până în antropologie, ci și față de antropologia sofiologică a lui Serghei Bulgakov și Nikolai Berdiaev pe care o suspectează de panteism (*Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Editura Omniscope, Craiova, 1993, pp. 68-69). Atrage atenția asupra acestor speculații și își construiește răspunsul pe gândirea lui Leonțiu de Bizanț, Maxim Mărturisitorul și Ioan Damaschin.

ISTORIA ȘI FILOSOFIA RELIGIILOR ÎN PREOCUPĂRILE PĂRINTELUI PROFESOR VINTILĂ POPESCU LA ACADEMIA TEOLOGICĂ DIN ARAD

Pr. Conf. Univ. Dr. Caius-Claudius Cuțaru

Abstract

The present study presents the pioneering work in the field of History and Philosophy of Religions carried out by Professor Vintilă Popescu at the Theological Academy of Arad, during the interwar period, a work that involved the introduction of this newly emerged theological discipline into the curriculum, the teaching of an Introduction to the History of Religions course, as well as translations of the religious literature of mankind. The training in this field took place in universities in Austria, Germany, but also in England, where this discipline had been present in theological education for several decades already.

Keywords

Vintilă Popescu, professor, Theological Academy of Arad, History and Philosophy of Religions, theological education

I. Introducere

Disciplina Istoria și Filosofia religiilor este una nouă în peisajul teologic ortodox românesc, făcând parte din curricula didactică abia de la mijlocul secolului al XX-lea. În Prefața la ediția I a manualului de Istoria religiilor pentru învățământul teologic superior, regreta-

tul părinte profesor Emilian Vasilescu îi mulțumea Patriarhului Iustinian Marina pentru inițiativa de a introduce, în anul 1948, istoria religiilor între disciplinele învățământului nostru superior, „înțelegând mersul vremii spre intensificarea relațiilor interreligioase”¹

Dicipline predate de profesorul Vintilă Popescu la Academia Teologică de la Arad					
Nr. crt.	Anul universitar	Anul I	Anul II	Anul III	Anul IV
1.	1926-1927 ²	Română, Științe pedagogice, Introducere în filosofie	Științe pedagogice, Introducere în filosofie	Catehetică, Omiletică practică, Istoria filosofiei românești	-
2.	1927-1928 ³	Introducere în filosofie, Psihologie, Literatură română	Omiletică teoretică, Introducere în filosofie	Catehetică, Omiletică practică, Istoria filosofiei române	-
3.	1928-1929 ⁴	Introducere în filosofie, Psihologie și logică, Literatură română	Introducere în filosofie, Pedagogie	Catehetică, Omiletică practică, Istoria filosofiei române	-
4.	1929-1930 ⁵	Introducere în filosofie, Psihologie și logică, Literatură română	Introducere în filosofie, Pedagogie	Catehetică, Istoria religiilor	-

¹ Diac. Prof. univ. Dr. Emilian VASILESCU, *Istoria religiilor*, Ediția a III-a, Editura Didactică și Pedagogică, R. A., București, 1998, p. 6.

² A se vedea în acest sens *Anuarul Institutului teologic și al Școlii normale ortodoxe române din Arad pe anul școlar 1926-1927*, Tiparul Tipografiei diecezane, Arad, 1927, p. 13.

³ *Anuarul Academiei teologice ortodoxe române din Arad pe anul școlar 1927-1928*, Tiparul Tipografiei diecezane, Arad, 1928, pp. 10-11.

5.	1930-1931 ⁶	Introducere în filosofie, Psihologie și logică, Literatură română	Introducere în filosofie, Pedagogie	Catehetică, Apologetică, Istoria religiilor	Catehetică
6.	1931-1932 ⁷	Introducere în filosofie, Psihologie și logică, Literatură română	Introducere în filosofie, Pedagogie	Catehetică, Apologetică, Istoria religiilor	Catehetică
7.	1932-1933 ⁸	Introducere în filosofie, Psihologie și logică, Literatură română	Introducere în filosofie, Pedagogie	Catehetică, Apologetică, Istoria religiilor	Catehetică
8.	1933-1934 ⁹	Introducere în filosofie, Psihologie și logică, Literatură română	Introducere în filosofie, Pedagogie	Catehetică, Apologetică, Istoria religiunilor	Catehetică
9.	1934-1935 ¹⁰	Introducere în filosofie, Psihologie și logică, Literatură română	Introducere în filosofie, Pedagogie	Catehetică, Apologetică, Istoria religiunilor	Catehetică
10.	1935-1936 ¹¹	Introducere în filosofie, Psihologie-logică	Introducere în filosofie, Științele pedagogice	Catehetică, Apologetică, Istoria religiilor	Catehetică

⁴ *Anuarul Academiei teologice ortodoxe române din Arad pe anul școlar 1928-1929*, Tiparul Tipografiei diecezane, Arad, 1929, pp. 10-11.

⁵ *Anuarul Academiei teologice ortodoxe române din Arad pe anul școlar 1929-1930*, Tiparul Tipografiei diecezane, Arad, 1930, pp. 10-11.

⁶ *Anuarul Academiei teologice ortodoxe române din Arad pe anul școlar 1930-1931*, Tiparul Tipografiei diecezane, Arad, 1931, pp. 14-15.

11.	1936-1937 ¹²	Introducere în filosofie, Psihologie-logică	Introducere în filosofie, Științele pedagogice	Catehetică, Apologetică, Istoria religiilor	Catehetică
12.	1937-1938 ¹³	Introducere în filosofie, Psihologie-logică	Introducere în filosofie, Științele pedagogice	Catehetică, Apologetică, Istoria religiilor	Catehetică
13.	1938-1939 ¹⁴	Istoria bisericească universală până la 1054, Introducere în filosofie, Psihologie-logică, Cântare bisericească	Istoria bisericească universală până la 1054 (până în ian. 1939), Introducere în filosofie, Pedagogie generală, Cântare bisericească	Apologetică, Catehetică teoretică, Cântare bisericească	Catehetică practică
14.	1939-1940	Istoria bisericească universală până la 1054, Introducere în filosofie, Psihologie și Logică	Introducere în filosofie, Pedagogia generală	Apologetică, Catehetică teoretică	Catehetică practică

⁷ *Anuarul Academiei teologice ortodoxe române din Arad pe anul școlar 1931-32*, Tiparul Tipografiei diecezane, Arad, 1932, pp. 10-11.

⁸ *Anuarul Academiei teologice ortodoxe române din Arad pe anul școlar 1932-1933*, Tiparul Tipografiei diecezane, Arad, 1933, pp. 12-13.

⁹ *Anuarul Academiei teologice ortodoxe române din Arad pe anul școlar 1933-34*, Tiparul Tipografiei diecezane, Arad, 1934, pp. 14-15.

¹⁰ *Anuarul Academiei teologice ortodoxe române din Arad pe anul școlar 1934-35*, Tiparul Tipografiei diecezane, Arad, 1935, pp. 14-15.

¹¹ *Anuarul Academiei teologice ortodoxe române din Arad pe anii 1935/36, 1936/37, 1937/38, 1938/39*, Diecezana, Arad, 1939, pp. 187-188.

¹² *Anuarul Academiei teologice ortodoxe române din Arad pe anii 1935/36, 1936/37, 1937/38, 1938/39*, Diecezana, Arad, 1939, pp. 187-188.

¹³ *Anuarul Academiei teologice ortodoxe române din Arad pe anii 1935/36, 1936/37, 1937/38, 1938/39*, Diecezana, Arad, 1939, pp. 187-188.

15	1944-1945	Introducere în filosofie, Psihologie și Logică	Introducere în filosofie și Filosofie creștină, Pedagogia generală	Teologie morală și Sociologie creștină Catehetică teoretică	Catehetică practică, Sociologie
16.	1946-1947	Introducere în filosofie, Psihologie și Logică	Introducere în filosofie și Filosofie creștină, Pedagogia generală	Teologie morală și Sociologie creștină Catehetică teoretică	Catehetică practică

Pentru anii școlari lipsă 1940/41, 1941/42, 1942/43, 1943/44, 1945/46 și 1947/48 nu există informații disponibile, însă Părintele Mihai Săsăujan susține că deoarece planurile de învățământ din anii școlari 1938/39, 1939/40, 1944/45 și 1946/47 sunt identice înseamnă că „și în ceilalți ani școlari, au fost predate aceleași materii în anii I-IV. Profesorii au rămas de asemenea, aceiași”.¹⁴ Ca atare, subscriem și noi la această concluzie a Părintelui Profesor Mihai Săsăujan.

Am insistat în a indica disciplinele predate de profesorul Vintilă Popescu de la intrarea sa în Institut și până în ultimii ani ai Academiei, pentru a demonstra faptul că la Academia Teologică de la Arad s-a predat disciplina Istoria religiilor sau Istoria religiunilor între anii 1929-1938, adică aproape un deceniu și tot cu un deceniu mai înainte de a se introduce ca disciplină obligatorie în învățământul teologic superior românesc, la inițiativa patriarhului Iustinian Marina.

Din păcate nu cunoaștem după ce cursuri a predat profesorul Vintilă Popescu Istoria religiilor în perioada mai sus menționată. Nu știm dacă erau cursurile sale proprii sau proveneau din străinătate. Nu avem cunoștință nici care era conținutul lor, dacă era vorba despre o introducere în Istoria religiilor sau profesorul trata comparativ diferite religii ale lumii la orele de curs. Cu toate acestea, rămâne faptul că la Academia teologică de la Arad disciplina Istoria religiilor se predă în anii '20-'30 ai secolului trecut, adică acum

¹⁴ *Anuarul Academiei teologice ortodoxe române din Arad pe anii 1935/36, 1936/37, 1937/38, 1938/39*, Diecezana, Arad, 1939, pp. 187-188.

¹⁵ M. SĂSĂUJAN, *Academia de Teologie Ortodoxă din Arad în perioada interbelică*, p. 143.

aproape un secol, iar cel care preda disciplina era un dascăl de vocație, foarte bine pregătit din punct de vedere teologic și filosofic, un profesor care după încetarea nedreaptă a activității Academiei arădene odată cu instaurarea regimului comunist și-a continuat cariera didactică la Institutul teologic de grad universitar din București, fapt ce indică prestigiul de care se bucura.¹⁶

II. Preocupări de Istoria religiilor la Pr. Prof. Vintilă Popescu

II.1. Vintilă Popescu – pionier al predării Istoriei și filosofiei religiilor în învățământul teologic ortodox românesc

Tânărul profesor Vintilă Popescu vine la Arad cu o serioasă cultură teologică dobândită în țară, la Seminarul Teologic de la Craiova și la Institutul Teologic de grad universitar de la București, dar și la marile universități din străinătate, cum ar fi de exemplu: Viena, Graz, München și Londra, dar și cu o solidă cultură laică, studiind, la universitățile occidentale discipline conexe celor teologice, precum filosofie, psihologie, pedagogie, sociologie sau istoria religiilor.

În acea perioadă, Istoria religiilor, care era o disciplină nouă, se afla în plin proces de afirmare, începând să înlocuiască în facultățile de teologie disciplina de Teologie Fundamentală și mai vechea Apologetică, date fiind noile deschideri ecumenice și interreligioase ale universităților occidentale. Or, teologul Vintilă Popescu beneficiase în anii de studiu de la Universitățile din Austria, Germania și Marea Britanie de cursuri de filosofie, pedagogie și istoria religiilor, cursuri și discipline pe care dorea să le implementeze și la Academia Teologică arădeană, ceea ce va și face, dacă urmărim curricula disciplinelor predate aici în perioada interbelică.

Remarcăm încă din această perioadă de început curajul pe care l-a avut, ca tânăr profesor la Academie, de a propune asemenea cursuri din sfera disciplinelor umaniste, de mare noutate pentru învățământul teologic din acea perioadă, dar și deschiderea și încrederea de care s-a bucurat din partea colegilor de la Arad, a conducerii Academiei Teologice de aici, care i-au dat

¹⁶ Precizez că acest text, inclusiv tabelul, care compune subcapitolul introductiv a mai fost prezentat în studiul: „Preocupări de Istoria religiilor la profesorii de la Academia teologică arădeană”, în vol. *Teologia în Universitate. 25 de ani de asumare a tradiției, de formare teologică și cercetare științifică în Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad*, Editura Astra Museum, Sibiu, 2016, pp. 537-554.

mână liberă în predarea acestor discipline. În felul acesta, părintele V. Popescu s-a dovedit a fi un adevărat pionier al predării disciplinei de *Istoria și filosofia religiilor* (*Istoria religiunilor* – cum se numea pe atunci) în învățământul teologic ortodox din România.

Dacă ar fi să urmărim istoricul acestei discipline în cadrul învățământului teologic românesc, Aradul se înscrie la loc de frunte între instituțiile de învățământ teologic superior în care s-a predat *Istoria religiilor*, dacă nu chiar pe primul loc, introducându-se pentru prima dată această disciplină încă de la sfârșitul deceniului al III-lea al secolului trecut, ceea ce reprezenta o premieră absolută în acest sens.

Era anul 1929, adică acum aproape o sută de ani, când Profesorul V. Popescu va introduce această nouă disciplină în programa analitică a Academiei Teologice de la Arad, prilej cu care va și inaugura cursurile din anul universitar 1929-1930 cu o prelegere intitulată: „Introducere în Istoria Religiunilor”.¹⁷

Credem acum că respectiva prelegere s-a bucurat de un mare interes din partea auditoriului format din profesori și studenți, nu doar pentru că era vorba despre ceva inedit, absolut nou, ci și datorită stilului de prezentare al părintelui profesor și datorită pregătirii sale excepționale în acest domeniu, pregătire dobândită în anii în care a studiat în străinătate, unde nu doar că a audiat cursuri în acest sens, ci de unde și-a procurat și o bogată literatură din sfera Istoriei religiilor.

II.2. Traducerea unor fragmente din literatura sacră a omenirii

Profesorul Vintilă Popescu și-a arătat preocuparea pentru studiile de *Istoria și filosofia religiilor*, care avea statutul de disciplină nou apărută în învățământul teologic în perioada interbelică. În cadrul acestor preocupări a tradus din literatura orientală hindusă unele pasaje, cum ar fi de exemplu, relatarea unui episod din viața lui Crișna – după cum ortografiază el numele zeului indian (este vorba despre zeul hindus Krishna).

Perioada interbelică era una propice traducerilor din literatura sacră a religiilor lumii. Acest fenomen era unul prezent în România acelor ani, un fenomen considerat novator, unul care se dorea a umple un gol în literatura de specialitate, fenomen care se derula la noi cu o defazare de câteva decenii,

¹⁷ A se consulta în acest sens Prof. Vintilă POPESCU, „Introducere în Istoria Religiunilor. Prelegere ținută la deschiderea cursurilor Academiei Teologice din Arad”, în *Biseica și Școala* (de acum înainte se va prescurta BȘ), Anul LIII, 43 (1929), pp. 4-8, dar și manuscrisul.

aproape un secol, deoarece în Occident vremea traducerilor începuse încă din prima jumătate a secolului anterior, la mijlocul anilor 50 ai secolului al XIX-lea apărând deja impresionanta colecție intitulată: *The Sacred Books of the East*, coordonată de Friedrich Max Müller (1823-1900).

În țara noastră acum apar traduceri ale marelui nostru istoric al religiilor din sfera teologică, Irineu Mihălcescu, care va traduce lucrarea *Manava-Dharma-Shastra (Cartea Legii lui Manu)*, precum și alte lucrări. Iată că la Arad, profesorul Vintilă Popescu dorea să familiarizeze publicul cu istoria pe scurt a vieții lui Krishna și va publica în două numere succesive această viață sub ciclul *Din misterele indiene*.¹⁸ Toate aceste traduceri erau făcute însă din limbile moderne, nu după originalul sanscrit.

În traducerea de față era vorba despre nașterea supranaturală a lui Krishna din marele zeu Mahadeva și Devaky, sora regelui din Madura, despre prigonirea acesteia din urmă, despre refugiul său la poalele Muntelui sacru Meru, în casa lui Nanda, unde Crișna văzu lumina zilei. Aici va crește în mijlocul păstorilor fiind numit „Strălucitul”, ca un tânăr de care se vor îndrăgosti toate fiicele păstorilor, auzindu-l cât de frumos cântă. De el se vor îndrăgosti și cele două fiice ale lui Nanda: Sarasvati și Nișdali, dar iubirea lor nu se va finaliza printr-o căsătorie, deoarece, după cum va recunoaște Crișna: „Eu vă iubesc pe amândouă, dar cum pot să mă căsătoresc cu voi, fiindcă ar trebui ca inima mea să se împartă între voi?” Pe de altă parte, mai recunoaște el: „- Eu voi iubi numai cu iubire veșnică!”¹⁹ La întrebarea lui Nișdali: „- Și ce se va întâmpla, când tu iubești astfel?”, Crișna va răspunde: „- A iubi cu iubire veșnică e a se stinge lumina zilei, a cădea trăznetul în inima mea și, sufletul meu să fie răpit până la cel mai de sus cer!”²⁰

În urma sesizării acestei incompatibilități, cele două femei s-au întors acasă plângând, iar Crișna rămas singur, va lua drumul ce ducea către Muntele Meru. Cele două fiice ale lui Nanda și-au trăit viața în mod diferit: Sarasvati căutase uitarea în căsătorie, dar curând și-a părăsit soțul pentru a duce o viață ușuratică, însă marcată de remușcările conștiinței, pe când Nișdali, gândindu-se mereu la Crișna, nu se căsătorise, trăind în feciorie. Po-

¹⁸ „Din misterele indiene. Crișna”, Traducere de V. POPESCU, în *Aradul* (de acum înainte se va prescurta *Ar.*), Miercuri 10 Februarie 1932, Anul II, Nr. 24, p. 2 și „Din misterele indiene. Crișna (Urmare)”, Traducere de V. Popescu, în *Ar.*, Sâmbătă 13 Februarie 1932, Anul II, Nr. 25, p. 2.

¹⁹ „Din misterele indiene. Crișna”, Traducere de V. POPESCU, în *Ar.*, Anul II, 24 (1932), p. 2.

²⁰ „Din misterele indiene. Crișna”, Traducere de V. POPESCU, în *Ar.*, Anul II, 24 (1932), p. 2.

vestirea relatează că împreună, cele două surori se hotărăsc să îl caute pe Crișna și să primească de la el izbăvirea:

„Și amândouă surorile o porniră la drum: una ofilită de pasiuni, cealaltă învăluită de parfumul nevinovăției, totuși amândouă mistuite de aceeași iubire”²¹

Ajunse în fața Crișna, fiecare se raportează la el în funcție de viața trăită până în acel moment, însă în stare de căință:

„Ele căzură la picioarele lui Crișna. Sarasvati vărsând șiroaie de lacrimi striga: «De când ne-ai părăsit mi-am petrecut viața în greșeli și păcate; dar de voiești Crișna, tu poți să mă mântui»... Nișdali adăugă: «O Crișna, când ne-am văzut mai înainte, știam că eu te iubeam; acum când te revăd în mărirea ta, cunosc că tu ești fiul lui Mahadeva» - și amândouă îi sărutară picioarele. Atunci zise Crișna către cei de față: «Ele sunt mai de preț decât voi, căci aceasta are credința, ceia iubirea. Srasvati, păcătoasa, este de acum mântuită, fiindcă ea a crezut în mine, iar Nișdali, în tăcerea ei, a iubit adevărul mai mult decât voi, în țipetele voastre»”²²

Asemănările cu viața Domnului nostru Iisus Hristos sunt izbitoare, dar ele nu se opresc aici, ci merg mai departe în relatarea vieții zeului hindus, căci din acest moment ele devin ucenițe ale lui Crișna și le vor învăța pe femei doctrina zeului. Simțindu-și sfârșitul aproape, Crișna dorește să se îndepărteze de ucenici, să se retragă în singurătate, dar cele două femei îi citesc gândurile și cer să îl urmeze și în această ultimă etapă a vieții:

„Când Sarasvati înțelese, că el voiește să moară, i se aruncă la picioare și sărutându-i-le strigă cu deznădejde: «Nu ne părăsi!». Nișdali privindu-l atent zise: «Eu știu unde mergi. Dacă tu ne-

²¹ A se vedea „Din misterele indiene. Crișna”, Traducere de V. POPESCU, în *Ar.*, Anul II, 25 (1932), p. 2. Cu siguranță că dincolo de relatarea faptelor, această întâmplare vrea să transmită mai mult, referindu-se la sufletele oamenilor în căutarea divinității, indiferent de starea prezentă de păcat sau de virtute.

²² „Din misterele indiene. Crișna”, Traducere de V. POPESCU, în *Ar.*, Anul II, 25 (1932), p. 2.

ai iubit, lasă-ne să-ți urmăm!» - «În cerul meu», răspuse el, nu se va refuza nimic iubirii. Veniți!»²³

Retrași într-un loc pustiu, Crișna își vestește moartea, asemenea Mântuitorului Hristos:

„... zise Nișdali, «cerul e aici, însă pentruce vrea cerul să ne pă-răsească? - «Este de absolută nevoie, zise Crișna, ca fiul Maha-devei să moară străpuns de o săgeată, pentruca lumea să creadă cuvântul său» - «Explică-ne acest mister!» - «Voi veți înțelege după moartea mea. Acum să ne rugăm!»²⁴

Putem compara cele citite aici cu vestirile Patimilor făcute de către Mântuitorul și cu cele ce s-au întâmplat în Grădina Ghetsimani. Dar asemănările cu viața Mântuitorului merg până aproape de identitate în relatarea sfârșitului lui Crișna, căci în ziua a șaptea, spre apus, cele două femei observă cum soldații regelui vin și îl prind pe Crișna,

„îl legară de un cedru, luară apoi distanța necesară și începură să tragă cu arcele asupra lui. Străpuns de săgeți, cu numele lui Brahma pe buze, Crișna își dădu sufletul! Soarele asfințise... O puternică furtună se dezlănțui... Cerul se involbură. Spăimântați de ceea ce săvârșiseră călăii o luaseră la fugă»²⁵

Totul se încheie cu apoteoza lui Crișna și a celor două femei ale sale.

De fapt, prin traducerea acestui episod din viața lui Krishna, autorul, în mod implicit, dorea să-i provoace pe cititorii publicației arădene, care cunoșteau viața Mântuitorului Iisus Hristos, la a face comparație între cele două vieți, comparație care presupunea destule elemente asemănătoare, dar și diferențe de fond, însă asemănările primau.

În perioada respectivă, era în mare vogă metoda comparativă în Istoria religiilor, cu orice prilej căutându-se asemănări între viețile diferiților întemeietori de religii sau între diferitele concepții religioase, „unii cercetători căutând ca, din unele asemănări superficiale dintre creștinism și celelalte re-

²³ „Din misterele indiene. Crișna”, Traducere de V. POPESCU, în *Ar.*, Anul II, 25 (1932), p. 2.

²⁴ „Din misterele indiene. Crișna”, Traducere de V. POPESCU, în *Ar.*, Anul II, 25 (1932), p. 2.

²⁵ „Din misterele indiene. Crișna”, Traducere de V. POPESCU, în *Ar.*, Anul II, 25 (1932), p. 2.

ligii, să facă identități”²⁶. Era, după cum am mai afirmat, perioada pionieratului în Istoria religiilor, când specialiștii înșiși erau uimiți de unele asemănări formale dintre religii, uimire de care doreau să-i facă părtași și pe cititori, publicul larg. Cu timpul însă, utilizarea acestei metode s-a mai estompat, „tendențele acestea exagerat comparativiste ale unor cercetători s-au mai potolit”²⁷ după cum se exprima părintele Emilian Vasilescu, deoarece noua disciplină intrase pe un făgaș diferit. Mai târziu, dacă munca cercetătorilor s-ar fi limitat doar la culegerea sau inventarea asemănărilor și deosebirilor dintre religii, cum se proceda în perioada interbelică, ar fi fost considerată drept diletantism și superficialitate.²⁸

II.3. Introducerea în Istoria religiilor

La cursul inaugural din anul universitar 1929-1930, profesorului Vintilă Popescu i-a revenit onoarea să susțină o prelegere, alegând o tematică din propria arie de competență, iar dânsul s-a gândit la o introducere succintă în studiul Istoriei religiilor.

Cursul inaugural ținut în toamna anului 1929, era unul excepțional, care ar putea fi valabil, cu ușurință, și astăzi, nefiind desuet nici prin exprimare și nici prin informațiile transmise. Profesorul V. Popescu a etalat, cu această ocazie, nu doar vaste cunoștințe în domeniul științei religiilor, o excepțională capacitate de sinteză, o extraordinară organizare logică a materialului, dar, ca o observație generală, a exprimat o viziune necrispată, luminoasă asupra religiilor lumii, o deschidere care conduce, implicit, către dialog și nu către închistare, chiar dacă, dintru început, dădea expresie scopului cursului, și anume: scoatere în evidență și mai mult a măreției creștinismului, a superiorității sale față de celelalte religii.²⁹

Cu toate acestea, în ciuda scopului mărturisit, după lecturarea acestei introduceri, care s-a constituit și ca prima lecție din curs, cititorul rămâne cu o impresie pozitivă asupra trăirii religioase a omului din toate timpurile și cu dorința de a aprofunda cunoștințele din sfera Istoriei religiilor, introducerea constituindu-se ca o frumoasă carte de vizită în acest sens.

Prelegerea începea cu un motto preluat din cartea nou testamentară Faptele Apostolilor 14, 16-17: „Ca să vă întoarceți către Dumnezeu cel viu care

²⁶ Diac. Prof. univ. Dr. E. VASILESCU, *Istoria religiilor*, p. 13.

²⁷ Diac. Prof. univ. Dr. E. VASILESCU, *Istoria religiilor*, p. 14.

²⁸ Diac. Prof. univ. Dr. E. VASILESCU, *Istoria religiilor*, p. 14.

²⁹ Prof. V. POPESCU, „Introducere în Istoria Religiunilor...”, în *BȘ*, 43 (1929), p. 4.

în veacurile trecute a îngăduit ca toate neamurile să-și meargă căile lor, deși El, făcătorul de bine, nu s-a lăsat pe sine fără mărturie”, care sugerează călăuzirea specială a unui popor, fără a-i da aici numele, deși cunoaștem că este vorba despre poporul evreu, dar și despre celelalte neamuri, care deși au mers în căile lor, nu au rămas nici ele fără o anumită călăuzire, după cum vom constata din cuprinsul introducerii.

Introducerea debutează prin expunerea rolului pe care îl joacă subiectivismul în materie de religiozitate:

„«al meu» joacă rolul covârșitor - spunea autorul - și de aici se exprimă părerile în două direcțiuni: sau se exagerează «al meu» și se neagă cu totul ceea ce nu intră în această sferă, sau din contră, se depreciază «al meu» și se preaslăvește tot ceea ce nu este al meu. Acest din urmă fel de exprimare ne-a contaminat, cu durere, și pe noi ortodocșii în mare măsură.”³⁰

Este important, vrea să spună autorul, de pe ce poziții ne raportăm la celălalt. De aici și distincțiile pe care le fac oamenii între propria religie și celelalte, care nu sunt ale lor și cu care nu se identifică, distincții pe care le folosesc și în alte domenii de activitate, dar care sunt comune și religiosului. Dar distincțiile nu se opresc aici: la „al meu” și „care nu este al meu”, deoarece o altă distincție specifică pentru acel timp, dar care mai este valabilă și astăzi era următoarea: „religii adevărate” și „religii false”. Or, era evident că religia falsă, fără valoare, era cea cu care nu te identificai, iar cea adevărată era cea căreia îi aparțineai prin naștere sau prin convertire. Ba mai mult, se mergea până la a defini ca „religie adevărată”, nu creștinismul ca atare, ci doar o mică grupare a lui, o sectă oarecare, tot ce nu se încadra aici fiind considerat drept un crez fals, iar autorul îi integra acestui context pe „sectarii de la noi”.

Pornind de la aceste considerente, Profesorul V. Popescu voia să ajungă la creionarea principiului fundamental al studiului religiilor, și anume cel al obiectivității științifice și al imparțialității, al ieșirii dintr-un confesionalism îngust pentru a te poziționa în mod egal și echidistant față de orice religie supusă analizei, indiferent cât de apropiată sau de îndepărtată doctrinar ar fi fost de propria apartenență religioasă, într-o perioadă în care savantul român în studiul religiilor, Mircea Eliade, vorbea despre același principiu al echidistanței necesar în abordarea religiilor. Acest principiu, Profesorul Vin-

³⁰ Prof. V. POPESCU, „Introducere în Istoria Religiunilor...”, in *BȘ*, 43 (1929), p. 4.

tilă îl enunță în felul următor: „Considerând a priori că numai religiunea ta este adevărată, natural nu vei putea niciodată să studiezi obiectiv, adică să înțelegi într-adevăr și pe celelalte religii”³¹

Mai mult decât atât, el combătea cu argumente solide afirmația că doar religia ta este cea adevărată, celelalte fiind cu necesitate false, afirmând tocmai contrariul, și anume: „toate religiunile (eu nu vorbesc de secte) întrucât sunt religii, sunt adevărate”³², deoarece:

1. „Este imposibil ca D-zeu care s-a revelat în totul unora să se fi ascuns cu totul altora, Ființa care ar purta de grijă numai de o mică parte a omenirii, oricât ar fi acea ființă de mare, oricât de teribilă ar fi, n-ar fi bună de loc, n-ar fi D-zeu”³³ argumentul acesta al unui Dumnezeu bun și pronietor față de toți oamenii, și al unui Dumnezeu „care voiește ca toți oamenii să se mântuiască și la cunoștința adevărului să vină” (cf. I Timotei 2, 4), fiind perfect în acord inclusiv cu învățătura creștină despre om și despre mântuirea adusă de Fiul lui Dumnezeu întrupat.

2. „Dacă orice religie în afara creștinismului este numită falsă, atunci iudaismul, dinainte de venirea Mântuitorului, nu poate fi numit adevărat”³⁴ un argument pertinent, deoarece nu putem exclude valabilitatea Revelației vechitamentare, însă știm că această „umbra a Legii” a trecut odată cu venirea Mântuitorului Iisus Hristos, deci un se pune în discuție valabilitatea iudaismului de dinainte de Hristos, ci a celui de după Hristos. Pe de altă parte, adoptarea unei atitudini specifice exclusivismului religios este dăunătoare întâlnirii dintre oamenii aparținători unor diferite religii și mai ales dialogului interreligios modern.

3. „În toate religiunile numite false noi vom găsi remarcabile anticipațiuni atât ale V. T. cât și ale N. Testament, iar ceea ce este absolut adevărat într-o religie, nu poate fi absolut fals într’alta”, afirmație de necontestat în prima ei parte, deoarece dacă studiem literatură sacra a religiilor lumii vom putea face paralele atât cu Vechiul, cât și cu Noul Testament, putând identifica „remarcabile anticipațiuni”, însă a doua parte a afirmației Prof. V. Popescu este discutabilă, pentru că, de exemplu, teoria reîncarnării – absolut adevărată în budism, este absolut falsă potrivit învățaturii creștine despre mântuire.

³¹ Prof. V. POPESCU, „Introducere în Istoria Religiunilor...”, în *BȘ*, 43 (1929), p. 4.

³² Prof. V. POPESCU, „Introducere în Istoria Religiunilor...”, în *BȘ*, 43 (1929), p. 4.

³³ Prof. V. POPESCU, „Introducere în Istoria Religiunilor...”, în *BȘ*, 43 (1929), p. 4.

³⁴ Prof. V. POPESCU, „Introducere în Istoria Religiunilor...”, în *BȘ*, 43 (1929), p. 4.

4. „O caracterizare grăbită a tuturor religiunilor în afară de una ca religiuni false, nu este sprijinită nici de Biblie și nici de sf. Părinți. Sf. ap. Petru, care dela natură și prin educația sa era înclinat către întreg exclusivismul unui evreu, mărturisește către Cornelius: «D-zeu mi-a arătat că nu trebuie să numesc pe nici-un om necurat sau barbar». De asemenea fer. Augustin zice: «Nu există religiuni cari să nu conțină ceva adevăr în ele»³⁵ Afirmația profesorului Vintilă Popescu este perfect adevărată, dacă ținem cont de faptul că Mântuitorul nu respinge pe nimeni, El stă de vorbă cu femeia samarineancă, cu femeia cananeiancă și cu soldatul roman Cornelius, le recunoaște credința celor doi din urmă, ba se mai și minunează de atâta credință, prezentă la unii care nu erau dintre fiii lui Avraam. De asemenea, după cum afirma și Fericitul Augustin, fiecare religie are un sâmbure de adevăr, fie ca rămășiță din Revelația primordială, fie ca prezență a Revelației naturală, fie ca o călăuzire din partea lui Dumnezeu. Dacă natura înconjurătoare, cosmosul întreg, poartă semințe ale Logosului, după cum spunea Sfântul Iustin Martirul și Filosoful, de ce nu am putea recunoaște prezența unor asemenea semințe ale Logosului și în religiile lumii, prin care Dumnezeu să-i conducă spre tot adevărul și pe credincioșii acestora?

5. „Deprecierea religiunilor necreștine nu este calea cea mai bună pentru a ridica creștinismul. Dacă religiunile celelalte nu conțin nimic de valoare, faptul că creștinismul le întrece este lipsit de orice semnificare. Însă dacă după ce am dat celorlalte religiuni deplină dreptate văzând că și ele au conținut ceva bun și adevărat în ele, atunci vom găsi că creștinismul este proeminent superior și în sfârșit vom putea aprecia religiunea noastră mult mai mult³⁶”.

Acest argument este perfect valabil din punct de vedere logic și vrea să scoată în evidență scopul pentru care a fost scrisă această introducere, și anume punerea în evidență a superiorității creștinismului față de celelalte religii ale lumii, or în lipsa prezenței unei valori de adevăr în celelalte religii, ar scădea și valoarea creștinismului prin comparația cu acestea.

Profesorul V. Popescu pune în discuție deosebirea care se face în mod eronat între religiile naturale și cele revelate, care sugerează că s-ar putea ajunge

³⁵ Prof. V. POPESCU, „Introducere în Istoria Religiunilor...”, în *BȘ*, 43 (1929), pp. 4-5.

³⁶ Prof. V. POPESCU, „Introducere în Istoria Religiunilor...”, în *BȘ*, 43 (1929), p. 5.

la religie și fără revelație, ceea ce evident este imposibil. Aceasta deoarece prin Revelația naturală și prin examinarea de sine, omul ar putea să aibă o anumită cunoaștere a lui Dumnezeu, iar la aceste două căi de cunoaștere *homo religious* poate avea acces, indiferent de tradiția religioasă căreia îi aparține; însă Profesorul V. Popescu atrage atenția că este impropriu să numim această cunoaștere ca fiind una naturală, în opoziție cu cea revelată, din moment ce atât natura, cât și omul sunt revelații în sine: „natura nu este mută și moartă. Ea răsună de voci care ne vorbesc despre D-zeu... Prin ordinea și regularitatea ei, prin minunția ei, și mai mult, prin puterea misterioasă a frumuseții ei, Natura ne vorbește despre Autorul ei, ne revelează pe D-zeu. – Omul – deasemenea este o revelațiune divină. «Acela care-ntr-adevăr se cunoaște pe sine», zice Sf. Ioan Chrisostom, «cunoaște pe D-zeu». Dacă noi suntem fiii lui D-zeu, dacă am fost făcuți după chipul Lui, atunci El însuși trebuie să se fi revelat în noi. Dacă conștiința este vocea lui D-zeu, învățătura ei oricât de naturală, trebuie să fie revelatorie”³⁷ Iată tot atâtea argumente oferite de teologul arădean pentru Revelația divină naturală și specială în om – coroana creației – Revelație care infirmă ipoteza existenței unor religii pur naturale în opoziție cu cele revelate. Astfel, rezultă că religiile lumii sunt, fiecare în parte, într-o anumită măsură revelate (sau pretind că sunt). Din acest punct de vedere, Profesorul Vintilă Popescu se apropie din nou de M. Eliade, care vorbea despre coerența și ordinea internă prezentă în orice religie și despre demnitatea oricărei manifestări religioase, un punct de vedere similar cu cel expus anterior și prin care cei doi istorici ai religiilor se aseamănă, marcând nivelul de înțelegere la care se ajunsese în acel timp în dezvoltarea Istoriei religiilor ca știință. Expusă însă de un istoric al religiilor teolog, această viziune era una cu atât mai îndrăzneță, mai notabilă, deoarece acorda credit, de exemplu, unor religii considerate idolatre, demonice chiar de către Teologia patristică, cum erau vechile politeisme cu care creștinismul a intrat în conflict în perioada sa de expansiune, or a vedea ceva bun în ele, o anumită expresie revelațională, însemna un mare pas înainte, unul înnoitor, care devansează deschiderea teologică de mai târziu în forma ei irenică pentru credincioșii aparținători altor religii. Și din acest punct de vedere, Profesorul Vintilă Popescu este un pionier al predării Istoriei religiilor, mesagerul unei noi mentalități, una care se va impune ceva mai târziu. Totuși, nu putem să nu apreciem și mediul teologic al Academiei arădene, unul deschis spre nou, unul care nu a stopat o astfel de inițiativă, ci a încurajat-o.

³⁷ Prof. V. POPESCU, „Introducere în Istoria Religiunilor...”, în *BȘ*, 43 (1929), p. 5.

O altă clasificare a religiilor lumii pe care o pune în discuție istoricul religiilor V. Popescu este cea în religii naturale și supranaturale, însă „întotdeauna și ori și unde naturalul și supranaturalul sunt împletite la olaltă. Nimic nu-i în univers pur natural. Priviți mai adânc și veți descoperi supranaturalul în orice praf și orice fir de iarbă...”³⁸ Naturalul își are cauza existenței întotdeauna în supranatural, „își datorește existența unor cauze pe care noi nu le putem descoperi sau concepe” – după cum se exprimă Profesorul V. Popescu.³⁹ Dacă le-am urmări până la primele momente ale existenței și dacă am căuta acel prim principiu filosofic, L-am descoperi și L-am cunoaște pe Dumnezeu. Concluzia autorului acestui articol este că naturalul și supranaturalul sunt inseparabile, iar a încerca să le diferențiem se dovedește a fi greșit din start.

Cu toate acestea, distincția care trebuie făcută – afirma profesorul arădean - este cea dintre Revelația biblică și cea nebiblică. Chiar dacă Sfânta Scriptură este absolut superioară textelor sacre ale celorlalte religii, putem identifica și în acelea unele sentințe, maxime, care conțin semințe de adevăr, apropiate de adevărurile creștine, „însă revelațiunea sau descoperirea lui D-zeu în Iisus Christos este în toate punctele unică”⁴⁰ Însă pentru a vedea până în ce punct ajunge descoperirea din celelalte religii dinainte de creștinism, autorul începe o expunere pe scurt a câtorva dintre doctrinele religioase ale omenirii.

Istoria religiilor lumii are ca punct de plecare, în viziunea profesorului V. Popescu, marea migrație indo-europeană (ariană), pornită din centrul Asiei și care s-a realizat pe trei axe migratoare, dintre care una spre Europa, unde a dat naștere mai multor religii și civilizații, cum ar fi cele ale celților, germanilor, anglo-saxonilor sau scandinavilor, iar celelalte două axe le vor reprezenta India și Iranul. Recurgând, fără să o numească, la metoda filologică, la modă în acel timp, Profesorul V. Popescu aduce în discuție termenul *Dyauspitar*, specific religiei vedice din India, care înseamnă *Tatăl ceresc*, expresie care-l desemna pe zeul principal al panteonului vedic și care confirmă cât se poate de bine textul citat inițial din Faptele Apostolilor 14, 16-17. Cei vechi, arienii,

„au privit albastrul cerului și s-au umplut de venerație, sau mai bine zis, au pătruns prin albastrul cerului în cugetul lor până la locurile unde se află sublimitățile Dumnezeiești. Ei aveau o idee,

³⁸ Prof. V. POPESCU, „Introducere în Istoria Religiunilor...”, în *BȘ*, 43 (1929), p. 5.

³⁹ Prof. V. POPESCU, „Introducere în Istoria Religiunilor...”, în *BȘ*, 43 (1929), p. 5.

⁴⁰ Prof. V. POPESCU, „Introducere în Istoria Religiunilor...”, în *BȘ*, 43 (1929), p. 5.

oricât de vagă, și confuză, însă plină de credință și speranță, despre ceea ce Mântuitorul lumii a exprimat prin imortalele cuvinte: Tatăl nostru carele ești în ceruri!”⁴¹

Această revelație inițială făcută unui personaj necunoscut a fost însă curând coruptă, fiind una prea înaltă pentru omul primitiv, și astfel s-a ajuns ca acești oameni, care purtau în ei urmările păcatului strămoșesc, să nu-și mai aducă aminte de Creatorul lor denumit sugestiv *Tatăl ceresc*, ci să-I asocieze o pleiadă de alte divinități, după modelul confuziei făcute și astăzi între un simbol și lucrul simbolizat de el. Tot așa

„și vechii Arieni au început să considere obiectele și fenomenele naturale nu ca descoperind Divinitatea, ci ele însăși erau divine, erau însăși Divinitatea. Și așa adorarea Tatălui Ceresc a degenerat în Fiziolatrică, sau adorarea naturii. S-a format apoi credința în zeul apei, zeul vântului, zeul furtunii ș. m. d.”⁴²

Or, toate aceste aspecte ale religiei vechi pot fi identificate în Vede, care reprezintă scriptura hindusă. În această literatură sacră, pe lângă aspectele „absolut copilărești” – cum le numește profesorul arădean – pot fi întâlnite și „adevăruri de valoare”, cum ar fi: conștiința despre păcat și dorința de răscumpărare, aspect pe care le ilustrează cu citate din Vede: „Cum mă pot apropia de Voruna⁴³ (zeul cerului) când îl voi putea vedea împăcat? Cine ne va scăpa de păcatele părinților și de acelea pe care le săvârșim cu trupurile noastre?”⁴⁴ Autorul articolului prezintă pe scurt tranziția de la hinduism la budism prin coruperea celui dintâi prin acțiunile brahmanilor, adică a preoților care se vor constitui într-o adevărată castă, pentru beneficiul lor, deoarece s-au poziționat în fruntea acestui sistem social, casta brahmanilor situându-se în fruntea piramidei sociale, religia degenerând într-un „ceremonialism degradator”,⁴⁵ ceea ce a și dat naștere unor reforme religioase.

⁴¹ Prof. V. POPESCU, „Introducere în Istoria Religiunilor...”, în *BȘ*, 43 (1929), p. 5.

⁴² Prof. V. POPESCU, „Introducere în Istoria Religiunilor...”, în *BȘ*, 43 (1929), p. 5.

⁴³ Denumirea actuală este aceea de Varuna.

⁴⁴ Prof. V. POPESCU, „Introducere în Istoria Religiunilor...”, în *BȘ*, 43 (1929), pp. 5-6. Aproape că putem identifica aici prezența învățaturii despre păcatul strămoșesc, sau în orice caz despre consecințele păcatelor înaintașilor asupra urmașilor, în contextul mai larg al învățaturii despre unitatea neamului omenesc, dar și al învățaturii despre urmările păcatelor personale și despre necesitatea pocăinței.

⁴⁵ Prof. V. POPESCU, „Introducere în Istoria Religiunilor...”, în *BȘ*, 43 (1929), p. 6.

Așa s-a născut budismul, cu șase secole înainte de Hristos, care nu reprezenta altceva decât o reacție împotriva corupției și formalismului din hinduism. Prințul Gautama Sidharta, supranumit apoi Buddha, adică „Illuminatul”, a fost sensibil la mizeria în care trăia omul contemporan lui și la suferința sa existențială, încercând să le găsească un remediu. Astfel, și-a părăsit familia, a petrecut ani îndelungați în singurătate, în post și rugăciuni, încercând să dea lumii o doctrină a salvării. Profesorul V. Popescu expune apoi, în rezumat, învățătura budistă despre eliberare într-un mod explicit și sintetic, ceea ce ne face să deducem că avea o optimă cunoaștere a budismului din perioada formării sale universitare din Occident, dar și din lecturile făcute. Iată cum expune el învățătura budistă despre eliberare din lanțul reîncarnărilor, adică:

«învățătura că omul este în suferințe din cauza dorinței de plăceri și a dragostei de viață. Atât timp cât există această dorință omul continua să sufere chiar și după moarte. Când omul se va desface de grija vieții și nu va mai fi sensibil la nimic din această lume atunci el va intra într-o odihnă plăcută „Nirvana” adică o stare de inconștiință a anihilării».⁴⁶

Chiar dacă acest tip de mântuire propus de Buddha este unul foarte sărac, după cum îl numește autorul articolului, el trădează totuși încercarea omului de a imagina o învățătură despre mântuire, vorbind despre omul aflat în căutarea lui Dumnezeu, dar fără luminile călăuzitoare ale Revelației supranaturale.

În ciuda unor asemănări dintre budism și creștinism, între cele două religii există însă diferențe foarte mari, dintre care profesorul V. Popescu o amintește doar pe cea mai semnificativă, adică cea a ateismului budist, despre care au curs râuri de cerneală în literatura de specialitate și asupra căreia specialiștii încă mai discută și astăzi. Chiar dacă budismul nu amintește nimic despre Dumnezeu, întemeietorul său, personajul istoric Buddha, a fost divinizat.⁴⁷ Dacă la budismul indian, cu un număr de 500.000.000 de credincioși se mai adaugă și confucianismul chinezesc, cu un număr de 400.000.000 de credincioși, ajungem la aproape un miliard de credincioși

⁴⁶ Prof. V. POPESCU, „Introducere în Istoria Religiunilor...”, în *BȘ*, 43 (1929), p. 6.

⁴⁷ Prof. V. POPESCU, „Introducere în Istoria Religiunilor...”, în *BȘ*, 43 (1929), p. 6.

în urmă cu un secol, adică de „adepti agnostici, sau necunoscători ai lui Dumnezeu” – după cum îi numea teologul arădean.

Profesorul V. Popescu susține că toate aceste religii nu ar fi putut dăinui în istorie și nu ar fi avut atât de mulți adepti dacă „în ele nu ar fi fost ceva adevărat, dacă nu ar conține ceva din revelațiunea divină... Deși Dumnezeu pare a fi ignorat, totuș bunătaea pe care o iubește Dumnezeu este practică. Și cine iubește bunătaea inconștient, dacă nu conștient, iubește pe Dumnezeu”.⁴⁸ Și tot el spera că va veni și timpul când adeptii acestor religii orientale vor ajunge să-L cunoască pe Dumnezeu, iar cunoașterea adevăratului Dumnezeu le va lumina calea vieții și le va mântui sufletele.

Venind înspre Occident din îndepărtata Chină și Indie, pe cealaltă ramură migratoare, cea spre Iran, autorul identifică zoroastrismul, o religie ai cărei adepti se străduiau să-L adore pe Dumnezeul Cel nevăzut. Personajul istoric Zoroastru, care a trăit acum aproape trei mii de ani, a propus o religie dualistă, în care postula credința în unitatea și puritatea unui Dumnezeu al binelui, dar și într-un principiu al răului, coetern cu Dumnezeul cel bun. Între cele două principii se ducea o luptă permanentă, iar pentru a învinge principiul răului, oamenii trebuiau să se alieze cu Dumnezeul binelui. Față de vechea religie iraniană, Zoroastru a protestat împotriva adorării naturii și a ceremoniilor, dorind ridicarea omului religios la un alt nivel de înțelegere și raportare la divinitate. În acest sens, el afirma că Dumnezeu nu trebuie onorat prin jertfe, ci prin curăția gândului, a vorbei și a faptei, punând accentul pe puritatea interioară, una a inimii, a sufletului.⁴⁹ În ciuda acestei încercări de spiritualizare a religiei tradiționale persane, Zoroastru a comis eroarea de a accepta un obicei vechi, cel al adorării, în al doilea rând, a soarelui precum și cultul taurului, însă de aici s-a ajuns la degenerarea zoroastrismului și căderea lui în adorarea focului și în supravvalorizarea formulelor magice. Profesorul V. Popescu arată că asemenea degenerări religioase s-au mai întâmplat și în alte tradiții religioase, deoarece:

„Revelațiunea lui Dumnezeu făcută așa de clar la anumite timpuri de către puținii inspirați, devine iarăși obscură prin orbirea și nebunia celor mulți neinspirați. Așa a fost în trecut, așa este și astăzi. Nebunii și orbii, crezuți inspirați, întunecă lumina ade-

⁴⁸ Prof. V. POPESCU, „Introducere în Istoria Religiunilor...”, în *BȘ*, 43 (1929), p. 6.

⁴⁹ A se vedea în acest sens: Prof. V. POPESCU, „Introducere în Istoria Religiunilor...”, în *BȘ*, 43 (1929), p. 6.

văratei revelațiunii și conduc pe oameni pe căi greșite în sânul diferitelor secte, depărtându-i din ce în ce de chipul adevăratului Dumnezeu”.⁵⁰

Prin această afirmație, el recunoaște lucrarea revelațională a lui Dumnezeu la diferite popoare ale lumii, prin unele persoane care devin întemeietori de mari religii, Revelație care odată cu trecerea timpului se degradează și întunecă universul religios al omului, până la a nu-L mai vedea pe Dumnezeu.

O treaptă mult superioară față de tot ce s-a prezentat până acum o reprezintă iudaismul, religia care a beneficiat de Revelația supranaturală a lui Dumnezeu și care este cuprinsă în Sfânta Scriptură a Vechiului Testament. Încă din prima carte vechitamentară se arată originea comună a neamului omenesc, ambele referate biblice despre crearea omului (Geneză, cap. 1 și 2) arătând că omul nu este doar creația lui Dumnezeu, ci și „copilul creatorului”, după cum se exprimă autorul articolului, deoarece a fost creat după chipul lui Dumnezeu (Geneză 1, 26-27), dar și pentru că omul și-a primit sufletul prin suflarea Creatorului (Geneză 2, 7). Potrivit lui V. Popescu: „iudeii credeau în restaurarea graduală și universală a chipului lui Dumnezeu în om, chip care a fost stricat prin păcat”⁵¹

Vreme de 1500 de ani, un șir neîntrerupt de profeți, unul care nu mai are pereche în istoria religioasă a omenirii, vor încerca să îi convingă pe conaționali lor să practice credința în adevăratul Dumnezeu și dreptatea, vestindu-le vremea în care acestea se vor bucura de o cinstire universală.⁵² Autorul atrage atenția că și evreii au căzut în pericolul formalismului liturgic, respectarea ceremoniilor fiind lucrul cel mai important, după părerea lor, însă profeții le-au atras permanent atenția că sacrificiul bine-plăcut lui Dumnezeu este inima înfrântă și smerită. În afară de acest aspect asupra căruia atrăgeau atenția, profeții mai susțineau și ideea generoasă a unei religii spirituale și universale, „în care naționalitatea nu oferea nici-un avantaj și în care Iehova devine Dumnezeuul tuturor națiunilor și limbilor”⁵³.

Profesorul Vintilă Popescu sublinia în continuare care sunt cele două caracteristici principale ale iudaismului din vremea profeților. În primul rând,

⁵⁰ Prof. V. POPESCU, „Introducere în Istoria Religiunilor...”, în *BȘ*, 43 (1929), p. 6.

⁵¹ Prof. V. POPESCU, „Introducere în Istoria Religiunilor...”, în *BȘ*, 43 (1929), p. 6.

⁵² A se vedea în acest sens Prof. V. POPESCU, „Introducere în Istoria Religiunilor...”, în *BȘ*, 43 (1929), p. 6.

⁵³ Prof. V. POPESCU, „Introducere în Istoria Religiunilor...”, în *BȘ*, 43 (1929), p. 7.

era ideea de dreptate, care era privită ca fiind esența religiei, cea prin care iudaismul se poziționa înaintea oricărei alte tradiții religioase, iar în al doilea rând se afla ideea unui Dumnezeu personal.

În ciuda acestor idei înalte, profesate de profeții Vechiului Testament, înaintea venirea în lume a Mântuitorului Iisus Hristos asistăm la o decădere a iudaismului, la scăderea treptată a „conștiinței de Dumnezeu”, la încetarea inspirației, oamenii nemaifiind destul de curați sau de credincioși ca să devină profeți ai Săi. Degradarea religioasă a iudaismului poate fi dedusă, după cum arată profesorul V. Popescu,

„cu multă claritate în felul cum tratează numele lui Iehova... Numele lui Iehova este atotsfânt și nu trebuie pronunțat căci astfel se profanează. Din această practică s-a format apoi teoria că limba omenească este absolut incapabilă de a spune ceva despre cel Atotputernic, care este un Dumnezeu f. depărtat, iar viața omenească este aproape fără nici-o influență din partea lui Dumnezeu”⁵⁴

În lipsa de nume date lui Dumnezeu, despre caracterul Lui de *anonimus*, teologul arădean vedea o influență venită din religia egiptenă, în care exista învățătura că divinitatea trebuia adorată în tăcere, fără a-i da vreun atribut.

Excursul profesorului Vintilă Popescu prin religiile lumii continuă cu religia greacă, pe care o supune analizei, pornind de la predica Sfântului Apostol Pavel din Areopagul atenian, în care le atrage atenția că adorându-l pe Dumnezeu necunoscut, Îl adoră de fapt pe același Dumnezeu ca și creștinii, iar omul este făptura lui Dumnezeu.⁵⁵ Argumentele teologului arădean provin și din sfera Filosofiei grecești, nu doar din cea a religiozității *stricto sensu*, deoarece avea o foarte bună pregătire filosofică. Despre Platon afirmă că a surprins ideea nemuririi, acesta fiind inițiat, se pare, în misterele egiptene și considera viața de după moarte ca fiind adevărata viață.

„Mai mult Plato, însuș mărturisește că lumea are nevoie de o revelațiune mai deplină decât ori care din trecut. Dela asemenea idei Grecii cad cu timpul și cu 100-150 de ani înainte de venirea Mântuitorului poporul nu mai avea o religie. Sofiștii cu sofis-

⁵⁴ Prof. V. POPESCU, „Introducere în Istoria Religiunilor...”, în *BȘ*, 43 (1929), p. 7.

⁵⁵ Prof. V. POPESCU, „Introducere în Istoria Religiunilor...”, în *BȘ*, 43 (1929), p. 7.

mele lor rationale subminaseră orice sentiment mai adânc în legătură cu mitologia veche, iar ideile filosofilor mai profunzi erau peste puterile de înțelegere ale poporului.”⁵⁶

Această radiografie a religiei grecești, deși expusă în câteva fraze, era una foarte adevărată, respectând întru totul adevărul istoric.

Cât îi privește pe romani, despre ei afirmă că erau foarte religioși, fiecare avându-și propriul altar domestic în care ardea continuu focul sacru, fiecare familie reprezenta o adunare de credincioși, care-l avea ca și conducător și preot al ei pe *pater familias*, iar riturile de trecere însoțeau fiecare moment esențial al vieții romane private sau socio-politice. Religia romană era și ea una marcată de formalism, în toate actele religioase, rugăciunea având un rol însemnat. În perioada imperiului, când vor deveni stăpânitorii lumii, iar granițele se vor extinde foarte mult, vor începe să creadă că „această misiune le-a fost încredințată de Providență”, însă după perioada de glorie va începe declinul religiei romane, prin sincretismele la care se va ajunge în urma preluării unor elemente din alte tradiții religioase, venite în special pe filieră oriental, din Egiptul antic sau din Siria și Persia de odinioară.⁵⁷

În viziunea profesorului arădean, toate aceste religii de dinainte de Hristos au o caracteristică comună, și anume declinul, degenerarea și întunecarea generală a unei conștiințe religioase mai înalte, ceea ce va însemna creșterea așteptării venirii în lume a unui izbăvitor. Către sfârșitul articolului, profesorul Vintilă Popescu combină două texte scripturistice, care se completează unul pe celălalt, cel inițial: „D-zeul cel viu, care a făcut cerul și pământul... și care în veacurile trecute, a îngăduit ca toate neamurile să-și meargă căile lor... nu s-a lăsat pe sine fără mărturie” (Faptele Apostolilor 14, 15-17), „ci în multe rânduri și în multe chipuri, a vorbit părinților noștri, prin prooroci, iar către sfârșitul acestor vremuri, ne-a grăit nouă prin Fiul Său” (Evrei 1, 1).⁵⁸

III. Concluzii

Concluziile finale, cu care rezonăm în cea mai mare măsură, arată că pe o cale sau alta, omenirea a luat cunoștință de Dumnezeu, însă omul era atât de decăzut din punct de vedere religios, din cauza păcatului adamic, încât

⁵⁶ Prof. V. POPESCU, „Introducere în Istoria Religiunilor...”, în *BȘ*, 43 (1929), p. 7.

⁵⁷ Prof. V. POPESCU, „Introducere în Istoria Religiunilor...”, în *BȘ*, 43 (1929), p. 7.

⁵⁸ Prof. V. POPESCU, „Introducere în Istoria Religiunilor...”, în *BȘ*, 43 (1929), p. 8.

nu a putut primi adevărul despre Dumnezeu în plinătatea lui, ci doar frânturi din el, ceea ce l-a făcut să rătăcească. De aceea, Dumnezeu a venit în căutarea omului prin lucrarea mântuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos.

De asemenea o concluzie de o mare valoare la care a ajuns profesorul V. Popescu și care se constituie ca una fundamentală pentru studiul Istoriei religiilor este aceea că:

„Planul lui D-zeu în a se revela pe Sine în mod progresiv pe pământ formează legătura internă a firului istoriei. Nu este ocupațiune mai nobilă, mai demnă pentru om decât a cerceta acest plan Dumnezeiesc și a cunoaște încercările și svârcolirile neamului omenesc în a se apropia de D-zeu. Acesta este rostul istoriei religiunilor.”⁵⁹

Este adevărat că în istoria omenirii au existat două căutări esențiale, două mișcări diferite: mișcarea lui Dumnezeu aflat în căutarea omului și mișcarea omului aflat în căutarea lui Dumnezeu. Cele două mișcări sau căutări s-au intersectat „la plinirea vremii” nu atât într-un loc geografic anume, ci într-o Persoană, în Persoana divino-umană și istorică a Mântuitorului Iisus Hristos și această fericită întâlnire ne-a adus mântuirea. Și totuși Istoria religiilor este o istorie a căutării lui Dumnezeu de către omul care purta asupra sa stigmatul căderii, este o istorie a rătăcirii sale pe drumul care se dorea a-l conduce spre Creator.

Părintele Profesor Vintilă Popescu a făcut o muncă de pionierat în predarea și introducerea disciplinei Istoria și Filosofia religiilor în învățământul teologic românesc din perioada interbelică, aliniind și din acest punct de vedere Academia Teologică arădeană la exigențele educaționale ale învățământului din acele vremuri.

⁵⁹ Prof. V. POPESCU, „Introducere în Istoria Religiunilor...”, în BȘ, 43 (1929), p. 8.

DIN LEGĂTURILE IMPERIULUI BIZANTIN CU SPAȚIUL CARPATO- DANUBIANO-PONTIC ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL VI-LEA

Pr. Prof. Univ. Dr. Florin Dobrei

Abstract

More than half a millennium after its disappearance as a political power, Byzantium, with its brilliant culture and civilization, continues to exert a powerful and fascinating attraction on the world. For centuries, Constantinople was regarded as an "axis mundi". The grandeur of its court ceremonies, the splendor of its religious services, the marvels of its palaces and churches, the glitter of its Hippodrome races, the luxury of its fabrics and jewels, the unbounded power of its emperors left the camel drivers of Arabia dreaming, the relentless Turkish horsemen, the Slavic merchants and princes, the lords of Germany and France, the Vikings from Scandinavia, and the Venetian and Genovese entrepreneurs. But nowhere, perhaps, has Byzantine civilization left so many traces in the history and civilization, in the material and spiritual culture of a people, as here, in the area between the Danube, the Tisza, the Dniester, the Black Sea and the Northern Carpathians, thus justifying the formulation by the great historian Nicolae Iorga, of a well-established formula, "Byzance après Byzance", by which he underlined nothing other than the survival of the Constantinopolitan cultural pattern in the Romanian countries and revealed the content of the essential elements that were the basis of the Romanian medieval civilization.

Keywords

Byzantium, North Danubian area, Emperor Justinian the Great, Archdiocese Justiniana Prima, cultural and ecclesiastical links.

Privit din diferite unghiuri (istoric, cultural, bisericesc etc.), spațiul cuprins între Carpații nordici, Tisa, Dunăre, litoralul pontic și Nistru poate fi considerat moștenitorul direct al uneia dintre cele mai strălucitoare civilizații din câte au existat vreodată, civilizația bizantină, formula *Byzance après Byzance* a marelui polihistor Nicolae Iorga¹ subliniind nimic altceva decât supraviețuirea tiparului cultural constantinopolitan în țările române și relevând conținutului elementelor esențiale care au stat la baza civilizației medievale românești. Pornind de la aceste considerente, studiul de față își propune să puncteze doar câteva dintre complexele legături politico-militare, economice, religioase și culturale existente, în „perioada justiniană”, între metropola constantinopolitană și lumea dunăreană, legături care au contribuit la configurarea amintitei moșteniri de mai târziu.

Moartea lui Attila, supranumit „Biciul lui Dumnezeu”, a constituit scânteia care a dus la dispariția hegemoniei hunilor în Europa. De acest „răgaz” a profitat și Imperiul romano-bizantin, în încercarea de a-și reface forțele militare și baza social-economică precară din regiunea Dunării de Jos. Iar aceasta s-a datorat îndeosebi împăratului Anastasie I (491-518), a cărui politică economică, eficientă și chibzuită, a stat la baza înfloririi Bizanțului din secolele următoare. De asemenea, măsurile luate de el – continuate de predecesori – au avut un rol considerabil și în definitivarea procesului de romanizare a populației autohtone din spațiul nord-dunărean².

Astfel, prin măsuri economice eficace, finanțele statului au fost redresate. Orașele de pe teritoriul Dobrogei actuale, menționate de cunoscutul istoric antic Procopiu de Cezareea în lucrarea *De Aedificiis* ca fiind reconstruite sub Justinian cel Mare, sunt, în realitate, opera sa³. Zidurile cetăților Capi-

¹ A se vedea: Nicolae IORGA, *Byzance après Byzance. Continuation de l'Histoire de la vie byzantine*, Institut d'Études Byzantines, București, 1935, cu reeditările ulterioare în limba franceză: București, 1971 (prefață de Mihai Berza, postfață de Virgil Cândea) și Paris, 1992 (prefață de Alexandru Paleologu), în limba română: București, 1972 (trad. de Liliana Iorga-Pippidi, postfață de Virgil Cândea) și în limba greacă: Atena, 1989 (trad. de Giannis Karas, prefață de Nikos G. Svoronos).

² Dan Gheorghe TEODOR, *Romanitatea carpato-dunăreană și Bizanțul în veacurile V-XI e.n.*, Editura Junimea, Iași, 1981, pp. 16-18.

³ Emilian POPESCU, „Organizarea ecleziastică a provinciei Scythia Minor în secolele IV-VI”, în *Studii Teologice*, București, an XXXII, 1980, nr. 7-10, p. 599.

dava (jud. Constanța) și Dinogeția (azi Garvăn, jud. Tulcea) de pe Dunăre, a cetăților Ulmetum (azi Pantelimon, jud. Constanța) și Tropaeum Traiani (azi Adamclisi, jud. Constanța), amplasate în interiorul provinciei Scythia Minor, respectiv a cetăților Histria (azi Istria, jud. Constanța), Tomis (azi Constanța) și Callatis (azi Mangalia, jud. Constanța) de pe litoralul pontic au fost refăcute tot în această perioadă⁴; cele mai însemnate lucrări s-au efectuat la Tomis, fapt dovedit și de descoperirea unui valoros sigiliu de plumb din timpul domniei sale⁵. În fapt, în această perioadă toate orașele cunosc o mare prosperitate, în special datorită desființării impozitului cunoscut sub numele de „chrysargyron” sau „lustralis collatio”, care apăsase anterior asupra populației urbane. În plus, la cumpăna secolelor V-VI, episcopii devin factori de răspundere în conducerea orașelor; lui Anastasie I i se datorează lărgirea atribuțiilor acestora, prin însărcinarea lor cu supravegherea distribuției prestațiilor „annonare”, destinate garnizoanelor din localitățile în care își aveau reședința⁶. Așadar, preocupările monarhului pentru acest avanpost al Imperiului înspre „Barbaricum” sunt evidente.

Cărămizile cu ștampile purtând numele său, descoperite în spațiul dobrogean, dovedesc clar că sub el și sub urmașul său, Justin I (518-527), a fost sporit potențialul defensiv al zonei⁷, dat fiind faptul că, încă din primii săi ani de domnie, granița Dunării de Jos a început să fie tot mai mult amenințată de triburile bulgare și slave. De altfel, în anul 493, protobulgarii au trecut fluviul, pătrunzând în Thracia; în încercarea de stăvilire a repetatelor incursiuni ale acestora, s-au consolidat garnizoanele și s-au restaurat zidurile de apărare ale unor mai vechi fortărețe⁸.

De asemenea, între mișcările interne ce au zguduit profund Imperiul în această perioadă se numără și răscoala lui Vitalian „Scythul”, comandantul aliaților barbari („comes foederatorum”) ai Constantinopolului. Vitalian se născuse pe la anul 470, în Zaldapa (între Abrit și Dobrin, în sudul Dobrogei, azi în Bulgaria), ca fiu al lui Patriciolus⁹; izvoarele îl numesc când „scit”¹⁰,

⁴ Ion BITOLEANU, Adrian RĂDULESCU, *Istoria românilor dintre Dunăre și Mare: Dobrogea*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 128.

⁵ Vasile V. MUNTEAN, *Bizantinologia*, vol. I, Editura Arhiepiscopiei Timișoarei, Timișoara, 2000, p. 81.

⁶ Ion BARNEA, *Arta creștină în România*, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1979, p. 13.

⁷ I. BITOLEANU, A. RĂDULESCU, *Istoria românilor dintre Dunăre și Mare*, p. 128.

⁸ V. V. MUNTEAN, *Bizantinologia*, I, p. 81.

⁹ Marius COJOC, „Împărați și înalți demnitari bizantini pe teritoriul Patriei noastre (secolele IV-XII d.Hr.)”, în *Biserica Ortodoxă Română*, București, an CVIII, 1990, nr. 7-10, p. 186.

vrând să arate astfel regiunea în care el s-a născut, când „trac”¹¹, desemnându-se prin aceasta acțiunea lui ofensivă în provincia Tracia. Răscoala, deși pusă sub flamura Ortodoxiei, urmărea, pe de o parte, apărarea intereselor politico-economice ale teritoriilor balcanice și danubiene, iar pe de altă parte, propria ascensiune politică a conducătorului ei la rangul imperial. Ca atare, între anii 513 și 515, răsculații au atacat de trei ori Constantinopolul atât pe uscat, cât și pe mare, Vitalian fiind numit, în cele din urmă, comandant suprem al trupelor imperiale din dioceza Tracia: „magister militum per Thraciam”. Sub Justin I, care l-a considerat un partizan al Ortodoxiei contra demei „verzilor” (partida monofiziților liberali), acesta a fost ridicat apoi la înaltul rang de comandant suprem al armatei palatine („magister militum praesentalis”), iar în anul 520, numit consul. La scurt timp, a sfârșit însă tragic din porunca viitorului împărat Justinian I (527-565)¹².

Pe numele său complet Flavius Petrus Sabbatius Justinianus¹³, noul basileu a fost una dintre personalitățile cele mai importante, dar și cele mai enigmatice ale întregii istorii bizantine, un om cu o excepțională putere de muncă, supranumit de contemporani „basileus akoimetos”, adică „împăratul care nu doarme niciodată”¹⁴. Și, într-adevăr, Bizanțul nu a mai cunoscut un alt împărat care să i se asemene în amploarea realizărilor sale¹⁵.

Epoca sa a fost însă și ea una de profunde frământări militare. Încă din timpul lui Justin I se înregistrase prima penetrare a frontierei danubiene de către anții din sudul Moldovei și din nord-estul Munteniei. După 529, când grupuri de sclavini, sprijiniți de bulgari și de anți, întreprind raiduri sistematice în Imperiu, agresiunile barbare au devenit o constantă. În 540, alte două năvăliri bulgare au creat Traciei și Macedoniei prejudicii enorme. Mii

¹⁰ Haralambie MIHĂESCU, Gheorghe ȘTEFAN, Radu HÎNCU, Vladimir ILIESCU, Virgil C. POPESCU (edit.), *Fontes Historiae Daco-Romanae*, vol. II, Editura Academiei Române, București, 1970, p. 411.

¹¹ H. MIHĂESCU, Gh. ȘTEFAN, R. HÎNCU, Vl. ILIESCU, V. C. POPESCU (edit.), *Fontes Historiae Daco-Romanae*, II, p. 527.

¹² S. B. DAȘKOV, *Dicționar de împărați bizantini*, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 69.

¹³ Privitor la biografia acestui mare împărat, a se vedea: A. A. VASILIEV, *Istoria Imperiului Bizantin*, trad. și note de Ionuț-Alexandru Tudorie, Vasile-Adrian Carabă, Sebastian-Laurențiu Nazăru, Editura Polirom, Iași, 2010, pp. 165-194; Timothy E. GREGORY, *O istorie a Bizanțului*, trad. de Cornelia Dumitriu, Editura Polirom, Iași, 2013, pp. 127-150; Marius TELEA, *Istoria și spiritualitatea Imperiului Bizantin*, vol. I, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2021, pp. 345-369 etc.

¹⁴ V. V. MUNTEAN, *Bizantinologia*, I, p. 90.

¹⁵ S. B. DAȘKOV, *Dicționar de împărați bizantini*, pp. 70-71.

de sclavini au pustiit apoi, în anii 550-551, regiuni întinse din Thracia și Illyricum, reușindu-se cu mare greutate alungarea lor. Mai mult, însăși securitatea Constantinopolului a fost pusă ulterior în pericol, când, în 559, grupuri de cutriguri (înruțiți, din punct de vedere etnic, cu hunii), în alianță cu cete bulgare și slave, au traversat Dunărea, coborând până în sudul Traciei și în Grecia. Între anii 558 și 562, alți nomazi, anume avarii, au migrat până la Dunărea de Jos, solicitând pământ din partea Imperiului; datorită flexibilității diplomației bizantine, cererea acestora a rămas însă nesatisfăcută, încheindu-se cu ei doar un tratat de pace și o alianță. De altfel, spre a fi preîntâmpinate alte asalturi asupra frontierei dunărene, împăratul Justinian I s-a servit adesea de binecunoscuta și eficace metodă bizantină de instigare a invadatorilor unii împotriva altora¹⁶.

În același scop, împăratul a întreprins și o reorganizare a provinciilor. Dintr-o inscripție descoperită la Tomis s-a dedus că până în anul 535 ar fi existat un vicariat al provinciilor Moesia Secunda și Scythia Minor, separat de cel al Traciei; din 536, în vederea apărării cât mai eficiente a hotarului dunărean de atacurile barbare, unitatea administrativă și militară a celor două provincii a fost pusă sub autoritatea unui „quaestor Justinianus exercitus”. Reședința sa era la Odessos (azi Varna, în Bulgaria)¹⁷. Fixarea sediului prefecturii ilirice în Dacia Mediterranea, la Justiniana Prima (azi Tsaricin Grad), a fost, de asemenea, un act politic, urmărindu-se prin aceasta consolidarea regiunilor de la Dunărea de Jos, în scopul recuceririi unor teritorii transdanubiene¹⁸.

Interesul deosebit al împăratului Justinian cel Mare pentru teritoriul de la nord de Istru reiese și din Novela XIII din anii 538-539, când, adresându-i-se lui Ioan, comandantul trupelor din Orient, îi face cunoscută intenția sa de a fi strămutată acea armată „în ținuturile de dincolo de fluviu, spre a sta de pază la hotarele de acolo”¹⁹. Grija împăratului față de malul stâng al Dunării relevă și dorința acestuia de conservare și de menținere a elementului roman și creștin de ambele laturi ale Danubiului, nefiindu-i străină existența fortificațiilor romane de aici, ridicate în timpul lui Constantin cel Mare²⁰;

¹⁶ V. V. MUNTEAN, *Bizantinologia*, I, pp. 95-96.

¹⁷ I. BITOLEANU, A. RĂDULESCU, *Istoria românilor dintre Dunăre și Mare*, p. 124.

¹⁸ Vasile V. MUNTEAN, *Contribuții la istoria Banatului*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1990, p. 53.

¹⁹ Nicolae DĂNILĂ, „Izvoare literare, epigrafice, arheologice și numismatice privind prezența bizantină în Banat în secolele IV-VI”, în *Mitropolia Banatului*, Timișoara, an XXXIV, 1984, nr. 3-4, p. 152.

²⁰ Emanoil BABUȘ, „Justiniana Prima în lumina noilor cercetări”, în *Studii Teologice*, București, an XXXIX, 1987, nr. 1, p. 87.

pentru restabilirea situației în zonă, atât ilustrul său antecesor, cât și Justinian I au primit epitetul de „restitutor Daciarum”²¹.

În acest sens trebuie amintite capetele de pod de pe teritoriul actual al României: Constantiana Daphne (lângă Oltenița, jud. Călărași), Drobeta (azi Turnu Severin, jud. Mehedinți), Zernes (Dierna, azi Orșova, jud. Mehedinți), Recidiva (coruptelă de la Arcidava, azi Vărădia, jud. Caraș-Severin); se adaugă cetatea de pe malul drept al Dunării, anume Litterata (vechea Lederrata, azi Ram, în Serbia)²². În *De Aedificiis*, Procopiu menționează alte două fortărețe transdanubiane, anume Theodora, indentificată azi cu un turn din colțul de sud-vest al castrului de la Drobeta²³, și Turris, identificată de unii cu cetatea Tyras (azi în Ucraina) de la gurile Nistrului²⁴, iar de alții cu Turnu Măgurele (jud. Teleorman)²⁵. Potrivit aceleiași surse, în Dobrogea au fost renovate sau reconstruite din temelii mai multe fortărețe, anterior abandonate sau dărâmate de năvălitori: Troesmis (azi Iglița, jud. Tulcea), Noviodunum (azi Isaccea, jud. Tulcea), Callatis (azi Mangalia), Pulchra Theodora (probabil Histria, azi Istria), Axiopa (Axiopolis, azi Hinog, jud. Constanța), Carso (Carsium, azi Hârșova, jud. Constanța), Altina (azi Oltina, jud. Constanța)²⁶, Ulmetum (azi Pantelimon); în ceea ce privește ultima cetate menționată, trebuie precizat faptul că, la baza unuia dintre vechile sale turnuri, s-a descoperit o inscripție care atestă reconstrucția fortăreței de către „Legiunea palatină a tinerilor lăncieri”, aduși tocmai de la Constantinopol²⁷. La Tomis, alte trei inscripții în limba greacă atestă refacerea zidului cetății, iar o inscripție de la Callatis îl numește pe împărat ca fiind „iubitorul de construcții”, confirmându-i-se prin aceasta activitatea edilitară²⁸. În plus, investigațiile arheologice au adus însă la lumină rămășițe ale unor cetăți refăcute la mijlocul secolului al VI-lea, care nu figurează pe lista procopiană: Dinogetia, Capidava, Tropaeum Traiani și Sucidava (azi Celei-Corabia, jud. Olt). Prin urmare, cel puțin o fâșie – mai îngustă sau mai largă – de-a lungul Dunării

²¹ Milan ȘESAN, „Iliricul între Roma și Bizanț”, în *Mitropolia Ardealului*, Sibiu, an V, 1960, nr. 3-4, p. 203.

²² V. V. MUNTEAN, *Bizantinologia*, I, p. 96.

²³ Ion BARNEA, Octavian ILIESCU, Corina NICOLESCU, *Cultura bizantină în România*, Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă, București, 1971, p. 30.

²⁴ D. Gh. TEODOR, *Romanitatea carpato-dunăreană*, p. 19.

²⁵ I. BARNEA, O. ILIESCU, C. NICOLESCU, *Cultura bizantină în România*, p. 30.

²⁶ V. V. MUNTEAN, *Bizantinologia*, I, p. 95.

²⁷ I. BARNEA, O. ILIESCU, C. NICOLESCU, *Cultura bizantină în România*, p. 30.

²⁸ Emilian POPESCU, „Epigrafiă greacă, izvor pentru istoria Bizanțului în secolele IV-IX”, în *Glasul Bisericii*, București, an XLIII, 1984, nr. 1-2, p. 68.

se afla în posesia Bizanțului, care o utiliza pentru apărarea limes-ului său nordic; la fel, o zonă dintre Siret și Nistru, între Barboși (Galați) și Cetatea Albă (azi în Ucraina)²⁹.

În timpul domniei lui Justinian I sunt amintiți de istoricii epocii și câțiva demnitari bizantini pe teritoriul țării noastre. Astfel, în anul 528, Baduarius, „magister militum et dux Scythiae”, se opunea invaziei slave dinspre nordul Dunării. În aceleași împrejurări sunt amintiți alți doi comandanți bizantini, făcuți prizonieri de către barbari, anume Constantiolus și Askum, ultimul fiind dus peste Istru. În 529, Mundus, „magister militum per Illyricum”, fu al unui rege gepid local, respingea cetele de sclavini, bulgari și anți. Între anii 530 și 533, Chilbudios, „magister militum per Thracias”, a reușit să-i alunge, din dioceza în fruntea căreia se afla pe bulgari, pe sclavini și pe anți, trecând Dunărea de mai multe ori în campanii succesive de urmărire a acestora³⁰. Legat de moartea celui din urmă, fapt petrecut în 533, Procopiu relatează un episod deosebit de important pentru istoriografia românească, anume că un „Pseudo-Chilbudios” a încercat să i se substituie, fiind însă demascat de generalul bizantin Narses, cu toate că „vorbea latinește și învățase multe din deprinderile” celui decedat. Acest ant, care trăise ca și captiv la sclavini, nu putuse învăța latina decât la nordul Dunării, presupunându-se, prin urmare, existența unor grupuri romanice, purtătoare și transmițătoare ale limbii latine: protoromâni³¹.

Într-adevăr, instaurarea unei epoci de relativă liniște, cuprinsă între dispariția puterii hunice (454) și instalarea efectivă a slavilor în cel de-al treilea sfert al secolului al VI-lea, a favorizat considerabil dezvoltarea societății locale, permițând consolidarea definitivă a romanității nord-dunărene. În cadrul procesului de romanizare a populației autohtone, un anumit rol îl vor fi jucat și deplasările de populație romanică dintr-o regiune într-alta, fie datorită unor cauze politice, fie altora, de natură economică. De asemenea, ponderea elementului etnic romanic a fost sporită și de numărul mare de prizonieri aduși la nordul Dunării de către grupurile militare ale diferiților migratori. La aceștia se adaugă numeroșii transfugi romanici din Imperiu, emigrați aici din cauza fiscalității excesive, determinate de cheltuielile mili-

²⁹ V. V. MUNTEAN, *Bizantinologia*, I, pp. 95-96.

³⁰ M. COJOC, „Împărați și înalți demnitari bizantini”, pp. 187-188.

³¹ Vasile V. MUNTEAN, „Știri bizantine despre autohtonii de la Dunărea de Jos (secolul VI)”, în *Altarul Banatului*, serie nouă, Timișoara, an V (XLIV), 1994, nr. 4-6, p. 74.

tare necesare pentru luptele pe care Bizanțul le organiza constant pentru apărarea fruntariilor sale³².

Stăruința menținerii dominației bizantine în zonă a contribuit astfel la întărirea romanității în spațiul carparo-danubiano-pontic. O dovadă o constituie și faptul că la mănăstirea sinaită „Sfânta Ecaterina” există și astăzi o enclavă „vlahă”, urmașa grupului nord-dunărean strămutat de Justinian I din fosta Dacie la începutul domniei sale³³. Și asupra culturii românești s-a putut simți amprenta iustiniană³⁴, de vreme ce, secole de-a rândul, legiferările cuprinse în *Corpus Juris Civilis* au stat la baza organizării și a conducerii societății românești. În fine, versat într-ale Teologiei, lui Justinian i se datorează și o mărturisire de credință, cuprinsă în vechile pravile slavone și românești, precum cele tipărite la Govora și Târgoviște³⁵.

În plan bisericesc, odată cu ascensiunea pe tronul imperial al lui Justinian cel Mare, în Imperiu a fost inaugurată o perioadă de relativă pace religioasă. În aceste condiții, din ambiții mai mult personale, împăratul a demarat un amplu proces de reorganizare ecleziastică a prefecturii Illyricum. Astfel, la Tauresium, pe temeliiile fostului său sat natal, a ridicat un „municipium” impunător, numit Justiniana Prima³⁶. În plus, prin „Novela XI” din 14 aprilie 535, împăratul hotărâ transferarea reședinței politice a prefecturii Illyricum de la Tesalonic la Justiniana Prima. Fixarea noului sediu al prefecturii aici era însă un evident act politic, urmărindu-se prin aceasta consolidarea regiunilor de la Dunăre în scopul unor recuceriri transdanubiene³⁷. Acest proces s-a resimțit profund și în Biserică, potrivit principiului că acolo unde se află autoritatea politică, acolo trebuie să fie și autoritatea bisericească. Deci, prin aceeași novelă, se dispunea și înființarea unei noi Arhiepiscopii, declarată autocefală³⁸; dispozițiile privind la Arhiepiscopia Justiniana Prima sunt reluate apoi în partea întâi a „Novelei CXXXI” din 18 martie 545³⁹.

³² D. Gh. TEODOR, *Romanitatea carpato-dunăreană*, pp. 16-19.

³³ V. V. MUNTEAN, *Bizantinologia*, I, p. 96.

³⁴ V. V. MUNTEAN, „Cultura în epoca justiniană”, în *Altarul Banatului*, serie nouă, Timișoara, an VII (XLVI), 1994, nr. 7-9, pp. 25-27.

³⁵ V. V. MUNTEAN, *Bizantinologia*, I, p. 90.

³⁶ Em. BĂBUȘ, „Justiniana Prima”, p. 84.

³⁷ V. V. MUNTEAN, *Contribuții*, p. 53.

³⁸ Privitor la acest centru arhidiecezan, a se vedea densul și bine documentatul studiu al distinsului bizantinolog bănățean Vasile V. MUNTEAN: „Justiniana Prima, în lumina noilor interpretări”, în *Biserica Ortodoxă Română*, seria a IV-a, București, an IX (CXXXVI), 2018, nr. 2, pp. 111-122.

³⁹ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ed. a III-a, vol. I, Editura Trinitas, Iași, 2004, p. 157.

Identificarea Justinianei Prima a ridicat însă numeroase probleme datorită conținutului lacunar al textelor acestor decrete imperiale, în care apare doar indicația de „patria nostra”. Istoricul contemporan Procopiu de Cezareea scria că satul în care s-a născut Justinian se numea Tavrision (Taurusium) și că era situat în apropiere de Bederiana, locul unde se născuse unchiul său, Justin I, adică în provincia Dardania, dincolo de hotarele orașului Epidamnus. Ca atare, în ceea ce privește localizarea acestui oraș, părerile sunt împărțite, Justiniana Prima fiind identificată cu Ohrida (de către Ghenadie Enăceanu și Armand Munteanu), cu Taurision / Taurusium (de către Nicolae Iorga, Jacques Zeiller, A. D. Xenopol, Ioan Lupaș etc.), cu Bederiana (de către Constantin Litzica și Augustin Bunea), cu Scupi (de către V. Martin) ori cu Sofia (de către Constantin C. Giurescu)⁴⁰. În urmă cu câteva decenii, arheologii ex-iugoslavi au concluzionat că Justiniana Prima, implicit și fostul Taurusium, se găsea pe locul actualului Caričin Grad, la circa 40 km nord-vest de Naisus (Niš, în Serbia), deci cu mult mai aproape de Dunăre decât se credea anterior. Acest fapt este confirmat și de cronicarul Ioan din Antiohia, care scria că Bederiana era situată în apropierea localității Naisus, pe marele drum care îl lega pe acesta de vechea Ulpiana (sau Justiniana Secunda, azi în Kosovo). La aceeași concluzie duc și descoperirile arheologice, anume un complex de edificii monumentale (un palat episcopal, o basilică de tip elenistic cu baptisteriu, fragmente de fresce, coloane și capiteli etc.), toate aparținătoare epocii lui Justinian I. De altfel, chiar textul „Novelei XI” lămurește, în parte, această localizare, de vreme ce ordinea în care sunt enumerate provinciile puse sub jurisdicția lui Catellianus, primul arhiepiscop al Justinianei, începe cu Dacia Mediterranea, provincie pe teritoriul căreia s-a pus apoi piatra de temelie a noului oraș⁴¹.

Primul arhiepiscop de Justiniana Prima a fost Catelian. Urmașul său, Benenatus, este menționat în legătură cu frământările provocate de condamnarea celor *Trei capitole* antimonofizite în anul 544. În 553, deși era încă în scaun, nu a participat însă la lucrările Sinodului V Ecumenic de la Constantinopol, fiind reprezentat de către mitropolitul Focas din Stobi (Gradsko, în Macedonia de Nord). La sfârșitul secolului al VI-lea se cunosc câteva scrisori adresate de către papa Grigorie cel Mare (590-604), în anii 592, 594 și 602, altui arhiepiscop de Justiniana Prima, cu numele Ioan⁴².

⁴⁰ Armand Alexandru MUNTEANU, „Arhiepiscopia Justiniana Prima și jurisdicția ei”, în *Studii Teologice*, București, an XIV, 1962, nr. 7-8, pp. 446-447.

⁴¹ Em. BĂBUȘ, „Justiniana Prima”, p. 86.

⁴² M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, I, p. 159.

Jurisdicția noii Arhiepiscopii urma să cuprindă, potrivit „Novelei XI”, mitropoliile și episcopiile din următoarele provincii ale prefecturii Illyricului: Dacia Mediterranea, Dacia Ripensis, Moesia Superior, Dardania, Preavaltiana, Macedonia Secunda și o parte din Pannonia Inferior; provinciile Moesia Inferior și Scythia Minor, neamintite, rămâneau pe mai departe sub jurisdicția Patriarhiei de Constantinopol. Întrucât aproximativ 25 de eparhii intrau în componența noii Arhiepiscopii a Justinianei Prima, arhiepiscopului de Tesalonic i-au fost lăsate sub jurisdicție doar provinciile din dioceza Macedoniei, adică cele două Epire, Thesalia, Ahaia și Creta⁴³.

În plus, din textul „Novelei XI” reiese și în ce consta jurisdicția canonică a arhiepiscopului de Justiniana Prima. Acesta avea libertatea de a-și impune autoritatea sa în toate Bisericile ce țineau din punct de vedere canonic de el; sfința mitropoliți și episcopi pentru scaunele vacante, apoi îi investea cu demnități corespunzătoare și le făcea instalarea după orânduiala canonică. Orice intervenție din afară în cazul alegerii unui nou arhiepiscop sau în cazul relațiilor cu alte centre bisericești din afara Arhiepiscopiei și îndeosebi cu scaunul episcopal din Tesalonic era reprobata. Potrivit istoriografiei ortodoxe, aceste dispoziții trebuie considerate drept o reacție legitimă contra pretențiilor papale asupra scaunului de Tesalonic, considerat de pontifi romani ca fiind un vicariat al Romei⁴⁴.

În fapt, Justinian I dorea să mărească rangul Arhiepiscopiei la o treaptă egală cu cea a Romei, cerând, în acest scop, papei Agapet I (535-536) să îi acorde titlul de locțiitor a Patriarhiei romane, însă nu ca vicariat, ci ca înlocuitoare onorifică în caz de apeluri la judecată; recunoașterea acestei demnități s-a făcut sub papa Vigiliu I (537-555), ales cu concursul împărătesei Teodora. Drept urmare, textul „Novelei CXXXI” constituie expresia legală a acestei recunoașteri, prin prevederea ca

„eparhiile supuse arhiepiscopului să aibă același rang cu scaunul apostolic din Roma, în conformitate cu hotărârile date de Sfântul Papă Vigilius”⁴⁵.

Dispozițiile celor două novele nu au adus însă, în vreun fel, prejudicii Patriarhiei din Constantinopol, de vreme ce autocefalia Justinianei Prima nu a scos din vigoare nici edictul din 421, nici canonul 3 al Sinodului II ecumenic ori canonul 28 al Sinodului IV ecumenic, ci reducând doar drepturile

⁴³ M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, I, pp. 156-157.

⁴⁴ A. A. MUNTEANU, „Arhiepiscopia Justiniana Prima”, p. 451.

⁴⁵ Em. BĂBUȘ, „Justiniana Prima”, p. 88.

exarhului din Tesalonic. În plus, deși autocefală, noua Arhiepiscopie păstra legături dogmatice, canonice și de cult cu scaunul ecumenic constantinopolitan⁴⁶. Pe de altă parte, jurisdicția Justinianei Prima se întindea nu doar în Balcani, ci și asupra vieții bisericești din provinciile și cetățile construite sau renovate la nordul Dunării după realipirea acestora la Imperiu. „Novela XI” menționează explicit că hotarele Imperiului s-au întins și în stânga Istrului:

„Crescând cu ajutorul lui Dumnezeu împărăția noastră, așa încât locuitorii de pe amândouă țărmurile Dunării cercetează acum orașele noastre, și atât Viminacium, cât și Recidiva și Litterata, care sunt dincolo de Dunăre, se află iarăși sub stăpânirea noastră, am socotit necesar ca însăși prea fericita prefectură, care era în Pannonia, să o mutăm de acolo în prea fericita noastră patrie”⁴⁷.

Novela pomenește așadar doar trei cetăți, fapt datorat, probabil, împrejurării că ele reintraseră de curând în posesia Imperiului. Din text nu rezultă însă că stăpânirea bizantină la nordul Dunării se limita doar la cele două „civitates”, de vreme ce Procopiu de Cezareea, în *De Aedificiis*, spune că Justinian a ridicat „o mulțime de cetăți” în stânga Danubiului. Spre exemplificare, trebuie precizat faptul că, din această listă a construcțiilor iustinieni, Recidiva lipsește; apare însă la geograful din Ravenna, fiind încadrată pe drumul ce duce de la Litterata la Tibiscum (azi Jupa, jud. Caraș-Severin). Omissionea s-ar explica prin aceea că Recidiva nu fusese reconstruită în această etapă, păstrându-se, din etapa anterioară, într-o stare bună. Cealaltă, Litterata, era situată în fața orașului Novae (lângă Sviștov, Bulgaria), Justinian ridicând aici o fortăreață mare și bine întărită. Procopiu înregistrase și alte cetăți danubiene, între care și Sucidava (azi Celei, cartier în Corabia, jud. Olt); omisă din „Novela XI”, fortăreața reintrase sub stăpânirea bizantină anterior, deci menționarea ei nu mai era necesară. La acea dată, Sucidava depindea deja de episcopul Daciei Ripensis, cu sediul la Aquae (azi Vidrovac, Serbia), dieceză pusă sub jurisdicția Arhiepiscopiei Justiniana Prima⁴⁸. În ceea ce privește numele de „Recidiva” (Recidua), se presupune că acesta a fi o coruptelă de la Arcidava (azi Vărădia, jud. Caraș-Severin). Litterata (vechea Lederata) s-a identificat cu localitatea Ram (Serbia), situată în fața cetății Viminacium (azi

⁴⁶ M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, I, p. 158.

⁴⁷ A. A. MUNTEANU, „Arhiepiscopia Justiniana Prima”, pp. 448-449.

⁴⁸ Em. BĂBUȘ, „Justiniana Prima”, pp. 86-87.

Kostolac, Serbia)⁴⁹. Întinderea jurisdicției canonice a Justinianeii Prima peste provinciile și ținuturile arătate în „Novela XI” rămâne aceeași și după emite-rea „Novelei CXXXI”. Împăratul Justinian cel Mare reia acum vechile dispo-ziții, fără însă a mai pomeni și cetățile din stânga Dunării. Cu toate acestea, întinderea jurisdicției canonice a Arhiepiscopiei pare să fi rămas aceeași⁵⁰.

De netăgăduit, Arhiepiscopia înființată de Justinian I a avut, în secolul al VI-lea, un rol dinamic atât în păstrarea și continuitatea romanității sud-du-nărene, cât și în păzirea nealterată a credinței și a rânduielilor ortodoxe în fața presiunilor externe. Episcopiile pomenite în cuprinsul „Novelei XI”, la fel ca și celelalte episcopii sud-dunărene cunoscute, au avut o mare însem-nătate în viața bisericească a străromânilor nord-dunăreni, prin hirotonirile de preoți și de diaconi făcute, precum și prin sfințirile de lăcașuri de cult de către horepiscopii trimiși în aceste părți, rezidenți, posibil, chiar în cetățile Recidiva, Litterata sau Sucidava. Astfel, acești episcopi sud-dunăreni și ho-repiscopii trimiși de ei în nordul Dunării pot fi considerați cărmuitorii du-hovnicești ai strămoșilor noștri. Într-adevăr, numeroasele descoperiri arheologice dovedesc că populația daco-romană din așezările rurale cerce-tate a trăit într-o continuă legătură cu Bizanțul. Prin urmare, este firesc să se considere că și jurisdicția Arhiepiscopiei de Justiniana Prima se întindea asupra unor teritorii transdanubiene întinse⁵¹.

Precum s-a arătat, sub Justinian I și antecesorii săi, Imperiul a cunoscut o mare dezvoltare economică, de care n-au fost străine nici regiunile nord-du-nărene, fapt dovedit mai ales de numărul mare de descoperiri numismatice, înregistrate pe tot cuprinsul teritoriului actual al României: Sărățeni (jud. Va-slui), Horga-Epurenii (jud. Vaslui), Botoșana (jud. Suceava), Vameș (jud. Ga-lați)⁵², Unirea (jud. Călărași), Prisaca (jud. Olt)⁵³, Orșova (jud. Mehedinți), Dorobanți (jud. Arad), Săcălăz (jud. Timiș), Giarmata (jud. Timiș)⁵⁴ etc. Da-torită numeroaselor campanii de recucerire a vechilor teritorii pierdute în secolele anterioare, purtate în această perioadă, vistieria statului s-a golit însă treptat. Această stare financiară precară, asociată cu năvălirile barbare inter-minabile, a determinat, după moartea sa, un drastic regres economic, resimțit

⁴⁹ V. V. MUNTEAN, *Contribuții*, pp. 52-53.

⁵⁰ A. A. MUNTEANU, „Arhiepiscopia Justiniana Prima”, pp. 450-451.

⁵¹ M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, I, pp. 159-161.

⁵² Dan Gheorghe TEODOR, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V-XI e.n. Contribuții arheolo-gice și istorice la problema formării poporului român*, Editura Junimea, Iași, 1978, p. 23.

⁵³ D. Gh. TEODOR, *Romanitatea carpato-dunăreană*, p. 38.

⁵⁴ N. DĂNILĂ, „Izvoare literare, epigrafice, arheologice și numismatice”, p. 160.

în toate domeniile de activitate. Sub împărații următori, anume Justin II (565-578), Tiberiu I (578-582) și Mauriciu (582-602), criza s-a accentuat, culminând, în 602, cu căderea limesului danubian sub loviturile conjugate ale avarilor și ale slavilor, urmași, în anii 679-680, de bulgari. În acest context dispar pentru totdeauna și urmele Arhiepiscopiei Justiniana Prima, precum și ale mitropoliilor și ale episcopiilor supuse acesteia. În 731 împăratul Leon III Isaurul (726-741) o desființează oficial, eparhiile ei sufragane (mai mult nominale) trecând sub jurisdicția Patriarhiei de Constantinopol⁵⁵.

Pe baza diferitelor surse istoriografice și a descoperirilor arheologice făcute în ultimele decenii se pot astfel stabili diversificatele și intensele legături economice, culturale și ecleziastice existente între populația locală nord-dunăreană și lumea constantinopolitană. Deși marele basileu Justinian nu a mai păstrat între fruntariile imperiale decât o parte din vechea Dacie traiană, ampla sa direcție integratoare a contribuit din plin, în stânga Danubiului la consolidarea și generalizarea, inclusiv în lumea rurală, a creștinismului local și la impunerea, la nivel de ansamblu, a tiparului civilizațional constantinopolitan.

⁵⁵ M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, I, p. 159.

TRĂSĂTURILE ESENȚIALE ALE CUNOAȘTERII LUI DUMNEZEU LA PĂRINTELE STĂNILOAE ȘI IMPORTANȚA LOR PENTRU MÂNTUIREA OMULUI

Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan

Abstract

The knowledge of God represents a fundamental calling in the Christian life, because without it, according to the words of our Savior Jesus Christ, salvation and the acquisition of eternal life are not possible (cf. John 17:3). In order to be able to know God, He Himself came out to meet man, through His self-discovery, or in other words, through divine Revelation. Without this, man would be a prisoner of his own illusions regarding the existence of God and His work in the world. Creation itself represents a kind of mirror in which the wisdom, omnipotence, love and goodness of God are reflected. Therefore, man can know God through His creation, having a cataphatic, intellectual or rational knowledge of God. However, this knowledge is not complete and certain, there being another kind of knowledge of God, the apophatic one, through which man experiences the attributes of God. This kind of knowledge is existential, profound and luminous, man entering into a kind of dynamic of the knowledge of God, on the basis of divine Revelation, but also of man's ascetic effort, by freeing himself from the passions that limit him and enclose him in a closed horizon of matter.

Therefore, through this last kind of knowledge of God, man progresses continuously, in proximity to Him, a progress that will never stop.

Keywords

Theological knowledge, apophatic and cataphatic in the knowledge of God, Revelation – foundation of knowledge, dynamics of knowledge, ascetic effort

Considerații generale

Problematica cunoașterii teologice, în general, și a cunoașterii lui Dumnezeu, în special, a preocupat conștiința creștină dintotdeauna. De aceea, s-au conturat mai multe direcții ale acestei cunoașteri, care accentuează un aspect sau altul al cunoașterii realităților, care se sustrag cunoașterii dobândite prin simțurile omului. În ceea ce privește cunoașterea lui Dumnezeu, convingerea dintotdeauna a Bisericii, potrivit afirmațiilor Sfinților Părinți, este aceea, că este imposibil a defini și explica misterul Ființei dumnezeiești. Astfel, ei sunt convinși, că ființa lui Dumnezeu este inaccesibilă cunoașterii raționale a omului; aceasta se sustrage intenției omului de a o investiga. De aceea, teologia ortodoxă a preferat să urmeze calea apofatică a apropierii de Dumnezeu, pentru a exprima cunoașterea cea mai presus de orice referință a gândirii umane, cu privire la existența cea mai presus de fire a Dumnezeului Celui viu. Omul nu se poate îndrepta spre Dumnezeu exclusiv pe calea rațiunii umane, căci, Dumnezeul Cel viu este Unul al contemplației și al adorării. Ca atare, de El se poate apropia omul, mai ales, pe calea rugăciunii, a contemplației, a experierii tainei Lui mai presus de rațiune.

„Teologia încearcă să articuleze ceva numai după ce coboară de pe muntele contemplației, cum a făcut Moise. Iar, intrarea minții în lăuntru lui Dumnezeu, sau mai bine zis venirea lui Dumnezeu în mintea credinciosului, produce o stare de uimire și de bucurie în care are loc închinarea minții către Dumnezeu în duh și în adevăr. Atunci e vremea potrivită de a tăcea”¹

¹ Ion BRIA, *Credința pe care o mărturisim*, Editura Institutului biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, (prescurtat: EIBMBOR), București 1987, p. 55. Vezi și: *Filocalia*, vol. 8, pp. 468-474.

Atunci când teologia dorește să se exprime cu privire la Dumnezeu ea trebuie să recurgă la termeni paradoxali, antinomici, apofatici, pentru a încerca să exprime câte ceva din misterul ființei dumnezeiești.

„O teologie rațională, neîntemeiată pe experiența existențială, apofatică, nu este teologie. Calea apofatică, adică transcenderea unei gândiri conceptuale și a unei cunoașteri sensibile, are în vedere abisul ontologic dintre Dumnezeu și om. Dionisie Areopagitul folosește expresia „supraființă” pentru a arăta transcendența absolută a lui Dumnezeu față de creație. După natura Sa „supraființială”, ascunsă și veșnică, Dumnezeu este invizibil, intangibil, imuabil, inaccesibil. El trebuie să fie contemplat ca atare, ca ființă incomprehensibilă și necircumscrișă. Totuși, Dumnezeu se autorevelează, se mișcă și vine spre noi, este accesibil, cunoscut și împărtășit, nu după ființa Sa, ci după energiile Sale, după lucrarea sau lumina Sa personală necreată, nedespărțită de ființă, dar distinctă de aceasta”²

Astfel, în ceea ce privește cunoașterea lui Dumnezeu, trebuie avute în vedere ambele aspecte ale cunoașterii Sale; pe de o parte, avem o cunoaștere, care, de fapt, este o recunoaștere a necunoașterii Sale, după ființa Sa, iar, pe de altă parte, avem convingerea împărtășită prin Scripturi, că, totuși, Dumnezeu Cel infinit, veșnic, necuprins de gând și de cuvântul omenesc, poate fi sesizat prin energiile Sale necreate, prin care a creat lumea, o proniază și o conduce spre desăvârșire. Deci, ambele aspecte sunt adevărate cu privire la Dumnezeu. Numai ținând seama de ambele aspecte, omul credincios poate dobândi adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu și poate simți câte ceva

² I. BRIA, *Credința pe care o mărturisim*, p. 55. Tot în acest sens, cu privire la cunoașterea lui Dumnezeu vorbește și teologul rus Vladimir Lossky, când spune: „Apoatismul este înaintea de toate o dispoziție a minții care refuză să-și formeze concepte cu privire la Dumnezeu. Acest lucru exclude cu hotărâre orice teologie abstractă și pur intelectuală, care ar voi să adapteze pe Dumnezeu. Aceasta este atitudinea existențială care îl angajează pe om în întregime: nu există teologie în afară de trăire; trebuie să te schimbi, să devii un om nou. Spre a-L cunoaște pe Dumnezeu trebuie să te apropii de El; nu ești teolog, dacă nu urmezi calea unirii cu Dumnezeu...Așadar, apofatismul este un criteriu, un sens sigur al unei dispoziții a minții conform adevărului. În acest sens, orice teologie adevărată este în mod absolut o teologie apofatică” (Vladimir LOSSKY, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, Traducere, studiu introductiv și note: Pr. Vasile Răducă, Editura „Anastasia”, București, f. a., p. 67).

din misterul Lui luminos și plin de putere și de bucurie, care îl înalță pe om tot mai sus, pentru o împărtășire tot mai adevărată din misterul tainei dumnezeiești.

Revelația dumnezeiască – fundament al oricărei gnoseologii în Ortodoxie

Părintele Stăniloae aduce o mare contribuție în ceea ce privește cunoașterea lui Dumnezeu în Ortodoxie, prin faptul, că evidențiază cu multă forță argumentativă sensul celor două feluri de cunoaștere a lui Dumnezeu: catafatic-rațional, unde include și teologia catafatică negativă, tot ca teologie sau cunoaștere rațională, pe de o parte, iar pe de altă parte, evidențiază în mod inconfundabil valențele cunoașterii apofatice a lui Dumnezeu. În același timp, teologul român subliniază importanța deosebită și superioritatea cunoașterii apofatice față de cea pozitivă și negativă catafatică. Spre deosebire de alți teologi ortodocși, care nu acordă o mare importanță cunoașterii catafactice a lui Dumnezeu, așa cum procedează, de pildă, Hristos Yannaras³, părintele Stăniloae, însă, valorizează cunoașterea catafatică, în sensul, că ea reprezintă un fel de vehicul intelectual, prin care se exprimă profunzimea cunoașterii apofatice a misterului lui Dumnezeu. Teologul român subliniază faptul, că:

„Noi socotim, că cele două feluri de cunoaștere nu se contrazic și nu se exclud, ci se completează. Propriu-zis cea apofatică se completează cu cea afirmativă și cu cea negativ-rațională; ea transferă pe cea afirmativ-și negativ-rațională pe un plan propriu, dar la rândul ei recurge la termenii cunoașterii raționale în ambele aspecte (afirmativ și negativ), în trebuința de a se exprima prima fie și într-un mod departe de a fi satisfăcător”⁴

La temelia cunoașterii sigure a lui Dumnezeu, atât prin cunoașterea catafatică, cât și prin cea apofatică, se află Revelația sau Descoperirea dumnezeiască, fără de care nu ar putea exista o siguranță a cunoașterii Lui. În ambele feluri de cunoaștere a lui Dumnezeu, omul se află în fața lui Dumnezeu ca în fața unei Persoane, Căreia I se poate adresa cu gândurile, cererile, rugăciunile lui. Dar, siguranța caracterului personal al cunoașterii lui Dum-

³ În lucrarea sa *De l'absence et de l'inconnaissance de Dieu*. A se vedea în acest sens Hristos YANNARAS, *De l'absence et de l'inconnaissance de Dieu*, Edition du Cerf, Paris 1971, p. 87.

⁴ Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă* (de acum TDO), vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București 1978, p. 115.

nezeu i-o oferă omului numai Revelația dumnezeiască. Deci, cunoașterea lui Dumnezeu ca Persoană, atât în cunoașterea catafatică, cât și în cea apofatică, este mijlocită numai de Revelație. Fără Revelație, omul ar ajunge în actul cunoașterii la concluzia existenței unui adânc luminos, dar impersonal, căruia omul nu i-ar putea sta ca în fața unei persoane, căreia să i se poată adresa în mod direct, cu care să intre într-o comuniune a iubirii.

„Dar trebuie reținut și aceea, că cunoașterea lui Dumnezeu ca persoană ne-o mijlocește în amândouă aceste cunoașteri ca un fapt sigur Revelația supranaturală. Chiar cunoașterea apofatică, când e lipsită de Revelația supranaturală, poate experia prezența negrăită a lui Dumnezeu ca un adânc impersonal. De aceea, nu trebuie să deosebim cunoașterea apofatică de cea afirmativ-rațională prin faptul, că cea dintâi ar fi o cunoaștere supranaturală revelată, iar a doua o cunoaștere pur naturală. Amândouă au la bază Revelația supranaturală, când e o cunoaștere a lui Dumnezeu ca persoană”⁵

Numai Revelația supranaturală conferă credinciosului certitudinea, că se află permanent în fața lui Dumnezeu ca persoană, pe care Îl poate cunoaște tot mai mult și pe care Îl poate iubi tot mai intens. Părintele Stăniloae își însușește întru totul viziunea Sfinților Părinți, cu referire la îmbinarea celor două feluri de cunoaștere: catafatică și apofatică, pentru a ajunge la experierea tainei lui Dumnezeu ca iubire și comuniune personală. De aceea, afirmă părintele Stăniloae, că Părinții Bisericii alternează adeseori vorbirea despre cunoașterea lui Dumnezeu afirmativ-rațională, cu cea despre cunoașterea apofatică. Iar, atunci când cunoașterea afirmativ-rațională a fost pătrunsă de cea apofatică vorbesc mai mult de aceasta, dar, fără a pierde din vedere importanța celei dintâi. Această coordonată a cunoașterii lui Dumnezeu are o importanță deosebită pentru universul cunoașterii teologice, în general, și a lui Dumnezeu, în special.

La temelia oricărei cunoașteri sigure a lui Dumnezeu stă un fundament nezdruccinat: Revelația lui Dumnezeu Însuși, pentru ca omul să poată ieși din ambiguitățile cunoașterii în general, și a lui Dumnezeu, în special. Numai ieșind din transcendența, infinitatea și absolutitatea Sa, Dumnezeu a întins spre noi o punte solidă de comunicare și comuniune a Sa cu oamenii.

⁵ D. STĂNILOAE, *TDO*, p. 116.

„Dacă ar fi rămas numai în infinitatea și absolutitatea Sa, Dumnezeu nu s-ar fi revelat deplin. Am fi rămas într-un permanent echivoc de nu cumva ideile ce ni le facem despre Dumnezeu nu sunt simple produse ale subiectivității noastre. Apărând în istorie ca un Tu exterior fiecăruia dintre noi, putem să-L întâlnim într-o față concretă, care ne ferește de orice subiectivism. Dacă însă această față istorică ar fi fost numai temporală și finită și n-ar fi cuprins în ea infinitul dumnezeiesc și n-ar dura în veci, deasupra timpului Dumnezeu nu ne-ar fi venit aproape și nu ne-ar fi devenit accesibil, ca unul ce nu și-ar fi desăvârșit Revelațiunea Sa”⁶

Așadar, ieșirea din lumina Sa cea neapropiată a făcut-o Dumnezeu pentru a oferi un fundament solid al credinței omului în El, dar, totodată, și pentru ca omul să aibă acces la o cunoaștere sigură a Sa și la o împărtășire din bogăția Sa cea dumnezeiască.

De maximă importanță este și faptul, că prin Revelarea Sa, Dumnezeu luminează omului sensul existenței sale, originea și finalitatea acestei existențe umane, pe care omul nu le-ar fi putut sesiza numai prin capacitatea minții sau a rațiunii sale. Cu multă acuratețe, părintele Stăniloae afirmă, că Dumnezeu Se revelează obiectiv prin

„conștiință și prin natură; dar, subiectiv, sau datorită păcatului din ei, promovat cu voia lor, cei mai mulți se împotrivesc evidenței Lui și sensului adevărat al vieții lor, care ni se revelează în chip natural, sau strâmbă această evidență neaducând aportul voinței lor la acceptarea ei.”⁷

Din acest motiv, Dumnezeu a trebuit să recurgă și la un alt mod de revelare a Sa, prin cuvinte, evenimente și lucrări supranaturale, care nu își au originea lor în derularea evenimentelor istorice și nu se reduc la acestea.

⁶ Dumitru STĂNILOAE, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Sibiu 1943, p. 48; vezi și: Vladimir LOSSKY, *Introducere în teologia ortodoxă*, în românește de Lidia și Remus Rus, Editura Enciclopedică, București 1993, p. 19: „Dumnezeu ne vorbește prin Fiul Său; Întruparea desăvârșește Revelația. Ea descoperă și constituie însăși Revelația. A gândi teologic nu înseamnă a gândi despre această Revelație, ci a gândi cu ajutorul ei. ...Teologia pornește de la un dat: Revelația.”

⁷ D. STĂNILOAE, *TDO*, vol. 1, p. 28.

Acest alt mod de descoperire a lui Dumnezeu este Revelația dumnezeiască supranaturală. Prin acest mod de ieșire în afară a lui Dumnezeu, El a dat

„claritate și siguranță credinței naturale, dar a și lărgit cunoașterea lui Dumnezeu și a sensului etern al existenței sale. Actele supranaturale ale Revelației directe a lui Dumnezeu dau creaturii conștiente nădejdea de a se ridica prin harul lui Dumnezeu și prin libertate deasupra naturii.”⁸

Actele Revelației supranaturale îl învață pe om să sesizeze prezența și lucrarea lui Dumnezeu și prin natură, care este și ea în legătură cu Creatorul ei.

„Prin cuvintele Revelației supranaturale omul a învățat ceea ce poate înțelege și din revelația naturală luminată de cea supranaturală. Prin natură, creatura conștientă vede atotputernicia lui Dumnezeu, bunătatea lui Dumnezeu, înțelepciunea lui Dumnezeu ca Creator și Pronietor, învățând să fie ea însăși bună, înțeleaptă și să tindă spre unirea finală cu El.”⁹

Tot ceea ce Dumnezeu a lucrat prin iubirea și atotputernicia Sa a făcut-o pentru om și pentru apropierea lui de Creatorul său, pentru ca și el să se poată împărtăși de harul, iubirea și lumina cunoașterii Lui.

Raționalitatea creației – a doua premiză (după cea a Revelației) a cunoașterii lui Dumnezeu

Omul se poate apropia de Dumnezeu și prin intermediul lumii create, în care el vede înțelepciunea, puterea și iubirea lui Dumnezeu față de lume. Nu ne putem imagina cum s-ar putea apropia omul de Dumnezeu, dacă am face abstracție cu totul de lumea creată, în care Dumnezeu Creatorul a imprimat o anumită pecete a prezenței Sale personale. Omul fiind înzestrat cu o capacitate adecvată relaționării sale cu cosmosul creat își pune în lucrare propria sa rațiune, pentru a surprinde cu ajutorul ei frânturi din lumina cunoașterii lui Dumnezeu. Marii teologi ortodocși care s-au preocupat de problematica gnoseologică i-au luat drept ghizi călăuzitori pe calea cunoașterii lui Dumnezeu, îndeosebi pe Părinții Bisericii: Sf. Grigore de Nyssa și

⁸ D. STĂNILOAE, *TDO*, vol. I, p. 29.

⁹ D. STĂNILOAE, *TDO*, vol I, p. 29.

Sf. Grigorie Teologul. Amândoi, când au scrutat universul cunoașterii teologice s-au concentrat asupra lumii înconjurătoare. Pe acest drum ei au fost permanent călăuziți de cuvintele lămuritoare ale Sfintei Scripturi. Profetul Moise a fost înțeles drept înaintea mergător al omului credincios, care Îl caută pe Dumnezeu prin intermediul lucrurilor create din univers.

Pentru Sf. Grigore de Nyssa ambele feluri de cunoaștere a lui Dumnezeu sunt importante. Urcarea lui Moise pe Muntele Sinai pentru a primi Tablele Legii este un prototip al celui care se încumetă să urce pe muntele cunoașterii lui Dumnezeu. Acest Sfânt Părinte consideră că Moise

„a ajuns la vederea cortului de sus, după ce a intrat în întinericul conștiinței incomprehensibilității lui Dumnezeu. Aceasta ne-a dat să înțelegem, că odată ce a ajuns la o experiență a tainei incomprehensibile a lui Dumnezeu, o vede fie prin lucruri, fie în afara lor, sau trece de la una la alta, la un nivel tot mai înalt. Lucrurile înseși devin tot mai transparente pentru slava lui Dumnezeu, Care se arată prin ele, căci între rațiunile lucrurilor și Dumnezeu nu e o contradicere”.¹⁰

Potrivit gândirii patristice, toate lucrurile create își au rațiunile lor în Logosul dumnezeiesc sau în Rațiunea supremă. Descoperirea și cunoașterea rațiunilor din lucruri reprezintă o misiune a omului, care prin rațiunea cu care a fost înzestrat la creație, are capacitatea și tendința de a descoperi continuu rațiunile lucrurilor. Prin aceasta, el se apropie nu numai de o cunoaștere tot mai deplină a creației, dar, prin aceasta, el ajunge la o tot mai adecvată cunoaștere a Creatorului, Cel care a adus la existență tot ceea ce există, pentru om și pentru creșterea lui spirituală, prin faptul că identifică și cunoaște tot mai mult rațiunile din lucrurile create.

„Numai în om raționalitatea de indefinite virtualități ale naturii capătă un sens, un rost, sau ajunge tot mai deplin la împlinirea ei. Numai pentru om ea este folositoare nu numai existenței lui biologice, ci și creșterii lui spirituale.”¹¹

¹⁰ D. STĂNILOAE, *TDO*, vol I, p. 125.

¹¹ D. STĂNILOAE, *TDO*, vol I, p. 345.

În timp ce omul caută să cunoască și să înțeleagă rațiunile lucrurilor, el se apropie tot mai mult de Dumnezeu, Care se află la temelia existenței întregii creații.

Acest lucru este tot mai evident, dacă luăm în considerare primele indicii referitoare la aceasta, de la crearea omului, când acesta a fost pus de Dumnezeu, ca să dea nume celor create. De aici, se poate observa cum Dumnezeu l-a provocat pe om, pentru a-și pune în lucrare capacitatea rațională cu care a fost înzestrat, pentru a descoperi semnificația celor create, în corespondență cu rostul pe care Dumnezeu Însuși l-a destinat pentru fiecare creatură în parte. În același timp, omul punând nume creaturilor, potrivit cu rostul lor în ansamblul creației, s-a apropiat de Dumnezeu, Cel Care le-a gândit așa, pentru a fi un fundament al existenței unele pentru altele și toate pentru omul, cel creat după chipul lui Dumnezeu. Astfel, omul a început să aibă aceeași gândire asupra lucrurilor create, pe care a avut-o Dumnezeu despre ele de la început. Prin aceasta el a rămas în comuniune cu Dumnezeu și prin intermediul lucrurilor, cărora le-a pus numele corespunzător naturii și memoriei lor. În măsura în care omul se menține într-o asemenea relație cunoscătoare despre creația lui Dumnezeu, el crește mereu spiritual, prin cunoașterea mereu mai nuanțată a lor, și, prin aceasta, îi vin puteri de sens, lumină și îmbogățire spirituală prin intermediul lor, ca cele care se află în permanență în legătură cu Dumnezeu.

Cunoașterea catafatică și apofatică a lui Dumnezeu – înaintare tot mai accentuată spre comuniunea cu El

Teologia ortodoxă, fidelă Evangheliei și gândirii luminoase a Sfinților Părinți a reținut mereu, că există o cunoaștere catafatică, intelectuală a lui Dumnezeu și o cunoaștere mai adâncă, mai vie și tainică a Lui, prin ceea ce se numește îndeobște cunoașterea apofatică, tainică sau negrăită. Părintele Stăniloae a preluat acest mod de a percepe pe Dumnezeu, Cel supraexistent, explicând, ca puțini alții, în ce constau cele două moduri de cunoaștere a lui Dumnezeu și de ce sunt ele importante în viața credinciosului. Specificul cunoașterii catafactice sau intelectuale a lui Dumnezeu este acela, că prin aceasta, Dumnezeu este cunoscut în calitate de cauză creatoare și pronicitoare a lumii. În actul acestei cunoașteri, omul pune în lucrare puterea minții sau a rațiunii sale, prin care asemenea unui telescop scrutează adâncimile

înțelesurilor creației. Puterea rațiunii umane este rezultatul actului creator al lui Dumnezeu, Care l-a adus pe om de la neexistență la existență și l-a înzestra cu chipul Lui nemuritor. Astfel, omul poate să gândească cele mai adânci sensuri ale existenței, descoperind frumusețea, armonia, ordinea și dinamica creației. Prin mintea sa, omul înțelege, că o asemenea lume nu ar fi putut să apară la întâmplare, în mod haotic, ci ea are la bază planul lui Dumnezeu, de a manifesta iubirea Sa dumnezeiască, aducând lumea la existență, pentru ca omul, ființa creată cea mai apropiată de Dumnezeu să se poată bucura și ridica spre Creator, prin treptele creației. Omul nu poate să renunțe la acest fel de cunoaștere a lui Dumnezeu, cel catafatic, deoarece prin această cunoaștere, omul spune ceva important despre Dumnezeu, chiar dacă această cunoaștere nu este întru totul adecvată sau potrivită pentru a exprima taina existenței lui Dumnezeu. Omul credincios care are parte de cunoașterea catafatică a lui Dumnezeu este conștient în actul acestei cunoașteri, că tot ceea ce putem spune despre Dumnezeu, despre însușirile și lucrările lui Dumnezeu, nu este întru totul potrivit pentru ființa Lui, de aceea, el corectează tot ceea ce spune despre Dumnezeu, prin negarea celor afirmate. De exemplu, dacă omul spune: Dumnezeu este bun, drept, iubitor etc. își dă imediat seama, că El este altfel bun, drept etc. afirmând, că El nu este bun, drept, iubitor etc. așa cum suntem noi oamenii, ci în mod cu totul diferit, la superlativ și chiar, mai mult decât ceea ce omul mărginit poate să afirme despre El. Dar, și prin acest act de negare a celor afirmate despre Dumnezeu, omul se menține tot în sfera raționalului, intelectualului. Astfel, că pentru o cunoaștere mai profundă și mai vie a lui Dumnezeu, teologia ortodoxă vorbește despre cunoașterea apofatică a Lui. Prin această cunoaștere a lui Dumnezeu, omul nu se află numai în sfera cunoașterii raționale, ci se adâncește mult mai mult, în infinitul iubirii și luminii dumnezeiești. Acest fel de cunoaștere a lui Dumnezeu se numește cunoaștere apofatică,¹² deoarece prin ea, credinciosul are o anumită experiență a Lui, iar această experiență a lui Dumnezeu depășește posibilitatea de a o exprima prin cuvinte.¹³ Pentru acest fel de cunoaștere a lui Dumnezeu, însușirile sau atributele Sale

¹² A se vedea mai pe larg sensul cunoașterii apofatice a lui Dumnezeu la părintele Stăniloae: Ștefan BUCHIU, *Cunoașterea apofatică în gândirea Părintelui Stăniloae*, Editura „Libra”, București, 2002.

¹³ D. STĂNILOAE, *TDO*, vol. I, p. 113.

sunt nu numai gândite intelectual, ci ele sunt întrucâtva trăite sau experiate. Ceea ce înseamnă, că omul cunoscător prin trăire a lui Dumnezeu se adâncește ca într-un ocean infinit în simțirea însușirilor dumnezeiești, încercând să le exprime. Prin această exprimare a lor, el își dă, de fapt, seama că tot ceea ce spune el despre ceea ce simte în cunoașterea apofatică nu este nici pe departe mulțumitor. Întotdeauna va fi un rest, care ar trebui afirmat, dar, care se lasă foarte greu prins în mrejele cunoașterii umane. Afirmățiile omului în actul cunoașterii apofatice se traduc în realitate în termeni sau concepte de natură catafatică.

„Prin cunoașterea apofatică subiectul uman nu numai știe că Dumnezeu este infinit, atotputernic etc. ci și experiază aceasta. Dar, în experiența aceasta infinitatea lui Dumnezeu e mai mult și e altfel decât o poate cuprinde omul într-un concept intelectual al ei. De aceea, o corectează printr-o negare a ei.”¹⁴

Pe măsură ce omul înaintează într-o viață profundă de credință și iubire de Dumnezeu, însoțită de lucrarea de eliberare de patimi, el are o tot mai adecvată cunoaștere apofatică a lui Dumnezeu, pe care o trăiește îndeosebi, în rugăciune, în comuniunea Sfintei Liturghii, în deschiderea iubitoare față de semenii etc.

Legătura dintre cele două feluri de cunoaștere a lui Dumnezeu și importanța ei

În teologia ortodoxă, prin reprezentantul ei cel mai de seamă, părintele Stăniloae, s-a reținut faptul, că cele două feluri de cunoaștere a lui Dumnezeu nu trebuie opuse una alteia; dimpotrivă, ele trebuie avute în vedere împreună, într-o complementaritate necesară. De aceea, s-a reținut faptul, că

„cele două feluri de cunoaștere nu se contrazic și nu se exclud, ci se completează. Propriu-zis, cea apofatică se completează cu cea afirmativă și cu cea negativ-rațională; ea transferă pe cea afirmativ- și negativ-rațională pe un plan mai propriu, dar, la rândul ei recurge la termenii cunoașterii raționale în ambele as-

¹⁴ D. STĂNILOAE, *TDO*, vol I, p. 114.

pecte (afirmativ și negativ), în trebuința de a se exprima fie și într-un mod departe de a fi satisfăcător. Cel ce are o cunoaștere rațională a lui Dumnezeu și-o completează adeseori cu cea apofatică, iar cel ce are o mai accentuată experiență apofatică recurge în exprimarea ei la termenii celei raționale.”¹⁵

Utilitatea ambelor feluri de cunoaștere a lui Dumnezeu este menținută de teologia ortodoxă în toate momentele vieții creștine. Cunoașterea lui Dumnezeu nu se realizează numai pentru a potoli setea de cunoaștere general umană, ci ea are în vedere împărtășirea de viața dumnezeiască, prin har, pe care omul simte nevoia să o primească. Sensul vieții omului pe pământ nu poate fi împlinit deplin, fără ca acesta să se racordeze la Izvorul de viață și de cunoaștere.

În ceea ce privește legătura celor două feluri de cunoaștere a lui Dumnezeu, mai trebuie subliniat și faptul, că pentru a ajunge la cunoașterea apofatică, omul trebuie să privească cu ochiul curat și limpede frumusețea creației lui Dumnezeu, iar prin această privire, el sesizează fundamentul transcendent al creației. Prezența tainică a lui Dumnezeu este evidentă în cunoașterea apofatică, fie că are loc prin scrutarea creației, fie că ea se petrece în afară de ea. Cunoașterea catafatică este întotdeauna legată de creație sau de lume, care împrumută în exprimarea ei din însușirile pe care le vede în creație.

În al doilea rând, putem reține și faptul, că prin cunoașterea apofatică, omul trăiește mai direct și mai accentuat caracterul personal al lui Dumnezeu. Aceasta în sensul că omul, prin cunoașterea apofatică, nu se pune în legătură cu o esență sau idee impersonală, ci are conștiința accentuată a faptului, că el se află prin apofatism într-o legătură vie și directă cu Dumnezeu ca Persoană. Desigur, experiența lui Dumnezeu ca Persoană poate fi sesizată și prin cunoașterea catafatică, dar, caracterul de Persoană a lui Dumnezeu apare mai bine conturat prin cunoașterea apofatică.

Atunci când omul progresează în viață prin virtuți, și, în primul rând, prin virtuțile teologice: credința, nădejdea și dragostea, atunci cele două feluri de cunoaștere a lui Dumnezeu se unifică mai mult; în sensul, că ambele feluri de cunoaștere se coordonează tot mai mult între ele, în contemplarea directă a lui Dumnezeu prin lume, în calitate de Creator și Proniator al ei.

¹⁵ D. STĂNILOAE, *TDO*, vol I, p. 115.

Paradoxul și dinamica cunoașterii lui Dumnezeu

Cunoașterea lui Dumnezeu de către om își păstrează caracterul ei paradoxal. Înaintând omul spre cunoașterea lui Dumnezeu, el își dă seama, de fapt, că această cunoaștere este mai mult o necunoaștere; sau altfel spus, ajungem la cunoașterea faptului, că Dumnezeu este necunoscut în ființa Lui, că omul ajunge la întunericul cunoașterii Celui Prea Înalt. Și din acest punct de vedere, Moise rămâne un prototip al cunoașterii paradoxale a lui Dumnezeu. Sf. Grigorie de Nyssa descrie acest mod paradoxal al cunoașterii lui Dumnezeu.

„Când deci Moise a ajuns mai mare în cunoaștere, atunci mărturisește că vede pe Dumnezeu în întuneric, adică atunci cunoaște că Dumnezeu este prin fire ceea ce e mai presus de orice cunoaștere și înțelegere... cuvântul dumnezeiesc poruncește în primul rând ca Dumnezeu să nu fie asemănat cu nimic din cele cunoscute de oameni. Căci tot înțelesul care se ivește în minte prin vreo închipuire care cuprinde totul ca o noțiune și ca o conjunctură a firii, plăsmuiește un idol al lui Dumnezeu și nu-L vestește pe El”¹⁶

Altfel spus, cunoașterea lui Dumnezeu înțeleasă în acest fel devine o cunoaștere-necunoaștere. Deci, cunoaștem, că Dumnezeu este mai presus de cunoaștere, adică, omul credincios dobândește convingerea că El este mai presus de cunoașterea pe care o dobândește din lumea înconjurătoare despre lucrurile din jurul lui.

Pe de altă parte, acest fel de cunoaștere are un caracter dinamic. Adică pe măsură ce omul ajunge la o anumită treaptă a cunoașterii lui Dumnezeu, chiar imperfectă, acesta se simte îmboldit să tindă la o și mai adâncă cunoaștere a Lui, trecând pe o treaptă mai sus a înțelegerii Lui. Omul cunoscător nu trebuie să se fixeze asupra imaginilor sau cunoștințelor dobândite în legătură cu Dumnezeu, ci el trebuie să le depășească mereu, printr-un efort personal de transcendere a orizontului cunoașterii. Pe bună dreptate, părintele Stăniloae spune că

¹⁶ SF. GRIGORIE DE NYSSA, *De Vita Moysis*, P.G. 44, col. 377 C.

„orice înțeles referitor la Dumnezeu trebuie să aibă o fragilitate, o transparentă, o lipsă de fixitate, trebuie să ne îndemne la revocarea lui și la stimularea spre un altul, dar, pe linia lui. Dacă înțelesul rămâne fix în mintea noastră, mărginim pe Dumnezeu în frontierele lui, sau chiar uităm de Dumnezeu... În acest caz, „înțelesul” respectiv devine un „idol”, adică un fals dumnezeu. Înțelesul sau cuvântul folosit trebuie să facă mereu transparent pe Dumnezeu, ca neîncăput în el, ca depășind orice înțeles, ca punându-se în evidență când un aspect, când altul al infinitei Lui bogății”.¹⁷

Dumnezeu Cel infinit și veșnic îl atrage pe om tot mai sus spre o cunoaștere tot mai profundă și nuanțată a Sa. În momentul în care omul a ajuns pe o anumită treaptă a cunoașterii lui Dumnezeu acesta se simte atras spre o tot mai adâncă cunoaștere a Lui, având totodată bucuria negrăită a împărtășirii de bogăția vieții și iubirii lui Dumnezeu. Ca atare, sufletul omenesc este purtat de o „sete continuă mai sus și se roagă lui Dumnezeu să-i apară El Însuși. Cele atinse sunt mereu simboale sau chipuri ale arhetipului spre a cărui sporită cunoaștere tinde neconținut. Iar arhetipul este Persoana supremă. Simboalele de bază sunt lucrurile lumii”.¹⁸ Așadar, și atunci când omul se află stăpânit de o cunoaștere apofatică, el o depășește pe aceasta mereu, printr-o transcendere a lucrurilor din lume, pentru a se afla cât mai direct și mai aproape de Persoana Celui pe Care dorește să-L cunoască. În acest act de depășire a oricărui înțeles despre Dumnezeu se află o sete nepotolită pentru a urca tot mai sus, treaptă cu treaptă pe scara cunoașterii Celui al cărui chip nemuritor îl poartă omul.

Dacă omul s-ar lăsa cuprins în exclusivitate de înțelesul despre Dumnezeu, la care a ajuns prima dată, acest înțeles s-ar osifica în gândirea lui și ar deveni un fel de idol, care ar opri avântul sufletului omenesc spre o cunoaștere tot mai vie a lui Dumnezeu. Această înaintare continuă a omului în actul cunoașterii lui Dumnezeu este strâns legată de progresul duhovnicesc al omului, care se eliberează de tot ceea ce îl limitează lucrurile din lume, ieșind mereu spre orizontul infinit al transcendenței dumnezeiești.

Ceea ce trebuie reținut în acest context este dinamismul cunoașterii lui Dumnezeu, care cheamă pe omul cel creat de El să tindă tot mai sus în cu-

¹⁷ D. STĂNILOAE, *TDO*, Vol. I, p. 126.

¹⁸ D. STĂNILOAE, *TDO*, Vol. I, p. 129.

noașterea sensurilor creației și, implicit, să se apropie de taina Celui Care nu poate fi exprimat prin cuvinte și înțelesuri, ci omul rămâne cu conștiința, că taina lui Dumnezeu este realitatea pe care trebuie să o asume prin actul cunoașterii, atrăgându-l pe om pe trepte gnoseologice tot mai înalte, într-o spirală ce nu are un capăt superior al ei.

Concluzii

Cunoașterea lui Dumnezeu este condiția sine qua non a dobândirii de către om a vieții celei veșnice, și, implicit a mântuirii. „Aceasta este viața veșnică, ca să Te cunoască pe Tine, Singurul adevăratul Dumnezeu și pe Iisus Hristos pe Care L-ai trimis” (Ioan 17, 3).

În actul cunoașterii lui Dumnezeu, sunt câteva elemente fundamentale, de care omul trebuie să țină seama: taina lui Dumnezeu este magnetul spiritual, care atrage ființa umană tot mai sus, atrăgând-o într-o dinamică continuă, pentru a se apropia tot mai mult de această taină a Sa. Pe de altă parte, dinamismul acestei cunoașteri a lui Dumnezeu depinde și de efortul ascetic pe care trebuie să îl asume omul pe parcursul vieții sale, inspirat fiind de virtuțile teologice: credința, nădejdea și dragostea.

Teologia ortodoxă a reținut cu preponderență cele două feluri ale cunoașterii lui Dumnezeu: cunoașterea catafatică și cunoașterea apofatică, și, pe care părintele Stăniloae le-a reliefat specificitatea cu o mare vigoare argumentativă.

În cunoașterea catafatică subiectul uman are în vedere lucrurile create din jurul său, în care vede înțelepciunea, atotputernicia, bunătatea și iubirea lui Dumnezeu. Căci, prin creație Dumnezeu nu numai că este prezent prin energiile Sale creatoare, dar, El și vorbește omului prin lucrurile create.

Creația lui Dumnezeu este imprimată de o raționalitate inteligentă, ce are la bază Rațiunea Logosului divin, prin care toate au fost create (cf. Ioan 1, 3). Ca atare, omul, prin rațiunea sa, ajunge la concluzia că toate cele existente au la bază actul creator al lui Dumnezeu și că cele create sunt destinate spre a fi cunoscute de el, pe de o parte, dar, în același timp, omul are menirea de a urca prin cele create spre Dumnezeu, pe de altă parte.

Dar, această cunoaștere rațională, catafatică a lui Dumnezeu nu este sigură, completă și convingătoare, de aceea, omul are posibilitatea de a recurge la cel de-al doilea fel de cunoaștere a lui Dumnezeu, cunoașterea apofatică, tainică sau negrăită. Prin acest fel de cunoaștere omul are parte

de experierea misterului negrăit al lui Dumnezeu. Prin această cunoaștere, se ajunge până la porțile transcendenței divine, dar, dincolo de ele, nu mai poate pătrunde omul, ci doar poate contempla pe Cel infinit, transcendent lumii și veșnic.

Între cele două feluri de cunoaștere a lui Dumnezeu este o strânsă legătură. Omul nu se poate dispensa de nici una dintre ele, ci el trebuie să le exploreze pe amândouă la maximum. Cele două feluri de cunoaștere a lui Dumnezeu nu sunt în contradicție una cu alta, ci ele sunt complementare, sprijinindu-se una pe cealaltă. Folosindu-le pe amândouă, credinciosul urca tot mai sus spre taina Celui negrăit, într-o dinamică continuă, ce nu-și va afla finalul nici în timp, nici în eternitate.

DE LA FERICITA TRISTEȚE LA TRISTEȚEA PĂTIMAȘĂ

Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile Vlad

Abstract

Blissful sadness manifests itself as a relentless and comfortless search for union with God. The tendency of chasing after union with God man had also in the primordial state. The covetous part of the soul manifested itself in Eden as a longing for eternity which could not be satisfied by any material value in the created world. Adam carried eternity within him and felt himself fulfilled by no relation to any created hypostasis. His soul was thirsty and thirsting for God's love, seeking His perfection/holiness. The need for the absolute remained in man even after the loss of the primordial state. The Holy Fathers consider the sadness of sin a sickness of the soul. Having fallen from the face of God, Adam turns to himself and to the world to quench his longing for the infinite. But neither his body, nor his soul, nor his fellow men nor the world (good in themselves as creatures created by God) in isolation from their Maker can offer him the eternity and the absolute for which he thirsts. However, because they belong to God's creative act, they are open to the absolute (but only in relation to the Maker), and fallen man invests them with divine attributes, giving him the delusive sense of the absolute.

Keywords

Blissful sorrow, piteous sorrow, depression, vain glory, structural sorrow, liturgical integration, liturgical framing

Vom aborda tema *tristeții* pornind de la două premise teologice: în literatura duhovnicească, a Sfinților Părinți, nu se vorbește despre *tristețe*, ci despre

duhul tristeții, care-l cuprinde și-l posedă pe om; acest *duh* poate fi o stare mântuitoare sau, dimpotrivă, poate fi o lucrare de surpare a celui rău;

Sfinții Părinți afirmă că există o tristețe care sfințește sufletul și o tristețe care omoară sufletul, iar Sfântul Maxim Mărturisitorul precizează că sunt două forme de tristețe, una rațională și alta irațională¹, sau întristarea *folositoare* și cea *pătimașă*.

Despre tristețea mântuitoare sau *fericita tristețe*

Tristețea care sfințește sufletul (așa cum o numește Sfântul Ioan Hozevitul) are mai multe denumiri: „fericita întristare”, „întristarea după Dumnezeu”, „dorul după rai”, „nostalgia paradisului”, „dorul după Dumnezeu”, „doliul (plânsul) duhovnicesc”, „plânsul după Dumnezeu”, „darul lacrimilor duhovnicești”, „străpungerea inimii”, „lacrimile pocăinței ce îndreptează viața” ș.a. Sfinții Părinți enumeră *fericita întristare* între „afectele firești și neprihănite”², adică între acele stări apărute în firea omenească în urma păcatului primordial, dar care, cu toate că sunt urmări ale căderii din starea inițială, nu sunt rele. Adam ar fi rămas în preajma grădinii Raiului trist/cu dor după acesta! Dorul sau nostalgia după Paradisul pierdut, manifestat prin lacrimi ce exprimă starea de regret, este *tristețea cea bună*, ca afect ireproșabil. *Tristețea fericită* se manifestă ca o căutare neîncetată și fără mângâiere a unirii cu Dumnezeu. Tendința alergării după unirea cu Dumnezeu a avut-o omul și-n starea primordială. Sfântul Ioan Gură de Aur cugetă că *tristețea* a fost sădită în om de însuși actul creator al lui Dumnezeu cu scopul de-a nu ne mulțumi de lucrurile din lume și de-a dobândi prin ea bunurile veșnice:

¹ „Iar prin întristare nu înțelegem pe cea nerațională, a celor mulți, care apasă sufletul pentru că e lipsit de plăceri sau bunuri materiale ce stărnesc în om porniri contrare firii spre cele care nu trebuie și îl fac să fugă de cele ce nu trebuie să fugă, ci pe cea rațională încercată de înțelepții în cele dumnezeiești și pe cea care descoperă răul prezent”, SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie*, 58, în *Filocalia III*, ediția a II-a, traducere Dumitru Stăniloae, Editura Harisma, București, 1994, p. 313.

² „Se numesc „afectele firești și neprihănite” acelea ce nu sunt în puterea noastră, adică acelea care au apărut în viață din pricina condamnării prilejuite de călcarea poruncii (...) care există în chip firesc în toți oamenii”, SFÂNTUL IOAN DAMASCHIN, *Dogmatica III*, 20, traducere Dumitru Fecioru, ediția a III-a, Editura Scripta, București, 1993, p. 138.

„Dumnezeu ne-a sădit în suflet tristețea nu pentru a ne folosi de ea fără socoteală, când nu trebuie și-n locuri potrivnice, nici pentru a ne distruge pe noi înșine, ci pentru ca, prin ea, să câștigăm cele mai de seamă bunuri”³; „nu trebuie să ne întristăm atunci când pățim ceva rău, ci atunci când săvârșim ceva rău”⁴.

Partea poftitoare a sufletului se manifesta în Eden ca dor după veșnicie ce nu putea fi satisfăcut cu nicio valoare materială din lumea creată. Adam purta în el veșnicia și nu se simțea împlinit de nicio relație cu niciun ipostas creat: „pentru Adam nu s-a găsit ajutor pe potrivă lui! (Facerea 2, 20). Sufletul lui alerga însetat și fără astâmpăr după iubirea lui Dumnezeu, căutând desăvârșirea/sfințenia Acestuia. Nevoia de absolut a rămas în om și după pierderea stării primordiale. Ea s-a manifestat ca neîmplinire existențială sau ca tristețe după iubirea nesfârșită:

„tristețea aceasta vine din dragostea de Dumnezeu. Din dorința de desăvârșire, ea (tristețea n. n.) însăși se întinde, fără a obosei, până la toată durerea trupului și zdrobirea sufletului, dar rămânând voioasă și puternică, prin speranța izbânzii, păstrează întreaga bunătate a omeniei și a îndelungii răbdării, având în ea însăși toate roadele Duhului Sfânt ...”⁵. Sfântul Simeon Noul Teolog scrie despre tristețea cea bună care cuprinde sufletul doritor de Dumnezeu: „eu pățimesc, eu sufăr dureri în sufletul meu smerit,/ când înlăuntrul lui apare clar lumina Ta strălucitoare,/ dorul iubitor se cheamă și este în mine durere,/ e o durere pentru mine de-a nu Te putea cuprinde întreg/ și de-a nu mă sătura, cum doresc./ Aceasta mi se întâmplă; și suspin./ Totuși, fiindcă Te văd, aceasta mi-ajunge/ și aceasta mă face asemenea îngerilor,/ mai presus de toate cele plăcute și dorite ale lumii./ Ba

³ SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Despre necazuri și biruirea tristeții (III). Cuvânt către Staghi-rie, 13*, în vol. *Despre mărginita putere a diavolului. Despre căință*, traducere Pr. Dumitru FECIORU, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2002, p. 238.

⁴ SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Problemele vieții*, traducere Cristian Spătăreanu și Daniela Filioareanu, Editura Egumenița, f. a. și f. l., p. 251.

⁵ SFÂNTUL IOAN CASIAN, *Despre Duhul tristeții*, 9, 11, în P.S.B. vol. 57, traducere Vasile Cojocar și David Popescu, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1990, p. 225.

poate mă va face, Stăpâne al meu,/ mai mare și decât ei./ Căci
acelora le ești nevăzut prin ființă/ și neapropiat prin fire,/ dar
mie mi Te arăți neîndoielnic/ și cu mine Te amesteci prin esența
firii Tale,/ căci nu rămân despărțit de ale Tale,/ nu sunt tăiate
cu totul de ale mele,/ și firea mea se face ființă a Ta și ființa Ta
firea mea”⁶.

Aceasta-i *tristețea ca nostalgie* a Paradisului sau ca *dor după Dumnezeu*: omul tinde spre plenitudine, găsește întru sine sentimentul că nu poate fi săturat cu nimic mai puțin decât infinitul dumnezeiesc, că este însetat după Absolut. Adam se vede pe sine în lume și totuși se vrea mai presus de lume. Preocupat de veșnicia sa⁷, întâiul om experimentează *tristețea cea bună* sau *întristarea după Dumnezeu*. Sfântul Ioan Gură de Aur numește *întristare bună* starea celui cuprins de *bucuria* din credință:

„să ne întristăm cu acea întristare care este maica bucuriei (...);
să ne întristăm cu acea întristare din care răsar pacea și odihna
veșnică”⁸. Tot el scrie că tristețea după virtute sau după împlinirea
voii lui Dumnezeu reprezintă tristețea cea bună în starea
căderii: „și precum rădăcinile pomilor sunt amare, dar dau
roade foarte dulci, tot așa și tristețea după voia lui Dumnezeu
ne va aduce multă desfătare”⁹.

Tristețea pătimasă sau tristețea ca duh al răutății

Sfinții Părinți consideră și tratează *tristețea pătimasă* ca pe o *boală* a sufletului. Căzut de la fața lui Dumnezeu, Adam se întoarce spre sine și spre lume pentru a-și astâmpăra dorul după infinit. Însă nici trupul, nici sufletul, nici semenii și nici lumea (bune în ele însele ca făpturi create de Dumnezeu), izolate de Făcătorul lor, nu-i pot oferi veșnicia și absolutul după care înse-

⁶ SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, *Imnurile iubirii Divine*, 7, traducere Dumitru Stăniloae, în vol. *Studii de Teologie Dogmatică Ortodoxă*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1990, pp. 350-351.

⁷ Dumitru STĂNILOAE, *Iisus Hristos lumina lumii și îndumnezeitorul omului*, Editura Anastasia, București, 1993, pp. 17-26.

⁸ SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Omilia la Epistola către Filipeni, Omilia a XVI-a*, Editura Icos, 1998, f. 1, p. 283.

⁹ SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Predicile despre statui*, partea a II-a, *Predica a XVIII-a*, traducere Ștefan Bezdechi, Editura Râmnicului-Noului Severin, 1938, p. 150.

tează. Totuși, pentru că acestea aparțin actului creator al lui Dumnezeu, au într-însele deschiderea spre absolut (însă doar în legătură cu Ziditorul), iar omul căzut le investește cu atribute dumnezeiești, aceasta dându-i sentimentul amăgitor al absolutului. Agățându-se de sine, de semeni și de lume, fără a-L mai lua în seamă pe Dumnezeu, omul intră într-o *tristețe bolnăvicioasă*. Minte i se umple de *gânduri sterpe*, iar omul deprinde un comportament (un mod de-a fi în lume) patologic: uită de Dumnezeu, nu se mai întristează pentru păcate (pentru că nu mai are un reper personal transcendent care să-i definească binele și răul, ceea ce-l reduce la o perspectivă relativistă) și intră într-o *tristețe structurală*. De la *tristețea luminoasă (fericita întristare)*, Adam și urmașii lui trec, în existența zilnică, la *tristețea pătimașă*. Iată cum o descrie Sfântul Ioan Casian:

„este morocănoasă, fără răbdare, neîndurătoare, pizmașă, de o stearpă amărăciune și de o dureroasă disperare. Pe cel ce l-a cuprins, ea îl zdrobește sufletește, paralizându-i orice sânguință și dorință de mântuire, căci este fără noimă (rațiune) și nu numai că zădărnicește foloasele rugăciunilor, dar chiar nimicește roadele duhului pe care le aduce cealaltă tristețe (fericita tristețe n.n.)”¹⁰.

Sfinții Părinți spun că *tristețea pătimașă*, ca mod patologic de a trăi, ia patru chipuri: tristețea de pe urma poftelor nesatisfăcute, tristețea din mânia disproporționată în raport cu întâmplările vieții, tristețea fără o motivație „plauzibilă” și tristețea ca lucrare de surpare a duhurilor necurate¹¹.

Primul chip al *tristeții pătimașe* este cel rezultat din neîmplinirea poftelor trupești și din nesatisfacerea plăcerii de-a poseda cât mai multe bunuri materiale. Părinții spun că orice alipire pătimașă de un lucru sau trup omenesc duce cu necesitate la *tristețe*. Aceasta se întâmplă și atunci când patima este satisfăcută, și în cazul neîmplinirii ei. Doar cel ce-l valorizează pe *a avea* într-un orizont duhovnicesc, adică în raport autentic cu Dumnezeu, poate depăși *tristețea pătimașă*. În rest, omul flămânzește în timp ce mănâncă cele mai alese bucate, tânjește după iubire în vremea când se simte cel mai satisfăcut trupește, oboșește chiar și-atunci când se odihnește – pentru că ceva

¹⁰ SFÂNTUL IOAN CASIAN, *Despre Duhul tristeții* 9, 11, în P.S.B. vol. 57, p. 225.

¹¹ Conform Jean-Claude LARCHET, *Terapeutică bolilor spirituale*, traducere Marinela Bojin, Editura Sofia, București, 2001 pp. 160-164.

și cineva din el îl sleiește de vlagă și-l aruncă într-o *tristețe* greu explicabilă. Sfântul Ioan Scărarul scrie:

„dacă cineva socotește că nu simte împătımire față de vreun lucru, dar inima lui e întristată pentru lipsa lui, unul ca acesta se înșală cu desăvârșire”¹²; „cel ce este împătimit de ceva din cele văzut, încă n-a scăpat de întristare(a) (pătimașă n.n.). Căci cum nu se va întrista de lipsa a ceea ce iubește?”¹³.

Tot de *tristețea pătimașă* generată de poftele nesatisfăcute ține și *tristețea* din *invidie* pentru binele și bunurile celui alt, *tristețea* din setea neîmplinită de onoruri sau slava deșartă în raport cu semenii și orice *întristare* ce provine din alipirea de viața pământească (*tristețea* în boală, în necazuri și-n moartea celor dragi). Sfântul Ioan Gură de Aur scrie în acest sens:

„nu întotdeauna întristarea este rea, ci numai când ea este după lume. Deci ce va să zică întristarea lumii? Dacă te întristezi, zice, pentru bani, pentru slavă, pentru cel ce a părăsit lumea sau pentru cel mort, toate acestea sunt după lume sau întristări de-ale lumii. Pentru aceea și moarte lucrează. Căci cel întristat pentru slavă pizmuiește și este silit de multe ori a se prăbuși și a se pierde, ca, de pildă, întristarea cu care s-au întristat Cain, Isav și alții. Deci aceasta o numește Pavel întristare a lumii, sau după lume, care este spre vătămarea celor întristați”¹⁴; „când cineva păcătuiește, tristețea este bună și folositoare, dar ea nu este de folos atunci când este pricinuită de nenorociri omenești”¹⁵; „numai întristarea după Dumnezeu este folositoare, iar aceasta se învederează din cele ce urmează. Cel ce se întristează de pierderea banilor nu înlătură paguba. Cel ce se întristează pentru cel mort nu-l poate învia. Cel ce se întristează pentru boală, nu

¹² SFÂNTUL IOAN SCĂRARUL, *Scara dumnezeiescului urcuș* II, 16, în Filocalia IX, traducere pr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, p. 66.

¹³ SFÂNTUL IOAN SCĂRARUL, *Scara dumnezeiescului urcuș* II, 11, în Filocalia IX, p. 63.

¹⁴ SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Tâlcuiri la Epistola a doua către Corinteni, Omilia XV*, traducere arhimandrit Theodosie Athanasiu, București, 1908 ediție revizuită de Constantin Făgețean, Editura Sophia, București, 2002, p. 143.

¹⁵ SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Comentariu la Evanghelia de la Ioan, Omilia 78,1*, traducere diacon Gheorghe Băbuț, Editura Pelerinul Român, Satu Mare, 1997, p. 403.

numai că nu se vindecă, ci încă mai mult ațâță boala. Cel ce se întristează însă pentru păcate este singurul care se folosește cu ceva din întristare, căci cheltuiește, așa zicând, și nimicește păcatele (...). Întristarea după Dumnezeu are două însușiri bune: a nu fi biruit cineva din pricina celor pentru care este trist, și că această întristare se sfârșește în mântuire, în vreme ce întristarea lumească este lipsită de amândouă acestea”¹⁶.

Tristețea pătimașă ce izvorăște din *mânie*. Cel de-al doilea chip al *tristeții pătimașe* se referă la acea mâhnire ce provine din dorința nesatisfăcută a răzbunării. Este vorba despre amintirea răului făcut nouă de cineva, când în noi apare o stare de tristețe ca revoltă disproporționată în raport cu ceea ce s-a petrecut. Această tristețe se concretizează într-un monolog imaginar ce se desfășoară pe două paliere: fie ca o înclaudare că respectivul nu s-a mâniat îndeajuns, că a tăcut, că putea să spună atâtea ..., fie, dimpotrivă, o ciudă/tristețe că s-a mâniat prea tare dintr-un lucru de nimic și că a vărsat din inimă vrute și nevrute, iar acum, că și-a dat „arama pe față”, e mânios și trist pentru chipul josnic ce l-a dezvelit. În amândouă situațiile este vorba de *patima iubirii de sine* (*a imaginii de sine*) sau a *slavei deșarte*¹⁷, care nesatisfăcută fiind, a generat *tristețea pătimașă* (*bolnavă*), resimțită ca o pierdere de putere sau sleire de viață. Cel stăpânit de patima părerii de sine sau a slavei deșarte se însingurează, se rupe comuniunea cu semenii și intră într-o *tristețe structurală*, mâniindu-se pe cei care nu-l apreciază așa cum crede el că i se cuvine:

„cu dreptate această patimă, despre care am vorbit și pe care o au oamenii nesăbuiți, scrie Sfântul Ioan Gură de Aur, se numește slavă deșartă, care înseamnă slavă goală, adică fără conținut, pentru că nu are nimic folositor în ea. Ea este ca o mască,

¹⁶ SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Tâlcuiri la Epistola a doua către Corinteni, Omilia XV*, pp. 143-144.

¹⁷ „Pe un om care umblă după slava lumii îl încântă ușor plăcerea slavei, dar tot atât de ușor îi și pleacă la pământ capul. Totdeauna e în mijlocul furtunii; niciodată pe vreme bună! Înainte de a ieși în public ca să-și țină discursul, tremură și se zbate, după ce se întoarce acasă sau moare de tristețe sau se bucură peste măsură; iar bucuria aceasta e mai cumplită decât tristețea. Că bucuria este un rău tot atât de mare ca și tristețea se vede din urmările pe care le are bucuria aceasta asupra sufletului: îl face ușuratic, mândru, disprețuitor”, SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Omiliile la Matei, Omilia 40, 5*, traducere preot Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994, p. 490.

ce are trăsături nemaipomenit de frumoase, dar care nefiind adevărată și neavând nimic pe dinăuntru, nu poate face pe nimeni niciodată să se îndrăgostească de ea”¹⁸.

Tristețea din mânie descoperă o inimă ce pătimește de dorința afirmării de sine, un sine care nu este remarcat și prețuit la „justa valoare”¹⁹. Astfel apar așa numitele îndreptățirea la supărare și îndreptățirea la ranchiună care, deși aduc după ele tristețea pătimașă, sunt trecute în rândul normalității: era firesc să se mânie! „Întristarea (supărarea) este împletită (și) cu amintirea răului, scrie Sfântul Maxim Mărturisitorul. Când mintea va oglindi fața fratelui cu supărare, vădit este că-ți amintești răul de la el. Iar căile celor ce țin minte răul duc spre moarte (Proverbe 12, 28), fiindcă tot cel ce ține minte răul e nelegiuit (Proverbe 21, 24)”²⁰.

Al treilea chip al *tristeții pătimașe* nu are un motiv plauzibil:

„tristețea și lenea, teologhisește Sfântul Ioan Casian, nu se nasc de obicei prin vreo provocare din afară. De ele sunt atinși, adesea, foarte dureros cei ce locuiesc singuri în pustiu, fără nicio tovară-șie omenească”²¹; „câteodată însă, chiar fără să existe vreun motiv care să ne pricinuiască această cădere (tristețea n.n.) (...) suntem apăsați de o atât de neașteptată tristețe, încât nu mai putem primi cu bunăvoință de altădată nici pe cei dragi nouă, nici pe prietenii sosiți. Oricât de firească ar fi fost convorbirea lor, nouă ni se pare supărătoare și de prisos și niciun răspuns plăcut nu le dăm, fierea amărăciunii punând stăpânire pe toate taințele inimii noastre”²².

¹⁸ SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Problemele vieții*, traducere Cristian Spătăreanu și Daniela Filioareanu, Editura Egumenița, f.a. și f.l., p. 206.

¹⁹ „Nu e bine să vorbești înainte de a fi întrebat. Iar de ești întrebat spune ce știi, cu smerenie și cu frică de Dumnezeu, nemândrindu-te de se primește cuvântul tău și neîntristându-te de nu se primește. Căci aceasta este calea lui Dumnezeu. Iar ca să nu pari că ești un tăcut, spune de la tine ceea ce cunoști în cuvinte puține și te vei izbăvi de vorba multă și de slava necuvenită”, SFINȚII VARSANUFIE ȘI IOAN, *Scrisori duhovnicești*, 698, în *Filocalia 11*, traducere Dumitru Stăniloae, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, 1990, p. 625.

²⁰ SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Capete despre dragoste, A treia sută*, 89, în *Filocalia 2*, traducere Dumitru Stăniloae, Editura Harisma, p. 103.

²¹ SFÂNTUL IOAN CASIAN, *Convorbiri duhovnicești* V, 9, în P.S.B. vol. 57, traducere Vasile Cojocar și David Popescu, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1990, pp. 382-383.

²² SFÂNTUL IOAN CASIAN, *Despre Duhul tristeții* 9, 4, în P.S.B. vol. 57, p. 223.

Este vorba de *tristețea* ca *akedie* despre care Sfântul Ioan Casian afirmă că este „o patimă ucigătoare”²³, care zdrobește sufletul celui cuprins de ea, paralizându-i orice sânguință în direcția mântuirii și nimicindu-i toate „roadele duhului”²⁴ și care „împinge sufletul păcătos nu la îndreptarea vieții și la alungarea patimilor, ci la cea mai pierzătoare disperare”²⁵. Nici virtutea, nici faptele bune, nici viața ca atare nu au capacitatea să trezească în om interesul *de a fi* – singurul sentiment dominant este generat de întrebarea: „la ce bun?”. Deși pare fără motiv, *tristețea* de acest fel izvorăște din atașamentul față de lume și din mânie. Acestea două, confruntate cu neputința de stăpânire a lumii și a semenilor, generează structuri spirituale *gri*, adică o viață de izolare, un suflet necomunicativ, lipsit de vioiciune și predispus la pesimism. Viața devine o rutină („orice s-ar face, realitatea nu poate fi schimbată”), o toropeală! Și pe această stare se grefează duhul *tristeții fără motiv*, sau *tristețea ca apatie*, ca viață reflex, ca existență de rutină:

„când sufletul nostru începe să nu mai poftască lucrurile frumoase ale pământului, se furișează de cele mai multe ori în el un gând de trândăvie, care nu-i îngăduie să stea cu plăcere nici în slujba cuvântului și nu-i lasă nici dorința după bunurile viitoare; ba îi înfățișează și viața aceasta trecătoare ca neavând niciun rost și fiind cu totul incapabilă de vreo faptă vrednică de a fi numită virtute; și însăși cunoștința o disprețuiește, ca pe una ce a fost dată și altor mulți oameni, sau ca pe una ce nu ne fâgăduiește nimic desăvârșit”²⁶.

Prin urmare, este vorba de acel tip de tristețe care se naște în om ca urmare a lucrării de surprare a făpturii din partea duhurilor necurate. Cel rău, diavolul, se împotrivesc prin orice mijloace și din toată puterea mântuirii omului. Tristețea este una din modalitățile prin care diavolul îl asaltează pe om. Sfinții Părinți afirmă că demonii își grefează lucrarea de surprare prin *tristețea pătimașă* chiar și atunci când această patimă pare a nu fi motivată *de nicio provocare din afară*. În spatele a toată *patima* stă prezența celui rău,

²³ SFÂNTUL IOAN CASIAN, *Despre Duhul tristeții* 9,13, în P.S.B. vol. 57, p. 225.

²⁴ SFÂNTUL IOAN CASIAN, *Despre Duhul tristeții* 9,11, în P.S.B. vol. 57, p. 225.

²⁵ SFÂNTUL IOAN CASIAN, *Despre Duhul tristeții* 9, 9, în P.S.B. vol. 57, p. 224.

²⁶ DIADOH AL FOTICEII, *Cuvânt ascetic în 100 de capete*, 58, în *Filocalia I*, traducere Dumitru Stăniloae, ediția a IV-a, Editura Harisma, București 1993, pp. 438-439.

iar meșteșugul acestuia constă chiar în a-și ascunde lucrarea și implicarea în căderea omului. El își *învăluie* prezența în așa fel încât *mintea omului* să nu-l poată sesiza și astfel omul să-i fie o pradă ușoară. Sfântul Ioan Gură de Aur îi scrie lui Stagirie că demonul se folosește de capacitatea *tristeții* din fire, ca dor structural al omului după veșnicie, și pe ea își grefează propria lucrare pentru a-l răni pe om: „... (diavolul) este pricinuitoarea tristeții neguroase care te-a cuprins, și chiar tristețea ta îl ajută să-ți strecoare în suflet aceste cugete rele”²⁷. Cuprinzând mintea omului, o întunecă „și tot el se luptă să ia de la tine orice gând bun ce te-ar putea liniști și întări. Și aflându-ți sufletul lipsit de acestea, îl lovește, umplându-l de răni”²⁸.

Indiferent care ar fi cauzele *tristeții pătimase*, consecințele acesteia asupra persoanei sunt dezastruoase – îl configurează pe om ca o făptură morocănoasă, ranchiunoasă, pizmașă, lipsită de răbdare, tulbure în raport cu ceilalți, cu mintea orbită, cu sufletul întunecat, îngreuiat, nepăsător, delăsător, cu puterea de judecată tulburată, fără vioiciune duhovnicească și lipsit de rugăciune! Însă cea mai grea urmare a *tristeții pătimase* este *deprimarea* cu aspecte *depressive*. Ca *deprimare*, tristețea este atât o problemă medicală, cât și o chestiune duhovnicească. Cum apare *depresia* și de ce este fundamental mai întâi o temă duhovnicească și abia apoi, secundar, o temă medicală? Iată câteva considerații într-o perspectivă teologică, dar cu pretenții de *adevăr absolut*:

Omul este *chipul lui Dumnezeu*, atât în funcționalitatea și determinismele prezente în/ca Trup, cât și în sufletul său²⁹. În mod primar, omul are nevoi și tendințe *structurale* care se cer satisfăcute conform voii/vieții dumnezeiești. Tendințele omului spre viață, spre *a fi*, spre lumină, rațiune, spre libertate, iubire și bunătate sunt, pe de o parte, firești naturii sale și, pe de altă parte, revelatoare a stării înalte, dumnezeiești și împăratești a omului;

Fiind *chip al lui Dumnezeu*, omul este un *ipostas liber* – la nivel de voință poate să fie bun, iubitor, virtuos într-un cuvânt; cu cât alege sfințenia, omul devine tot mai asemenea cu Dumnezeu; urmarea: viața omului se plenifică și este un belșug de dinamism și bucurie: „Eu am venit ca (oile Mele) să aibă

²⁷ SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Către Stagirie Ascetul II, I*, conform Jean-Claude Larchet, *Terapeutică bolilor spirituale*, traducere Marinela Bojin, Editura Sofia, București, 2001 p. 163.

²⁸ SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Către Stagirie Ascetul II, I*, conform Jean-Claude Larchet, *Terapeutică bolilor spirituale*, p. 162.

²⁹ A se vedea pe larg, Vasile VLAD, *Temeiuri ale gândirii morale. Perspectivă teologică*, Editura Astra Museum, Sibiu, 2016, pp. 49-56.

viața și s-o aibă din belșug” (Ioan 10,10) și, prin urmare, deprimarea nu-l poate cuprinde pe om!

În virtutea aceleiași libertăți, omul poate să aleagă a nu trăi ca icoană/chip al lui Dumnezeu, ci ca un animal vorbitor, plin/pachet de instincte, ca fiu și produs al materiei și al hazardului! În acest caz, nevoile fundamentale ale omului – libertatea, iubirea, frumusețea ș. a. – sunt satisfăcute fără a-L lua în considerare pe Dumnezeu ci doar cu „viața lumii”. Astfel omul ajunge din făptură duhovnicească făptură psihică – un om al morții: trupul i se opacizează/învârtoșează, devenind un pachet de instincte iraționale, iar sufletul și inima i se întunecă/pervertesc! Un astfel de om, care caută să-și salveze doar viața pământească, constată că moartea e stăpână în existența imediată, constată că flămânzește în timp ce se satură cu cele mai alese bucate, că pierde iubirea chiar atunci când este mai satisfăcut instinctual, că nu găsește frumusețea, deși are la îndemână tot arsenalul cosmetic și că devine rob al materiei cu cât i se pare mai mult că este stăpânul lumii prin știință și tehnică. Intră într-o deprimare de fond sau structurală întrucât conștiința îi este întunecată de modul nemântuitor de a fi, de neasemănarea cu Dumnezeu. Având viața neintegrată în trupul Bisericii și neștiind nimic despre timpul sacru și semnificativ, liturgic – singurul care i-ar putea oferi sens și perenitate vieții pe pământ – nu intră niciodată în Biserică. Fără a fi neapărat potrivnic lui Dumnezeu și vieții bisericești, acesta își rezumă raportul cu cele sfinte la acceptarea Botezului, Cununii și a înmormântării, iar în viața practică, din vreme în vreme, câte o rugăciune sau un semn fugar al Crucii. În rest, ignoră viața bisericească cu slujbele, posturile, sărbătorile și altele care o definesc. Și, mai presus de toate, ignoră Spovedania. Sub pretextul unei viețuiri „morale”, decente (după expresia „nu fac rău nimănui”), cu siguranța zilei de mâine (prin serviciu și hărnicia gospodărească), cu iluzia cunoașterii lumii (prin cultura și știința vremii), cu o mare doză de confort (oferit de tehnica și civilizația modernă), cu o hrană spirituală ce pendulează între televizor și literatura și filozofia umanistă (care dau impresia unei sațietăți sufletești), omul nu mai simte nevoia de Dumnezeu și cu atât mai puțin de formele bisericești de viață (față de care adesea așează, dintr-o crasă suficiență de sine, atitudini critice, de superioritate, după sloganul „Biserica și canoanele ei sunt învechite, depășite, retrograde, de Ev Mediu”). În viața unui astfel de om, rugăciunea este împuținată, atunci când nu este înlăturată cu totul, iar spovedania este înlocuită cu o „savantă” concepție relativistă despre bine și rău. Acest mod de a fi este numit de către Sfântul Ioan Scărarul „moartea sufletu-

lui înainte de moartea trupului³⁰ și constă într-o stare de împietrire față de cele duhovnicești și de „nepăsare întipărită în fire”³¹. Un astfel de om își reduce viața la ceea ce-i poate oferi clipa de față și se opacizează, întunecându-se față de un orizont transcendent lumii acesteia. Se rupe de valorile trecutului și nu se problematizează de viitor (acel viitor care vestește apropierea morții și-l solicită a se confrunta cu viața veșnică). Nehrânindu-se din Tradiție (trecut) și neavând dimensiunea transcendentă nici pentru prezent și nici pentru viitor, el se amăgește cu ceea ce-i poate oferi clipa (plăcerea) de față, părându-i-se că o trăiește din plin. În fapt, el este victima sugestiilor izvorâte fie din foamea de plăcerea simțurilor, fie din manipulările mass-mediei („știrile”, adică selecțiile manipulative, politice, economice, culturale, filozofice, etc.). „Filozofia lui e fixată, rigidă”, cugetă Sfântul Dumitru Stăniloae asupra acestui mod nemântuitor de a fi. Ea nu se mai adapă din viața în continuă mișcare. El nu mai gândește. El nu mai vibrează din adânc. Minteia lui e moartă. Și nemiaparticipând la viață, nu mai simte nici durerile și bucuriile ei, decât spasmodic³². Starea aceasta crește și se învârtosează odată cu trecerea timpului, întrucât păcatul sporește, pentru că răul are dinamica lui proprie: orice neînaintare în virtute, orice stagnare, înseamnă o creștere a păcatului care se resimte ca o împuținare a vieții și ca o întărire a morții în inima firii. În acest fel, firea se învârtosează nemaigăsind în sine puterea sau tendința spre bine, spre libertatea în duh, iar căutarea lui Dumnezeu și a mântuirii par inutile și de prisos. Sufletul trăiește chipuri ale morții socotindu-le forme ale vieții³³. Deprimarea, ca anticameră a depresiei, se înstăpânește deplin în toate aspectele vieții sufletești și trupești ale omului.

Ieșirea din tristețea pătimașă

Din punct de vedere duhovnicesc, formele *tristeții pătimașe* „ca moarte a sufletului înainte de moartea trupului”, pot fi nu doar ameliorate, ci vindecate. Procesul vindecării este însă deosebit de greu, sau, mai precis, este cu

³⁰ SFĂNTUL IOAN SCĂRARUL, *Scara XVII, Despre nesimțire, adică despre moartea sufletului înainte de moartea trupului*, în Filocalia 9, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, pp. 254-258.

³¹ SFĂNTUL IOAN SCĂRARUL, *Scara XVII, Despre nesimțire...*, p. 255.

³² Părintele Dumitru STĂNILOAE, *Nota 530*, la Filocalia 9, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, p. 255.

³³ A se vedea pe larg V. VLAD, *Rugăciune și imaginație*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2013, pp. 133-212.

neputință omului cuprins de deprimare. Pentru că mintea înecatã în spurcãciuni nu se poate mișca înspre altceva decât înspre sursele plăcerii și ale patimilor. Trezirea, însă, o poate face mila lui Dumnezeu, prin școala necazurilor. Durerile, bolile, necazurile se pot constitui în răgazuri de la păcãtuire și pot duce la frica de Dumnezeu din pricina fricii de durere și de moarte fizicã. Trebuie însă precizat că nu există o soluție generală, ci doar modalități de vindecare individuale, întrucât fiecare conștiință bolnavă de *tristețe patologică* este un univers unic și irepetabil. Totuși pot fi enumerate câteva căi care ar putea duce la ridicarea din tristețea deprimantă:

Precizarea în fața propriei conștiințe a concepției de viață: în cine cred?, cum cred?, sau trecerea de la omul psihic la cel duhovnicesc;

Înțelegerea creștină (bisericească) a necazurilor și a suferinței;

Contabilitatea precisă timpului vieții pământești: cât mai am de trăit *eu*? Am atâția ani, iar viața firească a omului pe pământ este de 75-80 de ani, așadar cât mai am de trăit *eu* în această lume, știind că jumătate din anii rămași îi afectez somnului și neputințelor; din jumătatea rămasă, ½ din ani se cheltuiesc pentru procurarea și prepararea hranei; bătrânețea vine cu boli (adică din ¼ a timpului rămas este dedicat problemelor medicale); rămâne un procent sub 5% pentru lucrul duhovnicesc; prin urmare nu poate fi ocolită întrebarea: când începe adevărata rugăciune și căutarea sfințeniei?

Refacerea vieții rănite și a căderilor prin spovedanie. Fără Spovedanie ieșirea din deprimare este cu neputință. Nicio terapie psihologică, niciun cabinet de psihanaliză nu pot curăți conștiința. Terapiile medicale sunt bine venite pentru că prin ele omul se întâlnește cu propriul sine și-și sesizează starea reală. Însă cel nespovedit rămâne nedezlegat de moartea din inima firii lui, rămâne neiertat, adică nerăscumpărat și neîndreptat de/din nelegiuirile lui, un neînviat din mormântul voilor proprii. Rămâne, adică, un mort înainte de a muri cu trupul întrucât Învierea aparține doar lui Hristos! Omul adună întru sine în fiecare zi gânduri, cuvinte, atitudini temperamentale nepotrivite, fapte rele. Ele sunt aruncate și acumulate în subconștient precum ai aduna într-o încăpere zilnic mai multe obiecte stricate și gunoaie. Iar această încăpere nu se deschide 20-30-50 de ani! Oricât de frumos ar fi zugrăvită în afară acea casă, lăuntru ei este un loc al stricãciunii în care tronează moartea. Un astfel de suflet este deprimat prin însăși conținutul sau structura sa. Spovedania este singura în stare să scoată afară murdăria, iar actul restaurator al iertării lui Hristos este singurul care poate să-l învieze din moartea unei deprimări de fond, deprimare care poate fi neobservabilă ani la rând din pricina

înăbușirii ei prin dinamismul vieții profesionale, familiale și al plăcerilor simțuale. Sfântul Ioan Scărarul surprinde într-o analiză deosebit de profundă „vicleșugurile și rănilile” pe care le aduce omului duhul viclean al deprimării care omoară sufletul înaintea morții trupului: „Cei ce au legământ cu mine (cu patima nesimțirii sau a morții sufletului înainte de moartea trupului), văzând pe morți râd. Stând la rugăciune, ei sunt cu totul împietriți, învârtoșați și întunecați. Văzând Sfânta Masă, rămân nesimțiți. Împărtășindu-se de Dar, se poartă ca și cum ar gusta pâine simplă. Văzând pe cei străpunși la inimă, ei râd de dâșii. Am învățat de la tatăl care m-a născut pe mine, să omor toate cele ce se nasc din bărbăție (duhovnicească) și osteneală. Eu sunt maica râsului. Eu sunt hrănitoarea somnului. Eu sunt prietena îmbuibării. Nu sufăr dojenire. Sunt împletită cu evlavia mincinoasă. Uimit de cuvintele acestei ne bune (patimi), am întrebat de numele celui ce a născut-o. Iar ea zise: eu nu am numai o naștere; zămislirea mea este amestecată și nestatornică. Pe mine mă face puternică îmbuibarea. Mă face să cresc, timpul. Mă întărește, reaua obișnuință. Cel stăpânit de mine nu se va vindeca niciodată. Stăruie întru multă priveghere cugetând la judecata veșnică; poate așa voi slăbi puțin. Ia seamă la pricina mea, de unde mă nasc în tine și luptă împotriva maicii mele. Căci nu am una singură în toți. Roagă-te des lângă cei morți, zugrăvind în inima ta chipul lor neșters. Dar dacă nu-l zugrăvești pe acesta cu pensula postului, nu mă vei birui în veac”³⁴.

Integrarea și încadrarea liturgică a vieții pământești. Viața religioasă morală ca viață liturgică, presupune, pe de o parte, libertatea umană sau dinamismul unui efort etic zilnic al credinciosului de a-și transforma întreaga viață în Euharistie și, pe de altă parte, presupune că în evenimentul Bisericii găsim modurile concrete prin care Dumnezeu se împărtășește lumii și prin care asumă libertatea omului înspre acea „unitate îndumnezeitoare”³⁵ pentru făptură. Integrarea liturgică a vieții afirmă că adevărul moral al persoanei este, de fapt, exprimarea în om și în datele imediatului a Adevărului revelat. Respectiv, Adevărul revelat este criteriul moralității și nu preferințele arbitrare, nici alegerile individuale ale insului. Adevărul pe care-l experiază viața religioasă-morală a creștinului este hotărnicit dogmatic-eclizial³⁶. Fiind conținut

³⁴ SFÂNTUL IOAN SCĂRARUL, *Scara XVII, Despre nesimțire...*, p. 258.

³⁵ Christos YANNARAS, *Libertatea moralei*, trad. Mihai Cantuniari, Ed. Anastasia București, 2002, p. 106.

³⁶ Autorul *Epistolei către Diognet* spunea, încă în vremea Părinților Apostolici, că adevărul mântuitor al credinței este circumscris în „hotarele părinților”; respectiv dogmatizarea de

implicit al actului și al rugăciunii liturgice, adevărul revelat, hotărnicit dogmatic eclezial, nu are nimic abstract în el, ci totul e expresie a relației și comuniunii Sfintei Treimi cu lumea. De aceea, viața duhovnicească în Tradiția răsăriteană își integrează și axează efortul moral pe adevărul dogmatic exprimat eclezial. Pentru că între adevărul dogmatic, Hristos care a spus Eu sunt Adevărul și viața liturgică a Bisericii este acoperire deplină. Adevărul dogmatic este Hristos Adevărul Care se împărtășește lumii umane atât euharistic, cât și-n celelalte acte liturgice ale Sfințelor Taine. În acest fel, dogma eclezială este în afara orișicărei obiectivări abstracte. La ea nu se poate apela doar ca la un simplu și abstract criteriu sau adevăr teoretic – care ar putea fi socotit fie în afara vieții, fie pe lângă ea, ori un adaos la viață – menit să normeze juridic moralitatea. Încadrarea liturgică are în vedere încadrarea efortului moral al credinciosului pe coordonatele și ritmul generate de timpul și spațiul devenite liturgice. Viața religios-morală este astfel viață în condiții terestre, dar cu rădăcini, semnificații și finalitate eshatologică. Însă, deși fundamental eshatologică, moralitatea nu va însemna, în niciun fel, renunțare la lume, ca la ceva corupt, nici o victorie asupra lumii, prin detașare

mai târziu a Bisericii prin Sinoadele Ecumenice nu va însemna o inventare a credinței, ci doar configurarea, și expunerea și recunoașterea „oficială” a *hotarelor părinților*. Iată textul: „Cuvântul Cel veșnic este astăzi știut, Fiul; prin El se îmbogățește Biserica; harul răspândit se înmulțește în sfinți, le dă pricepere, le descoperă tainele, vestește timpurile, se bucură de cei credincioși, se dăruiește celor ce-L caută, celor care nu sfărâmă hotărârile credinței, nici nu depășesc hotarele părinților”, (*Epistola către Diognet XI, 5*, traducere Pr. Dumitru Fecioru, în P.S.B., 1, Editura I.B.M. al B.O.R., București, 1979, p. 345). La care Părinți se referă autorul Epistolei? Sfântul Ioan Gură de Aur, tâlcuind II Timotei 2, 2 „și cele care le-ai auzit de la mine prin mulți martori, acelea încredințază-le unor oameni credincioși care vor fi vrednici să învețe și pe alții”, afirmă că cele ce au devenit *predanie* („ca istorie de mult preț și zălog”) sunt cuvintele Legii și ale proorocilor și cele pe care Apostolul Pavel le-a primit prin lucrarea Revelației și a Inspirației dumnezeiești. Acestea s-au încredințat, zice Sfântul Ioan Gură de Aur, arhierilor și preoților care le vor preda mai departe ca „hotare ale părinților”, (SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Tâlcuire la II Timotei*, în volumul *Cele 14 epistole adică trimiteri ale dumnezeiescului și sfântului Apostol Pavel*, volumul II, traducere Veniamin Costache, Editura Tipografia Cărilor Bisericești, București, 1904, pp. 266-267); în același sens scrie și Dionisie Areopagitul: „ci vezi, să nu te joci cu Sfintele Sfinților, ci să le teologhisești și cele ale ascunsului Dumnezeu cu gânditele și nevăzutele cunoștințe, să le cinstești, neîmpărtășite adică și nespurcate, acestea păzindu-le de cei nedesăvârșiți și (ci) doar cu singurii preoții cei sfințiți de cele sfințite, cu sfințită strălucire ierarhicește împărtășindu-te”, (*Despre ierarhia bisericească, I*, cf. traducerii de mai sus a lui Veniamin Costache, p. 267, notă subsol 1); iar Sfântul Maxim Mărturisitorul scrie: „să nu te joci și să nu iei cu ușurătate și fără evlavie cele dumnezeiești și tainice arătându-le celor nesfințiți; ci doar preoților celor sfințiți se cuvine a le arăta, căci cele sfințite nu se cuvine a fi arătate celor întinați și nici mărgăritarele se aruncă porcilor” – *Ibidem*, notă subsol, p. 267.

de ea, sau înstăpânire discreționară asupra ei și nici o ieșire din lume. Dimpotrivă, prin încadrarea liturgică a vieții, lumea însăși este sesizată ca eshatologică, ca o realitate în care existența morală dezvoltă acele evenimente prin care lumii îi este conferită semnificația și împlinirea sa. Încadrarea liturgică dinamizează viața prin aceea că o orientează și-o umple de certitudine³⁷. Așadar cel deprimat poate fi vindecat doar în măsura în care își schimbă concepția de viață, se spovedește și își trăiește apoi evenimentul vieții pământești integrat și încadrat liturgic eclezial. Refuzul Bisericii sau folosirea cultului ei în chip magic duce la recăderea în tristețea pătimașă sau la prizonieratul vieții în spirala deprimării/depresiei.

³⁷ A se vedea pe larg V. VLAD, *Dimensiunea liturgică a vieții religios-morale*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2009, pp. 44-190.

ÎNTĂIETATEA HARULUI DUMNEZEIESC NECREAT ÎN PRACTICA RUGĂCIUNII ISIHASTE

Arhim. Conf. Univ. Dr. Teofan Mada

Abstract

What makes the teaching of Saint Gregory Palamas so important? The distinction between being (essence or substance), hypostasis (image, appearance, person) and energy, to which a mode of union corresponds: union according to being, which belongs only to the Persons of the Trinity; union according to hypostasis, the hypostatic union, proper to Christ the Savior – the way in which the two natures, the divine and the human, are united, as a consequence of the Incarnation, in a single hypostasis, in a single Person, that of the Word, of Jesus Christ; union according to uncreated energies or grace, accessible to man. The hesychast teaching is based on an anthropology (which for Saint Gregory Palamas is the core of his theology) and a theology: the possibility for man to reach union with God, to be deified. This is, according to hesychast spirituality, the sense of humanity and the reason for the Incarnation of God.

Keywords

Synergy, ecclesial and eucharistic anthropology, transfiguration, prayer, union, vision, deification.

Pentru Părinți, scopul Întrupării, al Crucii, al Învierii este acela de a stabili o deplină comunicare între Dumnezeu și om, pentru ca omul să găsească în Hristos înfierea și nemurirea, sau îndumnezeirea: ceea ce nu înseamnă părăsirea umanului, ci plenitudinea lui în lumina

și viața dumnezeiască. „Cum să meargă omul la Dumnezeu dacă Dumnezeu n-ar fi venit la el?” s-a întrebat Sfântul Irineu de Lyon¹. „A ne mântui” spune Părintele Mărturisitor Dumitru Stăniloae, „înseamnă ieșirea din izolarea noastră și unirea cu Hristos și cu ceilalți oameni”².

Sinergia dintre Dumnezeu și voința omului

Posibilitatea comuniunii unificatoare cu Dumnezeu implică o întrebare, și anume, cum, în cuvintele Sfântului Grigorie Palama, se face omul vrednic de un astfel de har? Sau altfel, care sunt mijloacele care ne pot predispune la primirea conștientă a energiei îndumnezeitoare? Există diferite mijloace mântuitoare care merg împreună și care sunt constitutive vieții creștine. Dar, înainte de a le enumera, este necesar să insistăm asupra faptului că acestea nu sunt altceva decât mijloace implementate de activitatea și practicitatea umană. Întâi de toate, omul nu poate prin el însuși să se mântuiască, este incapabil să se autosfințească. El are nevoie de lucrarea lui Dumnezeu, de intervenția Sa mântuitoare repetată în istorie, așa cum se evidențiază în Sfânta Scriptură prin Întruparea Fiului și Cuvântului pre-etern și comunicarea harului Duhului Sfânt.

Pe de o parte, nici lucrarea mântuitoare a lui Dumnezeu singură nu este suficientă, pentru că omul a fost creat ființă liberă, fiind liberă să-și dea acordul, în timp ce Dumnezeu refuză să-i determine coercitiv libertatea sau să-l constrângă la mântuire. Sfântul Grigorie Palama a scris că mântuirea „nu este în virtutea calităților naturale, ci în virtutea a ceea ce se realizează prin alegere liberă, cineva este aproape sau departe de Dumnezeu”³. Și Sfântul Grigorie a susținut, la fel ca și alții, că acea parte a măreției sufletului este „capacitatea lui de suveranitate”⁴, sufletul uman „covârșește Universul și are toate lucrurile în grija lui”⁵.

Dar dacă nici lucrarea umană, nici lucrarea dumnezeiască nu sunt suficiente izolat sau separat pentru mântuire, cum putem depăși impasul? Printr-o lucrare comună a omului și a lui Dumnezeu: dacă omul vrea și do-

¹ Ο ΆΓΙΟΣ ΕΙΡΗΝΑΙΟΣ ΛΟΥΓΔΟΥΝΟΥ, *Έλεγχος και Ανατροπή της Ψευδωνύμου Γνώσεως*, IV, 33, 4.

² Pr. Mărturisitor Dumitru STĂNILOAE, *Θεολογία και Εκκλησία*, μτφρ. Νίκος Τσιρώνης, Εκδ. Τήνος, Αθήνα, 1989, pp. 179, 196.

³ „St. Gregory Palamas, “Topics of Natural and Theological Science”, G.E.H. PALMER, P. SHERARD, și K. WARE (ed. and trans.), *Filocalia*, IV (Faber and Faber, 1995), p. 382.

⁴ „St. Gregory Palamas, “Topics of Natural and Theological Science”, p. 374.

⁵ „St. Gregory Palamas, “Topics of Natural and Theological Science”, p. 356.

rește să fie mântuit și Dumnezeu vrea și dorește să-l mântuiască, fiind necesar în om o sinergie între activitatea sa și lucrarea lui Dumnezeu prin darul permanent al harului, energiei, Duhului sălășluit întru el. Doar prin această colaborare umană și dumnezeiască, diferitele mijloace devin mântuitoare pentru om. Problema priorității libertății sau harului (grației) este tipic augustiniană: „Pentru Părinții Bisericii problema concilierii libertății și grației nu s-a pus niciodată”⁶. „Dumnezeu atinge întotdeauna ușa inimii noastre”, spune Pr. George Florovsky, „dar numai omul poate să o deschidă”⁷. Harul lui Dumnezeu face opera mântuitoare plăcută și ușoară; harul nu limitează sau înlătură activitatea noastră personală, ci, mai mult, el permite eforturilor noastre să dea roade. Natura omenească este îndumnezeită diferit în cazul nostru și în cazul lui Hristos. Umanitatea lui Hristos este sfințită prin prezența (παρουσία) Logosului. Noi ne sfințim prin activitatea noastră (ἐνεργεία), în sinergie cu harul dumnezeiesc⁸.

De aceea avem nevoie mereu de o iubire unificatoare⁹ și reînnoită față de persoana lui Iisus Hristos. Însă nu numai față de un Iisus Hristos al dogmei, al teologiei și al respectivelor tradiții, ci de Domnul Iisus Hristos Înviat și viu astăzi. Iisus Hristos care este pentru noi un „Tu” prezent, nu un „El”. Pentru a folosi o distincție îndrăgită în spațiul teologiei, nu Iisus Hristos personajul istoriei sau a unei tradiții, ci Iisus Hristos persoana¹⁰.

Dorința lui Dumnezeu este ca noi să intrăm în comuniune cu viața care prin natura ei aparține exclusiv Preasfintei Treimi: „Prin care El ne-a hărăzit mari și prețioase făgăduințe, ca prin ele să vă faceți părtași dumnezeieștii firi” (II Petru 1, 4). Dar omul nu va fi înălțat spre această comuniune cu viața divină fără sau în absența voinței lui. El trebuie să înțeleagă și să dorească ceea ce a făcut Hristos pentru el. Oricum, în nici un caz nu trebuie să se

⁶ Marianne ZANANIRI, *La controverse sur la predestination au Ve siècle: Augustin, Cassien et la tradition*, în *Saint Augustin et les dogmes du péché originel et de la grace*, Librairie Lethouzey et Ané, Paris, 1931, p. 259.

⁷ G. FLOROVSKY, *Δημιουργία και Λύτρωση*, trad. P.K. Palli, Θεσσαλονίκη, 1983, p. 16.

⁸ ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΣ Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ, *Oratio* 30, 21, PG 36, 132 B.

⁹ Preluând o expresie a lui DIONISIE PSEUDO-AREOPAGITUL (conform *De divinis nominibus*, IV, 12, PG 3, 709).

¹⁰ Sfântul Ioan Gură de Aur afirma că Dumnezeu pune în noi izvorul însuși tuturor darurilor „înainte ca noi să fi intrat în luptă” (Ο ΆΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, *Ομιλίες για την επιστολή προς τους Ρωμαίους*, 9, 11, PG 60, 470). Sfântul Vasile cel Mare remarca faptul că un credincios se laudă numai în Dumnezeu pentru că „recunoaște că este lipsit de adevărata dreptate și că este mântuit numai prin credința în Hristos” (Ο ΆΓΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ, *Ομιλία στην ταπεινοφροσύνη*, PG 31, 530).

creadă că omul are de realizat o sarcină inițiativ-creativă de unul singur, căci această înțelegere și dorință sunt lucrarea Preasfintei Treimi, împreună cu cea a omului. Numai atunci când Duhul Sfânt revarsă iubirea divină în sufletele noastre (Romani 5, 5) suntem „pecetluiti” de către El cu promisiunea încrederii lui Dumnezeu (Efeseni 1, 13)¹¹. Harul reprezintă prezența îndumnezeitoare a lui Dumnezeu, atât din perspectiva a ceea ce s-a împlinit prin iconomia lui Hristos, cât și a modului în care acestea ni se relevă.

După cum afirmă Părintele Florovsky¹², termenul de *theosis* este aproape jignitor pentru urechea modernă. Adoptând un punct de vedere ontologic, este destul de nefiresc să vorbim despre metamorfozarea omului în Dumnezeu. Dar pentru Părinți, structura ontologică a metafizicii elenistice s-a sfârșit la Niceea și accentul cade doar pe lucrarea iconomică unică a Preasfintei Treimi în istorie. *Theosis*-ul este partea încredințată omului în lucrarea soteriologică a lui Dumnezeu: ea implică alegere, cunoaștere, asumare și participare, prin care omul comunică cu harul lui Dumnezeu. În această comuniune de viață a harului, întreaga ordine creată își conștientizează existența prin prezența dătătoare de sfințenie a Dumnezeului Treimic. Acest mod de a înțelege prezența lui Dumnezeu în Hristos și în Biserica Sa, pătrunzând în întreaga ordine creată, înseamnă că dogma îndumnezeirii poate fi înțeleasă ca afirmând împlinirea harului în Iisus Hristos. Ar putea fi oportună clarificarea doar în trecere a relației precise între dogma îndumnezeirii și conceptul de transcendență a lui Dumnezeu.

Teologia apuseană, de la Fericitul Augustin încoace, a fost preocupată mai ales să identifice ce element din om îi permite acestuia să Îl primească pe Dumnezeu. „A-L cunoaște pe Dumnezeu și a-mi cunoaște sufletul: iată ceea ce doresc – Și nimic altceva? – Nimic absolut; *Deum et animam scire cupio. Nihil ne plus? Nihil omnino*”¹³, adică a ajunge prin cunoașterea sufletului la cunoașterea lui Dumnezeu. În schimb, teologia ortodoxă se concentrează mai ales în stabilirea a ceea ce se află în Dumnezeu pentru a-I permite să se dăruiască omului. Această diferență are o mare însemnătate.

Pentru această abordare este esențial să se facă diferența dintre viața interioară a lui Dumnezeu, cunoscută numai Preasfintei Treimi și modul în care Dumnezeu i se dezvăluie omului. Aceasta a fost problema dogmatică

¹¹ Ο ΆΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, *Ομιλίες για την επιστολή προς τους Ρωμαίους* 1 PG 9, 395 a.

¹² G. FLOROVSKY, „Saint Gregory Palamas and the Tradition of the Fathers”, *Sobornost*, 4, 1961, p. 173.

¹³ AURELIUS AUGUSTINUS, *Soliloquia* I, 2, 7.

în controversa Ariană care a dat naștere teologiei apofatice. Esența (οὐσία) lui Dumnezeu rămâne inaccesibilă (ἀπρόσιτος) omului¹⁴, care îl cunoaște pe Dumnezeu numai prin lucrările Sale (Ἐνέργεια)¹⁵. Distincția între οὐσία și ἐνέργεια, trasată pentru prima oară de către Capadocieni, se cristalizează în definițiile dogmatice de la Sinoadele din secolul al XIV-lea. Dumnezeu se arată prin lucrările Sale mântuitoare, iar îndumnezeirea omului se leagă de aceste lucrări/energii și nu de ființa divină¹⁶. În cuvintele Sfântului Grigorie Palama, „lucrarea îndumnezeitoare, în care participanții sunt îndumnezeiți este harul dumnezeiesc, nu ființa lui Dumnezeu”¹⁷.

Spre o antropologie teonomă, eclezială și euharistică

În existența lui căzută, omul nu își trăiește viața pentru care a fost creat, asemănarea cu Dumnezeu, căci, printr-un act de neascultare, s-a îndepărtat de acest scop teonom. Acum, însă, „în modul condescendenței iconomice” (potrivit expresiei Sf. Ioan Damaschin)¹⁸, adevărata menire a omului este dezvăluită în Hristos și Dumnezeu cel viu devine punctul de întâlnire (μεθόριον)¹⁹ al vieții. Hristos este tainicul Pleroma, Biserica, Cel care prin puterea Duhului Său Sfânt îi reunește într-un singur trup pe cei mulți creați. Sfântul Grigorie Palama în omilia sa despre *Sfintele și înfricoșatele taine ale lui Hristos*²⁰ ne prezintă elementele unui isihasm integrat în viața sacramen-

¹⁴ Sf. Irineu este cel dintâi care se abține complet de la a lua o poziție cu privire la chestiunile referitoare la Ființa lui Dumnezeu; cf. *Epideixis* 47, 4-6, 7, Ed. în *Patrologia orientalis*, 12, Texte u. Untersuchungen, 31, I; *Adversus Haereses*, 4.20. I; IV. 20. 5; V. 17. 1-2; V. 18. 2; V. 36. 2.

¹⁵ Ο ΑΓΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ, *Epistola* CCXXIV. A se vedea Saint BASIL, BISHOP OF CAESAREA, *Letters*, London, Heinemann, 1926, p. 372; ΑΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΥΣΣΗΣ, *Περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος. Καὶ κατὰ τῶν Πνευματομάχων, ὅτι θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Πρὸς Ἐυστάθιον*, PG 32, 684-696, A se vedea ediția lui Friedrich Müller, Leiden: E.J. Brill, 1958, pp. 3-10.

¹⁶ ΑΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΥΣΣΗΣ, *Epistola* XXXVIII, A se vedea ediția lui Deferrari, 1926, p. 204.

¹⁷ Βλ. Ο ΑΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, 150 *φυσικά, θεολογικά, ηθικά και πρακτικά κεφάλαια*, 93, PG Cl, 1188 b.

¹⁸ ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ, *Εναντίον Ιακωβιτών*, 52, PG XCIV, 1464 a.

¹⁹ ΑΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΥΣΣΗΣ, *Λόγος κατηχητικός ο μέγας, εις κεφάλαια μ' διηρημένος*, XVI. A se vedea ediția lui Srawley, p. 72. În Hristos se întâlnesc viața și moartea. Domnul s-a identificat cu natura noastră supusă morții și distrugerii și a devenit izvorul vieții ei. Chiar și în Eshaton moartea tainic-duhovnicească, ca adeziune și dăruire totală a vieții noastre lui Dumnezeu și învierea noastră întru Hristos sunt două aspecte ale aceleiași realități spirituale. Căci Învierea n-are sens fără moarte care în înțelesul ei tainic, duhovnicesc, pozitiv și mistic este confirmare a Învierii. A se vedea Părintele Mărturisitor Dumitru STĂNILOAE, *Teologia dogmatică ortodoxă* III, București, 1978, pp. 221-233: moartea ca predare tainică, totală și liberă a întregii ființe umane lui Dumnezeu, anticipare mistică a condiției eshatologice finale.

²⁰ Βλ. Ο ΑΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Ομλία* 22, ed. S. Oikonomos, pp. 200-212.

tală a Bisericii. Se poate observa că Palama, pătruns de unele semnificații ale slujirii sale sacramental-sacerdotale, nu izola practicarea rugăciunii lui Iisus de oficierea Sfintei Liturghii și stabilea o strânsă legătură între unirea cu Hristos (și prin El, cu Preasfânta Treime, care se află în centrul spiritualității isihaste) și taina sacramentală a oficerii Euharistiei. Printre mijloacele mântuitoare, se numără, în primul rând, Tainele Bisericii, în special Botezul și Euharistia, de care ne spune Sfântul Grigorie (în *Omilia* 62) că depinde întreaga noastră mântuire²¹. Pentru a înțelege această afirmație, trebuie să facem un ocol prin învățătura denaturării bolnăvicioase a naturii umane prin păcat și înnoirea ei prin Întruparea Cuvântului lui Dumnezeu. Această dogmă se întemeiază pe relatarea din Geneză și pe lucrarea mântuitoare a lui Hristos în conformitate cu Noul Testament.

Păcatul lui Adam, figură biblică și originală a ființei umane, constituie prima manifestare a neascultării față de Dumnezeu. Palama vede în păcatul strămoșesc cauza unei corupții a omenirii, în ambele sensuri ale termenului: sufletesc și fizic. Prin săvârșirea sa, păcatul provoacă moartea sufletului chiar înainte de aceea a trupului, apoi tulburarea psihică și descompunerea trupului. Astfel, problemele etice create de către rău²² provoacă denaturări ontologice²³, bine știind că răul nu are ipostas, ci el este „para-ipostas”²⁴. Într-adevăr, Sfântul Grigorie Palama consideră păcatul ca o alterare a chipului lui Dumnezeu în om, alterare prin care omul devine incapabil să se asemene iconic Creatorului său, pentru a participa la însăși viața lui Dumnezeu. Sfântul Grigorie Palama observă că pecetea chipului lui Dumnezeu în om se menține și în cazul omului căzut. Acesta „s-a îndepărtat de asemănarea dumnezeiască, dar chipul nu s-a pierdut”²⁵.

²¹ Ο ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Ομιλία* 62.

²² Conform Tradiției patristice, răul nu se constituie într-un principiu ontologic, ci moral. Din punct de vedere ontologic, patimile au relație cu neființa, deoarece în adâncul naturii omului pe care a creat-o Dumnezeu nu există nimic rău. Când omul pierde comuniunea cu Dumnezeu, decade în starea neființei.

²³ Cf. Βλ. Ο ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Ομιλία* 20, PG 151, 273 A; *Ομιλία* 38, PG 151, 417 D.

²⁴ ΆΓΙΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ Ο ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΗΣ, *De divinis nominibus*, 4, 21, 31, PG 3, 721 A și 732 C; A se vedea ΆΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ, *Διάλογος κατά των Μανιχαίων*, PG 94, 1560 BC. A se vedea comentariile Profesorului Matsoukas la lucrarea *Ιωάννου Δαμασκηνού, Κατά Μανιχαίων διάλογος*. Προς τους διαβάλλοντας τας αγίας εικόνας λόγοι τρεις, μετάφραση Νίκου ΜΑΤΣΟΥΚΑ, εκδ. Πουρναράς Π., Θεσσαλονίκη, 1988.

²⁵ Ο ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, 150 *φυσικά, θεολογικά, ηθικά και πρακτικά κεφάλαια*, 39, PG 150, 1148 B.

Însă, această modificare a chipului lui Dumnezeu din om este de fapt o denaturare a facultăților deimorfe ale minții, înțeleasă ca cea mai înaltă facultate spirituală a facultății sufletului, care permite omului să știe, să făptuiască în mod liber și să-și îndrume responsabil toată viața. Schimbarea aceasta de la starea „conformă naturii” la aceea „contra naturii” este consecința maladivă a fiecăreia dintre patimi. Această boală are ca efect lipsirea sau privarea omului de una dintre facultățile care erau primare, aceea de a vedea pe Dumnezeu²⁶ și, prin urmare, de a se unii cu El. Și dacă omul, separat de Dumnezeu și înrobitor patimilor, cade în starea nefinței, rămânând ca o existență neipostatică, atunci când se întoarce la Dumnezeu, el se orientează spre ființă, izvorul vieții și a comuniunii, și se însuflețește prin atingerea veșniciei. Atunci viața lui Dumnezeu devine viața proprie a omului. În acest proces de înnoire conștiința de sine trăiește pocăința nu ca pe o tristețe psihologică, ci ca pe o realitate sau stare duhovnicească permanentă. Este vorba despre o nouă concepție despre sine și despre o nouă orientare duhovnicească – ontologică – ce îl însoțește pe om până la moarte. Este o „ură a păcatului” și o „iubire a virtuții”, este „îndepărtarea de rău” și „îmbrățișarea binelui”²⁷. Din această definiție reiese că Sfântul Grigorie Palama nu vede pocăința ca pe o alegere tipizată, psihologizantă și mecanică, ci o înțelege ca înnoire sfințitoare a naturii umane.

Dacă prin păcat omul își slăbește această capacitate de asemănare teocentrică, dacă este relativizată comuniunea cu viața dumnezeiască și este afectată capacitatea experimentală a minții de a se uni cu Dumnezeu, el nu este totuși lăsat singur sau abandonat în devenirea sa istorică. Aici se plasează istoric toate intervențiile divine soteriologice în istoria biblică, dar, mai ales venirea-înomenire profetită a Domnului Iisus Hristos. Pentru Sfântul Grigorie Palama, dogma Preasfintei Treimi este demersul cert spre realizarea unei antropologii adevărate. De aceea, el așează în centrul textelor sale creația omului după chipul lui Dumnezeu, întrucât acesta conține posibilitatea înnoirii și desăvârșirii lui ontologice. Prin creația omului după chipul lui Dumnezeu se pun temeiurile vieții divino-umane, a comuniunii dintre Dumnezeu și om.

Vedem că pesimismul aparent al Sfinților Părinți față de situația omului după cădere nu era decât reversul unui optimism indiscutabil față de opera salvării mântuitoare îndeplinite prin Hristos, pentru și în umanitate. Însă

²⁶ Βλ. Ο ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Υπέρ των ιερώς ησυχάζόντων, Τριάδα* 1, 1, 3.

²⁷ Βλ. Ο ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Ομιλία* 59, Ed. S. Oikonomos, p. 241.

această consolidare a naturii umane fragile și inconstante, adusă de Hristos, trebuie considerată drept o consecință a planului iconomic a lui Dumnezeu pentru om, mai vast decât reparația post-paradisiacă a efectelor ruinătoare ale păcatului? Este tocmai ceea ce o mulțime de Părinți ai Bisericii afirmă fără ocolișuri: de la Irineu, Origen, Grigorie de Nyssa la Maxim Mărturisitorul, Grigorie Palama și Nicolae Cabasila.

De exemplu, Sfântul Grigorie Teologul are o frumoasă și profundă concepție antropologică teonomă. Sfântul Grigorie Teologul, discernând o „treime” în univers și aceasta va fi a celor „trei lumini”, Dumnezeu, îngerul, omul, susține că „cea de-a treia lumină este omul, ceea ce este clar și pentru cei din afară (păgânii). Ei numesc omul lumină datorită inteligenței care se află în el”²⁸. Constituind „a treia lumină”, omul aspiră în mod natural spre Preasfânta Treime, „Lumina dintâi”, tinde spre ea.

„Primind în lumea de jos o slabă strălucire a acestei lumini, doar atât cât să îi întrevădem chipul în oglinzi și în enigme, nădăjduim apoi să intrăm în contact cu însăși sursa frumosului, contemplând adevărul pur cu o minte pură și să obținem această recompensă... reprezentată de stăpânirea și viziunea perfectă a frumosului din lumea de dincolo; în aceasta constă finalul mistagogiei în tainele noastre, identificate în cărți și de către sufletele iluminate”²⁹.

Prin urmare, omul este un ζῶον θεούμενον, o făptură chemată spre comuniunea cu Dumnezeu³⁰. „Aflat în drum spre o altă lume, limită a Tainei, urmându-și înclinația, omul se avântă spre Dumnezeu”. Într-adevăr, insistă Grigorie Teologul, „la aceasta mă îndeamnă puțina licărire a adevărului din viața de aici, să văd și să particip la strălucirea lui Dumnezeu, vrednică de Cel care m-a alcătuit și Care mă va descompune în cele din care am fost alcătuit și care, într-un chip și mai înalt, mă va alcătui iarăși”³¹. Pentru omul „care știe”, metamorfoza dumnezeiască este naturală sau firească (ουγγενές)³²,

²⁸ ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΣ Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ, *Oratio* 40, 5, PG 36, 364 BC; ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΣ Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ, *Carmina* 1, 1, 7, v. 47, PG 37, 442.

²⁹ ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΣ Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ, *Oratio* 7, 17, PG 35, 776 C.

³⁰ ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΣ Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ, *Oratio* 37, 11, PG 36, 324 A.

³¹ ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΣ Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ, *Oratio* 45, 7, PG 36, 632 B.

³² ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΣ Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ, *Carmina*, I, II, 33, v. 222, PG 37, 944.

căci sufletul este de origine dumnezeiască. În pofida decăderii prin păcat, rămânem fii ai luminii, pe calea spre puritatea îndumnezeirii fără cusur³³.

Sfântul Grigorie Teologul îi dă următorul sfat unui tânăr preot: „primul dintre toate lucrurile frumoase este, și tu știi aceasta, să Îl dobândești pe Dumnezeu fără încetare și să te asemeni din ce în ce mai mult cu El prin comuniunea de El și prin dorul spre El”³⁴. De altfel, fiecare este chemat spre comuniunea cu Dumnezeu³⁵. „Celora care Îl primesc, (Dumnezeu) le dă și mai mult. E însetat ca noi să fim însetați de El (διψῶν τὸ διψᾶσθαι)”³⁶. El este nespūs de dezirabil și de atrăgător (τὸ ἐόχαιον ὀρεχτόν)³⁷ și dacă Îl cercetăm, este spre a spori atașamentul pe care îl avem față de El și spre a crește setea pe care o simțim pentru prezența Lui”³⁸.

Pentru Părinții Bisericii, Întruparea lui Dumnezeu Cuvântul nu este o simplă intervenție a lui Dumnezeu consecutivă căderii omului învins de înșelarea șarpelui, ci ea reprezintă îndeplinirea planului veșnic al lui Dumnezeu, încoronarea Creației, venirea Noului Adam, a Omului adevărat, prototip al creației omului, adică Întruparea Logosului³⁹. Premisa fundamentală pentru înnoirea omului este Întruparea lui Hristos. Pentru Sf. Grigorie Palama, Întruparea reprezintă tocmai posibilitatea înnoirii noastre, premisa ca omul să-și recapete starea sa inițială de a ființa teocentric și, chiar mai mult, să obțină îndumnezeirea sa prin Cuvântul lui Dumnezeu devenit trup⁴⁰. De fapt, prin unirea ipostatică sau personală a Fiului lui Dumnezeu cu natura umană, omul participă din nou și complet la viața divină⁴¹. Fiind întrupat, devenind Om de sine stătător, Fiul și Logosul a reușit să unească firea noastră căzută în Ipostasul Său dumnezeiesc și să o restaureze în Sine

³³ Cf. de exemplu ἍΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΣ Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ, *Oratio* 4, 124, PG 35, 694 C; *Oratio* 7, 23, PG 35, 785; *Oratio* 14, 23, PG 35, 888 A.

³⁴ ἍΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΣ Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ, *Epistola* 212, PG 37, 349 A.

³⁵ ἍΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΣ Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ, *Epistola* 66, PG 37, 132 A.

³⁶ ἍΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΣ Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ, *Carmina* 1, 2, 33, v. 145-7, PG 37, 938.

³⁷ ἍΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΣ Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ, *Oratio* 28, 6 și 13, PG 36, 33 B și 44 AB; cf. ΚΛΗΜΗΣ Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΟΣ, *Παιδαγωγός*, 1, 13, PG 8, 373 B, cf. nota 42

³⁸ ἍΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΣ Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ, *Carmina* I, II, 3 v. 145, PG 37, 938.

³⁹ Dacă nu survenea căderea lui Adam, Cuvântul lui Dumnezeu s-ar fi întrupat în mod anavatic, de jos în sus, adică de om prin lucrarea sfințirii. Cf. Georges FLOROVSKY, *The Byzantine Fathers from sixth to eighth century*, Buchervertriebsanstalt, Vaduz, p. 228. Cu privire la dimensiunea cosmică a evenimentului dumnezeiesc al Întrupării lui Hristos a se vedea Hans Urs VON BALHASAR, *Liturgie Cosmique*, Paris, 1973, p. 203 ș.u.

⁴⁰ Βλ. Ο ἍΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Υπέρ των ιερῶς ησυχάζόντων*, Συγγράμματα, Θεσσαλονική, 1962, *Τριάδα* 1, 1, 22.

⁴¹ Βλ. Ο ἍΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Υπέρ των ιερῶς ησυχάζόντων*, *Τριάδα* 2, 3, 21.

prin comunicarea dumnezeirii Sale. Ceea ce este de fapt prefigurată în Schimbarea la Față și împlinit desăvârșit prin Înviere. Cuvântul lui Dumnezeu, asumând natura umană, îi împărtășește acesteia harului Său vindecător și înlătură lanțurile stricăciunii și morții. Consecința acestei uniri ipostatice a fost și este îndumnezeirea naturii umane⁴². Așa se realizează nu o vindecare psihologică sau etic-morală, ci o vindecare și înnoire ontologică a omului. Înnoirea firii umane pe care Cuvântul lui Dumnezeu și-a asumat-o în Ipostasul Său dumnezeiesc⁴³ este urmată și de înnoirea ipostasului uman. În Ipostasul Cuvântului există întreaga fire umană care se îndumnezeiește prin unirea ipostatică cu Logosul lui Dumnezeu⁴⁴.

Noi găsim în Persoana divino-umană a lui Hristos această sinergie umană și dumnezeiască pentru mântuire. Conform imaginii Sfântului Apostol Pavel, Hristos este noul Adam, adică Omul cel nou, Cel care nu transmite păcatul și moartea, ci viața lui Dumnezeu, pentru că El este Dumnezeu însuși. Cum face aceasta? Tocmai prin Tainele Bisericii, în special Botezul și Euharistia, care permit încorporarea, comuniunea reală îndumnezeitoare în Trupul lui Hristos, care deține plinătatea dumnezeirii și, în conformitate cu Sf. Grigorie Palama, care este sursa luminii necreate, care se varsă în inima credinciosului⁴⁵ și-i aprinde din nou mintea și-i deschide iarăși ochii sufletului⁴⁶ pentru a contempla pe Dumnezeu, dacă are credință vie și făptuitoare în El⁴⁷. Participarea liturgică este considerată de Sfântul Grigorie Palama ca o formă de participare la jertfa lui Hristos Însuși, adică la moartea și Învierea Sa: „Astfel, cu o nădejde și o credință care nu au de ce să se rușineze, să ne apropiem, privind nu numai realitatea vizibilă, ci și pe cea invizibilă. Da, această pâine este asemenea unui vâl care ascunde în el dumnezeirea”⁴⁸. Sfântul Grigorie vrea să spună că pâinea și vinul Euharistiei sunt Trupul lui Hristos, adică firea omenească a lui Hristos care „își ascunde dumnezeirea”, firea Sa dumnezeiască. Textul *Omiliei* 22 ne spune în continuare: „Și prin aceasta, comunitatea noastră (πολίτευμα) s-a ridicat la ceruri; acolo se găsește într-adevăr această pâine; și intrăm în această adevărată Sfântă a Sfințelor mulțumită curatei jertfe a Trupului lui Hristos”⁴⁹.

⁴² Βλ. Ο ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Τόμος*, 1, 9, PG 151, 683 D.

⁴³ Βλ. Ο ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Ομιλία* 5, PG 151 64 C.

⁴⁴ Βλ. Ο ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Υπέρ των ιερώς ησυχάζόντων, Τριάδα* 3, 1, 33.

⁴⁵ Βλ. Ο ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Υπέρ των ιερώς ησυχάζόντων, Τριάδα* 1, 3, 38.

⁴⁶ Βλ. Ο ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Υπέρ των ιερώς ησυχάζόντων, Τριάδα* 1, 3, 33.

⁴⁷ Βλ. Ο ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Υπέρ των ιερώς ησυχάζόντων, Τριάδα* 2, 3, 40.

⁴⁸ Βλ. Ο ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Ομιλία* 22, pp. 200-212.

⁴⁹ Βλ. Ο ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Ομιλία* 22.

Dumnezeiasca Liturghie este un dar oferit de Dumnezeu, prin care participăm la jertfa Sa și prin care ne apropiem de El, ceea ce are ca urmare evocarea temei milostivirii lui Dumnezeu: „O, minune! Mare este iubirea pe care Dumnezeu a revărsat-o asupra noastră! Ne-a renăscut întru Duhul și ne-am făcut un singur Duh cu El, cum spune Sfântul Pavel: „Iar cel ce se alipește de Domnul este un duh cu El” (I Corinteni 6, 17)⁵⁰. Tema relației dintre Hristos și noi trebuie considerată în cadrul unei relații de iubire. Totuși, în Taina Euharistiei⁵¹ „nu numai că suntem strâns legați, ci chiar amestecați cu Trupul lui Hristos, datorită participării la această Pâine dumnezeiască și devenim nu doar un singur Trup cu El, ci și un singur Duh” (încă o dată „Duh”, *Πνεῦμα* înseamnă energie dumnezeiască sau viață dumnezeiască de care este impregnat trupul lui Hristos). Prin sfânta împărtășanie, Hristos „ne aduce la o și mai mare dorință, împlinindu-ne dorința de a-L vedea, și încă mai mult, de a-L atinge, de a trăi întru blândețea Sa, de a-L avea în inimile noastre, a-L purta fiecare în noi înșine, în propriile măruntaie”⁵². Sfântul Grigorie Palama, referindu-se la Sfântul Apostol Pavel (Coloseni 2), spune că prin sfânta împărtășanie Hristos „face din noi altar pentru întreaga Dumnezeire”⁵³. Sfânta împărtășanie nu este deci numai o comuniune cu Hristos, ci o participare, prin trupul Său dumnezeiesc, la Preasfânta Treime.

Prin Tainele și ierurgiile Bisericii, energiile necreate ale Duhului operează mântuitor în noi, dacă credem și dorim lucrarea Lui, lucrare soteriologică pe care Fiul a realizat-o odată pentru totdeauna în Sine, în Taina Trupului Său propriu pentru noi. În această perspectivă, Biserica, Trupul lui Hristos, nu este altceva decât o comunitate de oameni animați prin credința în Iisus Hristos și binecuvântați prin harul sau energia necreată a Duhului.

Transfigurarea capacităților sufletești și psihice în funcțiile lor autentice

Tainele nu sunt singurele mijloace de îndumnezeire, chiar dacă ele rămân fundamentale și indispensabile pentru creștin. Dogma corupției icoanei dumnezeiești în om, a capacității sale afectate de a comunica prin minte, ca și capacitate cognoscibilă și teoptică, cu Dumnezeu, oferă posibilitatea omu-

⁵⁰ Βλ. Ο ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Ομιλία* 22, p. 31.

⁵¹ Βλ. Ο ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Επιστολή* 5, 31s.

⁵² Βλ. Ο ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Ομιλία*, p. 33.

⁵³ Βλ. Ο ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Υπέρ των ιερώς ησυχάζόντων*, *Τριάδα* 1, 3, 38.

lui de asemănare cu Dumnezeu prin har, precum și o perspectivă ascetică-mistică a mântuirii.

În exercițiul facultății sale naturale, inima devine spațiul în care mintea este activată. În codul terminologiei ortodoxe, mintea (*νοῦς*-ul apare în Noul Testament ca „duhul omului” și „ochiul sufletului”) este o energie a sufletului, prin intermediul căreia omul îl cunoaște pe Dumnezeu și ajunge la starea de vedere a Lui. Omul prin însăși esența sa este o ființă în relație, o ființă relațională, dialogică. Însă, dacă este perturbată relația fundamentală, comuniunea cu Dumnezeu, atunci întreaga existență este perturbată. Dacă raportul nostru soteriologic cu Preasfânta Treime este perturbat, dacă orientarea fundamentală a ființei noastre este greșită, nu putem nici să vindecăm și nici să restaurăm-înnoim într-adevăr trupul și sufletul în ordinea harului dumnezeiesc. Pentru aceasta, prima și fundamentala vindecare are loc prin unirea harică cu Dumnezeu, care și vindecă inima noastră rănită, bolnavă. Sfântul Grigorie Palama subliniază cu precizie că autodeterminarea greșită deformează și falsifică puterile omului și dorințele sale naturale, care nu se simt responsabile pentru păcat: „Nu sunt responsabile dorințele care contribuie la viața omului, de aceea ele ne însoțesc de la o vârstă foarte fragedă... de aici este vădit că păcatul nu-și are începutul în natură, ci în autodeterminare”⁵⁴. Nepătimirea, potrivit înțelegerii ortodoxe, nu se limitează la moartea patimilor, ci este metamorfoza lor în dorința infinită pentru Dumnezeu. Și „nepătimitor” nu este acela care omoară partea afectivă a sufletului și devine nemișcător și nelucrător spre relații și dispoziții, ci acela care își orientează relațional partea afectivă a sufletului spre Dumnezeu⁵⁵. Prin urmare, viața presupune asceză transfiguratoare sau curățire de patimi ca etapă spre îndumnezeire.

Păcatul este perceput de Palama ca o întrerupere bolnavă a funcționării inițiale și naturale a puterilor sufletești, răsturnare prin care nu partea rațională a sufletului (facultățile de cunoaștere, judecata și raționamentul) este cea care guvernează partea afectivă (dorința și pasiunea), ci opusul⁵⁶. În acest

⁵⁴ Βλ. Ο ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Λόγος προς την Οσίαν Ξένην*, Συγγράμματα, 5, 5, p. 208.

⁵⁵ Βλ. Ο ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Υπέρ των ιερώς ησυχάζόντων*, *Τριάδα* 2, 2, 19.

⁵⁶ În concordanță cu această concepție, sufletul, unul în esență, are trei facultăți principale: „Sufletul este din trei părți și se divide în trei puteri: mintea, pofta și mânia”, spune Sfântul Grigorie Palama (Συγγράμματα Γρηγόριου Παλαμά, vol. 5, p. 208.). Îmbolnăvirea prin păcat a celor trei părți sau puteri ale sufletului are drept consecință crearea celor trei rădăcini ale tuturor păcatelor. Părții raționale a sufletului îi corespunde ambiția, părții irascibile (cea impulsivă, a actelor de curaj) îi corespunde înclinarea spre

fel, omul se întoarce de la Binele Însuși, de la Dumnezeu, și se lasă condus de patimile, păcatele sale, cum ar fi iubirea de sine, egoism, ambiția și vanitatea și așa mai departe. Sfântul Grigorie Palama învață că

„cel care este stăpânit și condus de dorințe viclene își dorește, crede el, numai cele bune, dar prin faptele lui demonstrează că nu cunoaște binele adevărat, tot așa și cel stăpânit de mânie luptă cu cei care îi stau împotrivă, cu argumente, spune el, bune. În general, fiecare dintre cei care-și alege cel mai rău mod de viață se atașează de el ca fiind cel mai bun, în opinia lui, dar fără ca acesta să fie bun și în realitate. Numai cel care s-a îndepărtat de cele rele, după ce, mai întâi, a renunțat la concepția-i greșită, consideră cele rele, într-adevăr rele, datorită unei conștientizări adevărate, reale și nu superficiale”⁵⁷.

Pentru a depăși această tulburare, scindare sau dezordine bolnăvicioasă fizică și sufletească, ascetul către cer caută impasivitate isihastă care nu înseamnă aici insensibilitate sau desființarea părții afective a sufletului, care, în sine este bună, ci recuperarea capacităților sufletești și psihice în funcțiile lor primare, autentice, cele înainte de căderea ocazionată de păcat în suflet.

Această metamorfoză și transfigurare existențială, eclezială și etic-ascetică, are loc sub conducerea minții în sinergie cu harul dumnezeiesc, care permite omului să îmbrățișeze virtuțile și afectele binecuvântate, să dobândească noi și tot mai bune dispoziții virtuozitate. Sfântul Grigorie ne spune că virtutea este dumnezeiască și veșnică, este mai veche decât păcatul, întrucât „păcatul este mai nou, fiind o plăsmuire a dorinței noastre celei rele născute mai târziu, în timp ce virtutea este primară, căci în Dumnezeu ea este veșnică și în sufletele noastre a intrat de la început după har”⁵⁸.

Prin atenția sau trezvia minții ținute asupra trupului „dăm legitatea fiecărei puteri a sufletului și fiecărui mădular al trupului ceea ce i se cuvine”:

„cumpătarea ca reglare a simțurilor (le oferim ceea ce trebuie să perceapă și în ce măsură)

plăcerile trupești, iar părții poftitoare (ca potență a tuturor dorințelor și poftirilor) îi corespunde iubirea de argint.

⁵⁷ ВЛ. О АΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Υπέρ των ιερώς ησυχάζόντων, Τριάδα* 2, 3, 73. A se vedea aceeași temă la Sfântul Dionisie Areopagitul (PG 3, 376).

⁵⁸ ВЛ. О АΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Ομλία*, 3, PG 151, 37.

dragostea este adusă, trezită la cea mai bună stare prin partea afectivă a sufletului

trezvie și sobrietate (*νηψις*) pentru a „respinge tot ceea ce împiedică intelectul (*διάνοια*) să se înalțe la Dumnezeu”.

Cel care prin cumpătare (*ἐγκράτεια*) purifică trupul său, cel care prin iubire dumnezeiască are ardoare și dorește prin rugăciune să aibă o minte înnoită înaintea lui Dumnezeu, acela dobândește și vede în sine harul necreat promis inimilor curate. Această inversare, înnoire sau schimbare a modului de a fi oferă omului posibilitatea de a îndeplini progresiv poruncile evanghelice în dragostea aproapelui și a lui Dumnezeu. Când omul atinge această iubire, el ajunge potrivit Sfântului Grigorie într-o stare dumnezeiască⁵⁹.

Orientarea iubirii noastre spre Dumnezeu naște virtutea, în timp ce îndreptarea spre lume generează răutatea. Sfântul Grigorie Palama spune că „iubirea către Dumnezeu este rădăcina și începutul fiecărei virtuți, pe când iubirea către lume provoacă fiecare răutate”⁶⁰. Dumnezeu este atât de mare încât depășește mereu infinit toate cunoașterea noastră și toată ființa noastră. Cunoașterea prin iubire a lui Dumnezeu nu se epuizează niciodată. Toată veșnicia putem, cu o bucurie crescândă, să continuăm mereu să ne unim prin energiile necreate cu El, pentru a-L cunoaște mereu mai mult și a-L iubi mereu mai mult. „Țelul ascezei deci, atât în aspectul ei negativ, de omorâre a patimilor, cât și în cel pozitiv de înviere duhovnicească a firii, prin virtuțile corespunzătoare, nu este altul decât acela de a ne face fii ai învierii”⁶¹ (*γιοι της αναστάσεως*), după cum spune și Sfântul Grigorie Palama citind un celebru text evanghelic (Luca 20, 34–36; Matei 22, 30; Marcu 13, 25), „viețuind pe pământ ca îngerii lui Dumnezeu și deci ca cetățeni ai Împărăției eshatologice”⁶².

Rugăciunea curată: cunoașterea lui Dumnezeu

Harul primit și lucrător în Tainele și ierurgiile Bisericii deschide viața creștină spre o perspectivă duhovnicească, care culminează în capacitatea de a iubi așa cum iubește Dumnezeu, oferind posibilitatea împlinirii unei

⁵⁹ Βλ. Ο ΑΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Υπέρ των ιερώς ησυχάζοντων, Τριάδα* 2, 2, 19 și 1, 2, 2.

⁶⁰ Βλ. Ο ΑΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Ομιλία*, 33, PG 151, 416.

⁶¹ Βλ. Ο ΑΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Λόγος προς την Οσίαν Ξένην*, 1056B.

⁶² Diac. Ioan I. ICĂ JR., „Morala și spiritualitatea ortodoxă în viziunea Sfântului Grigorie Palama”, (pe marginea unui opuscul mai puțin cunoscut), în *Studii de Spiritualitate Ortodoxă*, Deisis, 2002, p. 285.

antropologii teonome în această viață, aceea de a vedea pe Dumnezeu. Desigur, nu poate fi o cunoaștere formală, de natură externă. Nu există nicio îndoială că prin contemplarea naturală inteligența umană este capabilă să detecteze semnele lui Dumnezeu în creație și în lume, adică, înțelege logicitatea pentru care ființele au fost create de Dumnezeu, descoperă traseul inteligibil lăsat de Dumnezeu în toate lucrurile și face posibilă recunoașterea Lui ca și Creator al universului. Această contemplare naturală este cu siguranță o formă de cunoaștere a lui Dumnezeu, care nu este lipsită de valoare, dar aceasta în sine nu este încă o cunoaștere adevărată, personală și desăvârșită a lui Dumnezeu. Același lucru este valabil și pentru tot ceea ce putem învăța despre Dumnezeu prin Scripturi, prin dogme sau simboluri de credință⁶³. Toate aceste cunoștințe sunt bune, dar rămân externe aceluia despre Cel care vorbește.

Căci de veacuri, în cuvintele lui Dorner, Biserica mărturisitoare (*ἐκκλησία μαρτυρούσα*) devine nu numai în perioada patristică, ci este continuu Biserica care teologhisește (*ἐκκλησία θεολογούσα*). Teologia, în sensul etimologic al discursului despre Dumnezeu, nu este încă viziunea sau vederea lui Dumnezeu. Sfântul Grigorie Palama urmează Sfântului Atanasie, Părinților Capadocieni, Sfântului Irineu etc. pentru care teologia înseamnă încercarea de a accede la rațiune prin revelație și nu invers. Părinții abordează subiectul teologic într-o atitudine de rugăciune, a răspunsului omului prin ascultare la prezența sfântă a lui Dumnezeu în Hristos. Teologia nu își creează propriile standarde de referință, căci ea trebuie să se refere în mod constant la lucrările Duhului Sfânt în viața Bisericii. Părinții Bisericii își înțeleg sarcina ca fiind o cercetare teoretic-pastorală a vieții comunității creștine, întreprinsă în prezența și cu harul lui Dumnezeu. Dogma se bazează pe *kerygma* apostolică și atât în scopuri, cât și în conținutul efectiv, ea trebuie să adeverească sfânta și tainica prezență a lui Dumnezeu, care se dezvăluie pe Sine însuși în Fiul Său, prin puterea, prin energiile necreate ale Duhului Sfânt.

A spune ceva despre Dumnezeu, nu este încă experiența intimă, unificatoare și personală a lui Dumnezeu⁶⁴, experiența pe care omul o poate obține prin rugăciune curată sau prin lucrarea rugăciunii isihaste. Potrivit Sfântului Grigorie Palama, „nu pot fi uniți cu Acela și să-L vadă dacă nu primesc de dincolo de fire puterea vederii, după ce se curățesc prin împlinirea porunci-

⁶³ Βλ. Ο ΑΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Υπέρ των ιερώς ησυχάζόντων*, *Τριάδα* 1, 3, 48 și *Τριάδα* 2, 3, 18 și 40.

⁶⁴ Βλ. Ο ΑΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Υπέρ των ιερώς ησυχάζόντων*, *Τριάδα* 1, 3, 42.

lor și și-au ocupat mintea cu rugăciune adevărată și imaterială⁶⁵. Sfântul Grigorie Palama ia apărarea vieții isihaste, afirmând că cunoașterea sau vederea lui Dumnezeu este un fapt participabil, de experiență palpabilă, reală, trăită, o cunoaștere „de proximitate”, o experiență-cunoaștere-unire, și nu doar o cunoaștere teoretică, desfășurată numai la nivelul rațiunii.

Cuvântul „isihie” (*ἡσυχία*), care se află la originea termenului „isihasm”, înseamnă pace, liniște, odihnă, și solicită, în același timp, un mod de viață cu atenție și trezvie continuă pentru un isihast în liniștea unei camere, dar și o stare bucurioasă a sufletului, o tăcere adâncă plină în reflecție, lumină și nădejde, ce se obține atunci când activitatea simțurilor, imaginația și rațiunea se deșertează de sine și de gânduri (*λογίσμοι*, care, potrivit Părinților, nu înseamnă gânduri simple, ci imaginile și reprezentările în spatele cărora există întotdeauna gânduri adecvate; diferența dintre gândurile simple și „imaginile cu gânduri” este că *logismoι* sunt cauzate de războiul cu diavolul, de consecințele gândurilor rele în/din minte, dar și de lupta de a vindeca gândurile rele) pentru a face loc lucrării Duhului Sfânt.

Părinții Bisericii au subliniat că viața adevărată îi este dată omului prin Taina Întrupării Cuvântului, o viață care este atât cunoașterea lui Hristos, cât și cunoașterea lui Dumnezeu. Astfel, „cunoașterea lui Dumnezeu este viața omului”⁶⁶. Cunoașterea de către om a lui Dumnezeu prin Hristos este „taina dreptei credințe”. Prin umanitatea lui Hristos, omul întâlnește Slava Dumnezeului Treimic. Acesta este scopul revelației creștine, înțelegerea înfierii noastre de către Dumnezeu prin Hristos. Creștinul este o persoană căreia i s-a întâmplat ceva, o persoană care, prin puterea Duhului Sfânt, recunoaște cu fericire integrarea sa în viața lui Dumnezeu, participarea la fericirea și frumusețea lui Dumnezeu. Pentru Părinți, niciun principiu nu era suficient pentru a explica interacțiunea multiplelor aspecte ale revelației creștine în relațiile lor reciproce. Pentru Biserica Părinților, dogma Treimii reprezintă mai mult decât principiul suprem al unui sistem teologic plinar. Ea înseamnă mai degrabă Slava inefabilă, negrită și de nerostit a lui Dumnezeu, care trebuie doxologită prin uimire-rugăciune-tăcere⁶⁷. Atitudinea noastră în fața acestei mari Taine, care ne este revelată prin Hristos și Bise-

⁶⁵ Βλ. Ο ΑΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Υπέρ των ιερώς ησυχάζοντων*, Τριάδα 1, 3, 19.

⁶⁶ Ο ΑΓΙΟΣ ΕΙΡΗΝΑΙΟΣ ΛΟΥΤΔΟΥΝΟΥ, *Ελεγχος και Ανατροπή της Ψευδωνύμου Γνώσεως*, IV, 34, 7.

⁶⁷ Ο ΑΓΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ, *Προς Αμφιλόχιον, περί του Αγίου Πνεύματος*, XVIII, 44, PG 32, 149 a.

rica Lui, trebuie să fie una de smerenie-rugăciune-închinare⁶⁸. Limbajul teologic implică o negare-deșertare radicală a înțelepciunii umane și o atitudine de căutare și de receptivitate a harului, astfel încât nu atât noi vorbim despre Slava lui Dumnezeu, cât Sfântul Duh, care ne vorbește în suspinele negraite ale rugăciunii despre Slava Sa de nepătruns.

Temeiul pe care se sprijină teologia ortodoxă este experiența prezenței lui Hristos. Pentru Părinți, Împărăția lui Dumnezeu nu este viața de după moarte, ci o realitate prezentă. Ea se oferă desigur la nivelul istoric, dar natura ei nu se limitează la acesta. Astfel, Întruparea lui Dumnezeu, minunile și Învierea Lui – odată ce s-au împlinit în timp și în spațiu și au format o istorie a mântuirii întregă – depășesc, transcend nivelul temporal-istoric-social și rămân în esența lor inaccesibile și incompreensibile. Caracterul experiabil al acestor evenimente soteriologice nu aduce cu sine și mărginirea, limitarea lor la nivelul legăturii directe istoric-empirice. Același lucru este valabil și pentru teologia creștină. Caracterul dublu al temeiului ei experiabil de viață își găsește expresia lui în formularea Sfântului Dionisie Areopagitul: Dumnezeu „Se cunoaște prin cunoaștere și necunoaștere” (*και διά γνώσεως γινώσκεται και δι' αγνωσίας*)⁶⁹.

În spiritualitatea ortodoxă, teologia și rugăciunea, Liturghia și comuniunea, Taina și viața nu sunt realități independente, cunoașterea prin excelență a lui Dumnezeu nefiind cea rațională, prin fapte și lucruri, deductivă și si-logistică, ci unirea cu Dumnezeu prin lucrarea rugăciunii curate în evenimentul sinergic al îndumnezeirii. Cheia Tainei este natura noii relații pe care omul o leagă cu Dumnezeu prin Iisus Hristos. Părinții înțelegeau mântuirea ca îndumnezeire: adevărata menire a omului este să se împărtășească prin har de „tot” ceea ce Preasfânta Treime posedă prin natura/ființa ei. Înălțarea omului reflectă Slava adevărată a Dumnezeului Treimic, care îl creează, îl mântuiește și îl așează pe om în starea de binecuvântare-fericire eternă. Din aceste rațiuni, Vladimir Lossky, scrie că „pentru Biserica Ortodoxă, Sfânta Treime este fundamentul de nezdruccinat al întregii gândiri religioase, al evlaviei, al vieții duhovnicești, al întregii existențe”⁷⁰. Când ne întorcem către Iisus Hristos, ne regăsim în prezența Preasfintei Treimi, o prezență

⁶⁸ Ο ΆΓΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ, *Προς Αμφιλόχιον, περί του Αγίου Πνεύματος*, XVIII, 44, PG 32, 149 b.

⁶⁹ ΆΓΙΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ Ο ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΗΣ, *De divinis nominibus*, 7, 3, PG 3, 872 a.

⁷⁰ VI. LOSSKY, *The Mystical Theology of the Eastern Church*, Londra, 1957, p. 65.

care ne regenerează, înnoiește și ne sfințește, făcându-ne capabili de a participa la viața dumnezeiască a Slavei necreate.

În plenitudinea de nepătruns a Dumnezeuului-Om, Dumnezeu este cel care Se oferă pe Sine omului și pe om lui Dumnezeu. Acesta este scopul și sensul oricărei ființări, adevărata vocație-menire-scop ale omului în Hristos. Citându-l din nou pe Lossky: „Teologia treimică este o teologie a unității, o teologie mistică ce face apel la experiență și care presupune o serie continuă și progresivă de schimbări în firea creată, o comuniune din ce în ce mai intimă a ființei umane cu Sfânta Treime”⁷¹. În viața liturgică a Bisericii, omul nu se confruntă cu o problemă, ci cu o Taină dumnezeiască, se află în fața unei Taiine care nu poate fi explicată sau epuizată. Așadar, întreaga viață creștină se întemeiază pe Taină. Omul este chemat să se lase cuprins de Taină, să se scufunde în această Taină inefabilă. După cum afirmă Sfântul Grigorie din Nyssa: „Adevărata vedere și adevărata cunoaștere a ceea ce căutăm constă exact în faptul că nu vedem, în conștientizarea realității că Dumnezeu este mai presus de orice cunoaștere și pretutindeni separat de noi de întunericul neînțelegerii”⁷². Cu cât omul se apropie prin rugăciune mai mult de Dumnezeu, cu atât este mai „orbit” de Slava divină. Acesta este motivul pentru care teologia patristică pune accentul pe natura transcendenței lui Dumnezeu. Credinciosul este legat de revelația Dumnezeuului viu al Bibliei, nu de esența abstractă a metafizicii elenice. În prezența Preasfintei Treimi, omul este atras dincolo de limitările sale într-un val de iubire și, în starea de iluminare, mărturistește măreția nesfârșită a lui Dumnezeu. Prezența sfântă a lui Dumnezeu devine din ce în ce mai intensă, sfințindu-l pe credincios prin harul necreat și aducându-l în starea de uimire contemplativă. Ideea de desăvârșire ca progres perpetuu se leagă de conceptul de totalitate-desăvârșire divină, care nu caracterizează deloc natura umană, ci pe Dumnezeu. A spune că cineva este sfânt înseamnă a spune că Dumnezeu a lucrat haric în el și că acest om a acceptat faptele mântuitoare ale lui Dumnezeu ca fiind hotărâtoare pentru existența lui. Sfințenia îi aparține prin natură lui Dumnezeu și atunci când omul și-o apropiază, viața lui este sfințită prin Duhul Sfânt.

Rugăciunea este modul principal al căii apofatice de apropiere și de unire a minții cu Dumnezeu Însuși, și nu doar cu unul din efectele create ale lucrărilor Lui. Așa cum arată Sfântul Grigorie Palama, nu virtuțile, ci rugăciunea unește sufletul cu sine și cu Dumnezeu. Vederea Slavei dumnezeiești se

⁷¹ VI. LOSSKY, *The Mystical Theology of the Eastern Church*, p. 67.

⁷² GRÉGOIRE DE NYSSÉ, *De vita Moysis*, Ed. Danielou, II, pp. 162-163.

realizează prin rugăciune. Stabilind o ierarhizare a felurilor rugăciunii, Sfântul Grigorie ne spune că mintea, asumând și depășind primele două trepte,

„iese întregă din toate cele ce sunt, în vremea rugăciunii curate. Această ieșire (ἔκστασις) este cu mult mai înaltă decât teologia prin negație. Ea este proprie celor ajunși la treapta nepătimirii. Dar încă nu are loc unirea, până ce Mângâietorul nu va lumina de sus celui ce se roagă, șezând în foișorul înălțimilor naturale și așteptând făgăduința Tatălui și până ce nu-l va răpi astfel prin descoperire spre vederea luminii”⁷³.

Deși Sfântul Apostol Pavel spune că: „vom fi părtași dumnezeieștii firi”, Sfântul Simeon va aprofunda această expresie declarând că omul nu vede firea dumnezeiască, ci doar slava slavei: *Οὐ γὰρ τὴν φύσιν, ἀλλὰ τῆς δόξης ὁρωσι δόξαν*⁷⁴ – Căci nu văd firea (Dumnezeirii), ci slava Slavei⁷⁵.

Experiența teologiei are deci caracter de trăire și de Taină. Nu este obiectivizată sau statică, ci centrată pe persoană, dinamică. În domeniul gnoseologiei (teoriei cunoașterii) distingem de obicei subiectul – care cunoaște – și obiectul – care este cunoscut. Însă în spațiul teologiei ortodoxe această juxtapunere este anulată, fiindcă Dumnezeu Se cunoaște întotdeauna „în legătura iubirii”, cunoașterea culminând în starea rugăciunii curate⁷⁶. Sfântul Grigorie cunoaște astfel, ca o treaptă superioară teologiei negative, un apofatism mai plener și real, realizat prin lucrarea rugăciunii curate spre vedere. Teologia negativă intelectuală, considerată de Varlaam drept modul culminant al cunoașterii lui Dumnezeu, apare astfel ca o primă și elementară formă de apofatism. Acesta este urmat de un apofatism mai înalt, apofatismul rugăciunii curate, urmată și el la rândul lui de o a treia treaptă, cea mai sublimă, și anume apofatismul vederii dumnezeiești. Sfântul Grigorie Pa-

⁷³ Βλ. Ο ΑΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Υπέρ των ιερώς ησυχάζόντων, Τριάδα 2*, 3: Despre sfânta lumină, 35.

⁷⁴ SYMÉON LE NOUVEAU THÉOLOGIE, *Hymnes*, în „Sources Chrétiennes”, nr. 174, II, texte critique par Jonannes Koder, traduction et notes par Louis Neyrand, s. J, Tome II, 16-40, les édition du Cerf, 29, Bd. de Latour Maubourg, Paris, 1971, p. 152. Vezi: SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, *Imne, Epistole și capitole, Scrieri III*, Studiu introductiv și traducere diac. Ioan I. Ică jr., Sibiu, Editura Deisis, 2001, p. 133.

⁷⁵ SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, *Discursuri teologice și etice, Scrieri 1*, Studiu introductiv și traducere diac. Ioan I. Ică jr., Sibiu, Editura Deisis, 1998, p. 59.

⁷⁶ Cf. Sophrony SAKHAROV, *We Shall See Him As He Is*, 1985, Essex, Anglia: Stravropegic Monastery of St. John the Baptist, p. 312.

lama ne spune că „luminat, omul ajunge pe culmile veșnice... și chiar de aici, de pe pământ, ajunge în întregime minune. Deși nu este în cer, el cântă laolaltă cu puterile cele cerești o cântare neîntreruptă; stă pe pământ ca un înger și călăuzește toată făptura spre Dumnezeu”⁷⁷.

Prioritatea fundamentală a harului necreat în practica rugăciunii

Modul isihast al rugăciunii presupune, pentru uzul său practic, un loc liniștit, izolat, departe de orice agitație, retragere în sine. Dar ne putem ține ochii deschiși și fixându-ne privirea pe piept ca pe un punct de sprijin. De asemenea, rugăciunea implică deprinderea de a o sincroniza cu respirația, atenție-trezvie continuă ca asceză (*νηψις*) și preocupare de a colecta, aduna și a capacita gândirea la ritmul de inspirație și de expirație. La început, mintea, urmând mișcarea de inspirație, coboară în inimă rămânând acolo concomitent cu respirația. Energia minții (mintea indică facultatea sufletului prin care omul intră în comuniune cu Dumnezeu) în inimă este denumită „capacitatea noetică” a inimii. Subliniem faptul că, potrivit Părinților Bisericii, mintea (*νοῦς*) și logica (*λογική*) nu sunt același lucru, deoarece logica funcționează în creier, în timp ce mintea funcționează în inimă. Capacitatea noetică se manifestă ca rugăciune neîncetată (cf. I Tes. 5, 17) sau ca Duhul Sfânt în interiorul inimii⁷⁸ și este numită de către Sfinții noștri Părinți drept aducerea aminte de Dumnezeu, pomenirea lui Dumnezeu.

Dacă ochii sunt deschiși, fixarea privirii spre piept este un element-ajutor ascetic de trezvie suplimentar pentru a coborî mintea în inimă, pentru a intra în străfundurile minții (*en adytois tou nou*). În ceea ce privește fixarea privirii asupra pieptului, această atitudine vizează mai degrabă nevoia ascetică împotriva patimilor sufletului⁷⁹. Într-un al doilea moment, expirația permite o anumită relaxare a concentrării și atenției până la reînceperea iarăși a respirației. Asceza trupească și „tehnicile” de respirație practicate în isihasti sunt considerate de importanță doar instrumentală, secundară, pe primul loc fiind rugăciunea în sine și, mai ales, harul necreat și ființial. Desăvârșirea și mântuirea nu poate avea loc doar prin puterea sau practica ascetică unilaterală (sau tehnica) a omului, fiind necesar, indispensabil și harul lui Dumnezeu. Într-adevăr, pozițiile trupului și controlul respirației sunt

⁷⁷ Βλ. Ο ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, ΡΓ 150, 1081 ΑΒ.

⁷⁸ Cf. Gal. 4, 6, Rom. 8, 26, I Tes. 5, 19.

⁷⁹ Βλ. Ο ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Υπέρ των ιερώς ησυχάζόντων, Τριάδα* 1, 2, 7-8.

considerate ca fiind secundare, atât de moștenitorii moderni ai tradiției isihaste de pe Muntele Athos⁸⁰, cât și de cele mai vechi texte⁸¹, care insistă asupra rolului primordial al harului lui Dumnezeu, care precede, lucrează și aduce la îndeplinire toate eforturile noastre. În orice caz, viața isihastă nu poate fi considerată o „metodă” antropologică închisă pentru realizarea îndumnezeirii prin propriile noastre mijloace. Deși pozițiile trupului și controlul respirației sunt considerate secundare, acestea sunt totuși menționate în această activitate sinergică. Sfântul Grigorie Palama a făcut referire trecătoare la utilitatea existenței unei astfel de metode⁸².

Practica isihastă este considerată o *parte* a vieții liturgice și sacramentale a Bisericii Ortodoxe și nu o tehnică antropologică pur individuală. Scopul isihastului este cunoașterea „față către față” a lui Dumnezeu. În isihie, el repetă rugăciunea lui Iisus „cu inima”, adică în mod real, ca pe o invocare a lui Hristos Însuși, o invocare, o repetare și o recitație mentală și continuă a unei formulări, cum ar fi „Doamne Iisuse Hristos, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul” sau într-o formă mai scurtă „Doamne, miluiește-mă”. Rugăciunea inimii sau a minții este menită a ține trează conștiința bunătații iubitoare și iertătoare a lui Dumnezeu și a statutului de creatură fragilă, vulnerabilă, păcătoasă. Practicarea rugăciunii lui Iisus, numită și „Rugăciunea inimii”, trebuie să aibă loc în smerenie, într-o stare chenotică, de deșertare, simplitate și invocare. Textele isihaste avertizează deseori asupra pericolelor care survin asupra practicantului care este mândru, orgolios sau arogant, a practicantului care nu se simte păcătos și lipsit de conștiința păcătoșeniei. Desigur, este nevoie de ceva timp pentru ca această invocare să devină destul de spontană, lină și curgătoare. Practicarea rugăciunii inimii este continuă și repetabilă, ducând la dobândirea unei stări mentale de *nepsis* (atenție, trezvie, sobrietate, neutralitate, dar bucurie), acea stare rațional-mentală care a devenit imună la gândurile ispititoare.

Un alt element al practicii isihaste este „coborârea minții în inimă”, pentru ca rugăciunea și trezvia, harul și bucuria să se localizeze în amândouă. Sensul acestei coborâri nu pare să fie unul metaforic ci, în acord cu psihologia duhovnicească isihastă, este un fapt real. Mîntea coborâtă în inimă semnifică

⁸⁰ A se vedea ΓΕΡΟΝΤΑΣ ΕΦΡΑΙΜ ΚΑΤΟΥΝΑΚΙΩΤΗΣ, *Εκδοση Ιερού Ησυχαστηρίου Όσιου Εφραίμ, Κατουνάκια Άγίου Όρους*, p. 114.

⁸¹ De exemplu, asupra celor două metode de rugăciune ale Sfântului Grigorie Sinaitul.

⁸² GRÉGOIRE PALAMAS, *Défense des saints hésychastes*, in *Philocalie des Pères neptiques*, Abbaye de Bellefontaine, tome B 3, pp. 475-476.

o unire a facultății intelectuale, cognitive cu cea imaginativă-inspirativă, astfel încât devine posibilă atingerea unei stări de trezvie totală, fără imagini ale gândurilor și fără tentații. Minte atinge prin această trezvie ca asceză o liniște profundă, o liniște harică, punctată doar de sunetele rugăciunii.

O stare mai progresantă este aceea numită „păzirea minții” și reprezintă scopul practic al perseverenței isihastului, condiția preliminară și posibilitatea contemplării lui Dumnezeu cu ajutorul harului necreat și ființial, o „stare de pregătire” permanentă. Arta rugăciunii nu este un proces mecanic-psihologic cu scopul să inducă starea de extaz, isihaștii, departe de a căuta stări mistice extaziante, tind spre sobrietate, spre atenția launtrică, spre unirea minții cu inima și controlul inimii prin minte, spre „paza inimii” prin minte, spre „liniștea inimii”, toate acestea fiind proprii expresiei creștine a nepătimirii și a bucuriei harice⁸³. Sfântul Grigorie Palama afirmă în multe rânduri că sufletul este unul singur, dar cu multe puteri, ce nu sunt izolate, ci se întrepătrund, astfel că, dacă una dintre ele se află într-un stadiu duhovnicesc precar sau rău, toate celelalte vor fi în mod corespunzător afectate. De aceea, omul care dorește să se elibereze de patimi trebuie să acorde o sporită atenție minții neîmpătimate și în special rugăciunii minții și a inimii⁸⁴, prin care dobândește apoi toate virtuțile – dragostea, pacea, bucuria, care sunt însușirile unei conștiințe luminate, curate și sănătoase.

Viața isihastă este un mod de practici ascetice integrate în dogma și viața liturgică ortodoxă, nu este o căutare a extazului mistic ca scop în sine. Scopul isihiei este de a purifica ascetul pentru a-l pregăti pentru întâlnirea cu Dumnezeu, ca omul întreg să devină lumină, pentru a-L vedea în Slava Luminii necreate, iar Lumina necreată este vederea Duhului Sfânt. Dumnezeu este izvor al tuturor luminilor. Această efuziune de iubire și bunătate care trece de la Tatăl la Fiul și la Duhul se prelungește, „radiază” în afara lui Dumnezeu asupra ființelor raționale, așezându-le într-o existență de har, iluminare, revelație și participare la viața divină⁸⁵. Viața în lumină este viața dumnezeiască

⁸³ Elemente specifice ale rugăciunii isihaste se regăsesc în scrierile Sfântului Diadoh al Foticeii și ale Sfântului Ioan Scărarul. Vladimir LOSSKY, *Vederea lui Dumnezeu*, traducere Maria Cornelia Oros, Sibiu, Editura Deisis, 1995, p. 122.

⁸⁴ Ο ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Υπέρ των ιερώς ησυχάζόντων, Τριάδα 1, 2.*

⁸⁵ Această efuziune de iubire a Preasfintei Treimi a fost dezvoltată de Sf. Grigorie Teologul într-una din predicile sale, *Despre sfânta Lumină*: „... Lumină ieșită din focul ce i s-a arătat lui Moise când rugul ardea, dar nu se mistuia (Ieș. 3, 2): prin aceasta, ea voia să își arate natura și să își demonstreze tăria! Lumina din stâlpul de foc care îi conducea pe fiii lui Israel (Ieș. 13, 21) și face mai suportabilă șederea în deșert! Lumina care l-a ridicat pe Ilie

din om. Dar intensitatea luminii harului dumnezeiesc primite este proporțională cu sfințenia omului și se intensifică pe măsură ce aceasta evoluează. Un Grigorie Teologul descrie lumina divină astfel:

„Dumnezeu este Lumina supremă, inaccesibilă și inefabilă; cugetul nu o poate înțelege, iar cuvântul nu o poate exprima, dar ea iluminează toate ființele raționale. Între cele cugetate cu mintea, ea este ceea ce reprezintă soarele între cele care cad sub simțuri. Cu cât ne purificăm mai mult, cu atât ea se oferă mai mult privirilor noastre; cu cât o percepem mai mult, cu atât ea se oferă mai mult iubirii noastre; cu cât o iubim mai mult, cu atât o percepe sufletul nostru mai mult”⁸⁶.

Se poate spune astfel că scopul vieții isihaste este acela de a avea mintea și inima pregătite pentru a aștepta întâlnirea iminentă cu lumină necreată. Întâlnirea ca atare este însă o chestiune de timp, dar mai ales de binecuvântare și har: Dumnezeu se arată atunci când dorește, nu când îl chemăm noi. Una este a ne ruga, iar alta este starea în care Dumnezeu ne răspunde la rugăciunile noastre. Întâlnirea cu Dumnezeu este înțeleasă ca o experiență personală și directă, ca un fapt experiabil sau de trăire conștientă și simțită. Practica isihastă, înrădăcinată în Tradiția ortodoxă, este pe deplin integrată în viața liturgică și sacramentală a Bisericii Ortodoxe, cum ar fi ciclul zilnic de rugăciune al Laudelor și Sfânta Liturghie. Detașarea unui ascetism al rugăciunii de toată viața eclezial-liturgică a fost, de altfel, condamnată, sub numele de Messalianism, de reprezentanți importanți ai tradiției isihaste. Dacă isihastul își limitează activitățile externe pentru a se concentra pe exercițiul

la cer într-un car de foc, fără a-l mistui pe cel pe care îl purta (2 Reg. 2, 11). Lumina care a strălucit în jurul păstorilor (Luc. 2, 9), atunci când lumina temporală s-a împletit cu lumina (noastră), frumusețea stelei ridicată deasupra Betleemului pentru a-i îndruma pe magi și a însoți lumina care a venit pentru noi în lumea noastră! Lumină, dumnezeirea care li se arată ucenicilor pe Munte (Mat. 17, 1-9); fugară, dar orbitoare pentru ochi! Lumină, viziunea care îl copleșește pe Pavel și, prin arsura ochilor, vindecă întunecimile sufletului! Lumina, splendoarea din înalțuri pentru cei care sunt purificați aici jos. Când cei drepti strălucesc aici jos (Înț. 3.7), ei înșiși devin dumnezei (Ps. 81, 6, Ieș. 19. 6, 1 Petr. 2, 9-10.) și împărați, căci Dumnezeu se află în mijlocul lor, împărțășind cu ei măririle fericirii din înalțuri (1 Cor. 12-11)”. ἍΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΣ Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ, *Oratio* 40, 5-6, PG 36, 364-365; cf. *Oratio* 35, 2, col. 257-260

⁸⁶ ἍΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΣ Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ, *Oratio* 40, 5, PG 36, 364; cf. *Oratio* 35, 2, col. 257-260, *Carmina*, 1, 1, 7, v. 97-99, PG 37, 446.

continuu al rugăciunii, în acest context rugăciunile liturgice nu sunt considerate activități externe, ci mai degrabă ca un sprijin luminător pentru rugăciunea interioară personală, fiindcă ele reprezintă experiența-dar a Bisericii, a energiilor dumnezeiești prezente și lucrătoare în Biserică.

În loc de concluzii

Scopul acestei rugăciuni

Care este scopul acestei „metode” isihaste ce se arată a fi simplă în descrierea ei? Rugăciunea inimii purifică mintea, care dobândește isihie departe de toate gândurile, imaginile sau chiar concepții raționale⁸⁷, astfel încât rugăciunea predispune ființa omului să participe la energiile divine⁸⁸. Părinții filocalici au insistat mereu asupra recomandării comune a mirenilor și monahilor de a se „ruga neîncetat”. Rugăciunea nu este doar cultivare a unei anume stări spirituale, nici meditație asupra unei idei abstracte ori dizolvare panteistă anonimă într-o energie cosmică sau într-un absolut impersonal; rugăciunea, în înțelesul ei ortodox, este întâlnirea, comuniunea personală, participatoare, personalizatoare și îndumnezeitoare cu o Persoană, cu o Ființă veșnică desăvârșită, revelată în Biserică drept Preasfânta Treime. Personală, dar și comunitar-eclizială, interiorizată, conștientă și simțită, dar și doxologic-liturgică, rugăciunea este un fapt-dar duhovnicesc unic în care se revelează realitatea, particularitatea specifică a ființării personale ca dialog iubitor divino-uman continuu, veșnic. Lucrarea rugăciunii este potrivit tradiției filocalice teologia supremă în Ortodoxie, Darul Împărăției.

Sfântul Grigorie Palama (pe urmele lui Diadoh al Foticeii) reliefează importanța relației dintre teologie și rugăciune. Ca orice știință, teologia ca discurs, ca vorbire despre Dumnezeu nu este vie și reală decât numai atunci când este susținută și împlinită de comuniune cu Dumnezeu prin rugăciune; cele două aspecte ale teologiei, intelectual și spiritual, se prezintă și se impun conjugate, nu separate. Teologia Sfântului Grigorie Palama este expresia fidelă a vieții de rugăciune și profundă comuniune cu realitatea covârșitoare a îndumnezeirii harului, descoperită plenar în Iisus Hristos. De ce se aduce sau se coboară mintea în inimă urmărind mișcarea inspirată de inspirație? Deoarece inima deja în Biblie, este tronul, locul curat, mintea⁸⁹, spațiul unde

⁸⁷ Βλ. Ο ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Υπέρ των ιερώς ησυχάζόντων*, Τριάδα 2, 2, 15.

⁸⁸ Βλ. Ο ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Υπέρ των ιερώς ησυχάζόντων*, Τριάδα 2, 1, 30.

⁸⁹ Βλ. Ο ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Υπέρ των ιερώς ησυχάζόντων*, Τριάδα 1, 2, 3.

harul lui Hristos se manifestă⁹⁰ și unde se poate depăși pe sine în/prin unire cu Dumnezeu⁹¹. De ce să-l invocăm continuu pe Iisus Hristos cerându-i mereu să aibă milă de noi? Într-un fel, întreaga istorie iudeo-creștină a Revelației, care se rezumă în această formulă, amintește continuu de Taina, istoria și opera mântuirii în prezența lui Hristos. Mintea are această capacitate inițială de a-și vedea Creatorul. Mintea dobândește printr-un efort ascetic de conștientizare neîntrerupt, susținut, atât imperfectiunea naturii sale, dar și nevoia existențială a milostivirii divine, promisiunea harului comunicat prin Fiul în Duhul Sfânt. Tot ceea ce vine de departe, din realitatea iconomiei mântuirii, este actualizată în propria conștiință de anamneza (*ἀνάμνησις*) acestei realități mântuitoare, până când energia necreată a Duhului face o irupție spontană în inimă, pentru a o avea în minte. Aceasta este o călătorie a credinței, în cazul în care mintea, convinsă de slăbiciunea ei, se adună, privește și se concentrează în Hristos, așteptându-i mântuirea ca împlinire-dar-înveșnicire a unei promisiuni făcute nouă. În acest sens, mintea nu îl determină pe om să acționeze, ci, în libertatea harului, se îndepărtează în mod conștient de orice lucru care îl împiedică să practice și să făptuiască rugăciunea. Atunci, se face că Duhul intervine într-o inimă purificată și pregătită pentru venirea Sa, adică inimă smerită, demnă și vrednică de El.

Dumnezeu răspunde invocării Preasfântului Său Nume atunci când energia divină apare în inimă, iar mintea curată devine atingerea Lui spirituală și lumină, iar harul se transmite de la suflet la trup, fiindcă participă și el la mântuire. Atunci, oamenii pot să vadă cu simțurile și mintea în lumina Sfântului Duh ceea ce îi depășesc și îi transcend⁹². Această stare produce în mod paradoxal o senzație dincolo de simțuri și dincolo de rațiune⁹³. Nu toate lucrările simțurilor sunt rele, căci există deosebire între simțurile mișcate din afară și cele determinate dinăuntru. Cele din urmă nu numai că nu împiedică concentrarea în rugăciune, ci chiar o ajută⁹⁴. Deci nu mintea detașată de omul integral vede pe Dumnezeu, deși ea are rolul diriguior în conducerea omului spre această vedere în rugăciune. Dumnezeu este trăit de omul integral, concret, psiho-fizic, dar purificat de patimi, purificat nu în sensul golirii de realitatea simțurilor, ci în sensul purității și transfigurării lor. Biserica

⁹⁰ Βλ. Ο ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Υπέρ των ιερώς ησυχάζόντων*, Τριάδα 1, 3, 38.

⁹¹ Βλ. Ο ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Υπέρ των ιερώς ησυχάζόντων*, Τριάδα 1, 2, 5.

⁹² Βλ. Ο ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Υπέρ των ιερώς ησυχάζόντων*, Τριάδα 3, 3, 10.

⁹³ Βλ. Ο ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Υπέρ των ιερώς ησυχάζόντων*, Τριάδα 3, 1, 35-36.

⁹⁴ Βλ. Ο ΆΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Υπέρ των ιερώς ησυχάζόντων*, Τριάδα 3, 1, 5.

arată încă o dată prin disputa isihastă că teologia sa este prin excelență viață și experiență.

Sfinții Părinți exaltă rugăciunea neîncetată și simplă (*evchi*, distinctă de cunoscuta *prosevchi*) ca mijloc prin excelență de manifestare a iubirii de Dumnezeu și a unirii nemijlocite a sufletului cu Dumnezeu în Taina iubirii. Fără asceză, nevoință și trezvie interioară, rugăciunea minții poate duce la rătăcirii și nu este scutită deloc de ispite și amăgiri demonice. Calitatea rugăciunii depinde în chip fundamental de curăția și despățimirea ascetică a minții și inimii celui ce se roagă, iar aceasta nu se câștigă decât la capătul unui îndelungat „război nevăzut” cu imaginațiile și gândurile insuflate de diavoli, care nu pot fi biruite decât printr-un singur mijloc autentic: prin smerenie, prin propria ta cheneză. Există două mari pericole: nelucrarea și împrăștierea minții, și apoi imaginația și gândurile care crează un „scut” pentru minte, împiedicând-o să se unifice și să se unească, unitară și curată, transfigurată de har, cu Dumnezeu Cel Sfânt, simplu și Unul.

TĂMĂDUIREA TRUPEASCĂ ȘI TĂMĂDUIREA DUHOVNICEASCĂ REFLECTATĂ ÎN SLUJBA TAINEI SFÂNTULUI MASLU

Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu

Abstract

The present study deals with the issue of bodily healing and spiritual healing, reflected in the service of the Sacrament of Unction. Thus, in the introduction I referred to the experience of illness, to the relationship between illness and sin, as well as to the diseases of the soul and the diseases of the body. The study further refers to the work of healing, as it is presented within the rite of the Sacrament of Unction. I thus referred to three dimensions of healing: bodily healing, spiritual healing and holistic healing or the total restoration of communion between man and God, through the sanctifying work of the Church. The study concludes by presenting the main conclusions that emerge from the issues addressed for treatment.

Keywords

Healing, bodily, spiritual, Sacrament, Holy, Unction

I. Noțiuni introductive. Experiența bolii

In societatea contemporană, de foarte multe ori, boala și vindecarea sunt văzute, în mare parte, ca fiind responsabilitatea profesioniștilor din domeniul medical, a doctorilor, a spitalelor, a „industriei” îngrijirilor medicale, nesocotind de foarte multe ori faptul că boala este cauzată

de păcat și că păcatul îmbolnăvește sufletul, iar sufletul odată îmbolnăvit atrage după sine și îmbolnăvirea trupului, și că prin urmare Biserica, prin lucrarea ei sfințitoare contribuie la recuperarea și însănătoșirea persoanei umane, dăruind iertare de păcate, în Tainele ei.

I.1. Relația dintre boală și păcat

Boala, suferința și moartea nu au fost de la început înscrise în firea omului. Omul nu a fost zidit pentru suferință și pentru moarte, ci pentru viața veșnică în comuniune cu Dumnezeu. Însă, ca urmare a păcatului celor dintâi oameni, această comuniune a omului cu Dumnezeu a fost distrusă. În final, urmarea căderii lui Adam, este înstrăinarea în primul rând de Dumnezeu, dar și de ceilalți, de lume, chiar și de noi înșine. Atâta vreme cât rămânem în această lume căzută, păcatul, suferința, boala și moartea vor continua să existe¹.

În teologia ortodoxă, așadar, boala și suferința sunt consecință inevitabile ale stării de păcătoșenie a întregii lumi, care a urmat păcatului lui Adam și a Evei². Boala, suferința și moartea sunt urmarea inevitabilă a rupturii dintre Dumnezeu și omenire, care a avut loc atunci când omul nu a ascultat de porunca lui Dumnezeu, când a ales să-și satisfacă propria voie, iar nu voia lui Dumnezeu. Boala suferința și moartea afectează pe toți oamenii din această lume căzută - toți împartășind aceeași soartă, sfinți sau păcătoși, tineri sau bătrâni. Ortodocșii văd căderea ca pe un flagel, care, prin păcatul strămoșesc, s-a răspândit asupra întregii omeniri, a întregii lumi. Din momentul căderii protopărinților, pentru fiecare dintre noi, procesul bolii, al decăderii, și în cele din urmă, al morții începe din clipa în care suntem zămisliți. Aceasta este starea lumii în care trăim, și aceasta este trista realitate pe care Fiul lui Dumnezeu a venit să o biruiască³.

Nu în toate situațiile însă, legătura dintre păcat și boală este atât de evidentă, în sensul în care în niciun caz nu putem spune că toți cei bolnavi sunt vinovați de păcate, și nici faptul că boala este întotdeauna o pedeapsă pentru păcate⁴.

¹ Paul MAYENDORFF, *Taina Sfântului Maslu*, Editura Renașterea, Cluj Napoca, 2011, pp. 68-69.

² A se vedea despre această problemă în antologia *Vinovați de păcatul strămoșesc?*, Editura Patmos, Cluj-Napoca, 2002.

³ P. MAYENDORFF, *Taina Sfântului Maslu*, p. 63.

⁴ P. MAYENDORFF, *Taina Sfântului Maslu*, p. 63.

I.2. Boli ale trupului și boli ale sufletului

Tradiția patristică a Bisericii afirmă lămurit faptul că bolile sunt de două feluri: boli ale sufletului și boli ale trupului. Legătura între cele două este una foarte strânsă, întrucât sufletul bolnav îmbolnăvește trupul, iar trupul îmbolnăvit are ca și cauză a bolii sale o afecțiune mai veche a sufletului. Părintele Profesor Dumitru Stăniloae arată în acest sens faptul că „trupul este plin de energiile sufletului”, că „prin el lucrează sufletul” și că „fără el sufletul nu poate lucra. Întrucât păcatul este o boală a sufletului mai ales când s-a îndesit în patimi, și ca atare el este o cauză a bolii trupului”⁵. Textul slujbei Tainei Sfântului Maslu afirmă realitatea faptului că boala este generată de patimi: „... spală, Doamne, ca un îndurat durerile și rănilor și apăsările chinurilor acestuia ce este chinuit de suferințele patimilor, ca fiind mântuit, să Te slăvescă pe Tine cu mulțumire”⁶. Așadar, înțelegem de aici că orice suferință a sufletului se extinde și asupra trupului, tocmai în virtutea acestei relații dintre suflet și trup.

Sfântul Varsanufie se refera în acest sens la „bolile care vin din neglijență și dezordine”⁷. Sfântul Nicolae Cabasila este și mai categoric în acest sens: „Există oameni cărora le vin boli trupesti, a căror pricină este depravarea morală a sufletului”⁸. Iar Sfântul Serafim de Sarov zice în același sens: „se întâmplă ca boala să fie generată de patimi”⁹.

Există în acest sens patimi „trupesti”, nu pentru că își au sursa lor în trup, ci pentru că nu se pot realiza fără el și își găsesc un punct de sprijin în poruncile lui. Așa de pildă: lăcomia la mâncare, desfrâul, trândăvia, starea de descurajare a sufletului pe care o generează starea de lenevire a trupului, irascibilitatea care se însoțește, în manifestările sale și de tulburări fizice notorii, teama și întristarea. Aceste afecțiuni apar ca și consecințe directe ale greșilor personale (cf. Numeri 12, 10; IV Regi 5, 27; Paralelipomena 21, 18; 26, 19; I Regi 3,18).

⁵ Pr. Prof. Dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 3, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1997, p.137.

⁶ *Molitfelnic*, Taina Sfântului Maslu, Canonul, Cântarea a 8-a, tropar 2, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992, p. 97.

⁷ SFINȚII VARSANUFIE ȘI IOAN, *Scrisori*, 521, în *Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii*, vol. 11, traducere, introducere și note de prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, 1990, pp. 492-493.

⁸ Nicolae CABASILĂ, *Tălcuirea Dumnezeieștii Liturghii*, XLIII, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992, p. 97.

⁹ SFÂNTUL SERAFIM DE SAROV, *Învățăături duhovnicești*, citat la I. Gorainoff, *Seraphim de Sarov*, Paris, 1979, p. 208.

Nu în cazul tuturor bolilor trebuie să vedem în ele doar o pedeapsă venită de la Dumnezeu, ci trebuie să privim bolile și suferințele care cuprind uneori trupul nostru și ca mijloace providențiale de mântuire, prin faptul că ele devin pentru persoanele care se îmbolnăvesc, cele mai potrivite mijloace pentru a le face să conștientizeze bolile sufletelor lor și, prin urmare, îndepărtarea lor de Dumnezeu, cu scopul de a-i întoarce pe toți către pocăință. Lipsa unei așezări lăuntrice se traduce inevitabil în suflet și în trup, prin tulburări de natură patologică.

Când sufletul participă la harul lui Dumnezeu și la pacea Împărăției Sale, el comunică această pace și această ordine și trupului¹⁰. Tocmai de aceea, mulți oameni duhovnicești ajung la o vârstă înaintată și își păstrează chiar și în trup o vigoare și o tinerețe surprinzătoare¹¹.

II. Tămăduirea reflectată în slujba Tainei Sfântului Maslu

Vindecarea este o lucrare complexă. Slujba Tainei Sfântului Maslu abordează această realitate complexă cel mai direct, pentru că ea se referă continuu nu doar la bolile trupești sau duhovnicești, ci și la păcat.

Înțelegem din conținutul textelor liturgice și a rugăciunilor Tainei faptul că vindecarea este mult mai mult decât simpla redobândire a sănătății trupești, ea fiind o chestiune care vizează și sufletul, în sensul redobândirii sănătății duhovnicești¹². În cadrul slujbei acestei Sfinte Taine ne rugăm pentru vindecarea fizică, dar și pentru vindecarea duhovnicească și pentru iertare. Ca parte a vindecării duhovnicești, ne rugăm pentru reintegrarea celor aflați în suferință, în trupul Bisericii, în deplinătatea vieții, indiferent care ar fi cursul final al bolii fizice, pentru simplul fapt că scopul ultim al vindecării creștine nu este altceva decât comuniunea deplină cu Dumnezeu, care este ținta întregii existențe a omului¹³.

¹⁰ Sufletul care trăiește în pacea dumnezeiască și în nădejdea bunătăților Împărăției lui Dumnezeu este, de pildă, eliberat de orice grijă și de orice angoasă și deci de efectele lor patologice asupra trupului. Se cunoaște de asemenea, rolul reglator pe care-l exercită rugăciunea isihastă asupra ritmului cardiac și respirator și efectele benefice care rezultă de aici pentru întreg organismul. Sfântul Maxim apreciază în acest sens faptul că: „o viața bine ordonată este cauză a sănătății” (*Dispută la Bizya*, II, citat în J.-C. LARCHET, *Teologia bolii*, Editura Oastea Domnului, Sibiu, 1997, pp. 50-53).

¹¹ Acest fapt este notat adeseori în *Viețile Sfinților*.

¹² P. MAYENDORFF, *Taina Sfântului Maslu*, p. 69.

¹³ P. MAYENDORFF, *Taina Sfântului Maslu*, p. 69.

Rugăciunile de la Taina Sfântului Maslu ne arată iubirea și milostivirea pe care Dumnezeu le arată întotdeauna oamenilor. Textul acestei Sfinte Taine arată despre milostivirea lui Dumnezeu față de cel bolnav, următoarele: „De mila Ta Stăpâne, este plin tot pământul; pentru aceasta, cu untdelemnul Tău cel dumnezeiesc fiind unși astăzi, cerem cu credința să ni se dea nouă mila Ta...”¹⁴. În alte texte liturgice, Îi cerem lui Dumnezeu: „mântuiește cu mila Ta pe acesta ce pătimește”¹⁵; sau „Să nu îndepărtezi, Stăpâne mila Ta de la noi...”¹⁶; sau: „Cu milă caută, ochiul Tău, Bunule, spre rugăciunea noastră”¹⁷. Sau în alte alcătuirii ale slujbei Îl numim pe Dumnezeu: „izvor dumnezeiesc al milei și adânc al mării milostiviri”¹⁸; și „izvorul milei”; sau I ne adresăm astfel: „Cel ce ești adâncul milei, Bunule, miluiește, Milostive, cu mila Ta cea dumnezeiască, ca un îndurat, pe acesta ce pătimește”¹⁹; sau în loc de: „cu mila Ta tămăduiește pe toți”²⁰. La sfârșitul rugăciunii a șaptea a Maslului, ne adresăm lui Dumnezeu, Cel de la care cerem tămăduirea celui bolnav „că precum este slava Ta este și mila Ta”²¹. Iar în rugăciunea a cincea din cadrul rânduielii Tainei, Dumnezeu este înfățișat ca Tămăduitor al bolilor și al patimilor, prin marea Sa milostivire. În cadrul ei, întâlnim alcătuirii precum:

„... Cel ce porți fără mâhnire slăbiciunile noastre și iei asupra-
Ți suferințele noastre, Care miluiești cu liniștirea; Cel ce treci
peste fărădelegi și ierți nedreptățile; Cel grabnic la ajutor și ză-
bavnic la mânie; Care ai suflat peste ucenicii Tăi și ai zis: Luați
Duh Sfânt, cărora veți ierta păcatele se vor ierta lor... Adu-ți
aminte de îndurările Tale cele bogate și de mila Ta. Adu-ți
aminte că gândul omului cu osârdie este plecat spre cele din ti-
neretile lui, și că nimeni nu este fără de păcat pe pământ”²².

¹⁴ *Molitfelnic*, Taina Sfântului Maslu, Canonul, Cântarea 1, tropar 2, p. 115.

¹⁵ *Molitfelnic*, Taina Sfântului Maslu, Cântarea a 4-a, la Slavă, p.117.

¹⁶ *Molitfelnic*, Taina Sfântului Maslu, Cântarea a 8-a, la Slavă, p.120.

¹⁷ *Molitfelnic*, Taina Sfântului Maslu, Luminânda, p. 122.

¹⁸ *Molitfelnic*, Taina Sfântului Maslu, Sedealna, p.117.

¹⁹ *Molitfelnic*, Taina Sfântului Maslu, Cântarea a 5-a, tropar 1, p. 118.

²⁰ *Molitfelnic*, Taina Sfântului Maslu, Cântarea a 5-a, tropar 2, p. 118.

²¹ *Molitfelnic*, Taina Sfântului Maslu, Rugăciunea de la deschiderea Sfintei Evanghelii peste capul bolnavului, p. 151.

²² *Molitfelnic*, Taina Sfântului Maslu, Rugăciunea a 5-a, p. 143.

Așadar, Taina Sfântului Maslu înfățișează lucrarea tămăduirii ca manifestare a milei lui Dumnezeu:

„Tu, Mântuitorule, Cel ce ești singurul Dumnezeu, Care, cu mila și cu îndurărilor Tale, tămăduiești tuturor patimile sufletelor și zdrobirile trupurilor, Însuți vindecă și pe acesta ce pătimește în neputințe, tămăduindu-l”²³.

Rugăciunile acestei Sfinte Taine Îi cer de asemenea lui Dumnezeu să-l țină în viață pe cel bolnav, să-i ușureze suferințele, să-l vindece și să-l întărească trupește, dar mai ales și mai presus de orice I se cere lui Dumnezeu iertarea păcatelor lui, întărire sufletească, mântuirea și sfințirea, adică înnoirea întregii sale ființe. Fiecare rugăciune insistă în mod special pe una dintre aceste cereri, dar toate pun mângâierea sufletească alături de cea trupească și leagă vindecarea sufletească de cea trupească și, fără a o pune mai prejos pe cea din urmă, toate o arată ca fundamentală și mai importantă decât cea dintâi²⁴.

Vrând să sublinieze faptul că Taina Sfântului Maslu se referă nu doar la vindecarea trupească, ci mai ales la cea duhovnicească, în Biserica Ortodoxă Rusă și în Biserica Ortodoxă Greacă, ungerea cu undelemn sfințit în cadrul Tainei Sfântului Maslu se săvârșește pentru toți credincioșii Bisericii în Miercurea sau în Joia Mare. De asemenea în Biserica Ortodoxă Greacă această Sfântă Taină se săvârșește în mod obișnuit și regulat în casele creștinilor, chiar și atunci când nu este vorba de vreo boală trupească. Numeroase Evhologhii vechi cer, de altfel, ca toți cei care participă la această slujbă să fie uniși cu undelemn sfințit²⁵.

II.1. Tămăduirea trupească

Sfântul Maslu nu intenționează să înlocuiască îngrijirile medicale specializate, însă vrea să afirme faptul că întreaga vindecare, inclusiv tămăduirea fizică, este întotdeauna un dar de la Dumnezeu, chiar și atunci când este transmis prin specialiștii din domeniul medical.

Multe texte din rânduiala Sfântului Maslu se referă la vindecarea fizică. Astfel, în rugăciunea a patra, preotul cere pentru cel bolnav:

²³ *Molitfelnic*, Taina Sfântului Maslu, Cântarea a 7-a, tropar 1, p. 14.

²⁴ J.-C. LARCHET, *Terapeutica bolilor spirituale*, Editura Sophia, București, 2001, pp. 274-275.

²⁵ J.-C. LARCHET, *Terapeutica bolilor spirituale*, p. 275.

„...Cel ce tămăduiești toată boala și toată neputința, tămăduiește și pe robul Tău acesta (N); ridică-l pe dânsul din patul durerii pentru mila bunătații Tale; cercetează-l pe dânsul cu mila și cu îndurăile Tale, depărtează de la dânsul toată boala și neputința. Ca ridicându-l cu mâna Ta cea tare, să slujească Ție cu toata mulțumirea. Ca și acum, făcându-ne părtași iubirii Tale de oameni celei negrăite, să Te laudăm și să Te slăvim pe Tine, Cel ce faci lucruri mari și minunate, slăvite și preaînalte...”²⁶.

De obicei în rânduiala slujbei, tămăduirea trupească este văzută în relație cu vindecarea sufletească. Vindecarea fizică nu implică așadar doar vindecarea trupului, ci și a sufletului. Ajungem, așadar, să ne referim la vindecarea duhovnicească, pentru a reuși să includem în ea și pe cea trupească. În același timp, trupul tămăduit devine un foarte bun organ al lucrării duhovnicești a omului. Acest fapt este subliniat în rugăciunea a șasea de la Taina Sfântului Maslu, în care ne rugăm lui Dumnezeu pentru cel bolnav, astfel:

„Gura lui o umple lauda Ta, buzele lui le deschide spre slăvirea numelui Tău, mâinile lui le întinde spre lucrarea poruncilor Tale, picioarele lui îndreptează-le spre vestirea Evangheliei Tale. Toate mădularele și gândirea lui, întărește-le cu harul Tău...”²⁷.

II.2. Tămăduirea duhovnicească

În cadrul rânduielii Tainei Sfântului Maslu, vindecarea duhovnicească și vindecarea trupească sunt atât de strâns legate încât este aproape imposibil să se facă o deosebire între cele două aspecte. Vindecarea duhovnicească implică, mai întâi, iertarea păcatelor.

Iertarea păcatelor este atât de importantă în cadrul acestei slujbe, încât, încă din secolul al XII-lea, la sfârșitul acestei rânduieli, înainte de otpust, a fost adăugată o rugăciune de dezlegare, adaptată după cea din slujba Tainei Spovedaniei. Textul din partea a doua a acestei rugăciuni, preia în mare parte conținutul primei rugăciuni de la Taina Spovedaniei:

²⁶ *Molitfelnic*, Taina Sfântului Maslu, Rugăciunea a patra, p. 140.

²⁷ *Molitfelnic*, Taina Sfântului Maslu, Rugăciunea a șasea, p. 147.

„... Dumnezeu, Mântuitorul nostru, Care prin prorocul Tău Natan ai dăruit iertare lui David care s-a pocăit de păcatele sale, și ai primit rugăciunea cea de pocăință a lui Manase, Însuși și pe robu Tău acesta (N), care se pocăiește de greșalele sale, primește-l cu știuta Ta iubire de oameni, trecându-i cu vederea toate greșelile lui”²⁸.

De altfel, în rânduiala Bisericii noastre se recomandă și spovedania bolnavului înainte de sfârșirea Tainei Sfântului Maslu. Părintele Stăniloae arată faptul că Spovedania anterioară Maslului a adus bolnavului iertarea de păcatele mărturisite, dar întrucât „el n-a avut timp să topească, prin conlucrarea cu harul redobândit, slăbiciunile păcatoase, hrănite printr-o obișnuința îndelungată cu păcatul”²⁹, slăbiciunile acestea se resfrâng adeseori asupra trupului, îmbolnăvind-l. Taina Sfântului Maslu vine în acest sens să desăvârșească această lucrare curățitoare a Spovedaniei, extinzând roadele iertării și asupra trupului, manifestându-le în sănătatea trupeză pe care o restabilește această Sfântă Taină. Părintele Stăniloae arată în continuare faptul că Taina Sfântului Maslu este necesară și pentru vindecarea patimilor, întrucât, „chiar dacă păcatele care au provenit din ele, s-au le-au produs pe ele, au fost mărturisite, ele nu se pot tămădui așa de ușor și e imposibil ca să nu țâșnească din ele fapte păcatoase aproape continuu”³⁰.

Referindu-ne la relația strânsă dintre cele două Sfinte Taine, Spovedania și Maslul, trebuie să precizăm faptul că una din temele centrale dezvoltate în cadrul Tainei Sfântului Maslu este aceea că vindecarea și iertarea sunt intim legate între ele și tocmai de aceea ele nu pot fi separate. În cadrul rânduielii, iertarea este mijlocită prin rugăciunile preoților și prin ungerea cu undelemn³¹. Întreaga slujbă a Tainei are un caracter penitențial, ceea ce explică faptul că această Sfântă Taină are drept scop nu numai vindecarea bolilor trupeză, ci - așa cum am arătat - tămăduirea bolilor sufletești și iertarea păcatelor, potrivit dublei semnificații a verbului (σώζειν) folosit de Sfântul Apostol

²⁸ *Molitfelnic*, Taina Sfântului Maslu, Rugăciunea la deschiderea Evangheliei, p. 151. A se vedea textul acestei rugăciuni, în comparație cu prima rugăciune a Tainei Spovedaniei, în *Molitfelnic*, pp. 57-58.

²⁹ Pr. Prof. Dr. D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 3, p. 137.

³⁰ Pr. Prof. Dr. D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 3, p. 137.

³¹ P. MAYENDORFF, *Taina Sfântului Maslu*, p. 72.

Iacov³². „Și rugăciunea credinței va mântui/va vindeca pe cel bolnav și Domnul îl va ridica pe el și de va fi făcut păcate, se vor ierta lui” (Iacov 5, 15).

Relația strânsă între tămăduire și iertare este subliniată mai întâi în rugăciunea de după a doua Evanghelie, în care după ce se cere sălășluirea Duhului Sfânt asupra celui bolnav, se spune:

„Căci el și-a cunoscut păcatele și a venit la Tine cu credință. Primindu-l cu iubirea Ta de oameni, și iertându-i orice a greșit cu cuvântul, cu lucrul sau cu gândul, spală-l și-l curățește pe el de tot păcatul. Și petrecând pururea împreună cu dânsul, păzește-l în ceilalți ani ai vieții lui, ca umblând întru poruncile Tale, să nu mai fie el batjocură diavolului, ca și într-însul să se preamărească prea sfânt numele Tău”³³.

În rugăciunea a șasea a Tainei, cerem asemenea de la Dumnezeu izbăvirea de toate patimile și iertarea păcatelor, pentru a redobândi sănătatea trupească și sufletească:

„... Ție ne rugăm și cu umilință la Tine cădem: În bunătatea Ta, Însuți slăbește, lasă, iartă, Dumnezeule, fărădelegile și păcatele robului Tău (N) și greșelile cele de voie și cele fără de voie, cele cu știință și cu neștiință, cele prin călcare de poruncă și neascultare, cele din timpul nopții și cele din timpul zilei; și de este sub blestem preoțesc, sau al tatălui să, sau al mamei sale; sau cu ochii a poftit, sau cu mirosul s-a desfrânat ori cu pipăitul s-a pornit spre desfrânare, sau cu gustul s-a desmierdat, sau cu o aprindere oarecare trupească sau sufletească s-a despărțit de a Ta voie și sfințire, ori a greșit și el și noi, ca un Dumnezeu bun și iubitor de oameni, Care nu ții minte răul, iartă. Și nu lăsa pe acesta și pe noi, să nu cădem în viața cea întinată, nici pe căile pierzării să alergăm. Așa Stăpâne Doamne, ascultă-mă pe mine păcătosul în ceasul acesta pentru robul tău (N). Treci cu vederea, ca un Dumnezeu, Care nu ții minte răul, toate păcatele lui. Izbăvește-l pe el de chinul cel de veci”³⁴. Aceleași idei sunt reluate și în ru-

³² J.-C. LARCHET, *Terapeutica bolilor spirituale*, p. 275.

³³ *Molitfelnic*, Taina Sfântului Maslu, Rugăciunea a doua, p. 135.

³⁴ *Molitfelnic*, Taina Sfântului Maslu, Rugăciunea a șasea, pp. 146-147.

găciunea a șaptea: „... ascultă rugăciunea noastră și o primește pe ea, ca pe tămâia ce se aduce Ție, și cercetează pe robul Tău (N). Și orice a greșit cu cuvântul, cu fapta sau cu gândul, în timpul nopții sau în timpul zilei; și de a căzut sub blestem preoțesc, sau sub blestemul său, sau cu jurământ a amărât pe cineva și l-a făcut de a jurat, pe Tine, te chemăm și Ție ne rugăm slăbește, lasă, iartă-i lui Dumneeeule, trecându-i cu vederea fărădelegile și păcatele făcute de dânsul cu știință și cu neștiință. Și de a călcat ceva din poruncile Tale sau a greșit, ca un purtător de trup și viețuitor în lume, din îndemnul diavolului, Însuți, ca un bun și iubitor de oameni Dumnezeu, iartă-l. Că nu este om care să nu viețuiască și să nu greșească: numai Tu singur ești fără de păcat; dreptatea Ta este dreptate în veac și cuvântul Tău, adevărul. Că n-ai zidit om spre pieire, ci spre paza poruncilor Tale și spre moștenirea vieții celei nesticăcioase...”³⁵.

Vindecarea celui bolnav atârână și de felul în care acesta, pocăindu-se de păcatele săvârșite în trecut, își înnoiește viața. De altfel, în nenumărate rânduri, rugăciunea Tainei Maslului subliniază faptul că pocăința este premisa vindecării celui aflat în neputință:

„... dăruiește tămăduire robului Tău (N), care este în neputința sufletului și a trupului, dându-i lui slobozire de păcate și iertare greșilor celor de voie și celor fără de voie, tămăduindu-i lui rănilile cele netămăduite și toată boala și toată neputința...”³⁶. Într-un alt text, din rugăciunea a cincea, Îl numim pe Dumnezeu: „Cel ce primești pocăința păcătoșilor și ai puterea de a ierta păcatele cele multe și grele și dai tămăduire tuturor celor ce petrec în neputință și în boală îndelungată”³⁷. Iar în rugăciunea a șaptea sunt prezentate câteva exemple biblice de pocăință: „... Tu, Doamne, în Legea cea veche ai rânduit păcătoșilor pocăință, precum lui David și ninivitenilor, și celor ce au fost mai înainte și după aceștia; încă și în timpul venirii Tale în trup n-ai chemat pe cei drepți, ci pe cei păcătoși, la pocăință, precum pe vameșul,

³⁵ *Molitfelnic*, Taina Sfântului Maslu, Rugăciunea a șaptea, p. 150.

³⁶ *Molitfelnic*, Taina Sfântului Maslu, Rugăciunea a cincea, pp. 143-144.

³⁷ *Molitfelnic*, Taina Sfântului Maslu, Rugăciunea a cincea, p. 143.

pe desfrânata, pe tâlharul, și pe hulitorul și proigonitorul Tău, marele Pavel, prin pocăință l-ai primit; iar pe Petru verhovnicul și apostolul Tău, care s-a lepădat de Tine de trei ori, prin pocăință l-ai iertat și l-ai primit și i-ai făgăduit lui zicând: tu ești Petru și pe această piatră voi zidi Biserica Mea și porțile iadului nu o vor birui pe dânsa. Și Îți voi da Ție cheile Împărăției cerurilor. Pentru acesta și noi, Bunule și Iubitorule de oameni, după nemincinoasele Tale făgăduințe, îndrăznind de a ne ruga Ție și cerem în ceasul acesta: ascultă rugăciunea noastră și o primește pe ea, ca pe tămăia ce se aduce Ție și cercetează pe robul Tău (N)...³⁸. În textul rugăciunii a doua, preotul mijlocește la Dumnezeu, tămăduirea pentru cel bolnav astfel: „Tu ești Cel ce ai zis: n-am venit să chem pe cei drepecți, ci pe cei păcătoși la pocăință... Tu ești cel ce ai zis: pe cel care vine la Mine nu-l voi scoate afară; Tu ești Cel ce nu Te-ai scârbit de păcătoasa care a spălat cu lacrimi cinstitele Tale picioare; Tu ești Cel ce a zis: de câte ori vei cădea scoală-te și te vei mântui; Tu ești cel ce ai zis: bucurie se face în cer pentru un păcătoș care se pocăiește. Înșuți îndurate Stăpâne, caută din înălțimea Ta cea sfântă, umbrindu-ne și pe noi păcătoșii și nevrednicii robii Tăi cu harul Sfântului Tău Duh în ceasul acesta și trimite-l peste robul Tău acesta (N), care și-a cunoscut păcatele sale și a venit la Tine cu credință. Primindu-l cu iubirea Ta de oameni și iertându-i orice a greșit, cu cuvântul, cu lucrul, sau cu gândul, spală-l și-l curățește de tot păcatul...³⁹.

Prin pocăință, bolnavul colaborează prin starea pocăinței la propria sa vindecare, alături de Dumnezeu, care este prin excelență „Doctorul suflețelor și al trupurilor”. Vindecarea se prezintă astfel ca un act sinergic pe care-l lucrează Dumnezeu, dar numai prin colaborarea omului. Întreaga rânduială a Tainei, demonstrează așadar faptul ca bolnavul trebuie ajutat în mod stăruitor, prin puterea lui Hristos, dar și prin propria pocăință să se facă sănătos sufletește și trupește, sau măcar sufletește, dacă sfârșitul lui se va dovedi apropiat.

Ungerea bolnavului cu untdelemn, descoperă materia acestei Sfinte Taine ca fiind mijlocul prin care se împărtășește în chip văzut harul nevăzut al Du-

³⁸ *Molitfelnic*, Taina Sfântului Maslu, Rugăciunea a șaptea, p. 150.

³⁹ *Molitfelnic*, Taina Sfântului Maslu, Rugăciunea a doua, p. 135.

hului Sfânt. Textul liturgic al Tainei Sfântului Maslu arată în acest sens: „Stâlparea cea de măslin ai arătat-o odinioară spre încetarea potopului, prin milostivirea Ta cea dumnezeiască; mântuiește, Doamne, prin untdelemnul Tău cel sfânt, și pe acesta ce pătimește”⁴⁰. Într-un imn al Canonului din cadrul Tainei, se cere de la Dumnezeu:

„Caută din cer, Îndurate, Cel ce ești neajuns, ca un milostiv, cu mâna Ta cea nevăzută însemnând, Iubitorule de oameni, prin untdelemnul Tau cel dumnezeiesc, simțurile acestuia care aleargă la Tine cu credință și-și cere iertarea greșelilor, dăruindu-i tamăduire sufletului și trupului, ca să Te preamărească pe Tine cu dragoste, mărind stăpânirea Ta”⁴¹. În rugăciunea întâi a Tainei cerem lui Dumnezeu să sfințească untdelemnul, astfel: „... fă-ne și pe noi să fim slujitori ai legii Tale celei noi, a Fiului Tău prin untdelemnul acesta, pe care sfințește-l cu scump sângele Tău, ca dezbrăcându-ne de poftetele cele lumești, să murim păcatului și să viem dreptății, îmbrăcându-ne în Domnul nostru Iisus Hristos, prin sfințenia ce va fi adusă untdelemnului acesta. Facă-se, Doamne, untdelemnul acesta, untdelemn de bucurie, untdelemn de sfințenie, îmbrăcaminte împăratească, pavază puternică izbăvitoare de toată puterea diavolească, pecete nestricată, bucurie a inimii, veselie veșnică. Ca și cei care se vor unge cu untdelemnul acesta al înnoirii să fie de temut pentru cei potrivnici și să strălucească în strălucirile sfinților Tăi, neavând întinăciune ori prihană; să fie primiți în odihna Ta cea veșnică și să ia plata chemării celei de sus”⁴².

Rugăciunea a patra a Tainei arată chipul minunat prin care lucrează tămăduirea prin intermediul untdelemnului sfințit:

„...Părinte al îndurărilor și Dumnezeule a toată mângâierea, Cel ce, prin sfinții Tăi Apostoli, ne-ai dat nouă puterea să tămăduim, cu untdelemn însoțit cu rugăciunea, neputințele poporului, Însuți și untdelemnul acesta întocmește-l spre tămăduirea celor

⁴⁰ *Molitfelnic*, Taina Sfântului Maslu, Canonul, Cântarea a 3-a, tropar 2, p.116.

⁴¹ *Molitfelnic*, Taina Sfântului Maslu, Canonul, Cântarea a 9-a, tropar 1, p. 150.

⁴² *Molitfelnic*, Taina Sfântului Maslu, Rugăciunea întâia, p. 131.

ce se ung din el, spre depărtarea a toată neputința și a toată boala, spre izbăvirea de rele a celor ce așteptă de la Tine mântuire. Așa, Stăpâne, Doamne, Dumnezeu nostru, rugămu-ne, Atotputernice, să ne mântuiești pe noi pe toți”⁴³.

Preoții îl ung pe cel bolnav cu untdelemn la simțurile principale, în semnul sfintei cruci. Astfel, „ungerea cu untdelemn sfințit este un semn al vindecării oferite de Hristos cu puterea și adumbrirea Duhului Sfânt spre slava lui Dumnezeu Tatăl”⁴⁴, „întrebuințarea sa rituală, indicând prezența și lucrarea lui Dumnezeu”⁴⁵.

Ungerea cu untdelemnul cel sfințit prin rugăciune se face prin intermediul preoției sacramentale a Bisericii, adică a preoților care slujesc Taina. Așadar, Dumnezeu, care tămăduiește în cadrul Tainei pe cel bolnav, săvârșește această lucrare a vindecării prin intermediul preoților slujitori ai Tainei. Preoția sfințitoare are așadar un rol esențial în cadrul desfășurării slujbei Tainei, împărtășind sub formă văzută, prin ungerea cu untdelemn, harul nevăzut al Duhului Sfânt. În sensul acesta, în rugăciunea a cincea, preotul se roagă lui Dumnezeu pentru curăția păcatelor sale, așa încât propria sa nevrednicie să nu umbrească venirea harului Duhului Sfânt asupra untdelemnului și a celui bolnav, spre tămăduirea sa:

„Doamne, Dumnezeu nostru... Care, și pe mine smeritul și păcătosul și nevrednicul robul Tău, cel încurcat în multe păcate și tăvălit în patimile dezmiardărilor, m-ai chemat la sfânta și preainalta treaptă a preoției, ca să intru de ceea ce este dincolo de catapeteasmă, în Sfânta Sfintelor, unde sfinții îngeri doresc să privească și să audă glasul Evangheliei Domnului Dumnezeu și să vadă cu ochii lor chipul Sfintei Jertfe și să se îndulcească de Dumnezeiasca și Sfânta Liturghie; Cel ce m-ai învrednicit a savârși cereștile Tale Taine, a-ți aduce daruri și jertfe pentru păcatele noastre și pentru greșelile cele din neștiință ale poporului și a fi mijlocitor pentru oile Tale cele cuvântătoare, ca prin

⁴³ *Molitfelnic*, Taina Sfântului Maslu, Rugăciunea a patra, p. 140.

⁴⁴ Pr. David G. BISSIAS, *Sfântul Maslu. Taina vindecării*, traducere de Dragoș Dăscă, Editura Doxologia, Iași, 2012, p. 57.

⁴⁵ Pr. D. G. BISSIAS, *Sfântul Maslu. Taina vindecării*, traducere de Dragoș Dăscă, Editura Doxologia, Iași, 2012, p. 63.

multa și negrăita Ta iubire de oameni să curățești păcatele lor; Însuși, Prebunule Împărate, ascultă rugăciunea mea în ceasul acesta și în această sfântă zi și în toată vremea și locul, și ia aminte la glasul rugăciunii mele și dăruiește tămăduire robului Tău (N), care este în neputința sufletului și a trupului, dându-i lui slobozire de păcate și iertare greșelilor celor de voie și celor fără de voie, tămăduindu-i lui rănilile cele netămăduite și toată boala și toată neputința. Dăruiește-i lui tămăduire sufletească...”⁴⁶.

Iar în rugăciunea a șasea, preotul se roagă:

„Că Tu ești Dumnezeu nostru, Care prin Sfinții Tăi Apostoli ne-ai poruncit nouă, zicând: oricâte veți lega pe pământ vor fi legate și în ceruri și oricâte veți dezlega pe pământ vor fi dezlegate și în ceruri. Și iarăși: căroră le veți ierta păcatele, se vor ierta lor și căroră le veți ține, ținute vor fi. Și precum ai ascultat pe Iezechia în întristarea sufletului său la ceasul morții și nu i-ai trecut rugăciunea lui, așa auzi-mă în ceasul acesta pe mine smeritul și păcătosul și nevrednicul robul tău, care mă rog Ție, căci Tu ești Doamne Iisuse Hristoase, Cel ce ai poruncit să iertăm de șaptezeci de ori câte șapte celor ce cad în păcate, și în bunătatea Ta și în iubirea Ta de oameni, Îți pare rău de faptele noastre cele rele și Te bucuri de întoarcerea celor rătăciți...”⁴⁷.

Un alt aspect al Tainei Sfântului Maslu, pe care nu trebuie să îl neglijăm, este acela că tămăduirea trupezască și sufletească o dăruiește Hristos, „Doctorul sufletelor și al trupurilor noastre”, la mijlocirea preoției sacramentale a Bisericii, dar mai ales prin mijlocirea sfinților, al căror ajutor este cerut chiar la începutul rânduielii Tainei. Astfel, îndată după binecuvântarea mare a Tainei („Binecuvântată este Împărăția...”), ectenia mare, și rugăciunea de binecuvântare a untdelemnului rostită de șapte ori, urmează un șir de tropare prin care este mijlocit ajutorul sfinților pentru tămăduirea celui bolnav: ajutorul Maici Domnului, a Sfântului Iacob, ruda Domnului, a Sfântului Nicolae, A Sfântului Mare Mucenic Dimitrie, a Sfântului Pantelimon, a Sfinților doc-

⁴⁶ *Molitfelnic*, Taina Sfântului Maslu, Rugăciunea a cincea, pp. 143-144.

⁴⁷ *Molitfelnic*, Taina Sfântului Maslu, Rugăciunea a șasea, p. 147.

tori fără de arginți, precum și a Sfântului și Evanghelist Ioan⁴⁸. De asemenea, în rugăciunea rostită de către preot, în timpul celor șapte ungeri din cadrul rânduiei Tainei, este de fiecare dată invocată mijlocirea sfinților astfel:

„Părinte Sfinte, doctorul sufletelor și a trupurilor, Care ai trimis pe Unul-Născut Fiul Tău, Domnul nostru Iisus Hristos, să vindece toată boala și să răscumpere din moarte, tămăduiește pe robul Tău acesta (N) de neputința trupească și sufletească ce l-a cuprins și fă-l să vieze prin harul Hristosului Tău; pentru rugăciunile preacuratei Stăpânei noastre, Născătoarei de Dumnezeu și pururea Fecioarei Maria; cu puterea cinstitei și de viață făcătoarei Cruci; cu folosințele cinstitelor cereștilor și celor fără de trup puteri; pentru rugăciunile cinstitului, măritului, proorocului, înaintemergătorului și Botezătorului Ioan; ale sfinților, măriților și întru tot lăudaților apostoli; ale sfinților, măriților și bunilor biruitori mucenici; ale sfinților și de Dumnezeu purtătorii noștri părinți; ale sfinților și tămăduitorilor fără de arginți, Cosma și Damian, Chir și Ioan, Pantelimon și Ermolae, Samson și Diomid, Mochie și Anichit, Talaleu și Trifon; ale sfinților, dreptilor și dumnezeieștilor părinți Ioachim și Ana și cu ale tuturor sfinților...”⁴⁹.

Aspectele pozitive ale vindecării duhovnicești fac apel la harul primit la Botez. Ungerea bolnavilor, la fel ca Botezul, nu se face doar pentru iertarea păcatelor, ci pentru nașterea din nou, pentru luminare, pentru eliberarea din robie, pentru înfiere. Untdelemnul pe care îl folosim acum amintește de undelelemnul bucuriei cu care am fost unși înainte de Botez, cât și de Taina Mirungerii pe care am primit-o imediat ce am ieșit din cristelniță. Astfel, ne este amintită destinația care ne-a fost dăruită în Taina Botezului: „să dobândească fericirea sfinților”. Acum, când ne întâlnim cu posibilitatea morții, ne rugăm să dobândim odihnă veșnică, să primim plata înaltei noastre chemări. |Ajungând să-l înfruntăm pe vrășmașul diavol, ne este reamintită, în termeni destul de limpezi, biruința care ne-a fost făgăduită la Botez: „Demonii cei cumpliți să nu se atingă de acesta ce-și însemnează simțurile cu ungera dumnezeiască, Mântuitorule, ci îl aperi pe Dânsul cu acoperământ-

⁴⁸ A se vedea în acest sens *Molitfelnicul*, Taina Sfântului Maslu, pp. 125-127.

⁴⁹ *Molitfelnicul*, Taina Sfântului Maslu, pp. 131-132.

tul Slavei Tale”⁵⁰. În rugăciunea a doua a Maslului auzim tot astfel: „Și pe-trecând împreună cu dânsul, păzește-l în ceilalți ani ai vieții lui, ca umblând întru poruncile Tale, să nu mai fie de batjocură diavolului, ca și într-însul să se slavească Preasfântul numele Tău”⁵¹.

Prin Taina Sfântului Maslu, cel bolnav „s-a îmbrăcat cu Hristos” (Galateni 3, 27), a primit Sfântul Duh și a devenit părtaș la preoția împărătească. Apropindu-ne de sfârșitul alergării, îi este amintită ținta spre care trebuie să tindă, care nu este altceva decât biruința ultimă făgăduită de Hristos. Păcatul, boala și moartea sunt biruite, sleite de puteri prin lucrarea lui Hristos și a Duhului Sfânt⁵².

Taina Sfântului Maslu este așadar, deopotrivă Taină a vindecării trupești și sufletești, după cum arată părintele profesor Dumitru Stăniloae: „Maslul este socotit atât ca o tămăduire a trupului, cât și a sufletului”, și Dumnezeu e numit „Doctorul sufletelor și a trupurilor”⁵³. Textul liturgic al slujbei arată în acest sens: „... Dumnezeu nostru, Bunule și Iubitorule de oameni, Doctorul sufletelor și trupurilor noastre... Păstorule cel bun, Care ai venit spre căutarea oii celei pierdute; Cel ce dai mângâiere celor slabi la suflet și viață celor zdrobiți...”⁵⁴

În concluzie, prin Taina Maslului harul nu lucrează asupra trupului fără să lucreze și asupra sufletului. Asupra sufletului lucrează harul, întărindu-l și curățindu-l de păcate și liniștindu-i prin aceasta conștiința, ceea ce are un efect întăritor și asupra trupului, ca să-l facă instrument al lucrării bune a sufletului și ca să-l întărească.

II. 3. Tămăduirea holistică

Ungerea bolnavilor se adresează așadar nu numai trupului, ci în egală măsură și sufletului. Rânduiala arată clar faptul că boala, fie ea fizică sau mintală, trebuie văzută ca parte a unui întreg, ca una dintre multiplele consecințe și manifestări ale căderii. Boala nu este o problemă fundamentală, ci un sindrom al căderii. O consecință semnificativă a căderii este ruptura comuniunii dintre Dumnezeu și oameni, a comuniunii dintre oameni și a comuniunii dintre oameni și restul creației. Refacerea sănătății omului nu este altceva decât refacerea comuniunii cu Dumnezeu și cu semenii. Întreaga misiune a Bisericii, de la nașterea noastră până la moarte și dincolo de aceasta,

⁵⁰ *Molitfelnicul*, Taina Sfântului Maslu, Cântarea a 6-a, tropar 2, p. 119.

⁵¹ *Molitfelnicul*, Taina Sfântului Maslu, Rugăciunea a doua, p. 135.

⁵² P. MAYENDORFF, *Taina Sfântului Maslu*, p. 73.

⁵³ Pr. Prof. Dr. D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 3, p. 137.

⁵⁴ *Molitfelnicul*, Taina Sfântului Maslu, Rugăciunea a șasea, p. 146.

este aceea de a ne aduce adevărata vindecare - împăcarea dintre Dumnezeu și omenire, adevărata viață în Împărăție⁵⁵.

Ungerea bolnavilor pusă înaintea celor care se confruntă cu o boală severă este doar o mică parte din lucrarea cuprinzătoare a Bisericii. Ungerea bolnavilor săvârșită în Biserică și de către Biserică țintește tocmai reintegrarea bolnavului în Biserică. Fie este adus bolnavul la Biserică, fie Biserica merge acolo unde este bolnavul. Biserica, în calitatea ei de comunitate, stă alături de bolnav, atunci când acesta se află în suferință, reintegrându-l în trupul lui Hristos. Hristos și Biserica stau alături de bolnav în acest moment critic al vieții sale. Această dimensiune eclesială a slujbei este una esențială, după cum se vede din Epistola Sfântului Apostol Iacov, unde se arată faptul că întreaga Biserică ar trebui să fie implicată în această rânduială de vindecare a unui om, așa cum întreaga Biserică este afectată de păcatul unuia dintre membrii săi. Întregul trup suferă atunci când unul din mădularele sale se îmbolnăvește sau păcătuiește.

Tocmai această dimensiune comunitară lipsește din viața parohiilor noastre. Este unul din simptomele care afectează societatea noastră modernă și parohia modernă: faptul că tindem să ne vedem ca indivizi care vin la Biserică să-și satisfacă propriile nevoi și avem prea puține contacte cu aproapele nostru care stă alături de noi. Tocmai în virtutea unei astfel de tendințe Sfânta Taină a Maslului a devenit o slujba privată, frecvent săvârșită în saloanul de spital, doar de către preotul paroh și, eventual, în prezența membrilor familiei aflați de față⁵⁶.

În al doilea rând, această Taină reconturează un viitor, căci în Hristos moartea nu mai există, boala și moartea nu mai sunt o temniță, ci un prag spre o nouă viață. Părintele Alexander Schmemmann arată că vindecarea este un sacrament, pentru ca scopul său nu este vindecarea ca atare, restaurarea sănătății fizice, ci integrarea omului în viața Împărăției, în „bucuria și pacea” Duhului Sfânt. Această temă este subliniată în mod deosebit în rugăciunea preotului de la Taina Sfântului Maslu:

„Cel ce ești fără de început și fără de sfârșit, Sfinte al sfinților, Care ai trimis pe Unul-Născut Fiul Tău să tămăduiască toată neputința sufletelor și trupurilor noastre, trimite Duhul Tău cel Sfânt și sfințește untdelemnul acesta și-l fă robului Tău acesta (N), care se va unge, spre izbăvire desăvârșită de păcatele lui și spre moștenirea împărăției cerurilor. Că Tu ești Dumnezeu mare și minunat... Cel ce dai izbăvire de păcate prin Sfânt Prun-

⁵⁵ P. MAYENDORFF, *Taina Sfântului Maslu*, pp. 74-75.

⁵⁶ P. MAYENDORFF, *Taina Sfântului Maslu*, p. 57.

cul Tău, Iisus Hristos; care ne-ai renăscut pe noi prin păcat... Cel ce ne-ai scos din întuneric și din umbra morții, zicând celor din legaturile iadului: ieșiți, și celor din întuneric: descoperiți-vă... Și celor ce L-au primit, le-ai dat puterea să se facă fii ai lui Dumnezeu prin baia nașterii din nou, dăruindu-ne înfierea și făcându-ne părtași biruinței asupra diavolului. Pentru că... ai dat și în untdelemnul sfințit chipul Crucii, ca să ne facem noi turmă lui Hristos, preoție împărătească, neam sfânt... ”⁵⁷.

Sau în rugăciunea a șaptea, vindecarea holistică pe care ne-o dăruiește Taina Sfântului Maslu este prezentată astfel: „Că n-ai zidit pe om spre pieire, ci spre paza poruncilor Tale și spre moștenirea vieții celei nestricăcioase”⁵⁸.

Astfel indiferent dacă bolnavul căruia i se săvârșește această Sfântă Taină își revine sau moare, el este readus în realitatea în care a intrat prin Botez: biruința asupra păcatului și a morții. Viitorul lui, indiferent dacă va muri sau va trăi, este asigurat, căci în Hristos nu mai există moarte. Viața lui are acum un scop, suferința lui este alăturată Crucii. În acest fel, suferința devine mucenicie⁵⁹.

Taina ungerii îl identifică, încă o dată, pe cel ce suferă cu Hristos ca Împărat, Arhiereu și Prooroc, la fel cum o face și ungera de dinaintea Botezului. Aceasta este vindecarea ultimă spre care țintește Taina Sfântului Maslu. Dacă este dăruită și vindecare fizică, și ne rugăm pentru aceasta, atunci o primim cu recunoștință. Însă nu acesta este scopul primar al slujbei, pentru că toți cei ce sunt vindecați, în cele din urmă se vor îmbolnăvi din nou și vor muri, după cum și cei pe care i-a vindecat Iisus sau i-a înviat din morți, au murit din nou. Scopul vindecării este așadar, restaurarea omenirii căzute, bolnave și muritoare și reșezarea ei în comuniune cu Hristos și cu Biserica, care este deja manifestarea Împărăției pe pământ⁶⁰. Aceasta este de fapt vindecarea holistică pe care o dăruiește Taina Sfântului Maslu, și în general toate Tainele Bisericii.

III. Concluzii

1. În societatea contemporană, boala și moartea sunt văzute ca fiind responsabilitatea profesioniștilor din domeniul medical, nesocotind de foarte multe ori faptul că boala este cauzată de păcat și că păcatul îmbolnăvește sufletul, iar sufletul odată îmbolnăvit atrage după sine și îmbolnăvirea trupului,

⁵⁷ *Molitifelnic*, Taina Sfântului Maslu, Rugăciunea întâia, pp. 130-131.

⁵⁸ *Molitifelnic*, Taina Sfântului Maslu, Rugăciunea a șaptea, p. 150.

⁵⁹ P. MAYENDORFF, *Taina Sfântului Maslu*, pp. 76-77.

⁶⁰ P. MAYENDORFF, *Taina Sfântului Maslu*, p. 78.

și că prin urmare Biserica, prin lucrarea ei sfințitoare contribuie la recuperarea și însănătoșirea persoanei umane, dăruind iertare de păcate, în Tainele ei.

2. Boala, suferința și moartea nu au fost de la început înscrise în firea omului, pentru că el nu a fost zidit pentru suferință și pentru moarte, ci pentru viață veșnică în comuniune cu Dumnezeu. În Teologia Ortodoxă, așadar, boala și suferința sunt consecințe inevitabile ale stării de păcătoșenie a întregii lumi, care a urmat păcatului lui Adam și a Evei. Acesta este trista realitate pe care Fiul lui Dumnezeu a venit să o biruiască. Cu toate acestea, nu în toate situațiile legătura dintre păcat și boală este atât de evidentă, în sensul în care în niciun caz nu putem spune ca toți cei bolnavi sunt vinovați de păcate, și nici că boala lor vine întotdeauna ca o plată pentru acestea.

3. Tradiția patristică a Bisericii afirmă lămurit faptul că bolile sunt de două feluri: bolile sufletului și boli ale trupului și că legătura între cele două este una foarte strânsă, întrucât sufletul bolnav îmbolnăvește trupul și trupul îmbolnăvit are cauza bolii sale într-o afecțiune mai veche a sufletului.

4. Vindecarea este o lucrare complexă. Slujba Tainei Sfântului Maslu abordează această realitate complexă, pentru că ea se referă la continuu nu doar la bolile trupești sau duhovnicești, ci și la păcat. Înțelegem din conținutul textelor liturgice și al rugăciunilor Tainei faptul că vindecarea este mult mai mult decât simpla redobândire a sănătății trupești, ea fiind o chestiune care vizează și sufletul, în sensul redobândirii sănătății duhovnicești. Rugăciunile acestei Sfinte Taine cer de la Dumnezeu să-l țină în viață pe cel bolnav, să-i ușureze suferințele, să-l vindece și să-l întărească trupește, dar mai ales și mai presus de orice I se cere lui Dumnezeu iertarea păcatelor lui, întărire sufletească, mântuirea și sfințirea, înnoirea întregii sale ființe.

5. Ca parte a vindecării duhovnicești, ne rugăm pentru reintegrarea celor aflați în suferință în trupul Bisericii, indiferent care ar fi cursul final al bolii fizice, pentru simplul fapt că scopul ultim al vindecării creștine nu este altceva decât comuniunea deplină cu Dumnezeu, care este ținta întregii existențe creștine a omului.

6. Rugăciunea de la Taina Sfântului Maslu ne arată iubirea și milostivirea pe care Dumnezeu le-a arătat-o întotdeauna oamenilor. Așadar, Taina Sfântului Maslu înfățișează lucrarea tămăduirii ca manifestare a milei lui Dumnezeu.

7. Sfântul Maslu nu intenționează să înlocuiască îngrijirile medicale specializate, însă vrea să afirme faptul că întreaga vindecare, inclusiv tămăduirea fizică, este întotdeauna un dar de la Dumnezeu, chiar și atunci când este transmis prin specialiștii din domeniul medical. De obicei, în rânduiala slujbei, tămăduirea trupească este văzută în relație cu vindecarea sufletească. Vindecarea fizică nu implică așadar doar vindecarea trupului, ci și a sufletului. Ajungem așadar să ne referim la vindecarea duhovnicească, pentru a reuși să includem în ea și pe cea trupească.

8. Referindu-ne la relația strânsă dintre cele două Sfinte Taine, Spovedania și Maslul, trebuie să precizăm faptul că una din temele centrale ale Tainei Sfântului Maslu este tocmai aceea că vindecarea și iertarea sunt intim legate între ele și tocmai de aceea, ele neputând fi separate. În cadrul acestei rânduiei, iertarea este mijlocită prin rugăciunile preoților și prin ungerea cu untdelemn. Întreaga slujbă a Tainei are un caracter penitențial, ceea ce explică faptul că această Sfântă Taină are drept scop nu numai vindecarea bolilor trupești, ci - așa cum am arătat - tămăduirea bolilor sufletești și iertarea păcatelor.

9. Vindecarea celui bolnav atâră și de felul în care acesta, pocăindu-se de păcatele săvârșite în trecut, își înnoiește viața. De altfel, în nenumărate rânduri, rugăciunile Tainei Maslului subliniază faptul că pocăința este premisa vindecării celui aflat în neputință.

10. Vindecarea celui bolnav atâră și de felul în care acesta, pocăindu-se de păcatele săvârșite în trecut, își înnoiește viața. De altfel, în nenumărate rânduri, rugăciunile Tainei Maslului subliniază că pocăința este premisa vindecării celui aflat în neputință.

11. Ungerea cu untdelemn sfințit prin rugăciune și invocare se face prin intermediul preoției sacramentale, adică a preoților care slujesc Sfânta Taină. Așadar, Dumnezeu, care tămăduiește în cadrul Tainei pe cel bolnav, face acest lucru prin intermediul preoților slujitori ai Tainei. Preoția sfințitoare apare așadar ca un factor esențial în cadrul desfășurării slujbei Tainei și în împărtășirea prin forma văzută a ungerii cu untdelemn a harului nevăzut al Duhului Sfânt.

12. Un alt aspect al Tainei Sfântului Maslu pe care nu trebuie să-l neglijăm este acela că tămăduirea trupească și sufletească o dăruiește Hristos, „Doctorul sufletelor și a trupurilor noastre”, la mijlocirile preoției sacramentale a Bisericii, dar mai ales prin mijlocirea sfinților, al căror ajutor este cerut chiar la începutul rânduiei Tainei.

13. Aspectele pozitive ale vindecării duhovnicești fac apel la harul primit la Botez. Ungerea bolnavilor, la fel ca Botezul, nu se face numai pentru iertarea păcatelor, ci pentru nașterea din nou, pentru luminare, pentru eliberarea din robie, pentru înfiere. Untdelemnul pe care îl folosim acum amintește de untdelemnul bucuriei cu care am fost unși înainte de botez, cât și Mirungerea pe care am primit-o imediat ce am ieșit din cristelniță. Acum, când ne întâlnim cu posibilitatea morții, ne rugăm să dobândim odihnă veșnică, și să primim plata înaltei noastre chemări. Păcatul, boala și moartea sunt biruite prin lucrarea lui Hristos și a Duhului Sfânt.

14. Sănătatea omului nu este altceva decât refacerea deplină a comuniunii cu Dumnezeu și cu ceilalți. Întreaga misiune a Bisericii, de la nașterea noastră până la moarte și dincolo de aceasta, este aceea de a ne aduce adevărata

vindecare - împăcarea dintre Dumnezeu și omenire, adevărata viață în Împărăție. Ungerea bolnavilor săvârșită în Biserică și de către Biserică țintește tocmai reintegrarea bolnavului în Biserică. Fie este adus bolnavul la Biserică, fie Biserica merge acolo unde este bolnavul. Biserica, în calitatea ei de comunitate, stă alături de bolnav, atunci când se afla în suferință, reintegrându-l în trupul lui Hristos. Hristos și Biserica stau alături de bolnav în acest moment critic al vieții sale. Acesta dimensiune eclezială a slujbei este esențială, după cum este ea prezentată în Epistola Sfântului Apostol Iacov: întreaga Biserică trebuie să se adune în jurul membrilor săi aflați în suferință. Întreaga Biserică ar trebui să fie implicată în aceasta rânduială de vindecare a unui om, așa cum întreaga Biserică este afectată de păcatul unuia dintre membrii săi. Întregul trup suferă atunci când unul din mădularele sale se îmbolnăvește sau păcătuiește. Tocmai această dimensiune comunitară lipsește din viața parohiilor noastre. Este unul din simptomele crizei care afectează societatea noastră modernă și parohia modernă. Iar lucrul acesta se vede din aceea că de foarte multe ori rămânem simpli indivizi care vin la Biserică să-și satisfacă doar propriile nevoi, având prea puține contacte cu aproapele nostru, cu cel de lângă noi.

TIMPUL PREDICII SAU CÂND ȘI CÂT PREDICĂM

Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu

Abstract

The homiletic theory talks about when the priest is obliged to preach and how long a sermon lasts. The current homiletic practice, in the Romanian Orthodox Church (and not only), presents some specificities. Addressing this topic here is motivated by the desire to bring certain clarifications. Also, it is necessary to approach the topic related to the time for the presentation of the sermon, from the perspective of the appetite of the younger generations towards social networks. In these virtual environments, short videos in scrolling reels impact the attention span of the followers. Therefore, how will we construct, how will we present our sermon? Will the faithful still be able to listen to 30' sermons?

Keywords

Sermon, time of preaching, psychological time.

Introducere

Între slujirile preoției, alături de săvârșirea cultului și pastorația credincioșilor spre/pe calea mântuirii se regăsește și propovăduirea cuvântului, îmbrăcată în haina predicii (omiliei), a catehezei sau a meditației.

Teoria omiletică abordează strategia după care se construiește și se prezintă în fața credincioșilor cuvântul de învățătură. Astfel, în cadrul disciplinei studenții sunt îndrumați să răspundă la câteva întrebări referitoare la predică: cine, unde, cum, când, cât, ce, de ce predicăm.

Prin urmare, între chestiunile abordate se regăsește și problematica timpului alocat predicii, anume: *când este dator preotul să predice* și legat de aceasta și *cât timp durează rostirea unei predici*.

Tratarea acestui subiect aici este motivată de dorința de a aduce anumite clarificări în raport practicile observate activitatea predicatorială din Biserica noastră. În parte, unele recomandări și opinii au fost deja creionate în unele cercetări, despre care vom face vorbire într-un capitol aparte din acest studiu.

La aceasta se adaugă și faptul că generațiile tinere, care reprezintă viitorii credincioși ai Bisericii, sunt astăzi formați, prin rețelele de socializare în care petrec destul de mult timp, după un alt ritm de receptare a mesajelor. Ne referim aici la reel-urile¹ care sunt cele mai populare postări urmărite din aceste rețele. Formatul acestora, unul redus ca timp de expunere, asociat cu scroll-area (parcurearea) lor, într-o suită aproape nesfârșită, care îți acaparează toată atenția, determină, în opinia noastră, o slăbire a capacității de atenție. Unele studii de specialitate realizate de cercetători în neuroștiințe susțin această constatare (a se vedea mai jos). Prin urmare, se impune o tratare a subiectului timpului pentru prezentarea predicii și din această perspectivă. Altfel spus, vor mai fi capabili viitorii credincioși să asculte predici de 30 de minute?

1. Timpul pentru predică din perspectiva cercetărilor în domeniu

Toate abordările din teoria omiletică fac trimitere la tradiția biblică, canonică și patristică și liturgică a Bisericii. Din aceste izvoare se pot identifica ușor câteva puncte importante privitoare la *timpul* predicării.

În primul rând e amintită moștenirea apostolică. Ascultători și împlinitori ai poruncii date lor de Însuși Fiul lui Dumnezeu Întrupat, Domnul și Mântuitorul lumii, Iisus Hristos, sfinții Apostoli au binevestit cuvântul sfânt călăuzitor spre îndumnezeire. Astfel, Sfântul Apostol Pavel, în a doua epistolă trimisă ucenicului său, episcopul Timotei, indică măsura după care acesta trebuie să se ostenească în lucrarea sa: „Propovăduiește... cu timp și fără timp!” (II Timotei 4, 2)². Ei înșiși, Apostolii Domnului au dat mărturie despre acest ritm, după cum atestă și Luca în cea de-a doua sa scriere către

¹ „Reel-urile de pe Facebook sunt un format video cu muzică, elemente audio, efecte AR și alte opțiuni”, <https://www.facebook.com/help/386221115984344>.

² Aceste cuvinte apostolice îndrumă tot clerul, din toate timpurile și locurile să fie neobosit în a răspândi mesajul evanghelic, indiferent de circumstanțe. Este important ca predicatorii să fie pregătiți să aducă lumină și claritate în orice moment, adică permanent.

Teofil. Aici aflăm despre practica Bisericii primare de a se citi și predica în cadrul cultului (Faptele Apostolilor 2, 42) „stăruiau în învățătura apostolilor și în împărtășire, în frângerea pâinii și în rugăciuni”.

Mai târziu, sinoadele ecumenice stabilesc clar datoria clericilor de a predica: „întâistătătorii Bisericilor să învețe în fiecare zi, și cu deosebire în duminici”³. Prima parte a acestui canon se referă la zilele dedicate predicii, în special duminica, însă a predica zilnic trebuie înțeles și prin prisma faptului că preotul învață pe credincioși zilnic, fie prin cuvânt, fie prin exemplul său⁴. Totuși, nu este exclus a predica chiar și zilnic, dacă luăm ca exemplu pe Sf. Vasile cel Mare, Sf. Ioan Gură de Aur sau alți Sfinți Părinți care predicau uneori și de două ori pe zi. În aceeași logică se înscrie și mărturia Sfântul Iustin: „Se citesc memoriile apostolilor sau scrierile profeților, câtă vreme îngăduie timpul. Apoi, după ce cititorul încetează, întâistătătorul ține un cuvânt prin care sfătuiește și îndeamnă la imitarea acestor frumoase învățături”⁵.

a. Când se predică?

Din toate mărturiile arătate mai sus se desprinde un aspect capital în legătură cu propovăduirea bisericească. Acesta se referă la integrarea liturgică a predicii. Toate mărturiile biblice, patristice și canonice amintite contextualizează transmiterea cuvântului de învățătură cu Sfânta Liturghie. De aici se poate generaliza la întreg cultul Bisericii. Astfel, un prim aspect care se desprinde de aici privește identificarea predicii ca un act liturgic⁶. Raportul

³ Canonul 19, VI ecumenic. Cele mai multe canoane referitoare la activitatea învățătoarească indică: modul de a predica, conținutul predicii, la locul sau timpul predicării. Vezi la Pr. Prof. dr. V. GORDON (coord.), *Omiletica*, Basilica, 2015, p. 61.

⁴ Ioan D. POPA, „Norme canonice privitoare la dreptul și datoria preotului de a predica”, în: *Glasul Bisericii*, XXXI (1972), 3-4, p. 331.

⁵ SF. IUSTIN MARTIRUL ȘI FILOSOFUL, *Apologia întâi în favoarea creștinilor*, 67, în col. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 2, trad. Pr. T. Bodogae, Pr. O. Căciulă, Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, p. 71.

⁶ Pr. Prof. dr. V. GORDON (coord.), *Omiletica*, Basilica, 2015, p. 19. Un subcapitol întreg din acest tratat este destinat explicării caracterului liturgic al predicii (p. 342 și urm.). Mai multe studii și cercetări din teologia românească aprofundează ideea: Pr. dr. Victor N. POPESCU, *Predica în cultul creștin*, București, 1944, 78 p (extras din BOR 4-6/1944, pp. 224-262); Pr. prof. dr. Ene BRANIȘTE, „Cultul divin ca mijloc de propovăduire a dreptei credințe, a dragostei, a păcii și a buneii înțelegeri între oameni”, *ST.* 9-10/1953, pp. 626-643; Pr. prof. dr. E. BRANIȘTE, *Originea, instituirea și dezvoltarea cultului creștin*, *S.T.* 3-4/1963, pp. 131-140; Pr. prof. dr. Nicolae NECULA, „Cultul divin ca mijloc de apărare a dreptei credințe”, *G.B.* 9-12/1976, pp. 901-906; Pr. dr. Gh. DRĂGULIN, „Propovăduirea cuvântului și cultul în Biserica Ortodoxă Română”, *S.T.* 3-4/1975, pp. 242-248; Pr. drd. Nicolae DURA, „Cultul Bi-

dintre cuvântarea bisericească și sfintele slujbe este văzut ca fiind într-o condiționare reciprocă. Aserțiunea este explicată prin aceea că:

„predica fără Taine se poate transforma într-o simplă pledoarie teoretică, o frazeologie sterilă, fără putere și finalitate, care poate da unele răspunsuri de moment, dar nu poate încălzi inimile și nici îndupleca voințele spre faptele necesare mântuirii; iar Tainele fără cuvânt lasă loc riscului deprecierii, până la receptarea lor ca manifestări magice, ritual sec ce poate duce la rutină și formalism”⁷.

Părintele Alexander Schmemmann afirmă și el faptul că:

„Numai în adunarea din Biserică (în cadrul slujbei ecclesiei nn.) poate fi înțeles sensul cel viu, iar nu cel abstract afirmat de ortodoxia clasică, întrucât numai Bisericii îi este încredințată păstrarea Scripturii și interpretarea ei (în și prin predică nn.)”⁸.

În lucrarea sa *Propovăduirea și Sfintele Taine*, părintele Nicolae Dura are un subcapitol în care arată faptul că omilia sau predica, ca parte a liturghiei, unește ca un inel cele două părți ale acestui oficiu sacramental, liturghia catehumenilor și cea a credincioșilor, întrucât prin ea, se explică lecturile biblice citite în auzul adunării liturgice, pe de o parte, dar ea se constituie și ca o pregătire a credincioșilor pentru cea de-a doua parte, liturghia euharistică⁹.

Reputatul liturgist Juan Mateos, în lucrarea sa *Celebrarea Cuvântului în Liturghia bizantină*, nu indică prezența în manuscrisele liturgice a specificației de rostire a omiliei. Afirmă totuși că „omilia, destinată catehumenilor, urma după Evanghelie”¹⁰, aducând ca notă justificativă o trimitere la Sfântul Ioan Hrisostom, din scrierea sa *Adv. Iudaeos* 3, 6 (PG 48).

Într-o altă cercetare, părintele Laurean Mircea face următoare precizare: „în momentul în care preotul iese la cuvânt - fie după lecturile biblice, fie la

sericii ortodoxe și propovăduirea învățaturii creștine”, *M.A.* 9-10/1985, pp. 592-605; Pr. drd. Vasile GORDON, „Predica - parte integrantă a cultului divin”, *G.B.* 3-4/1992, pp. 42-46.

⁷ Pr. Prof. dr. V. GORDON (coord.), *Omiletica...*, p. 347.

⁸ Alexandre SCHMEMMANN, *Euharistia, taina împărăției*, Anastasia, 1993, p. 83.

⁹ Pr. dr. Nicolae DURA, *Propovăduirea și sfintele Taine*, EIBMBOR, București 1998, p. 210.

¹⁰ Juan MATEOS, *Celebrarea Cuvântului în Liturghia bizantină*, Renașterea, Cluj-Napoca, 2014, p. 215.

finalul sfintei Liturghii - e bine să fie conștient că ideile ... sale vor fi evaluate în mintea fiecărui ascultător fin Biserica ..."11.

Amintind de prescripțiile canonice privitoare la predică, părintele profesor Ilie Ivan, în al său manual *Omiletica Ortodoxă*, arată că aceste canoane „precizează ca predica să se țină după Evanghelie”12.

Jean-Claude Larchet, în cartea sa *Viața liturgică* amintește de momentul rostirii predicii:

„În mod obișnuit, predica este rostită după citirea Evangheliei. Situarea ei în continuarea lecturii evanghelice este cea mai logică, deoarece, în general (și așa se întâmplă și în primele veacuri creștine), predica era un comentariu la Epistola sau la Evanghelia zilei. Cu toate acestea, predica poate fi situată și la sfârșitul Liturghiei. În anumite parohii, ea este rostită în timpul împărțirii clerului, însă acest lucru are neajunsul de a-i tulbura pe credincioși din pregătirea lor pentru împărțire”13.

În manualul de Omiletică pentru seminariile teologice, reputatul profesor Nicolae Petrescu arată că „Omilia... de regulă, trebui să se facă la Sfânta Liturghie, îndată după citirea Sfintei Evanghelii”14.

În lucrarea *Predică și predicator*, părintele Ioan Zbârce alocă două pagini tratării subiectului nostru afirmând faptul că, potrivit mărturiilor biblice, canonice și patristice:

„duminicile și sărbătorile sunt acele zile în care, după menirea și natura lor, se cere de la organele Bisericii vestirea cuvântului dumnezeiesc ca o datorie, însă în afară de aceste zile sunt și alte ocazii în viața bisericească a credincioșilor, la care vestirea cuvântului dumnezeiesc adeseori se cere de împrejurări ca, necesară spre atingerea scopurilor predicii. Aceste ocazii sunt la slujbele bisericești precum botezul, cununia, înmormântarea și altele. La aceste slujbe se cere predica, spre a arăta partici-

¹¹ Diac. Laurean MIRCEA, *Arta predicării. Exigențe pentru mileniul al III-lea*, Doxologia, Iași, 2015, p. 14.

¹² Pr. dr. Ilie IVAN, *Omiletica Ortodoxă. Reperre teoretice, metodice și practice*, Editura Universității din Pitești, 2009, p. 38.

¹³ Jean-Claude LARCHET, *Viața liturgică*, traducere Felicia Dumas, Doxologia, 2017, p. 366.

¹⁴ Pr. Nicolae PETRESCU, *Omiletica. Manual pentru seminariile teologice*, București, 1977, p. 113.

panților însemnătatea slujbelor și pentru a-i pregăti a trăi și a sfârși creștinește. Sunt apoi și alte evenimente din viața cea de toate zilele a comunei sau a membrilor ei, a comunității creștine, care adeseori pretind imperios tinerea de predici la fiecare act liturgic. S-ar cuveni să se predice în fiecare zi, dar dacă nu se predică în fiecare zi, măcar duminica și în sărbători și ori de câte ori împrejurările o cer. La botezuri, cununii, înmormântări și în alte ocazii însemnate din viața credincioșilor. Predicile se vor tine la timpul potrivit și la locul potrivit. La Sfânta Liturghie se poate predica fie după citirea Evangheliei, fie la priceasnă, fie la sfârșitul Sfintei Liturghii”¹⁵.

Preotul Florin Botezan alocă un studiu întreg problematicii noastre¹⁶. În acesta, sfinția sa documentează faptul că în Biserica primară și în perioada patristică predica era rostită imediat după lecturile din Sfânta Scriptură. Mai departe, ca și în mărturiile citate anterior, autorul prezintă și practica actuală:

„În decursul timpului predica a fost mutată la priceasnă, după împărtășirea preotului, sau chiar la sfârșitul Liturghiei. Această mutare s-a făcut pe fondul scăderii evlaviei și a râvnei credincioșilor, din motive care nu numai că nu țin de logica internă a Sfintei Liturghii ci uneori chiar o contrazic. Se încerca astfel reținerea cât mai mult la slujbă a credincioșilor, știut fiind faptul că, încă din vremea Sfântului Ioan Gură de Aur, unii dintre aceștia plecau după ascultarea predicii. Pe de altă parte se căuta a-i ajuta pe cei care ajungeau mai târziu la slujbă să nu piardă predica”.

Dar abordările cercetătorilor nu se limitează doar la cadrul Sfintei Liturghii. Descoperim în unele lucrări referințe și la celelalte ocazii. Vorbim aici de pareneze.

În studiul realizat (ca teză de doctorat) de părintele Vasile Gordon, legat de genul predicatorial al parenezei, sunt amintite momentele când se rostește cuvântarea bisericească cu diversele ocazii din viața Bisericii și a fiecărui credincios.

¹⁵ Pr. Ioan ZBĂRCE, *Predică și predicator*, Editura Buna Vestire, Beiu, 2015, pp. 180-181.

¹⁶ vezi: <https://www.dervent.ro/rugaciuni/predica>.

În legătură cu Taina Botezului, autorul motivează rostirea unui cuvânt „pentru a conștientiza pe cei prezenți de importanța actului săvârșit”. Identificăm timpul rostirii din recomandarea: „în cazul în care pruncul nou-botezat este agitat și plânge, se recomandă încheierea ceremonialului doar cu urările tradiționale”. Astfel, timpul indicat este sfârșitul slujbei¹⁷.

Mergând mai departe, referitor la Taina Cununii, părintele Gordon face trimitere la recomandarea pr. Ene Braniște care menționa în Liturgica specială: „după rostirea rugăciunilor finale de binecuvântare sau înainte de otpust, preotul poate ține o cuvântare”¹⁸. Mai încolo, se face referire la indicația tipiconală a Molitfelnicului românesc care fac precizarea rostirii unei scurte povățuiri aflate către sfârșitul slujbei, în cazul în care nu se predică¹⁹.

Din cele enunțate până aici deducem faptul că predica se rostește în primul rând în legătură cu slujba bisericească.

Dacă vorbim despre Sfânta Liturghie, atunci se poate observa că timpul rostirii sale este în legătură directă cu citirea textelor biblice rânduite pentru ziua respectivă. Logica acestei așezări privește, pe de o parte un curs firesc al lucrurilor, în care explicarea urmează direct lecturii, evidențiindu-se lucrarea Duhului Sfânt care face ca textul *vechi* (niciodată învechit!, căci *cuvântul Meu rămâne în veac*) să-și mențină *prospețimea*, fiind actualizat pentru fiecare ev și loc în care el este citit. Pe de altă parte, acest moment, este identificat de autori ca un fel de liant pregătitor pentru sfințirea darurilor și împărtășirea credincioșilor.

Dacă ne referim la alte servicii liturgice, autorii consultați indică rostirea predicii finalul oficiului sacramental, fie înainte de otpustul slujbei, fie după aceasta, dar înainte de concedierea credincioșilor.

b. Cât timp ține o predică?

O a doua problematică legată de timpul predicii se referă la durata sau lungimea acesteia. Abordarea acestui subiect ține de limitele capacității de atenție a auditoriului. Încă din modelul predicatorial hristic²⁰ și apostolic se

¹⁷ Pr. Lect. dr. V. GORDON, *Predica ocazională (Pareneza). Considerații teoretice și practice*, EIBMBOR, București, 2001, p. 65.

¹⁸ Pr. Lect. dr. V. GORDON, *Predica ocazională (Pareneza)...*, p. 72.

¹⁹ Pr. Lect. dr. V. GORDON, *Predica ocazională (Pareneza)...*, p. 73.

²⁰ „Forma predicii Mântuitorului a fost variată și a avut în vedere caracterul și limitele ascultătorilor, adaptându-se tot timpul puterii lor de receptare”, vezi la Pr. Prof. dr. V. GORDON (coord.), *Omiletica...*, p. 105.

poate observa o drămuire a timpului alocat cuvântării, în raport cu starea de receptare a adresanților. Încă și recomandările canonice și patristice amintesc de aceasta.

Teoria omiletică vorbește acum despre așa numitul *timp psihologic*²¹ care se cere a fi respectat. Acest fapt presupune o acțiune de adaptare a prediciei la ascultători, ceea ce înseamnă „orientarea dreaptă vizavi de locul, auditoriul și *timpul* liturgic în funcție de care (preotul nn.) își va rosti cuvântarea”²².

Teoreticienii în omiletică vorbesc despre o anumită durată de timp pe care se recomandă a o avea în vedere cel care cuvântează.

Ca principiu după care să ne ghidăm în raportarea la durata unei cuvântări bisericești, socotim pertinentă aprecierea următoare:

„O predică nu e în sine, nici lungă, nici scurtă - dar poate fi întotdeauna suportabilă sau insuportabilă - adică interesantă și deci pasionantă, sau monotona și plictisitoare și deci imposibil de urmărit cu simpatie și încordare de către auditoriu”²³.

I. M. Fountoulis afirmă în tratatul său de omiletică că timpul pentru predicile ocazionale (pareneze) să nu se depășească 5 minute²⁴.

Dezvoltând această idee, părintele Gordon afirmă:

„la botez și cununie o pareneză de 5 minute va fi foarte bine primită, dar pentru un necrolog se poate depăși acest barem, cu atâtea minute câte vor fi necesare pentru atingerea scopului necrologului, fără a se exagera. În cadrul Sfintelor Liturghii mai mult. Practic, timpul psihologic va fi “măsurat” direct proporțional cu interesul ascultătorilor, spre a nu le pune răbdarea la încercare, dar nici a-i lăsa nelămurii, dacă-i simți că te ascultă cu plăcere. Uneori se pot plictisi numai după cinci minute, alteori, dacă știi să-i captivezi, le poți vorbi și o jumătate de oră sau chiar mai mult”²⁵.

²¹ Pr. Prof. dr. V. GORDON (coord.), *Omiletica...*, p. 27.

²² Pr. Prof. dr. V. GORDON (coord.), *Omiletica...*, p. 357.

²³ Pr. Grigore CRISTESCU, *Predică și cateheză*, Sibiu, 1929, p. 92.

²⁴ I. M. FOUNTOULIS, *Omiletiki*, Tessaloniki, 1985, p. 137.

²⁵ Pr. Vasile GORDON, *Introducere în Omiletică...*, p. 165. „Oricât de încărcat ar fi programul preotului, 3-5 minute pot fi rezervate oricând unui cuvânt parenetic” Pr. Prof. dr. V. GORDON (coord.), *Omiletica...*, p. 400.

Din această apreciere, deducem faptul că necrologul va fi situat ca întindere undeva între 10 și 15 minute, iar pentru predica de la Liturghie un interval situat între 15 și 20 de minute²⁶.

Recomandări pentru anumite cazuri speciale, arată că trebuie respectat un timp psihologic, motivat de contextul în care se rostește cuvântarea:

„La anumite sărbători mari, cum sunt de pildă Tăierea împrejur, Botezul Domnului, Rusaliile etc., cu un serviciu religios mai bogat decât de obicei, timpul nu îngăduie desfășurarea unei predici sau omilii mai dezvoltate, întrucât s-ar solicita excesiv răbdarea credincioșilor. Chiar și la hramul Bisericii, când slujba este mai lungă decât de obicei, credincioșii sunt mai puțin dispuși să asculte o predică prea bogată. În asemenea situații, o pareneză simplă este mult mai binevenită”²⁷.

2. Implicații și perspective în practica predicatorială actuală

În practica actuală, încetățenită deja de mai mult timp (peste un secol), cel puțin în zona noastră, predica de la Sfânta Liturghie a fost mutată, încât rostirea ei are loc către sfârșitul Liturghiei, după cântarea pricesnei, înainte de împărtășirea credincioșilor.

Despre această stare de fapt dau mărturie și unele referințe bibliografice amintite mai sus. Mare parte din acestea fac doar o simplă mențiune despre diferitele momente când se poate rosti predica de la Liturghie.

Notă aparte face studiul părintelui Florin Botezan, despre care am amintit mai sus. Pentru sfinția sa mutarea rostirii predicii în alt moment decât cel situat în imediata apropiere a lecturării textului evanghelic reprezintă o schimbare nesănătoasă, deoarece „contrazice logica internă a Sfintei Liturghii”, având ca motivație „scăderea evlaviei”, iar trimiterea acesteia după încheierea slujbei „nu mai este un act sacramental”. Toate aceste mutații duc la efecte negative:

„micșorarea interesului credincioșilor pentru comentarea pericopelor biblice, ignoranța în privința Scripturii, încurajarea par-

²⁶ „Pentru predicatorul începător se recomandă redactarea completă a predicii și încercarea de a o memoriza integral. Textul predicii nu trebuie să fie prea lung, ca să poată fi ușor asimilat (cât să se încadreze în aproximativ 12-15 min)”, la Pr. Prof. dr. V. GORDON (coord.), *Omiletica...*, p. 500.

²⁷ Pr. Prof. dr. V. GORDON (coord.), *Omiletica...*, p. 399.

ticipării numai la o parte din slujbă, scăderea zelului pentru predică la liturghisitori, înlocuirea omiliei cu predici tematice care, în multe cazuri, nu au legătură cu citirile biblice etc.”²⁸

În parte măcar, constatările propuse mai sus le considerăm și noi ca fiind pertinente.

În raport cu aceste luări de poziție, arătăm următoarele. Caracterul inițial al locului predicii, susținută imediat după lectura textelor biblice, demonstrează o dimensiune catehetică vizată de Biserica primelor veacuri, deoarece era adresat întregii adunări liturgice, unde erau prezenți atât cei botezați, cât și catehumenii. Odată cu creșterea numărului creștinilor și a dispariției instituției catehumenatului, însăși conținutul și tipul predicilor s-a transformat.

Justificarea mutării predicii după priceasnă este pusă de unii pe seama faptului că la momentul respectiv sunt mai mulți credincioși în biserică. Astfel, este avută în vedere aici o motivație pastorală. Pe de altă parte, această situație impune predicatorului o nouă abordare practică ce face ca la începutul predicii să repete (integral sau parțial, funcție de întinderea acestuia) textul citit la vreme, dar neauzit de toți cei prezenți acum în lăcașul de cult.

În cazul parenelor, marea lor majoritate a cuvântărilor sunt susținute la finalul săvârșirii actului de cult, fie că vorbim de Taina Botezului, fie de Cununie. Necrologul este rostit către finalul slujbei, înainte de înhumare, când se rostește și otpustul slujbei. Pareneza la parastas se rostește după otpust, înainte de „Veșnica pomenire”.

Cât privește timpul alocat predicii, practica observabilă în viața Bisericii, acesta este legat firesc de momentul în care se rostește acest cuvânt, cât și de personalitatea predicatorului. Ca timp, majoritatea predicilor audiate sau rostite de noi, acestea au fost configurate sub intervalul cuprins între 15 și 30 de minute.

Concluzii

Vom răspunde pe scurt la întrebarea cât de des și cât de mult ar trebui să predicăm. În primul rând, este important să înțelegem că predica este o componentă esențială a cultului divin și a vieții spirituale a comunității creștine. Predica este menită să educe, să inspire și să întărească credința enoriașilor. Pe lângă duminici și sărbători, predica trebuie să aibă loc și în alte ocazii importante, cum ar fi botezuri, cununii, înmormântări și alte evenimente sem-

²⁸ <https://www.dervent.ro/rugaciuni/predica>.

nificative. De asemenea, predica nu poate lipsi la fiecare act liturgic, după principiul: nici o slujbă fără predică.

Situarea rostirii predicii la un anumit moment al slujbei, fie că vorbim de Sfânta Liturghie sau de orice altă slujbă considerăm că ține de responsabilitatea pastorală a fiecărui preot, care va putea opta pentru cea mai bună variantă.

Durata unei predici poate varia în funcție de contextul și ocazia în care este rostită. În general, predica trebuie să fie suficient de lungă pentru a transmite mesajul esențial, dar și suficient de concisă pentru a menține atenția enoriașilor.

În timpul marilor slujitori ai Bisericii, precum Sf. Vasile cel Mare și Sf. Ioan Gură de Aur, predicile se țineau zilnic și uneori de mai multe ori pe zi. Însă, în zilele noastre, este recomandat ca predicile să fie rostite în principal duminica și în zilele de sărbătoare, dar și la alte ocazii importante, adaptându-se la nevoile comunității religioase.

Așadar, durata unei predici poate varia, dar este esențial ca aceasta să fie rostită la momentul potrivit și să se potrivească contextului liturgic, menținând echilibrul între conținutul educativ și timpul alocat.

Timpul psihologic al predicii depinde de mai mulți factori, inclusiv starea emoțională a audienței, contextul liturgic și durata slujbei. Este esențial ca predicatorul să fie sensibil la starea și nevoile audienței, adaptându-și mesajul în consecință pentru a maximiza impactul spiritual și educativ. Acesta se referă la momentul optim în care mesajul poate fi receptat și asimilat de către enoriași.

Sfântul Ioan Gură de Aur predica în fiecare zi, conform mărturiilor sale. El spunea: „Nu pot lăsa să treacă nici o zi fără să vă hrănesc cu comorile Sfintei Scripturi”

În viața bisericii, există numeroase ocazii în care cuvântul lui Dumnezeu trebuie să fie rostit pentru a oferi îndrumare și consolare. Fie că este vorba despre botezuri, cununii sau înmormântări, fiecare moment semnificativ din viața credincioșilor oferă o oportunitate de a întări credința și de a inspira comunitatea.

Timpul psihologic al predicii este un element crucial; predicatorul trebuie să fie în armonie cu starea emoțională a audienței pentru a maximiza impactul spiritual al mesajului. Este esențial să ne asigurăm că fiecare predică este rostită la momentul potrivit și într-un mod care să rezoneze profund cu cei prezenți, îndreptându-le atenția spre a descoperi, în și prin cuvintele Sfintei Scripturi citite în cadrul sfintelor slujbe, prezența și lucrarea lui Dumnezeu-Tatăl în viața lor, prin Fiul Său, Domnul și Mântuitorul Iisus Hristos, sub călăuzirea harului Sfântului Duh.

RECUNOȘTIȚA CARANSEBEȘENILOR FAȚĂ DE MITROPOLITUL NICOLAE CORNEANU, LA TREI DECENII DE LA REÎNFIINȚAREA EPISCOPIEI CARANSEBEȘULUI. MĂRTURII DIN TRECUT ȘI ACTUALITATE

Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț

Abstract

The commemoration of church figures of primary importance for the past of the Banat Church is a responsibility of contemporaries, especially in a period in which there is a fluidity of memory. The permanence of such persons resides in the edifices they built for society, but especially the spiritual edifices they built in people. Metropolitan Nicolae Corneanu (1923-2014) is a unique personality for Romanian Orthodoxy, if we consider the fact that he was the only hierarch in the History of the Romanian Orthodox Church who pastored the same diocese for 52 years. Having a life configuration that led him as hierarch in the three dioceses of the Metropolis of Banat, this hierarch had the opportunity to navigate difficult historical periods, leaving indelible traces in the local collective memory and beyond. A decade after his departure to the eternal world, the people of Banat from his birthplace, Caransebeș, bring him an offering of honour, especially since this year also marked three decades since the re-establishment of the Diocese of Caransebeș, a fact largely due to this metropolitan.

Keywords

Metropolitan Nicolae Corneanu, service, Metropolis of Banat, dioceses, people, places, deeds, gratitude, controversies, Diocese of Caransebeș, service, founders, care;

Preliminarii

Comemorarea unui deceniu de la plecarea a Domnului a Mitropolitului Nicolae Corneanu al Banatului, ne obligă într-un anume fel să reconstituim memoria sa în toate instituțiile bisericești din cadrul Mitropoliei Banatului, condusă cu responsabilitate de acest vrednic ierarh, mai bine de jumătate de secol. Într-un mod cu totul aparte, activitatea sa îndelungată s-a identificat fără nicio rezervă cu cele trei județe care constituie astăzi Mitropolia Banatului și chiar cu zonele Banatului istoric, rămas în mod nedrept în afara granițelor țării, respectiv Banatul Sârbesc și Banatul Unguresc. Ar fi suficient pentru o argumentare succintă să afirmăm că Nicolae Corneanu s-a născut în Caransebeș (21 noiembrie 1923), a păstorit ca episcop la Arad (22 ianuarie 1961- 4 martie 1962) și ca Arhiepiscop al Timișoarei și Caransebeșului (1962-1994) și Mitropolit al Banatului (1962 – 2014).

Putem adăuga faptul că în calitate de chiriarh a păstorit toate cele trei eparhii, respectiv la Arad, cum am amintit mai sus în activitatea arhierască de debut, la Timișoara ca arhiepiscop, iar la Caransebeș, între 1962 în calitate arhiepiscop al Timișoarei și Caransebeșului. Mai mult, după înființarea episcopiei Caransebeșului (1994) a devenit prim ierarh organizator al noii eparhii reînființate și în două rânduri episcop locțiitor, mai precis după plecarea la Domnul a episcopului Emilian Birdaș (5 aprilie 1996 – 12 august 1996), respectiv după alegerea episcopului Laurențiu Streza în demnitatea de Mitropolit al Ardealului (noiembrie 2005) până la instalarea actualului ierarh, Preasfințitul Părinte Episcop Lucian (26 februarie 2006). Acestea sunt numai câteva argumente sumare pentru a evidenția anvergura pastorală a mitropolitului Nicolae, fără a ne opri la dimensiunea valorică intelectuală, socială, diplomatică sau de reprezentarea Bisericii Ortodoxe Române la cele mai importante foruri ecleziale internaționale. Viața îndelungată l-a purtat în trei mari perioade istorice, pe care le-a încorporat în experiența sa academică și sacerdotală. Format intelectual în perioada interbelică, și-a valorificat cunoștințele și expertiza în folosul Bisericii Ortodoxe Române în cea mai grea

perioadă, și anume în regimul comunist, vreme de 28 de ani. Asumând pe deplin compromisiunile pe care le-a făcut cu regimul comunist în interesul comunității ortodoxe bănățene, a traversat cu forțe noi perioada post decembrie 1989, conducând Biserica bănățeană printr-o perioadă de tranziție și reaşezare a rosturilor ei în noul regim democratic. Controversat de unii, însă apreciat de cei mai mulți, mitropolitul Nicolae Corneanu a fost inițiator de instituții, eparhii, a protejat cât i-a fost în putință pe clericii merituoși, și-a asumat statutul de ierarh exigent față de preoți și foarte îngăduitor cu credincioșii. Alura chipului său a fost mereu asociată cu aceea a unui distins intelectual cu accente mistice, deși el însuși a mărturisit că nu a avut veleitățile unui mistic¹. Pe lângă aceste aparențe stridente și de neuitat, a avut de prinderea de a forma oameni, într-un mod cu totul aparte, cu o grijă părintească atipică, alternând între practica unui părinte iubitor și cea a dascălului exigent și intransigent. Creionarea personalității mitropolitului Nicolae Corneanu este un demers provocator, iar cine își va asuma editarea unei monografii, cu siguranță că prin mult efort va reuși să restituie viața densă și diversă a acestui ierarh, cărturar și dascăl, devenit un fel de emblemă a vieții creștine bănățene.

În succintul nostru demers de cercetare, ne vom strădui să asociem un eveniment comemorativ, legat de un deceniu de la plecarea mitropolitului Nicolae Corneanu la Domnul în anul 2014 și unul aniversar, legat de cele trei decenii de la reînființarea Episcopiei Caransebeșului în anul 1994. Deloc întâmplător, ambele momente au în centru un om modest, care a înțeles că mai presus de puterea vremelnică a unui lider, mai important și relevant pentru posteritate este consolidarea instituțiilor și întărirea lor, într-o societate românească post-modernă, care conform realităților sociologice nu a reușit să înțeleagă această paradigmă, și anume, instituția puternică și trainică oferă perspectivă și sens oamenilor care o slujesc și nu invers. Mărturia noastră se leagă în mod exclusiv de contribuția mitropolitului Nicolae, nu numai la reînființarea eparhiei Caransebeșului, dar mai ales la grija pe care i-a purtat-o în fiecare moment de cumpănă în cei treizeci de ani de la reluarea tradiției episcopale în Banatul de Munte, frântă abuziv de regimul comunist în februarie 1949.

¹ Nicolae CORNEANU, *Pe baricadele presei bisericești*, ediția a II-a, Editura Învierea, Timișoara, 2000, 398 p.

Reînființarea Episcopiei Caransebeșului și grija Mitropolitului Nicolae Corneanu pentru consolidarea vieții bisericești din Banatul Montan: consecințe, oameni, locuri și fapte²

Episcopia Caransebeșului, vechi centru bisericesc și de cultură din Banat, și-a împlinit de-a lungul timpului menirea de promotor și susținător a valorilor creștine în comunitate. Fără a fi ocolită de vitregiile vremurilor, trecută prin răstignirea desființării de către regimul comunist, la începutul anilor 1990, prin grija vrednicului de pomenire Mitropolit Nicolae Corneanu al Banatului, originar din Caransebeș, s-au făcut demersurile pentru reînființarea istoricei Episcopii a Caransebeșului, concretizată în anul 1994.³ Vreme de trei decenii eparhia din Banatul Montan a slujit neconținut valorile moral-creștine în comunitate, aducându-și contribuția semnificativ la propășirea spirituală, culturală și filantropică a obștii creștine din județul Caraș-Severin.

Înființată în anul 1865, prin strădania Sfântului și Marelui Mitropolit Andrei Șaguna⁴, Episcopia Caransebeșului a reprezentat unul din plămâni care au respirat aerul naționalismului românesc și al ortodoxiei la mijlocul secolului al XIX, contribuind fundamental în continuare la definirea a ceea ce se numește în istoriografie secolul națiunilor. Având jurisdicția canonică în granița bănățeană a Imperiului Habsburgic și Austro-Ungar, eparhia Caransebeșului a jucat un rol cheie pentru comunitatea românească, fiind o instituție simbol, care a nutrit intelectuali și oameni de stat de primă mână în tânăra Românie post belică. Este suficient să amintim câteva personalități precum episcopii Ioan Popasu⁵, Nicolae Popea⁶, Miron Cristea⁷, Filaret

² Acest subcapitol a apărut într-o formă mai succintă fără adnotări în Casian RUȘEȚ, „Episcopia Caransebeșului – trei decenii de slujire, misiune și lucrare (1994-2024). Succinte reflecții la ceas aniversar”, în *Foaia Diecezană*, serie nouă, an XXX, nr. 7-8 (353-354), iul-aug 2024, pp. 6-11.

³ Pr. Ionel POPESCU, *Reactivarea Episcopiei Caransebeșului – act de dreptate istorică*, în pr. dr. Daniel ALIC (coord.) „Taină și mărturisire: lucrările Simpozionului Internațional – ediția a VIII-a, Caransebeș 27-29 aprilie 2014”, Presa Universitară Clujeană/Editura Episcopiei Caransebeșului, Cluj-Napoca/Caransebeș, 2014, pp. 616-622; *** „Reactivarea Episcopiei Caransebeșului”, în *Altarul Banatului*, serie nouă, anul V (XLIV), nr. 7-9, iulie septembrie 1994, p. 3; Preot N. SEBEȘAN, *Reactivata Episcopie a Caransebeșului și-a dobândit legitimul ierarh*, în „Învierea”, anul V, nr. 15 (105), p. 2; *** „Mitropolia noastră „la puetrea” treia”, în *Învierea*, anul V, nr. 16 (106), pp. 1 și 4.

⁴ Nicolae POPEA, *Arhiepiscopul și mitropolitul Andreiu Baron de Șaguna*, Tiparul tipografiei arhidiecezane, Sibiu, 1879, 387 p.

⁵ Viorel Dorel CHERCIU, *Biserica în modernitate. Episcopia Ortodoxă de Caransebeș (1865-1889). Organizarea canonică după Statutul organic*, Editura Marineasa, Timișoara, 2004, 384 p.

Musta⁸, preoții Andrei Ghidiu⁹, Petru Barbu¹⁰ sau mireni precum Caius Brediceanu¹¹, Cornel Corneanu, Moise Ienciu¹² și mulți alții.

Desființarea Episcopiei, în 5 februarie 1949 și alipirea ei la Arhiepiscopia Timișoarei pe tot parcursul regimului comunist, a constituit o rană permanentă și o văduvire a bănașenilor de pe aceste locuri de prestigiul unui scaun episcopal.¹³ Rânduiala Celui Preaînalt a făcut ca în anul 1962, Arhiepiscop al Timișoarei și Caransebeșului să devină vrednicul de pomenire Mitropolit Nicolae Corneanu. Născut în Caransebeș, instruit și promovât de către personalitățile clericale din interbelic, Înaltpreasfinția Sa a păstrat mereu vie amintirea episcopiei de aici, nu doar prin liantul de generații pe care îl constituia el însuși, ci mai ales prin faptul că în dese rânduri, la cuvântările prilejuite de marile sărbători, când poposea și la Caransebeș, vorbea despre frumoasa eparhie a Caransebeșului.

Revoluția Română de la sfârșitul anului 1989 a deschis noi perspective de afirmare pentru Biserica Ortodoxă Română, ținută într-o stare de funcționare latentă vreme de patru decenii. Începând cu anul 1991, s-au demarat numeroase proceduri de restaurare a străvechilor scaune episcopale desființate, între acestea numărându-se și scaunul episcopal de la Caransebeș. După o consultare cu clericii și credincioșii din județul Caraș-Severin, la sfârșitul anului 1993, Mitropolitul Nicolae începe demersurile locale (13 decembrie 1993) și centrale (11 ianuarie 1994) pentru reînființarea Episcopiei

⁶ Ion PĂRVU, *Biserică și Societate în Episcopia Caransebeșului în perioada păstoririi Episcopului Nicolae Popea (1889-1908)*, Editura Eurostampa, Timișoara 2009, 332 p.

⁷ Daniel ALIC, „Eparhia Caransebeșului în perioada păstoririi episcopului Miron Cristea (1910-1919): Biserică și societate”, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2013, 450 p.

⁸ Casian RUȘET, „Bishop Filaret Musta (1839-1930). A distinguished hierarch from long-ago”, in *Astras Sebesiensis*, nr. 7/2021, pp. 91-101.

⁹ Constantin BRĂTESCU, *Protopresbiterul Andrei Ghidiu (1849-1937) - între Biserică și neam*, Editura Dalami, Caransebeș, 2006, 155 p.

¹⁰ Eghita POP, *Dr. Petru Barbu (1864-1941) – luptător național*, în pr. dr. Daniel ALIC (coord) „Taină și Mărturisire: lucrările Simpozionului Internațional, Caransebeș, 13-14 mai 2013, Editura Episcopiei Caransebeșului/Artpress, Caransebeș/Timișoara, 2014, pp. 536-547.

¹¹ Casian RUȘET, *Dr. Caius Brediceanu – de la lupta pentru integritatea Banatului la statutul de „dușman al poporului”* în „Duh și adevăr. Lucrările Simpozionului Centenarul bănașean. Un secol de administrație românească la fruntariile României 27-29 iulie 2019”, Presa Universitară Clujeană/Partoș, Cluj-Napoca/Timișoara, 2019, pp. 128-139.

¹² Vasile PETRICA, *Teologul și juristul Moise Ienciu (1881-1953): o viață uitată într-o arhivă*, Caransebeș, 2003, 190 p.

¹³ Casian RUȘET, Dorel Viorel CHERCIU, *Episcopul martir Veniamin Nistor: între jertfa administrației bisericești și supliciuul reclusiunii: file de monografie (1886-1963)*, Centrul de Studii Banatice/Editura Episcopiei Caransebeșului, Vârșeț/Caransebeș, 2022, pp. 519-530.

Caransebeșului¹⁴, cu reședința în municipiul Caransebeș și jurisdicția canonică în județul Caraș-Severin, probabil una dintre cele mai frumoase regiuni ale țării.

Odată reactivată, eparhia își căuta primul arhipăstor, care se dorea a fi un ierarh cu experiență organizatorică și dispus pentru a reînnodea firul episcopal de aici. Contextul istoric și social a făcut ca acesta să vină din inima țării, de la Alba Iulia, după ce vreme de 2 ani a slujit ca episcop-vicar la Arad, familiarizându-se astfel cu Banatul. Astfel, tradiția episcopală s-a reluat prin episcopul Emilian Birdaș¹⁵, un ardelean de la Rohia, fost episcop al Alba Iuliei din 1975 până în 1990. Ales de către Colegiul Electoral Bisericesc la 13 iulie 1994, episcopul Emilian Birdaș (1921-1996) a fost instalat la Caransebeș în data de 14 august 1994 printr-un act liturgic care consfințea învierea Episcopiei Caransebeșului. Cu o vastă experiență de ierarh în timpuri foarte grele, organizator al eparhiei Alba Iuliei și ctitor a sute de biserici în Transilvania, cu o vârstă venerabilă, episcopul Emilian Birdaș a asumat deplin marea responsabilitate de restaurator de eparhii, fiind singurul ierarh din secolul al XX-lea care a înregistrat o astfel de performanță bisericească.

Cu puțin timp înainte de instalare, mitropolitul Nicolae Corneanu a împărțit averea de acum a fostei eparhii a Timișoarei și Caransebeșului, criteriul fiind numărul parohiilor fiecărei eparhii. Astfel, întrucât Arhiepiscopia Timișoarei are 239 de parohii, iar Episcopia Caransebeșului 175 parohii, 58 % din întreaga avere rămâne Arhiepiscopiei Timișoarei, iar 42% trece la Episcopia Caransebeșului.¹⁶

Momentul instalării primului episcop al reînființatei eparhii a fost unul demn și solemn pentru moștenirea eclezială a bănățenilor. Întâmpinat cu sfială, dar cu încredere în înțelepciunea dobândită până atunci, episcopul Emilian Birdaș a fost așezat în tronul arhieresc al catedralei episcopale „Sf. Mare Mucenic Gheorghe” din Caransebeș la data de 14 august 1994. Cuvântul rostit de Mitropolitul Nicolae Corneanu a arătat o dată în plus că reacțiunea Episcopiei Caransebeșului rămâne un act de dreptate față de înaintași și față de comunitate. Prea Sfinția Voastră, în încheiere, aș vrea să vă adresez

¹⁴ Arhiva Episcopiei Caransebeșului, (în continuare AEC), Adresa nr. 9482/18 ianuarie 1994, file 1-2, Act sinodal nr. 3831/28 iulie 1994, file 1-2.

¹⁵ Pr. Olivian BOTOI (ed.) *Episcopul Emilian Birdaș. Un vrednic slujitor al bisericii și al neamului*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2016, 372 p.

¹⁶ AEC, Sector Prezidial, Dosar nr. A7/1994, *Adresa Arhiepiscopiei Ortodoxe Române a Timișoarei și Caransebeșului cu nr. 1890-E /10 august 1994*, filele 73-75.

câteva cuvinte, ca unul care cunosc bine aceste locuri, ca unul care, chiar dacă puțin mai de departe, am asistat la desființarea Episcopiei Caransebeșului, ca unul care am luat parte la durerea pe care a încercat-o ultimul episcop ce a plecat de aici în condiții anormale. Mă refer la Prea Sfințitul Veniamin Nistor.¹⁷

Personalitate complexă, exigentă cu el însuși și cu cei din jur, ierarhul a pornit la drum cu multe inițiative, dintre care cea mai reprezentativă a fost proiectul construcției unei catedrale mărețe în Caransebeș, un vis neîmplinit al episcopului Miron Cristea, enunțat în discursul inaugural la instalarea sa de la Caransebeș, în anul 1910. După ce a contractat arhitecți și proiectanți cu experiență din Arad, episcopul Emilian, alături de colaboratori a întocmit un frumos și măreț proiect de catedrală în stilul neobizantin, cu turnuri zvelte și spații generoase. Imediat după împlinirea acestor demersuri, prioritatea eparhiei a devenit identificarea amplasamentului și demararea lucrărilor de construcție a catedralei. Concomitent cu aceste eforturi s-au reluat și tradiționalele preocupări culturale, precum tipărirea revistei eparhiale *Foaia Diecezane* și a anuarului *Calendarul Românului*. Conștient de faptul că se impune prezența ierarhului în eparhie, episcopul Emilian a dinamizat cât i-a fost în putință și activitatea misionară, vizitând și slujind în multe comunități din eparhie. A avut permanent în atenție activitatea Seminarului Teologic și s-a preocupat de mănăstiri, punând piatra de temelie la unele dintre ele, precum mănăstirea Nera, devenită între timp cea mai numeroasă obște monahală din Transilvania și Banat. Membru de onoare al Academiei Române, premiat de aceasta pentru reeditarea Noului Testament de la Bălgrad¹⁸, episcopul Emilian a deschis orizonturile eparhiei spre intelectuali de mare calibrul, fiind permanent conștient de nevoia ca tânăra eparhie să fie recunoscută în mediile culturale respectate. Astfel, a decis înființarea Editurii Episcopiei, îngrijindu-se de tipărirea unor lucrări pe care fie le-a redactat el însuși, sau le-a încredințat unor specialiști în domeniu, cu precădere istorici.

Ostenit de responsabilități și copleșit de neputințele trupului, la data de 5 aprilie 1996, după mai puțin de doi ani de arhipăstorie la Caransebeș, Episcopul Emilian a plecat la Domnul, fiind înmormântat în biserica

¹⁷ AEC, Sector Prezidial, dosar nr. D7/1994, file f.n.

¹⁸ Casian RUȘET, *Colecția muzeală „Episcop Elie Miron Cristea” a Episcopiei Caransebeșului*, Editura Episcopiei Caransebeșului, ediție trilingvă, 2020, p. 80.

„Nașterea Sf. Ioan Botezătorul”, din Caransebeș, necropola episcopilor Caransebeșului.¹⁹

Rămasă fără păstor, eparhia întoarce o altă pagină de istorie pentru Banatul de Munte. Ajuns din nou în măsura de a decide soarta eparhiei, Mitropolitul Nicolae Corneanu își îndreaptă atenția spre o persoană potrivită care ar putea continua un început de slujire promițător. Astfel, propune Sf. Sinod ca preotul profesor de teologie Liviu Streza de la Facultatea de teologie din Sibiu, rămas văduv, să fie ales în demnitatea de chiriarh al Caransebeșului. După ce este ales de către Colegiul Electoral Bisericesc și primește investitura Sfântului Sinod, preotul profesor dr. Liviu Streza se călugărește la mănăstirea Sâmbăta de Sus și primește darul arhieriei la catedrala episcopală din Caransebeș, în ziua de 12 august 1996, când este întronizat ca episcop al Episcopiei Caransebeșului.²⁰ În acest nou context, Episcopia Caransebeșului cunoaște un nou proces de dezvoltare, diversificând activitățile, fără să le lase nefinalizate pe cele începute deja.

Profesor de teologie cu largă recunoaștere în domeniu, noul episcop s-a manifestat dinamic în fruntea eparhiei. Foarte atent la carențele de disciplină din eparhie și cu rigoare pentru exprimarea liturgică a preoților, ierarhul a inaugurat o nouă generație de preoți, în acest răstimp fiind primiți în eparhie, hirotoniți și așezați în parohii mulți clerici tineri și bine pregătiți. Din postura de profesor universitar la Sibiu, episcopul Laurențiu Streza a avut oportunitatea să își selecteze dintre cei mai buni studenți clericiei, pe care îi invita să slujească în Banat. După multe tergiversări și incertitudini, în 27 octombrie 1996 s-a așezat piatra de temelie pentru noua catedrală episcopală, în proximitatea ruinelor medievale din centrul civic al orașului, consfințindu-se astfel în mod cât de poate de concret începutul zidirii noii catedrale, ca simbol al renașterii eparhiei. Începutul lucrărilor și continuarea până la cota de + 8 m a insuflat mult curaj și multă determinare pentru eparhie, instituția afirmându-se astfel și din perspectivă edilitară.

Această etapă de activitate a eparhiei, pe lângă multe încercări inerente ale începutului a înregistrat și multe realizări. Înființarea mai multor așeză-

¹⁹ Pr. prof. Ionel POPESCU, „Funeraliile PS Emilian Birdaș, Episcopul Caransebeșului”, în *Foaia Diecezană*, serie nouă, anul II, nr. 5(15), mai, 1996, pp. 1-2.

²⁰ ****Hirotonia și instalarea Prea Sfințitului Dr. Laurențiu Streza, episcopul Caransebeșului*, în *Foaia Diecezană* serie nouă, anul II, nr. 8 (18), august, 1996, pp. 1-2; AEC, Fond prezidial, Facsimilii „Programul ipopsifierii, hirotoniei și instalării PS Episcop Dr. Laurențiu Streza al Caransebeșului”, dosar nr. _____, filele 29-45.

mintea monahală, inițierea demersurilor pentru reîntregirea patrimoniului mobil și imobil al eparhiei, confiscat de către regimul comunist, a constituit o prioritate administrativă. Organizarea sectoarelor de activitate și începutul păstoririi Banatului Sârbesc au fost grijile unei eparhii aflate în curs de dezvoltare. Prin intermediul elevilor seminariști, dar și prin programele de studii superioare organizate la Caransebeș sub tutela Universității „Eftimie Murgu” din Reșița, s-a determinat o vizibilitate culturală și academică a Bisericii în societate. Deosebit de important a fost acomodarea comunităților din eparhie cu prezența constantă a ierarhului, care a sfințit biserici, a hirotonit clerici, a slujit și vizitat multe parohii și mănăstiri. La 3 noiembrie 2005, după vacantarea scaunului mitropolitan de la Sibiu, prin trecerea la Domnul a Mitropolitului Antonie Plămădeală, Colegiul Electoral Bisericesc l-a ales în funcția rămasă vacantă pe Preasfințitul Părinte Laurențiu Streza, Episcopul Caransebeșului.

Aflată din nou în fața provocării, care anunța un nou început, episcopia Caransebeșului a revenit în atenția și grija restauratorului ei, Mitropolitul Nicolae Corneanu, care se vedea pentru a treia oară în situația de a găsi un bun cârmuitor. Într-un spirit de jertfă autentică, ajuns la vârsta senectuții, renunță la toiagul de sprijin al bătrâneții și propune Colegiului Electoral Bisericesc în postul de Episcop al Caransebeșului pe propriul episcop-vicar, tânăr ierarh din Banat, care deși slujise peste 5 ani în această postură, avea vârsta de puțin peste 35 de ani.

Alegerea de către Colegiul Electoral Bisericesc Preasfințitului Părinte Lucian Lugojanu în data de 8 februarie 2006 la București și întronizarea din data de 26 februarie 2006 la Caransebeș anunțau o activitate ce se dorea rodnică, din partea unui ierarh tânăr.²¹

Proiectele începute de predecesori, dar și provocările la care obliga noua conjunctura a secularizării tot mai agresive, au determinat ca activitatea noului episcop al Caransebeșului să fie extrem de densă. Elanul tinereții, dorința de a cunoaște eparhia și preoții, au avut menirea ca activitatea sa să fie eminentamente pastoral-misionară și edilitară. În scurt timp a vizitat toate comunitățile, întâlnind pe preoți și pe credincioși nu numai în audiențe de lucru, ci la ei acasă. Cunoașterea realității din teren a confirmat anumite lipsuri survenite în perioada în care eparhia a fost desființată. Astfel au fost

²¹ *** „Instalarea Prea Sfințitului Părinte Lucian Mic ca nou ierarh al Episcopiei Caransebeșului, în Foaia Diecezană”, serie nouă, anul XII, nr. 1-2(131-132), ianuarie-februarie, 2006, pp. 3-5.

târnosite altarele bisericilor vechi, care nu primiseră până atunci consacrarea unui arhiepiscop, au fost înființate parohii și așezați preoți tineri, care la rândul lor au lucrat temeinic. Lucrarea lor a făcut ca episcopul să îi viziteze des, la evenimente particulare, dar și la evenimente solemne de resfințire a lucrărilor efectuate de comunitate. Administrația eparhială s-a îmbunătățit prin înființarea de noi sectoare, care au făcut Biserica mai prezentă în societate. S-au înființat și s-au dezvoltat noi ansambluri monahale, cu binecuvântarea și implicarea sa, mai cu seamă că toate acestea veneau din experiența unei viețuiri monahale practicate de ierarh încă din copilărie. Instituirea de programe catehetice și cu tineretul, înființarea și sprijinirea unei organizații de tineret puternice, inaugurarea unor noi activități culturale și științifice în eparhie, dar și dezvoltarea edilitară a Centrului eparhial, prin crearea de noi activități, au oferit perspectivele de dezvoltare pentru o eparhie mică, însă cu o tradiție considerabilă.

Multitudinea de proiecte și de activități a făcut ca Episcopia Caransebeșului să fie una dintre cele mai apreciate instituții de filantropie din județ, devenind partener sau instituție de implementare pentru multe proiecte cu finanțare europeană. Cunoscând dinamica vremurilor și oportunitățile administrative aparținentei la Comunitatea Europeană, părintele episcop Lucian a încurajat implementarea multor proiecte europene, înființând în cadrul aparatului administrativ un sector distinct pentru această lucrare.

De departe însă, împlinirile de suflet, care vorbesc despre activitatea eparhiei în răstimpul de aproape două decenii de păstorire a părintelui episcop Lucian sunt ctitorirea catedralei episcopale și reabilitarea Centrului Eparhial din Caransebeș.²² Edificii simbol pentru eparhie, puse adesea sub semnul incertitudinii, au devenit în scurt timp embleme ale demnității Bisericii în eparhie. Deciziile riscante asumate au confirmat pasiunea ierarhului, a clerului și a credincioșilor față de lucrarea de rectificare a eparhiei. Mutarea Seminarului Teologic într-o nouă locație pentru eficientizarea administrației eparhiale și continuarea lucrărilor la catedrală cu orice risc, în vremuri complicate, au fost decizii ferme și greu de purtat, mai cu seamă că au fost și multe rezerve din partea comunității. Cu toate acestea sfințirea catedralei în anul 2010 și inaugurarea Centrului Eparhial restaurat în anul 2019, au spulberat toate suspiciunile și mai mult decât atât au confirmat validitatea restaurării eparhiei.

²² Casian RUȘEȚ, *Catedrala Episcopală din Caransebeș – mărturia unui vis împlinit*, ediție bilingvă, Editura Episcopiei Caransebeșului, 2020, 228 p.

Anii din urmă au făcut din Episcopia Caransebeșului, mai mult decât o instituție cu adresabilitate publică, mai precis o familie. Toate edificiile materiale au generat un amplu proces de efervescență socială în multe domenii, având ca beneficiari reali oamenii. Asociații de binefacere, centre sociale destinate copiilor, tinerilor și bătrânilor au demonstrat într-un mod firesc vocația Bisericii în societate. Pornind de la valorile moral-creștine, trecute prin expresia liturgică și duhovnicească, toate activitățile eparhiei au căpătat sens în domenii precum cel cultural, social, filantropic și de activități cu tineretul. Toate acestea se desfășoară în mod constant, cu implicări majore din partea multor factori sociali. Prezența discretă a Bisericii în instituții, în centre medicale, sociale și de binefacere, dar și în rândul tinerilor a desființat prejudecățile vremurilor de tristă amintire, și anume că singurul spațiu de manifestare a Bisericii este între zidurile lăcașurilor de cult. Episcopia Caransebeșului nu este numai organizatoare de evenimente și lucrări utile societății, ci și un bun partener social prin toate structurile eparhiale de care dispune. Grija față de patrimoniul cultural, recuperarea valorilor istorice, prezența în mediul virtual, comunicarea deschisă și sprijinul pentru inițiative onorabile, așază astăzi eparhia între instituțiile simbol și statornice ale Banatului.

Mitropolitul Nicolae Corneanu în conștiința caransebeșenilor – mărturii din trecut.

În toate interviurile de prezentare, mitropolitul Nicolae își afirma obârșia în Banatul de Munte, fiind foarte recunoscător pentru moștenirea vocației sale dinspre tatăl Liviu Corneanu²³, simțindu-se transilvănean deopotrivă pe linie maternă: *Sunt născut la 21 noiembrie 1923 în Caransebeș, județul Caraș-Severin, dintr-o familie veche preoțească, tatăl – Liviu, mama Elena (născută Oprea) și fratele Octavian, cu doi ani mai mare, ulterior medic la Cluj. Unchiul meu, Cornel Corneanu i-a fost secretar episcopului Miron Cris-tea în perioada înfăptuirii Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918.*²⁴ De altfel,

²³ „Tatăl meu, Liviu Corneanu, era preot la parohia din Caransebeș. Odată cu consolidarea regimului comunist, au fost desființate mai multe episcopii, în special cele care aveau un trecut istoric mai îndelungat, și în această categorie intra și Caransebeșul. Ca urmare a acelei hotărâri, Episcopia Caransebeșului s-a contopit cu Episcopia din Timișoara. Nu este, cred, greu de închipuit ce fel de copilărie am avut, crescând într-o parohie. Nimic deosebit, nimic aparte față de ceilalți copii. În schimb, tata, probabil, mi-a transmis o anumită înclinație în direcția aceasta, cu toate că el a murit când eu aveam doar 9 ani. De fapt, în familia tatălui meu au mai fost preoți. Bunicul, un frate al tatei... Acesta din urmă a fost cleric și profesor de teologie.” <http://nicolaecorneanu.ro/>, accesat la 21 noiembrie 2021.

²⁴ George DINU, *Toamna Mitropolitului Nicolae*, Mirton, Timișoara, 2002, p. 17.

admirația pentru Cornel Corneanu a fost o constantă în aprecierile mitropolitului, mai cu seamă că acesta, s-a străduit să își sprijine nepotul pe cât i-a fost cu putință.²⁵ Deși orașul Caransebeș s-a dovedit a fi o urbe mică pentru anvergura lui Nicolae Corneanu, în multe circumstanțe s-a întors mereu cu recunoștință spre Betleemul său, fiind, așa cum mai sus s-a arătat, implicat cu sensibilitate în viața comunității.

Pe lângă aplecarea permanentă spre nevoile spirituale ale caransebeșenilor, mitropolitul Nicolae Corneanu a alocat o atenție consistentă și permanentă pentru școala teologică din Caransebeș.²⁶ Deși nu a absolvit Academia Teologică din Caransebeș, studiind teologia la București (1945-1949), a devenit ulterior, în două rânduri, cadru didactic al acestei școli. În toamna anului 1947 a fost numit profesor suplinitor la Academia Teologică din Caransebeș unde a funcționat până la desființarea acesteia în anul 1948, când a trecut ca secretar și apoi consilier cultural și administrativ la Mitropolia Banatului cu sediul în Timișoara. În anul 1956 s-a reîntors la Caransebeș, unde a funcționat ca profesor de limba greacă și limba franceză la Seminarul teologic până în anul 1959 când a fost invitat conferențiar de Teologie simbolică și Limba greacă la Facultatea de Teologie din Sibiu.²⁷ Cea mai consistentă grijă față de destinele acestei școli s-a manifestat în timpul păstoririi ca arhiepiscop al Timișoarei și Caransebeșului (1962-1994), când s-a străduit fără tăgadă să recruteze tineri dascăli cu pregătire superioară și cu elanul corespunzător pentru a-i angaja activ și eficient în activitatea didactică și educativă a școlii. Edificiile umane pe care a încercat să le consolideze, au avut nevoie de o infrastructură care să corespundă nevoilor educaționale, care s-a edificat în timpuri foarte controversate. În anul 1962 s-a finisat noua clădire a căminului-internat pentru elevi, dotat cu mobilierul necesar. În 1964 s-a organizat biblioteca și s-a dat în folosință, în 1967 s-au amenajat săli noi de clasă, iar în 1969 s-a consolidat infrastructura funcțională, prin montarea unui sistem de încălzire centrală a școlii.

²⁵ Detalii în Pr. Daniel ALIC (coord.), *Mitropolitul Nicolae Corneanu (1923-2014), omagiul caransebeșenilor la un an de la trecerea în veșnicie*, Editura Episcopiei Caransebeșului, 2015, pp. 54-57.

²⁶ Vasile PETRICA, *Academia Teologică Ortodoxă Română Caransebeș (1927-1948)*, Editura David Press Print, Timișoara, 2014, 320 p.; Pavel MARCU, *Istoricul Seminarului Teologic Ortodox Liceal „Episcop Ioan Popasu” Caransebeș (1955-2008)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2016, 730 p.

²⁷ George DINU, *Toamna Mitropolitului...*, pp. 17-19.

Odată cu creșterea numărului de elevi, în 1970 s-a reușit supraetajarea căminului internat, iar în 1972, după un deceniu de păstorire s-a construit o nouă aripă a clădirii din curtea școlii, cu amenajările corespunzătoare pentru o bucătărie, sală de mese și sală de festivități. Pentru ca școala să dobândească un laborator spiritual atât de necesar formării spirituale a elevilor, printr-o diversiune administrativă, între 1975-1982 izbuteste să construiască în curtea școlii un paraclis, adevărată biserică, pe care a înzestrat-o cu toate cele necesare, punând-o sub ocrotirea Sfântului Iosif cel Nou de la Partoș, ocrotitorul Banatului.²⁸ Foarte semnificativ pentru a înțelege grija pentru această școală este că nu privea de la distanță și nu evalua activitatea școlii din rapoarte, ci prin vizite pe care le făcea foarte des, atât în momente festive și aniversare, dar și în mod inopinat, participând la predarea cursurilor și la viața internă a școlii. Din postura de mitropolit, nu se ferea să se așeze în bancă alături de elevi pentru a audia un curs, după care opera observațiile de rigoare. Mai mult, deși beneficia de o reședință la Caransebeș, pentru a se familiariza cu felul în care trăiau elevii seminariști, adesea servea prânzul, în mod obișnuit la o masă de patru persoane, având co-meseni alți trei elevi din școală. Mai mult, când numărul de elevi s-a diminuat considerabil din pricina constrângerilor regimului comunist, mitropolitul a făcut demersuri ca elevi din alte zone ale țării să studieze la Caransebeș, și astfel școala de tradiție să dăinuie. Toate aceste gesturi, atunci și acum stârnesc sentimente de admirație și recunoștință din partea localnicilor și a urmașilor în slujire.²⁹

Din perspectivă edilitară, pentru a veni în sprijinul locuitorilor din Caransebeș, mitropolitul Nicolae întreprinde o serie de măsuri administrative privind cedarea unor clădiri, care au aparținut episcopiei Caransebeșului, spre a fi folosite de către comunitate, mai cu seamă că în anul 1962, multe dintre acestea se regăseau într-o stare avansată de degradare. Pentru unele dintre ele nici nu se mai putea prevedea un viitor, în condițiile în care regimul comunist se instalase confortabil și pentru un timp îndelungat la putere. Iată câteva exemple referitoare la aceste aspecte: palatul Korongy a fost donat Sfatului Popular din Caransebeș prin oferta de donație nr. 110E/100/1963;

²⁸ Pr. prof. dr. Sorin COSMA, *Mitropolitul Nicolae Corneanu și Seminarul Teologic din Caransebeș*, în Pr. Daniel ALIC (coord.), *Mitropolitul Nicolae Corneanu (1923-2014), omagiul caransebeșenilor la un an de la trecerea în veșnicie*, Editura Episcopiei Caransebeșului, 2015, pp. 19-22.

²⁹ Pr. dr. Pavel MARCU, *Mitropolitul Nicolae Corneanu și școala de suflet de la Caransebeș, Seminarul Teologic*, în pr. dr. Daniel ALIC (coord.), *Mitropolitul Nicolae Corneanu (1923-2014), omagiul caransebeșenilor la un an de la trecerea în veșnicie*, pp. 28-32.

clădirea de pe str. Pușchin nr. 2 (azi str. General Trapșa), în care au fost amenajate cabinete medicale pentru tratamentul copiilor, mai târziu acestea devenind sedii ale circumscripțiilor sanitare-umane, donată Sfatului Popular în anul 1963; clădirea fostei școli confesionale de pe str. Nicolae Popea, nr. 49 din Caransebeș; în anul 1963 Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului și-a dat acordul pentru transferul fostei mori a episcopiei către Sfatul popular orășenesc, care dorea utilizarea acesteia de către Întreprinderea raională de industrie locală (I.R.I.L.); în martie 1965, locația băii publice din Caransebeș, în S de 730 mp a fost achiziționată de Sfatul Popular de la Mitropolia Banatului la un preț derizoriu (1,5 lei mp), pentru a fi modernizată și în folosul ocrotirii sănătății persoanelor din oraș lipsite de baie proprie, a celor care locuiau cu chirie dar și a muncitorilor de pe șantierele orașului; clădirea devenită a cooperativei agricole de producție „Valea Sebeșului” din Caransebeș de pe str. Scânteii nr. 8 (fostă str. Emil Bodnăraș apoi str. Scânteii) proprietatea Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului a fost cedată în noiembrie 1962 instituțiilor statului pentru utilitate publică.³⁰

Față de aceste gesturi, locuitorii din Caransebeș i-au purtat mereu o reverențioasă recunoștință, bucurându-se de prezența mitropolitului, în mod special la marile sărbători de peste an, când în a doua zi de praznic slujea Sf. Liturghie arhierescă la catedrala veche, după care invita personalitățile locale la reședința episcopală, unde oferea tradiționala recepție. Peste toate acestea, însă, efortul de restaurarea a episcopiei și grija sa permanentă pentru organizarea ei, au fost gestul cel mai copleșitor pentru caransebeșeni, care-și vedeau redată demnitatea orașului, care în timpurile grele pierduse mult din demnitatea sa spirituală și culturală. Înființarea episcopiei a fost precedată totuși de o inițiativă foarte semnificativă, și anume ctitorirea unei catedrale în centrul orașului civic. Astfel, concomitent cu demersurile de înființarea a episcopiei s-au derulat și procedurile pentru identificarea unei locații pentru noul edificiu și capacitatea factorilor de decizie în acest sens.³¹

³⁰ Detalii privind acest aspect la prof. Constantin BRĂTESCU, *Donații din perioada 1957-1965 ale Mitropoliei Banatului pentru îmbunătățirea vieții sociale și sanitare a locuitorilor din Caransebeș*, în pr. Daniel ALIC (coord.), „Istorie, cultură și spiritualitate în Banat”, Editura Partoș /Centrul de Studii Banatice, Timișoara/Vârșeț, 2022, pp. 138-144.

³¹ Detalii la Prot. Ioan NICOLA, *Mitropolitul dr. Nicolae Corneanu- Profesorul, Ierarhul cu trăsături morale, luceafăr al intelectualității și perseverent pentru zidirea unei Catedrale în orașul natal – Caransebeș*, în pr. dr. Daniel ALIC (coord.) „Mitropolitul Nicolae Corneanu (1923-2014), omagiul caransebeșenilor la un an de la trecerea în veșnicie”, Editura Episcopiei Caransebeșului, 2015, pp. 34-39.

Mai puțin cunoscut, însă foarte important de amintit este grija nemijlocită pentru alegerea cârmuitorilor eparhiei și pentru organizarea ceremoniilor de instalare a celor trei ierarhi care au reînnoțit tradiția episcopală la Caransebeș, precum și modalitatea de a gestiona eparhia în perioadele de vacanță episcopală. După plecarea la Domnul a episcopului Emilian Birdaș, în calitate de mitropolit al locului, Nicolae Corneanu a devenit locțiitor de episcop al Caransebeșului, conducând organisme deliberative și executive eparhiale, adoptând hotărâri pentru bunul mers al eparhiei. Prima ședință a consiliului eparhial a avut loc la data de 10 aprilie 1996, la numai câteva zile de la înmormântarea episcopului defunct, prilej cu care mitropolitul s-a familiarizat cu situația eparhiei. S-a constatat nevoia pregătirii unei ședințe de lucru, cu toate datele și problemele aflate în curs de derulare.³² Ședința care a avut loc la data de 19 mai 1996, radiografiază greutatea de organizare ale tinerei eparhii, în special cele de stabilire a colaboratorilor de Centru Eparhial, care să gestioneze problemele curente. Mai mult, greutatea financiară și instabilitatea metodologiei de lucru, îl determină pe mitropolit să facă îndemnuri la responsabilitate și mai multă atenție.³³ Consiliul Eparhial al Episcopiei Caransebeșului, prezidat de mitropolitul Nicolae, în data de 26 iunie 1996 a abordat probleme din toate sectoarele de activitate, precum: situația revistei eparhiale „Foaia Diecezană”, atribuirea de locuințe pentru profesorii de la Seminarul Teologic din Caransebeș, completarea parohiilor vacante, gestionarea problemelor de indisciplină bisericească, situația „Vilei Doboșanu” din Băile Herculane, problema succesiunii averii episcopului Emilian sau amplasamentul catedralei episcopale. De apreciat este faptul că în toate probleme urgente s-au adoptat hotărâri, însă pentru cele mai puțin stringente s-a decis amânarea, pentru a fi abordate în contextul alegerii unui nou ierarh.³⁴

Chiar dacă nu avem foarte multe date în arhiva episcopiei Caransebeșului, merită să amintim câteva momente, organizate cu foarte multă atenție și în amănunt de mitropolit. Spre exemplu, actul istoric de primire în eparhie a arhimandritului Laurențiu Streza, momentul liturgic al ipopsifierii, Sf. Liturghie arhierescă de consacrare a ierarhului și de instalare a acestuia se

³² AEC, Sector Prezidial, Facsimilii, Dosar nr. A1/1996, „Proces verbal al Ședinței Consiliului Eparhial din 10 aprilie 1996”, filele 29-35.

³³ AEC, Sector Prezidial, Dosar nr. A1/ 1996, „Proces verbal al Ședinței Consiliului Eparhial din 19 mai 1996”, filele 70- 76.

³⁴ AEC, Sector Prezidial, Dosar nr. A1/1996, „Proces verbal al Ședinței Consiliului Eparhial din 26 iunie 1996”, filele 99-103.

regăsesc în manuscris, redactate de însuși mitropolit. În aceste facsimilii se pot lesne observa grija pentru detalii, de la soborul de slujire, la timpii alocați fiecărui moment, sau de la ordinea cuvântărilor până la locul pe care fiecare invitat trebuie să îl ocupe la masa de protocol. Toate acestea denotă eleganța de protocol pentru păstrarea prestigiului instituției, dar mai ales atenția unui bun părinte pentru propria lui casă și implicit pentru casnicii săi.³⁵

La sfârșitul anului 2005, după vacantarea eparhiei, Permanența Consiliului Eparhial și Consiliul Eparhial din 7 decembrie au fost convocate și conduse de către deja venerabilul mitropolit. Deși pe ordinea de zi au fost ridicate probleme delicate, precum retrocedarea unor imobile către cultul greco-catolic, zidirea unui nou sediu pentru a găzdui Protopopiatul Caransebeș, ierarhul a luat act de propuneri, fără să impună decât decizii de natură stringentă.³⁶ De altfel, ultima vizită oficială a ierarhului la Caransebeș a fost prilejuită de instalarea tânărului ierarh de atunci, actualul episcop al Caransebeșului, Preasfințitul Părinte Lucian Mic, în zilele de 25 și 26 februarie 2006.³⁷

În loc de concluzii – gesturi de recunoștință ale caransebeșenilor pentru mitropolitul Nicolae Corneanu în actualitate

Comunitatea din Caransebeș s-a simțit mereu onorată de reprezentativitatea pe care le-o conferea „mitropolitul nostru”, cum obișnuiesc să afirme până în prezent caransebeșenii. Atât ierarhia bisericească, cât și administrația publică a făcut nenumărate gesturi prin care și-a prezentat devoțiunea pentru Mitropolitul Nicolae Corneanu. În primul rând, administrația locală i-a conferit în anul 2001 titlul de cetățean de onoare, iar în anul 2014, strada pietonală din centrul municipiului Caransebeș, unde își are sediul episcopia a primit numele marelui ierarh. Din perspectiva administrației eparhiale, părintele episcop Lucian, revendicând apartenența duhovnicească față de mitropolitul Nicolae, căruia i-a fost colaborator, a evocat în multe circumstanțe contribuția sa la păstrarea unei memorii a tradiției episcopale în Caransebeș, la reactivarea episcopiei, dar și la formarea sa ca episcop. La scurt timp după plecarea sa la

³⁵ AEC, Sector Secretariat, Dosar D3/1996 „Programul iposifierii, hirotoniei și instalării PS Episcop Dr. Laurențiu Streza al Caransebeșului”, filele 29-45.

³⁶ AEC, Sector Prezidial, Dosar nr. A1/1994, „Proces verbal al Ședinței Permanenței Consiliului Eparhial și a Consiliului Eparhial din 7 decembrie 2005”, filele 52-64.

³⁷ *** „Instalarea Prea Sfințitului Părinte Lucian Mic ca nou ierarh al Episcopiei Caransebeșului”, în *Foia Diecezană*, serie nouă, anul XII, nr. 1-2(131-132), ianuarie-februarie, 2006, pp. 3-5.

Domnului, prin inițiativa părintelui episcop Lucian, s-a editat volumul pr. dr. Daniel Alic (coord.) „Mitropolitul Nicolae Corneanu (1923-2014), omagiul caransebeșenilor la un an de la trecerea în veșnicie”, Editura Episcopiei Caransebeșului, 2015, 127 p. Acest volum reunește mărturiile ale foștilor colaboratori și foști reprezentanți ai unor instituții din Caransebeș despre mitropolitul Nicolae. Pe lângă acestea, se regăsesc imagini de arhivă cu prezența sa la diferite evenimente și activități în municipiul de pe Timiș și Sebeș.

Într-un gest de recunoștință, după reabilitarea reședinței episcopale și a clădirii administrative, în anul 2019, noua sală de festivități a eparhiei a primit numele Mitropolitului Nicolae Corneanu, acesta fiind ctitorul clădirii în anul 1972. La aniversarea a unui secol de la nașterea sa, la 21 noiembrie 2023, Episcopia Caransebeșului a organizat un eveniment comemorativ în prezența a 11 ierarhi membri ai Sfântului Sinod. Cu acest prilej, s-a săvârșit Sf. Liturghie arhierescă și o slujbă de pomenire. Mai apoi, în după amiaza aceleiași zile, în sala de festivități s-a prezentat un film documentar realizat de televiziunea TRINITAS TV a Patriarhiei Române, denumit sugestiv „Părintele mitropolit Nicolae Corneanu. Arhierul. Omul. (1923-2023)”. Totodată, s-a prezentat publicului medalia omagială emisă la Monetăria Statului cu acest prilej, prin grija Episcopiei Caransebeșului și a Primăriei Municipiului Caransebeș.³⁸ Mai mult, pentru a eterniza memoria mitropolitului, cu prilejul aniversării a trei decenii de la reînființarea Episcopiei, în data de 5 octombrie, în curtea catedralei istorice din Caransebeș a fost inaugurat un bust din bronz al vrednicului mitropolit, care în mod semnificativ a amprentat viața bănățenilor.³⁹

Cela mai sus amintite reprezintă un succint crâmpei de recunoștință a caransebeșenilor pentru mitropolitul de pioasă amintire, care-și are „Betleemul” în frumoasa cetate a Caransebeșului. Cea mai prețioasă mărturie a prezenței sale neconținute în conștiința locală, începe la locul de odihnă al părinților în cimitirul „Nașterea Sf. Ioan Botezătorul” din Caransebeș, continuă în edificiile pe care le-a ctitorit, în oamenii pe care i-a pregătit, i-a creditat și i-a investit cu responsabilitate, fapte regăsite din belșug în gesturile urmașilor, care nutresc cele mai luminoase sentimente pentru ultimul ierarh șagunist din Banat.

³⁸ <https://ziarullumina.ro/actualitate-religioasa/stiri/mitropolitul-nicolae-corneanu-comemorat-la-caransebes-185554.html>, accesat la 23 noiembrie 2024.

³⁹ <https://basilica.ro/episcopia-caransebesului-3-decenii-de-la-reinfiintare-au-fost-omagiati-binefacatorii-din-trecut-si-din-prezent/>, accesat la 23 noiembrie 2024.

PĂRINTELE ILARION V. FELEA - ANII DE MUCENICIE

Pr. Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu

Abstract

The present study shows how before becoming a martyr in the Aiud prison, Father Ilarion V. Felea was a fervent confessor of the Gospel of Christ in His Church, despite the heavy clouds of communist atheism that loomed over the sky of our country during the interwar period. Then, when the time came, he had the strength not to give in to danger and had the strength to confess to the end, even at the cost of his life.

Keywords

Priest Martyr Ilarion V. Felea, Orthodox Church, communist regime

De negrăită importanță este în iconomia mântuirii Întruparea Domnului Iisus Hristos din Preasfânta Fecioară Maria. Nașterea Sa în peștera săracă, pe paie reci, din Betleemul Iudeii, închinarea magilor, fuga în Egipt, Botezul Domnului, ispitirea cea din Carantania, propovăduirea, minunile fără asemănare, dar și culmea și vârful lucrării mântuitoare de oameni a lui Hristos sunt Pătimirile cele înfricoșătoare până la Cruce, moartea și pogorârea cu sufletul până la iad și Învierea Domnului. În Cruce, icoana Răstignirii și cea a Învierii Lui, se adună toată puterea lucrării mântuitoare a Domnului, după cuvântul Sf. Ap. Pavel: „Căci am judecat să nu știu între voi altceva decât pe Iisus Hristos, și pe Acesta răstignit” (I Corinteni 2, 2).

După Hristos și sfinții Săi cei care Îi urmează în toate, în pătimirile și prigoanele suferite întru acestea îi cunoaștem și acestea îi și reprezintă în chip

deosebit înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor: „Nu este sluga mai mare decât stăpânul său. Dacă M-au prigonit pe Mine, și pe voi vă vor prigonii; dacă au păzit cuvântul Meu, și pe al vostru îl vor păzi” (Ioan 15, 20).

Din norul acesta de mărturii, martori și mărturisitori întrezărim chipul aureolat hristic al înaintașului nostru preales, părintele Ilarion Felea, rectorul Academiei Teologice din Arad, căci se cuvine să ne aducem mereu aminte de mai marii noștri care ne-au grăit nouă cuvântul lui Dumnezeu, privind cu luare aminte cum și-au încheiat viața pentru a le urma credința (Evrei 13, 7).

„Capacitate foarte dezvoltată, fără vicii și fără patimi, cu putere de pătrundere în rândul preoților”¹; „foarte inteligent, posedă mari bagaje de cunoștințe,... naționalist înfocat, jonglează cuvintele, simulează masei credințe religioase”². Aceste rânduri sunt cuprinse între miile de file din dosare, între care a fost - credeau comuniștii - catalogată și închisă viața preotului mărturisitor Ilarion V. Felea. Aveau dreptate, căci om sfânt și devotat bisericii și preoției a fost acesta, după cum însuși mărturisește că și-a închinat viața³.

Deși aflate sub și în vremuri grele și adeseori împiedicate a fi săvârșite, rostul și lucrarea Părintelui Felea, om ales de Dumnezeu să-L mărturisească celorlalți prin cuvânt și faptă, s-au împlinit cu timp și fără timp, în viața aceasta pământească și mai ales dincolo de ea, în veșnicie.

Iată că ne aflăm în pragul canonizării Părintelui Felea, după 63 de ani de la sfârșitul său mucenicesc. Pământul Aiudului, care a primit, precum un bob de grâu, trupul său chinuit de oameni, a rodit spic cu mult rod, din care acum gustăm și noi, spre întărire pe Calea Mântuirii, prescura unei vieți de jertfă pentru Hristos.

Preotul Mărturisitor Ilarion V. Felea a îmbrăcat, în același timp, cămașa miresiei preoțești, căci clopotele bisericii din Valea Bradului chemau credincioșii în dimineața zilei de Schimbare la Față a Domnului din anul 1927 să iasă „întru întâmpinare că iată, mirele vostru vine”⁴; dar și cea a propovăduirii proorocești, precum un alt glas care vestea în pustia lumii acesteia, că-masă a pătimirii și morții martirice totodată.

¹ Referat nr. 34/10.06.1952, în Arhiva CNSAS, Dosar R 0105782 (nr. 450/4.09.1952), fila 4.

² Caracterizare din 1949, în Arhiva CNSAS, Dosar I 0632182 vol. 1 (nr. 16371 MAI - anchetă grup Gligor Cantemir), fila 119.

³ Pr. Prof. Dr. Ilarion V. FELEA, *Opera vieții mele. Ziar personal*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad, Arad, 2012, p. 162.

⁴ Pr. Prof. Dr. I.V. FELEA, *Opera vieții mele...*, p. 55.

În februarie 1948, ca rector și profesor la Academia Teologică din Arad, își întărește studenții printr-o meditație revelatoare pentru crezul și viața sa de slujitor al Altarului într-o lume desacralizată și tot mai demonizată:

„Despre atitudinea studentului teolog în fața veacului: să-și plece capul pe pieptul lui Iisus, ca Evanghelistul Ioan la Cină, să pășească numai pe drumul Bisericii și al școlii, ca Sfinții Ioan Gură de Aur și Vasile cel Mare la Atena (când erau studenți) și să mărturisească pe Iisus Hristos, ca Maxim Mărturisorul, până la tăierea limbii și a brațului drept; să nu trădăm pe Hristos”⁵. „Biblic și religios explicația și caracterizarea ateismului a făcut-o pentru totdeauna regele-profet David, în cuvintele Psalmului 13, 1: «Zis-a cel nebun întru inima sa: Nu este Dumnezeu». Că Dumnezeu există, numai nebunii se îndoiesc, oamenii care au o constituție psihologică defectuoasă, monstruoasă... Astfel de oameni constituie o primejdie numai după ce se organizează ca asociație militantă, care începe lupta pentru ateizarea lumii, împotriva religiei și împotriva lui Dumnezeu.”⁶

Aceste rânduri de avertizare apar în 1946, când deja comuniștii erau instalați destul de bine la conducere, iar Părintele Felea pătimizea câteva luni de închisoare la Caracal, cu un an înainte. Ele nu sunt ceva singular, căci luciditatea Părintelui urcă în anii 30, când începe publicarea unei serii de articole în care vedește pericolul bolșevic pentru Biserică și pentru omenirea întreagă.

Este glasul celui ce strigă în pustie: „Omule! Ispitește duhurile!”⁷ În 1931, a scris în *Revista Teologică* un studiu amplu în care arată pericolul ce paște lumea adormită de plăceri:

„Întâi de toate păgânismul, cu fiii lui: francmasoneria și comunismul, vrăjmășește mai mult creștinismul... El nu mai vrea religie, nu mai vrea creștinism, nu mai vrea biserică. Deci moartea lor și reprezentanților lor. Creștinismul este ca o oglindă în care își văd oamenii păcatele. Și decât să-și mai vadă chipul și urăte-

⁵ Pr. Prof. Dr. I.V. FELEA, *Opera vieții mele...*, pp. 268-269.

⁶ Ilarion V. FELEA, *Religia iubirii*, Editura „Diecezana”, Arad, 1946, p. 164.

⁷ Pr. Ilarion V. FELEA, „Hristos ori Nietzsche?”, în *Biserica și Școala*, anul LV (1931), nr. 35/30 august 1931, p. 3.

nia sufletească în oglinda creștină, mai bine aruncă cu pietri în ea, ca să o spargă, să nu mai fie.”⁸.

Doisprezece ani mai târziu, cu moartea unuia dintre frați (Gheorghe) la Odessa în inimă și conștient de ce ar însemna înaintarea sovieticilor spre țară, scrie în aceeași revistă: „Statul bolșevic este ultima dovadă care îndreptățește constatarea că stat prosper din punct de vedere moral, material și spiritual, fără concursul religiei, n-a existat, nu există și nici nu va exista”⁹.

După ce trece peste o primă detenție (în lagărul de la Caracal, 7.III-20.VIII.1945), simțind gustul amar al „eliberării” țării de către armatele biruitoare sovietice, Părintele Felea rămâne același dârz mărturisitor al lui Dumnezeu prin cuvânt:

„Religia creștină este religia viitorului, pentru că în ea se cuprinde «partea cea bună», esențialul... Dumnezeu ne-a creat și ne-a lăsat să trăim făpturi libere, pentru că fără libertate nu este nici fericire, nici bine nici rău, nici răsplată nici pedeapsă, nici iad. Viața fericită, atât pe pământ cât și dincolo de moarte, nu poate să existe fără de libertate... Așa se întâmplă că oamenii țin mai mult la libertate decât la viață... Toate vin la judecată; și florile pentru miroasele lor. Cu atât mai mult oamenii pentru sufletul lor și neamurile pentru cultura lor. Numai sufletele bune și operele zămislite și isprăvite sub semnul crucii, în farmecul iubirii și prin energia harului divin au garanția salvării și siguranța nemuririi.”¹⁰

Între 1945 și 1958 septembrie, când a fost luat definitiv din sânul familiei și al credincioșilor, așadar timp de 13 ani, Părintele Felea a continuat să vorbească oamenilor despre Hristos și despre împotrivorii Săi, de la amvon și catedră. Deloc surprinzător pentru un creștin, Dumnezeu a întors spre bine toate pătimirile de care a avut parte slujitorul său. După întoarcerea de la

⁸ Pr. Il.V. FELEA, „Creștinismul în fața științei și a vieții moderne”, în *Revista Teologică*, anul XXII (1932), nr. 2-3/1932, pp. 67-68.

⁹ Pr. Dr. Ilarion V. FELEA, „Necesitatea religiei”, în *Revista Teologică*, anul XXXIII (1943), nr. 3-4/1943, p. 172.

¹⁰ Prot. Dr. Ilarion V. FELEA, „Religia și cultura în slujba meliorismului”, în *Revista Teologică*, anul XXXVII (1947), nr. 3-4/1947, pp. 129-131.

Caracal, va începe să slujească iar la Catedrala Veche, iar vrednicul de amintire Episcop Andrei Magieru îl numește rectorul Academiei Teologice arădene, chiar dacă aceasta a durat puțină vreme, căci spre sfârșitul anului 1948, Academia este desființată, iar arestarea din 6 ianuarie 1949 îi aduce Părintelui Felea un an de condamnare pentru că a tănuit „banda” lui Gligor Cantemir (legionarul parașutat în 1945 în Munții Zărandului) „din ura ce o nutrește contra regimului democratic din țara noastră”¹¹ și scoaterea din învățământul teologic, prin decizia Ministerului Cultelor nr. 1890/1949, pentru câteva pasaje din *Duhul Adevărului*, „motiv care putea exclude și expune pe toți vlădicii și pe toți profesorii de Teologie Ortodoxă”¹², după cum arată însuși Părintele. La întoarcerea acasă, este ajutat de același ierarh, funcționând o vreme ca bibliotecar la Episcopia Aradului și slujitor la biserica de pe str. Eminescu, mai apoi fiind readus la Catedrala Veche.

Însemnările sale de jurnal ne arată cât de grăbit și râvnitor a fost în tot acest timp pentru a-L mărturisi pe Hristos. Într-o vreme în care mulți se ascundeau ori se pliau pe lozincile comuniste, Părintele Felea susținea conferințe, meditații, cateheze la Școala duminicală. Aproape că nu lasă vreun prilej fără un cuvânt de folos. Ni s-au păstrat titlurile, căci rigoarea l-a făcut să noteze fiecare pas din lucrarea sa preotească, însă conținutul a rămas doar în inimile întărite de focul mărturisirii.

Deși începe să fie supărat de ghimpii trupului, Părintele bate drumurile județului și ale altor regiuni, mergând oriunde este chemat, slujind și întărind oamenii. Colegul său de Altar, pr. Tudor Demian, mărturisește: „Îndrăzneț și pătrunzător, cuvântul preotului Ilarion V. Felea, rostit cu glas de tunet și cu duh de profet, dezbatut de orice dulcegărie și repetire, în care se simțea obișnuința dascălului de a vorbi, aducea lumina și determina transformări launtrice”¹³.

Prin informatorii săi, Securitatea consemnează tot ce spune, interpretând după cum dorea regimul cele propovăduite de Părintele Felea. Astfel, în vara anului 1947 este chemat la Șepreuș, la sfințirea unei troițe ridicată de foștii elevi ai Școlii Normale de băieți, unde spune că: „biserica, în toate timpurile grele ca și azi, este cea care nu s-a abătut niciun moment de la tradiția sa”¹⁴.

¹¹ *Referat* din 5 octombrie 1949, în Arhiva CNSAS, Dosar I 0632182 vol. 1 (nr. 16371 MAI - anchetă grup Gligor Cantemir), fila 19.

¹² Pr. Prof. Dr. I.V. FELEA, *Opera vieții mele...*, p. 276.

¹³ Pr. Demian TUDOR, „Viața părintelui Ilarion Felea Mărturisitorul”, <https://fericiciteiprigoniti.net/viata-parintelui-ilarion-felea-marturisitorul/>

¹⁴ *Nota informativă* din 20 august 1947, în Arhiva CNSAS, Dosar I 0235973 (nr. 136793/1966 Felea și alții), fila 7.

Bineînțeles că evenimentul în sine, precum și predica sa au fost catalogate drept legionare¹⁵.

Părintele Felea nu a fost un naiv, ci a știut bine, mai ales după primele două întemnițări, că se află tot mai puternic în vizorul Securității, care îl urmărea pas cu pas, prin diverși oameni mai mult sau mai puțin apropiați. Au încercat să-l șantajeze cu faptul că ar fi fost legionar și că a activat în acest sens atât până în 1945, cât și după acest an. Părintele arată în mai multe rânduri că nu a făcut „politică și nu sunt legionar, dar vorbesc ca preot”¹⁶, căci mulți intelectuali și clerici din perioada interbelică s-au identificat nu cu derapajele unor legionari, ci cu filonul creștin și românesc al acestei mișcări naționale. Mai mult, în septembrie 1939 săvârșește la Biserica din Șega un „parastas pentru primul-ministru Armand Călinescu, ucis din război prin împușcare, de o echipă de legionari - cu predică despre personalitatea lui A.C. în legătură cu războiul și iertarea creștină”¹⁷.

Acuzele de activitate legionară vor constitui o puternică presiune asupra Părintelui la începutul anilor 50, când Securitatea strânge lațul în jurul său, având ca scop final ori arestarea, ori recrutarea¹⁸. Dar Părintele Ilarion Felea rămâne neclintit pe drumul rectitudinii morale și al slujirii sfinte.

În anul 1956 va merge la Prislop, stând alături de Părintele Arsenie Boca la Sfânta Liturghie, care i-a „umplut inima de evlavie și de bucurie sfântă”¹⁹. În același an, în noiembrie, împreună cu Pr. Tudor Demian și Cornel Caceu, sunt trimiși la București pentru a vedea pictura din mai multe biserici, pentru o viitoare pictare a Catedralei din Arad. Cu acest prilej vor face o vizită părintelui Dumitru Stăniloae, consemnată în jurnal²⁰. Această vizită a fost unul din capetele de acuzare din ultimul său dosar, referitor la reluarea activității legionare cu preoți legionari. Practic, Securitatea, deranjată de râvna preoțească și misionară a acestor slujitori, a fabricat niște motive suficiente pentru a-i închide pentru mulți ani. Lotul „Felea”, de fapt numit de comuniști lotul „Caceu”, căci pr. Caceu a fost cel care a „organizat”, totul, în strânsă legătură cu păr. „legionar” Ioan Ageu, scos din preoție ca urmare a condamnării în

¹⁵ Referat nr. 34/10.06.1952, în Arhiva CNSAS, Dosar R 0105782, fila 3.

¹⁶ Pr. Prof. Dr. I.V. FELEA, *Opera vieții mele...*, p. 171.

¹⁷ Pr. Prof. Dr. I.V. FELEA, *Opera vieții mele...*, p. 196.

¹⁸ *Plan de acțiune pentru verificare* din 25.X.1951, în Arhiva CNSAS, Dosar R 0105782, fila 29.

¹⁹ Pr. Prof. Dr. I.V. FELEA, *Opera vieții mele...*, p. 367.

²⁰ Pr. Prof. Dr. I.V. FELEA, *Opera vieții mele...*, p. 370.

1949. Așadar, în 1958 sunt arestați cei mai buni preoți ai Aradului: Pr. Ilarion Felea, C. Caceu, Tudor Demian, D. Gornic, A. Moise, E. Bența și Al. Budai.

Cuvintele pline de curaj întru Hristos ale Părintelui Felea, rostite sau scrise în tot acest timp, au rămas în inimi, dar și pe hârtie, acestea fiind folosite de către comuniști, care l-au acuzat în toate cele trei perioade de anchetă (1945, 1949 și 1958) că „jonglează cuvintele și duce o propagandă în mod subtil contra actualului regim”²¹. Articolele și cărțile sale, catalogate ca fiind antibolșevice, vor constitui motive de arestare și condamnare în anul 1959 la 20 de ani de muncă silnică „activitate intensă contra clasei muncitoare și mișcare revoluționară p.p. de art. 193/1 CP”²². După cei 25 de ani primiți de pr. Caceu, aceasta a fost cea mai mare condamnare din lotul preoților arădeni.

De acum Părintele Felea ia ultimul drum al crucii. Considerat extrem de periculos și de nereeducat, el este dus direct în arestul MAI București. Filele din dosarele de anchetă ale acestor martiri vorbesc de multe zile și nopți de anchete (din și printre rânduri se vede dârzenia cu care au rezistat cu toții de a nu spune decât adevărul, de a nu denunța fals pe alții, de a mărturisi pe Hristos). La proces și-au susținut nevinovăția în fața legilor omenești și credința în Hristos. Au urmat, firesc, condamnări grele (între 15-25 de ani de muncă silnică, recursurile fiindu-le respinse fără nicio discuție).

Câteva însemnări ale celor care au fost închiși cu Părintele Felea în acești ultimi 2 ani din viață ne fac părtași jertfei și lucrării sale de slujitor al lui Dumnezeu continuată și după gratii.

Astfel, Octavian Gherman mărturisește:

„Cu părintele Felea am stat la Aiud. El o fost și protopop, o fost și profesor de teologie la Arad. Și lucra în fabrică la fierărie. A făcut aprindere de plămâni și n-o vrut să-l bage la infirmerie. Și a făcut în picioare, lucrând în fabrică, aprindere la plămâni. Și s-o vindecat. El ce lucra? Ducea căruțele. Noi acolo puneam, făceam care din lemn, căruțe din lemn pentru armată. Noi le vopseam. Ția de la forjă făceau ălea pentru rafturi de lemn, și tot ce era metalic. Și io am lucrat la forjă. Și eram în curte când părintele Felea avea o echipă cu care trăgea căruțele, muta căruțele

²¹ *Referat* din 5 octombrie 1949, în Arhiva CNSAS, Dosar I 0632182 vol. 1, fila 19.

²² *Mandat de executare a pedepsei* din 19.05.1959, în Arhiva CNSAS, Dosar I 0632182 vol. 4 (nr. 855/1958 - Ilarion Felea), fila 7.

- pentru imbarcare. Și între ăia avea foarte, foarte mulți turnători. El era foarte, foarte urmărit. Și am auzit că o zis:
- De ăștia nu poți vorbi când ai vrea să vorbești, asta am auzit-o eu când o spus-o el. Zice:
 - Cu iubirea și cu dragostea și viperele le împlânzești.”²³

Fostul său student de la Academia Teologică, arestat ca și cap de lot al studenților arădeni, Viorel Gheorghită spune că „nu i se putea trece cu vederea exemplaritatea. Amintirile lăsate celor ce l-au cunoscut, în timpul detenției, sunt de neuitat.”²⁴

Un alt părtaș la suferințele de la Aiud, Viorel Brana, declară:

„Când am ajuns la Aiud, în celulă, ceilalți au început să bată pereții și au spus: La noi în celulă a fost adus geologul Brana Viorel din București. De la un perete se spune: Să vie Brana la perete! M-am apropiat de perete și am auzit: Tu ești, Viorele? Am răspuns: Da. A răspuns: Aici e Ilarion Felea. Tu cum stai cu sănătatea? Eu nu mai pot mânca. Eu stau cu poetul Vasile Voiculescu; și el e bolnav. N-a mai trecut mult timp și ne-au anunțat din celulele laterale că Ilarion Felea a murit.”²⁵

Părintele Ioan Bărdaș, unul dintre preoții demni și curajoși pe care i-a avut județul nostru, are câteva cuvinte despre Părintele Felea:

„În Aiud și în celelalte închisori era cunoscut pentru expunerile și textele biblice pe care le transmitea pe banda minții mai ales la cei tineri. În Aiud erau fețe înalte din alte confesiuni, dar nimeni nu avea popularitatea părintelui Stăniloae, a ieromonahului Anania și a părintelui Ilarion Felea, toți fiind în Aiud la ora aceea.”²⁶

²³ Octavian GHERMAN, „Cu iubirea și cu dragostea și viperele le împlânzești”, <https://fericiticeiprignoniti.net/cu-iubirea-si-cu-dragostea-si-viperele-le-imblanzesti/>

²⁴ Viorel GHEORGHITĂ, „Amintirile lăsate celor ce l-au cunoscut, sunt de neuitat”, <https://fericiticeiprignoniti.net/amintirile-lasate-celor-ce-l-au-cunoscut-sunt-de-neuitat/>

²⁵ Dimitrian-Laurențiu-Viorel BRANA, „Aici e Ilarion Felea... Eu nu mai pot mânca”, <https://fericiticeiprignoniti.net/aici-e-ilarion-felea-eu-nu-mai-pot-manca/>

²⁶ Pr. Ioan BĂRDAȘ, „O înmormântare la Aiud”, <https://fericiticeiprignoniti.net/sfarsitul-pamantesc-al-parintelui-ilarion-felea/>

La vremea cuvenită, Dumnezeu va vădi deplin moartea martirică a slugii sale, căci bolnav fiind, astfel cum rezultă din certificatele medicale de la dosare, el a fost lăsat să moară sau chiar ajutat printr-o așa-zisă operație care i-a grăbit sfârșitul²⁷. Glasul care striga în pustia Aiudului trebuia făcut să tacă. Însă acum, în prag de canonizare, se aude mai limpede ca oricând, întărindu-ne.

Iată chipul luminat prin martiriu și suferință al alesului nostru înaintaș, de care noi, urmașii săi la Altar și la Catedră, nu suntem vrednici. Îl descoperim ca un slujitor al lui Hristos mai mult decât alții, și în osteneli mai mult, și în închisori și în băți până la moarte (II Corinteni 11, 23). Îl găsim aureolat în „osteneală și trudă, în privegheri adeseori, în foame și în sete, în posturi de multe ori, în frig și în lipsă de haine” (II Corinteni 11, 27). Dar în chip deosebit îl găsim împresurat în toate zilele pe Sfântul Ilarion Felea de grija cea după chipul Apostolilor, pentru și de toată Biserica (II Corinteni 11, 28).

²⁷ *Referat medical* din 18.IX.1961 în Arhiva CNSAS, Dosar I 0632182 vol. 4 (nr. 855/1958 - Ilarion Felea), fila 4.

DIMENSIUNEA MISIONARĂ A VIEȚII LITURGICE. CÂTEVA REPERE NOU TESTAMENTARE

Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg

Abstract

The following study seeks to underline the connection between the liturgical life of the Early Church and its missionary openness to the world. Evangelism, which is of paramount importance in the New Testament, is referred to in terms pertaining to the Old Testament temple cult. The charitable practice of the Church is closely interwoven with its missionary interests and its christological hymns look forward to the universal dominion of Christ over the nations.

Keywords

New Testament, liturgy, mission, charity, evangelism

Conceptul de „evanghelizare” a fost o bună perioadă de timp cvasi-absent din discursul teologic ortodox, fiind „confiscat” de alte tradiții, grupuri sau denominațiuni creștine. Astăzi termenul a fost recuperat, mai ales datorită contribuției Părintelui Profesor Ion Bria, cu sensul de bază de anunțare a Evangheliei lui Hristos.

„Dintr-un anumit punct de vedere, evanghelizarea are limitele ei, însă rămâne o dimensiune importantă a misiunii, mai ales în ceea ce privește transmiterea mesajului mântuitor către cei

care nu sunt creștini sau către cei care au renunțat la convingerile creștine”¹.

În Occident, până nu demult, misiunea și evanghelizarea erau văzute într-o oarecare opoziție, dându-se prioritate celei dintâi pe motivul indiferenței și ignoranței religioase a maselor. O viziune mai echilibrată asupra Pastoralei cheamă acum la conjugarea vestirii Evangheliei cu zelul pentru *opus Dei*, la o celebrare liturgică vie și adaptată. În Ortodoxie, deși aceste probleme nu au fost prezente în chip explicit niciodată, se observă totuși la nivel practic o slăbire a aspectului centrifug al misiunii. Este utilă, de aceea, o reafirmare a strânsei legături care trebuie să existe între aspectul liturgic, intensiv, al vieții creștine și deschiderea misionară, mărturisitoare, către lume. Fără îndoială, Noul Testament nu ne poate aduce un fundament solid pentru această reconsiderare misionară a Liturghiei. Nu putem găsi aici soluții gata fabricate, ci doar indicații asupra unei direcții de urmat.

O scurtă comparație între cele două Testamente va scoate în evidență originalitatea Noului Testament în privința raportului dintre cultul Bisericii și vestirea Evangheliei necreștinilor. În Vechiul Testament, Tora, atunci când descrie Cortul întâlnirii și slujirea lui Aaron și a leviților, nu se referea decât la Liturghia de la Templu². Înmulțirea ritualurilor de curățire, în ansamblul documentului sacerdotal (P), ca și vedeniile despre viitor ale profetului Iezechiel, se opuneau participării străinilor și stabileau o barieră între descendenții lui Aaron, singurii care puteau să aducă jertfe, și leviții care puteau să îndeplinească doar funcții subalterne (Iezechiel 44, 10-14).

În fiecare epocă profeții au avut meritul de a condamna formalismul în cult, și de a reaminti exigențele morale ale acestuia. Este suficientă evocarea predicii lui Amos în „sanctuarul regal” din Betel³ sau protestele pline de indignare ale lui Isaia împotriva mascaradei cultului din vremea sa: „Nu pot să sufăr lunile voastre cele noi, nici sâmbetele, nici ziua cea mare; sufletul Meu urăște postul și zilele de odihnă și lunile voastre cele noi și serbările voastre. M-am săturat de voi, păcatele voastre nu le voi mai suferi” (Isaia 1, 13-14)⁴.

¹ Diacon dr. Doru MARCU, *Relația dintre misiune și eclesiologie în viziunea Pr. Prof. Ion Bria*, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2022, p. 228.

² A. VANHOYE, *Prêtres anciens, prêtre nouveau selon le Nouveau Testament*, Paris, Ed. du Seuil, 1980.

³ Pentru poziția profeților față de cult, vezi L. RAMLOT, „Prophétisme”, în: *Dictionnaire de la Bible Supplement*, t. VIII, col. 1121-1166.

⁴ Pentru genul literar al acestor texte vezi J. HARVEY, *Le Plaidoyer prophétique contre Israël après la rupture de l'Alliance*, Bruges-Paris-Montréal, 1967.

Același mare profet prevedea că după revenirea din exil intrarea în templu va fi permisă și pentru străini, ca și pentru fameni (Isaia 56, 1-9). Domnul Iisus Hristos se va gândit la acest pasaj atunci, în timp ce curăța templul de negustori, rostea cuvintele: „Casa Mea casă de rugăciune se va chema pentru toate neamurile” (Isaia 56, 7 în Marcu 11, 7). În opoziție cu îngustimea de spirit care se degajă din reformele lui Ezra și ale lui Neemia, cartea profetului Iona este o proclamare pasională a milei lui Dumnezeu pentru Ninive, cetatea păcătoasă care s-a pocăit. Cartea Rut cuprinde și ea o legitimare a prozelitismului⁵, care, înaintea erei creștine, a cunoscut o înflorire remarcabilă.

În opoziție cu orientarea sacerdotală, centrată pe templu, și în prelungirea acestui universalism „descentralizat” evidențiat de câteva texte cum ar fi poemele Robului (în special Isaia 49, 6) și câteva oracole izolate cum ar fi Isaia 19, 19-25⁶, Noul Testament este în mod fundamental orientat spre misiune, în timp ce vieții liturgice i se acordă un spațiu restrâns⁷. Excepția prezentă în Epistola către Evrei este doar aparentă, pentru că, dacă autorul evocă pe larg ritualurile de curățire, face acest lucru doar pentru a le declara caduce și pentru a arăta mai bine că acestea au fost depășite odată pentru totdeauna prin intrarea Arhiereului în altarul ceresc:

„Căci Hristos n-a intrat într-un altar făcut de mâini- închipuirea celui adevărat -, ci în cerul însuși, ca pentru noi să se înfățișeze înaintea lui Dumnezeu... Hristos, după ce o singură dată a fost adus jertfă ca să ridice păcatele multora, a doua oară fără de păcat Se va arăta celor ce-L așteaptă spre mântuirea lor” (Evr 9, 24. 28).

⁵ Să ne amintim frumoasa declarație a lui Rut: „Poporul tău va fi poporul meu și Dumnezeul tău va fi Dumnezeul meu” (1, 16). Asupra acestei cărți vezi A. LACOQUE, *Subversives. Un Pentateuque de femmes*, Paris, Ed. du Cerf, „Lectio Divina” nr. 148, 1992, pp. 99-132.

⁶ A. FEUILLET, „Un Sommet religieux de l’Ancien Testament. L’oracle d’Isaïe, XIX (v. 16-25) sur la conversion de l’Egipte”, în: *Recherche de science religieuse* 39, 1951, pp. 65-87.

⁷ Din punctul de vedere al vocabularului, verbele care exprimă acțiuni cultice în Septuaginta sunt rare în Noul Testament. Astfel, *latreuein* (care apare de 90 de ori în Vechiul Testament), lăsând la o parte aluziile la cultul israelit, este utilizat fie pentru slujirea apostolică (Faptele Apostolilor 24, 14; 27, 23; Romani 1, 9; 1 Timotei 1, 3), fie pentru acțiunile caritabile ale creștinilor (Romani 12, 1; Filipeni 3; Evrei 12, 28). *Leitourgein* (de 100 de ori în LXX) vizează o singură dată cultul liturgic în Noul Testament (Faptele Apostolilor 13, 2) iar în rest colecta organizată de Sf. Pavel (Romani 15, 27; 2 Corinteni 9, 12). S. LYONNET, *Études sur l’épître aux Romains*, AnBib 120, Rome, 1989, pp. 36-42.

Primatul evanghelizării

Ceea ce caracterizează Noul Testament este proeminența temei Evangheliei, temă aflată în corelație cu câteva fragmente din cartea lui Isaia⁸, dar care lipsește cu totul din Tora lui Moise. Nu este vorba doar de o constatare de ordin lexical, ci de o orientare teologică de cea mai mare importanță. În fondul semantic al termenului *εὐαγγελιζέσθαι* sunt prezente ideile de bucurie pentru biruința adusă de venirea Împărăției lui Dumnezeu, dar și de iertare oferită în dar și deschidere către neamuri.

Mesajul fundamental al lui Iisus în Galileea se rezumă la vestea bună a Împărăției lui Dumnezeu, conform rezumatului kerigmatic pe care ni-l dă Marcu: „S-a împlinit vremea și s-a apropiat Împărăția cerurilor. Pocățiți-vă și credeți în Evanghelie” (Marcu 1, 15)⁹.

Date cu autoritate, aceste învățături sunt comparate cu vinul cel nou care sparge vasele vechi (Marcu 2, 22). Împotriva fariseilor, atât de grijulii în respectarea strictă a regulilor de puritate, Mântuitorul reia critica profesilor față de formalismul cultual: „Acest popor Mă cinstește doar cu buzele; dar inima lui este departe de Mine” (Isaia 29, 13 citat în Marcu 7, 6). În această polemică Mântuitorul abolește practic legile de puritate, lucru precizat de Marcu (7, 19), spre deosebire de Matei, care este mai circumspect. Renuțând la aceste legi care aveau menirea de a face din Israel un popor deosebit de celelalte, Hristos promite o altă concepție despre sfințenie, aceea a aluatului din frământătură (Matei 13, 13; Luca 13, 20). În această optică trebuie înțeleasă și alungarea negustorilor din templu. Aici nu este vorba doar de o reacție împotriva abuzurilor comercianților, ci, așa cum arată citatul din Isaia 56, 7 („casă de rugăciune pentru toate neamurile”, Marcu 11, 7), ci avem de-a face cu un gest profetic prin care se arată necesitatea eliminării barierelor dintre fiii lui Israel și *goyyim*¹⁰. În discursul eshatologic al Mântuitorului apare un anumit dinamism misionar al mesajului: „Trebuie ca mai întâi Evanghelia să se propovăduiască la toate neamurile” (Marcu 13, 10).

⁸ Pentru bibliografie asupra acestei chestiuni, vezi C. SPICQ, „Notes de lexicographie néotestamentaire”, în: *Orbis Biblicus et Orientalis* 22-3, 1982, pp. 296-306. G. STRECKER, *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, t. II, col. 176-186.

⁹ J. SCHLOSSER, *Le Règne de Dieu dans les dits de Jésus*, Études Bibliques, Paris, 1980, t. I, pp. 91-126.

¹⁰ Din mulțimea de studii remarcăm E. TROCME, „L'Expulsion des marchands du Temple”, în: *New Testament Studies* 15, 1968-1969, pp. 1-22.

Faptele Apostolilor și mai ales epistolele pauline ne arată că la accesul deplin al neamurilor în comunitatea eclesială s-a ajuns prin lupte și tulburări. Deznodământul teologic al acestor aprige controverse se reflectă în finalul grandios al Evangheliei după Matei: „Mi s-a dat toată puterea în cer și pe pământ. De aceea, mergând, învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh...” (Matei 28, 18-19)¹¹. Ordinea termenilor este semnificativă: întâi o învățătură (kerigma) care stârnește credința, apoi Botezul, iar după aceea o introducere mai metodică în viața creștină, pentru a deprinde viața în spiritul Predicii de pe munte.

Prioritatea evanghelizării a fost afirmată de nenumărate ori de Sfântul Pavel. Ne oprim doar la o declarație făcută de acesta corintenilor, care aveau tendința de a se separa în partide, după persoana, se pare, de care au fost botezați: „Hristos nu m-a trimis să botez, ci să binevestesc, nu întru înțelepciunea vorbirii, ca nu cumva crucea lui Hristos să rămână deșartă” (1Corinteni 1, 17)¹². Valoarea acestei afirmații transpare atunci când ea este apreciată pe fundalul rezumatului tradiției apostolice, prezentat de Sf. Pavel în 1 Corinteni 15, 1-11. Credința prin care se poate dobândi mântuirea îl are ca obiect pe Hristos „Care a murit pentru păcatele noastre și a înviat a treia zi”. Expresia „pentru păcatele noastre” implică faptul că jertfele pentru păcat, atât de numeroase la templul din Ierusalim, au fost abandonate. Sf. Pavel explică acest fapt printr-un citat din Avacum 2, 4, pe care îl folosește în argumentarea sa din Epistolele către Galateni și către Romani: „Dreptul prin credință va fi viu”.

La prima vedere s-ar putea crede că Sf. Pavel acordă puțină importanță Botezului. O lectură mai atentă a primei Epistole către Corinteni dezvăluie valoarea teologică pe care Apostolul o atribuie acestei Taine de inițiere, chiar dacă el însuși n-a administrat-o decât câtorva credincioși (1Corinteni 1, 14-16). Tipologia Exodului ne face să vedem în Botez trecerea unui popor însuflețit de Duhul, spre Țara făgăduinței (1 Corinteni 10, 1-4). În omiliile mistagogice din perioada patristică acest fragment apare în mod constant. În aceeași epistolă Apostolul vorbește despre efectul comunitar al curățirii

¹¹ É. COTHENET, „La formule trinitaire baptismale de Mt 28, 19”, în: A. M. TRIACCA, A. PISTOIA (ed.), *Trinite et Liturgie*, Ephemerides Liturgicae: Subsidia 32, Rome, 1984, pp. 59-77; „Les origines de la formule baptismale”, în: P. DE CLERCK, E. PALAZZO (ed.), *Rituels. Mélanges Père Gy*, Paris, Éd. du Cerf, 1990, pp. 199-214 (cu bibliografie extinsă).

¹² M. PESCE, „Christ Did Not Send Me to Baptize, but to Evangelize (1Co 1, 17)”, în: L. DE LORENZI (ed.), *Paul de Tarse, Apôtre du Notre Temps*, Rome, 1979, pp. 339-362.

baptismale: „Pentru că noi toți într-un Duh ne-am botezat, pentru ca să fim un singur trup - fie Iudei, fie Elini, fie robi, fie liberi - și toți la un Duh ne-am adăpat” (1 Corinteni 12, 13).

Pentru a exprima natura slujirii sale apostolice, Sf. Pavel recurge în mai multe rânduri la metafore preluate din cult. Astfel în preambulul Epistolei către Romani Sf. Pavel arată că prin vestirea Evangheliei el slujește lui Dumnezeu (verbul λατρευω) în duhul său (Romani 1, 9). Acest mod de exprimare este dezvoltat în finalul epistolei: „Dar, fraților, v-am scris pe alocuri mai cu îndrăzneală, spre a vă face să vă aduceți aminte de harul ce mi-a fost dat de Dumnezeu, ca să fiu eu slujitor (λειτουργον) al lui Iisus Hristos, preoțește slujind Evanghelia lui Dumnezeu (ιερουργουντα το ευαγγελιον), pentru ca prinusul (προσφορα) neamurilor, sfințit în Duhul Sfânt, să fie bineprimit (ευπροσδεκτος)” (Romani 15, 15-16). Utilizarea acestui termen rar, λειτουργος, devine mai notabilă prin faptul că îndată după acesta apare verbul λειτουργειν, utilizat în mod constant în LXX pentru slujirea la templu¹³, alături de alți termeni preluați din vocabularul sacrificial: προσφορα și ευπροσδεκτος. În ceea ce privește verbul ιερουργειν, acesta se referă în mod obișnuit la serviciul preoților în Templu, și nu este utilizat decât aici în Noul Testament. Prin urmare, vestind Evanghelia în așa fel încât păgânii devin o ofrandă plăcută lui Dumnezeu, Sf. Pavel consideră că îndeplinește o lucrare preoțească. Toate cuvintele acestei pericope sunt astfel bine alese: sacerdoțiului Vechiului Testament îi corespunde predica apostolică. În poemele închinat Ierusalimului păgânii sunt înfățișați aducând ofrande bogate pentru ridicarea templului și pentru jertfele sale (Isaia 60; Agheu 2, 7-9). Aici, în schimb, nu mai este vorba despre ofrande materiale, ci de jertfa duhovnicească a întregii vieți, în căutarea a ceea ce este plăcut lui Dumnezeu (Romani 12, 1-2).

În Filipeni 2, 17 Sf. Pavel vorbește despre sine ca despre o libație sacrificială (verbul σπενδομαι) gata să fie turnată peste prinusul (θυσια) și slujba (λειτουργια) credinței creștinilor din Filipi, folosind, presum se vede, termeni preluați din actele de cult ale Vechiului Testament (vezi în special Levitic 23 și Numerii 15; 23, 29)¹⁴.

¹³ C. K. BARRETT, *The Epistle to the Romans*, Adam & Charles Black, London, 1962, pp. 275-276.

¹⁴ G. F. HAWTHORNE, *Philippians*, Word (UK) Ltd., Milton Keynes, England, 1991, pp. 104-106.

Evanghelizarea în Sinagogă

În general, Noul Testament nu ia Liturgia creștină ca obiect de studiu. Singura descriere detaliată și critică a unei adunări de rugăciune se găsește în 1Corinteni 14. În schimb există presărate în Noul Testament o mulțime de elemente liturgice. Acestea au fost inventariate nu cu mult timp în urmă de P. Grelot¹⁵. Aici ne vom limita la prezentarea, cu ajutorul câtorva exemple, a relației dintre cult în sens larg și evanghelizare. Problematika poate fi nuanțată în funcție de tipul comunităților: cele iudeo-creștine, mai rezervate față de misiune, și cele eleniste, detașate de iudaism. Spre deosebire de autorii mai vechi care căutau înainte de toate manifestările unității, curentul actual al criticii, atât exegetice cât și liturgice, subliniază diferențele profunde dintre comunități, atât în planul formulelor confesionale cât și al vieții religioase¹⁶. Deoarece prezentarea diferitelor situații ar reclama un spațiu extins, ne vom mărgini la evidențierea datelor care pot servi ca bază de reflecție teologică asupra relației între Liturghie și evanghelizare.

Cu toate că primii creștini au continuat să participe la rugăciunea comună de la templu (Faptele Apostolilor 3, 1), liturghia lui Aaron nu a exercitat nicio influență directă asupra cultului creștin primar. În schimb, sinagoga a jucat un rol decisiv, după cum se vede cu prisosință din Faptele Apostolilor, și, indirect, din epistolele pauline. Chiar și atunci când s-a produs ruptura definitivă de iudaism, modelul *domus ecclesiae* a rămas îndatorat sinagogii.

Originile instituției sinagogale sunt puțin cunoscute. Însă în epoca Noului Testament aceasta apare ca un punct de reper al vieții evreilor¹⁷. Chiar și Ierusalimul, orașul care găzduia templul, avea numeroase sinagogi (cf. Faptele Apostolilor 6, 9)¹⁸. Despre sinagoga din Alexandria se spune că stârnea admirația vizitatorilor. Iudeii din fiecare oraș voiau să aibă sinagoga lor, fie cât de modestă.

¹⁵ P. GRELOT (éd.), *La Liturgie dans le Nouveau Testament*, Paris, Desclée, 1991.

¹⁶ C. PERROT, „Des premières communautés aux églises constituées”, în: *Recherche de science religieuse* 79, 1991, pp. 223-252.

¹⁷ J.J. PETUCHOWSKI, „The Liturgy of the Synagogue: History, Structure and Contents”, în: W. S. SCOTT (ed.), *Approach to Ancient Judaism*, Chico, California, 1983, t. IV, pp. 1-64.

¹⁸ B. LIFHITZ, *Donateurs et fondateurs dans les synagogues juives*, „Cahiers de la Revue Biblique” 7, Paris, 1967. Iată, de pildă, o inscripție din sinagoga lui Theodotos (Ierusalim sec. I d. Hr.): „Theodotos, fiu al lui Vettesos, preot și conducător al sinagogii, fiu de conducător al sinagogii, nepot de conducător al sinagogii, a construit sinagoga pentru citirea Legii și pentru învățarea poruncilor, precum și locurile de găzduire, camerele și instalațiile de apă, pentru a sluji ca han străinilor care ar avea trebuință...” (p. 123).

Aceste sinagogi nu au fost de la început locașuri de rugăciune, ci de studiu (*bet midraș*); în același timp ele funcționau ca centre sociale ale comunității. Erau frecventate nu doar de evreii nativi, ci și de prozeliti, și de „temătorii de Dumnezeu” - auditori câștigați de valorile morale ale monoteismului ebraic, care nu trecuseră încă prin ritualul de integrare al circumciziei.

Orientarea spirituală a sinagogii era dată, în general, de farisei, care nu erau preoți ci laici. Datorită criticii acerbe îndreptate împotriva fariseilor în Sfintele Evanghelii, aceștia sunt deseori apreciați într-o lumină prea negativă, ca și cum singura lor preocupare ar fi fost doar reglementarea obsesivă a sabbatului, a dijmei și a curățirii rituale. Fără a nega primejdia unei tendințe axate mai mult pe efortul omului decât pe harul lui Dumnezeu (vezi Luca 18, 9-14), trebuie să li se recunoască fariseilor meritul de a fi dat importanța cuvenită scrierilor profeților, în timp ce saducheii dădeau atenție doar Torei. În cultul sinagogal fariseii au căutat să combine citirile din Tora (*seder*) cu cele din Profeți (*haftarah*). Eforturile lor s-au concretizat în constituirea, în sec. II d. Hr., a ciclurilor de lectură (anual sau trienal)¹⁹.

Sinagogile au format cadrul providențial pentru lucrarea lui Iisus și a Apostolilor. Din predica inaugurală a Mântuitorului din Nazaret (Luca 4, 16-30), care pentru Evanghelia a treia are un rol programatic, se poate desprinde și metoda de predicare utilizată. După citirea unui fragment din cartea lui Isaia, Iisus proclamă: „Astăzi s-a împlinit această scriptură în urechile voastre” (Luca 4, 21). Este utilă compararea acestei scene cu predica Sf. Pavel din Antiohia Pisidia²⁰. După citirea Legii și Proorocilor, fiind invitat să vorbească, Sf. Pavel evocă marile evenimente ale istoriei lui Israel, de la robia egipteană până la David, și îl prezintă apoi pe Iisus ca moștenitor al făgăduinței (Faptele Apostolilor 13, 16-41).

În ciuda incertitudinilor privitoare la organizarea cultului în sinagogă și a rugăciunilor care erau folosite în acea vreme, Noul Testament conține și alte indicii ale influenței ebraice asupra comunităților creștine. De ex. Sf. Pavel atestă utilizarea răspunsului „Amin” la binecuvântarea rostită în adunarea liturgică (1Corinteni 14, 16). Și mai important este faptul că primi creștini au preluat modelul sinagogal de citire a pericopelor din Vechiul Testament. Prima atestare formală a acestui fapt o găsim la Sf. Iustin Martirul,

¹⁹ P. GRELOT, M. DUMAIS, *Homélie sur l'Écriture à l'époque apostolique*, Paris, Desclée, 1989, pp. 36-56.

²⁰ P. GRELOT, M. DUMAIS, *Homélie sur l'Écriture à l'époque apostolique*, pp. 111-131.

pe la mijlocul sec. II²¹. Însă în prima Epistolă către Corinteni, destinată unei comunități alcătuite mai mult din foști păgâni, frapează numărul mare de citate și aluzii la Vechiul Testament. Acestea n-ar fi putut fi înțelese decât dacă erau cunoscute nu doar textele canonice, ci și tâlcuirile tradiționale (de tip midraș). De pildă, în tipologia Exodului dezvoltată de Sf. Pavel în 1Co-rinteni 10, 1-11, apare afirmația derutantă: „Iar piatra era Hristos”²². Aceasta nu poate fi înțeleasă decât pe fondul tradițiilor midrașice despre puțurile lui Moise, care îi urmau neconținut pe israeliți. Deasemenea, mesajul Apocalipsei nu poate fi descifrat corect fără o cunoaștere largă a literaturii apocaliptice începând de la Iezechiel²³.

O trăsătură a omiliilor iudaice este înlănțuirea citatelor, unul după altul, având deseori un verset ca punct de pornire (*proemium*). Multe fragmente din Noul Testament conțin aceeași tehnică, după cum arată M. Dumais și P. Grelot. Există, însă, și diferențe esențiale: scopul omiliei ebraice este de a invita la aplicarea în practică a Torei, pe când predicatorul creștin caută să-și aducă auditoriul la credința în Hristos și la înțelegerea implicațiilor acesteia. În timp ce în iudaism se considera că Duhul proorociei s-a stins după zilele profeților Agheu, Zaharia și Maleahi și că de atunci Dumnezeu a vorbit doar prin „ecoul vocii Sale” (*Yoma*, 9b), Sf. Pavel pretinde că predica sa este Cuvântul viu al lui Dumnezeu. Astfel, Apostolul își exprimă mulțumirea pentru faptul că tesalonicenii au primit predica sa „nu ca pe un cuvânt al oamenilor, ci potrivit cu ceea ce este el într-adevăr, ca pe un cuvânt al lui Dumnezeu, care lucrează întru voi, cei ce credeți” (1 Tesaloniceni 2, 13).

Mai mult decât psalmii, binecuvântările constituiau una dintre formele cele mai dezvoltate în rugăciunile evreilor. Un tratat întreg din Mișna, *Bera-kot*, le este dedicat. Rugăciunea cea mai solemnă a sabatului sunt cele optsprezece binecuvântări (*Şemone Eşre*) recitate în picioare, de unde numele de *Amidah*²⁴. Chiar dacă iudaismul vechi evita fixarea textului rugăciunilor,

²¹ „Iar în așa-zisa zi a soarelui, se face adunarea tuturor celor ce trăiesc la orașe sau la sate și se citesc Memoriile apostolilor sau scrierile profeților, câtă vreme îngăduie timpul. Apoi, după ce cititorul încetează, întâistătorul ține un cuvânt prin care sfătuiește și îndeamnă la imitarea acestor frumoase învățături”. SF. IUSTIN MARTIRUL ȘI FILOSOFUL, *Apologia I*, LXVII, 3-4, PSB 2, EIBMBOR, 1980, p. 71.

²² É. COTHENET, „Prédication et typologie sacramentaire dans la première épître aux Corinthiens (10, 1-13)”, în: É. COTHENET, *Exégèse et Liturgie II*, Éd. du Cerf, Paris, 1999, pp. 107-122.

²³ A. VANHOYE, „L'utilisation du livre d'Ézéchiel dans l'Apocalypse”, în: *Biblica* 43, 1962, pp. 436-476.

²⁴ Pentru *Şemone Eşre* vezi J. J. PETUCHOWSKI, „The Liturgy of the Synagogue: History, Structure and Contents”, p. 6 și urm.

pentru a le lăsa posibilitatea unei anumite spontaneități²⁵, avem o certitudine bună asupra conținutului global al *Şemone Eşre*.

Mai multe pasaje ale Noului Testament sunt alcătuite pe o structură asemănătoare: de pildă imnul *Benedictus* al preotului Zaharia, în care se poate recunoaște una dintre rugăciunile cele mai vechi ale comunității creștine din Ierusalim. În corpusul paulin, Epistolele 2 Corinteni și Efeseni debutează în aceeași manieră: „Binecuvântat este Dumnezeu...”, dar în timp ce în cazul binecuvântărilor iudaice, acestea sunt îndreptate spre Dumnezeul părinților, binecuvântarea creștină se îndreaptă către Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos. O altă trăsătură proprie binecuvântării din Efeseni este anvergura sa universalistă, având în centrul ei proclamarea planului lui Dumnezeu: „ca toate să fie unite iarăși în Hristos, cele din ceruri și cele de pe pământ” (Efeseni 1, 10).

Nu vom intra aici într-o discuție în care nu s-a ajuns încă la rezultate unanim acceptate, asupra relației dintre rugăciunile euharistice și *birkat hamazon*²⁶. Din punctul nostru de vedere vom reține că, pe lângă adunările de rugăciune deschise pentru toată lumea (1Corinteni 14, 23), celebrarea odihnei Domnului (1 Corinteni 1, 20), numită în scrierile lucanice frângerea pâinii (Lc 24, 35; Faptele Apostolilor 2, 42), este rezervată doar credincioșilor și are ca scop manifestarea și întărirea apartenenței credincioșilor la același Domn: „Paharul binecuvântării, pe care-l binecuvântăm, nu este, oare, împărtășirea cu sângele lui Hristos? Pâinea pe care o frângem nu este, oare, împărtășirea cu trupul lui Hristos? Că o pâine, un trup, suntem cei mulți; căci toți ne împărtășim dintr-o pâine” (1Corinteni 10, 16-17).

O Liturghie ce invită la misiune

Țelul primar al oricărei adunări liturgice este de a pune comunitatea în legătură cu Dumnezeu, într-o atitudine de proslăvire, de pocăință, de rugăciune. În Creștinism această legătură trece prin Hristos, Care este prezent în mijlocul alor Săi, după făgăduința Sa (Matei 18, 20). El este Mijlocitorul nostru către Tatăl (Ioan 2, 1). Rugăciunea creștină este marcată de credința în cuvintele Sale: „Dacă veți cere ceva de la Tatăl în numele Meu, veți primi” (Ioan 16, 23)²⁷.

²⁵ J. J. PETUCHOWSKI, „The Liturgy of the Synagogue: History, Structure and Contents”, p. 3.

²⁶ P. BRADSHAW, *La Liturgie chrétienne en ses origines*, Paris, Éd. du Cerf, 1995, pp. 38-41.

²⁷ Apura rugăciunii în Biserica primară vezi O. CULLMANN, *La Prière dans le Nouveau Testament*, Paris, Éd. du Cerf, 1995.

Duhul sfânt, Care sălășluiește în comunitatea creștină ca într-un templu (1 Corinteni 3, 16), călăuzește atât rugăciunea individuală (Romani 8, 16 și urm.), cât și pe cea comunitară. Lucrările Sale sunt dintre cele mai variate, după cum se vede în Biserica din Corint, unde unde unul cântă o cântare, altul vine cu o învățătură sau o descoperire, unul vorbește în limbi, iar altul tălmăcește (1 Corinteni 14, 26). Duhul Sfânt este Cel Care armonizează aceste manifestări, care altfel s-ar fi transformat într-o babilonie. Se înțelege indignarea Sfântului Pavel când credincioșii se grupează după afinități personale, fără a fi preocupați de ceilalți (1 Corinteni 11, 17 și urm.). Deschiderea față de frații întru Hristos este o exigență intrinsecă a Liturghiei.

Cazul cel mai clar este cea Liturghie din Antiohia, cu rugăciune și cu post: „Și pe când slujeau Domnului (λειτουργουντων) și posteau, Duhul Sfânt a zis: Osebiți-mi pe Barnaba și pe Saul, pentru lucrul la care i-am chemat” (Faptele Apostolilor 13, 2). Este probabil că desemnarea a fost făcută de unul dintre profeții, care, împreună cu didascalii, dădeau orientarea spirituală a comunității (vezi numele acestora în Faptele Apostolilor 13, 1). Punerea mâinilor marchează participarea întregii comunități la trimiterea în misiune a Sfinților Pavel și Barnaba.

Bisericile au fost chemate, la rândul lor, să sprijine material aceste misiuni. Deși în această privință Sf. Pavel era foarte scrupulos, el a acceptat în mai multe rânduri ajutoare de la filipenii care îi erau foarte dragi. Astfel el îi laudă pentru părtășia (κοινωνία) lor la Evanghelie (Filipeni 1, 5; 4, 14-16).

În această optică a reciprocității misionare trebuie înțeleasă marea colectă pentru sfinții din Ierusalim. Aceasta se derula în fiecare Duminică (1 Corinteni 16, 2) în cadrul adunării liturgice. Fiind realizată în Galatia, Macedonia și Ahaia, această acțiune punea în evidență legăturile dintre aceste diverse obști creștine. Scopul nu era doar ușurarea situației săracilor din Ierusalim, ci exista și o conotație ecumenică: trebuia arătată unitatea Bisericii, dincolo de particularitățile legitime ale fiecărei comunități locale (Romani 15, 26-31). Este vorba, prin urmare, despre o autentică Liturghie luată în sens etimologic de serviciu public, dar care, în cele din urmă, rezultă în mulțumiri înălțate către Dumnezeu:

„Pentru că slujirea acestui dar nu numai că împlinește lipsurile sfinților, ci prisosește prin multe mulțumiri în fața lui Dumnezeu; slăvind ei pe Dumnezeu, prin adeverirea acestei ajutorări, pentru supunerea mărturisirii voastre Evangheliei lui Hristos și

pentru dărnicia împărtășirii către ei și către toți, se roagă pentru voi, și vă iubesc pentru harul lui Dumnezeu cel ce prisosește la voi” (2Corinteni 9, 11-13). Euharistia nu poate fi, astfel, detașată de slujirea aproapelui.

De la aceste date oferite de practica misionară și caritabilă a Bisericii să trecem la relevarea impactului misionar al imnelor hristologice timpurii, pe care le găsim în Noul Testament. Acestea oferă fundamentul teologic al misiunii creștine.

Vom da câteva exemple. Imnul din Filipeni 2, 5-11 cuprinde două părți. Prima vorbește despre smerirea progresivă a lui Hristos, până la moartea pe cruce. A doua vorbește despre preamărirea lui Hristos și despre faptul ca Dumnezeu I-a dat un nume mai presus de toate numele, în afara căruia, după cuvântul Sf. Petru (Faptele Apostolilor 4, 10-12), nu este posibilă mântuirea. Apogeul planului lui Dumnezeu este „ca toată limba să mărturisească că Domn este Iisus Hristos, spre slava lui Dumnezeu Tatăl”. Cum se poate recita acest imn fără a înțelege chemarea de a recunoaște și a proclama preamărirea lui Hristos? Nicio comunitate creștină nu se poate închide în ea însăși; Liturgia împinge la mărturie.

Vestirea credinței ia proporții și mai vaste în imnul închinat lui Hristos, Cel mai înainte născut decât toată zidirea (Coloseni 1, 15-20)²⁸. Pentru a combate închinarea către puterile cerești, Sf. Pavel precizează că toate făpturile, oricum ar fi acestea numite (Efeseni 1, 21), au fost create în Hristos. Pentru a restabili armonia stricată prin păcat dintre Dumnezeu și făpturile Sale, Hristos și-a vărsat sângele pe Cruce și astfel a împăcat cu Dumnezeu toate făpturile din cer și de pe pământ (Coloseni 1, 20). Rostirea cu credință a acestui imn nu înseamnă doar a accepta pentru sine darul reconcilierii care vine de la Dumnezeu (2 Corinteni 5, 20; Coloseni 1, 22) ci pretinde și angajarea în actul iertării reciproce (Coloseni 3, 13) și în lucrarea de evanghelizare, așa după cum bine a înțeles Epafră, ucenic al Sf. Pavel și continuator al activității sale în Colose (Coloseni 1, 7).

Când dă îndrumări lui Timotei, care era episcop în Efes, despre rugăciunea comunitară, Sf. Pavel pornește de la principiul că „Dumnezeu, Mântuitorul nostru, voiește ca toți oamenii să se mântuiască și a cunoștința adevărului să vină” (1 Timotei 2, 4). Epistolele pastorale, adresându-se unor

²⁸ J. -N. ALETTI, *Colossiens I, 15-20. Genre et exégèse du texte. Fonction de la thématique sapientielle*, „Analecta Biblica” 91, Rome, 1981.

comunități amenințate de erezii, sunt orientate mai mult spre viața internă a Bisericii și mai puțin spre misiune²⁹. Însă, opunându-se elitismului adversarilor vizați, pastoralele nu diminuează cu nimic ideea universalismului mântuirii. Convertirea Sf. Pavel ilustrează faptul că Hristos a venit să-i mântuiască pe cei păcătoși (1 Timotei 1, 15). Mai târziu, în epistolă, într-un imn plin de entuziasm, Sf. Pavel arată că „taina evlaviei” s-a propovăduit între neamuri și a fost crezută în lume (1 Timotei 3, 16) - anticipare liturgică care privește spre o realizare în fapte. Prin urmare, nu este fără motivație faptul că aceste epistole pastorale insistă atât de mult asupra exemplului Sf. Pavel, „propovăduitor și apostol, învățător al neamurilor, în credință și adevăr” (1 Timotei 2, 7). Ucenicii săi trebuie să aibă întotdeauna misiunea în atenție: „Propovăduiește cuvântul, stăruiește cu timp și fără timp, muștră, ceartă, îndeamnă cu toată îndelunga-răbdare în învățătura... Tu fii treaz în toate, suferă răul, fă lucru de evanghelist, slujba ta fă-o deplin” (1 Timotei 4, 2. 4).

Foarte bogată în indicații asupra Liturghiei cerești, care asociază în același imn cele patru Făpturi, care veghează asupra ordinii universului, cei douăzeci și patru de bătrâni, care reprezintă dreptii Vechiului Testament, corul îngerilor și toții aleșii care poartă pecetea Dumnezeuului Celui Viu (Apocalipsa 7), cartea Apocalipsei ne invită la a-L urma pe Miel în itinerarul său pascal, până la muntele Sionului (Apocalipsa 14, 1).

În același timp, înainte de a primi șirul descoperirilor acestei profeții, Bisericile din Asia Minor sunt chemate la serios examen de conștiință³⁰. „Știu faptele tale, și osteneala ta, și răbdarea ta”, i se spune întâi Bisericii din Efes (Apocalipsa 2, 2), dar urmează și o serie de reproșuri mai ales pentru Bisericile care se autoamăgesc, cum este cea din Laodiceea. Ascultarea Cuvântului profetic trebuie să provoace la misiune, după cum se vede în epistola adresată Bisericii din Filadelfia, care are „putere mică”, dar căreia i se deschide o ușă spre evanghelizare chiar în apropierea iudeilor, atât de ostili până acum (Apocalipsa 3, 8 și urm.)³¹.

Cu toate că este considerată prea des o scriere „sectară”, Apocalipsa nu este lipsită de largi deschideri universaliste. În acest punct evocarea Ierusalimului ceresc este deosebit de instructivă, deoarece această viziune a vii-

²⁹ É. COTHENET, „La Liturgie comme antipation de la parousie dans les épîtres pastorales”, în: É. COTHENET, *Exégèse et Liturgie I*, Paris, Éd. du Cerf, 1988, pp. 197-216.

³⁰ D. МИНОС, *Epistolele Apocalipsei. Introducere, traducere și comentariu*, Teofania, Sibiu, 2003, pp. 153-158.

³¹ D. МИНОС, *Epistolele Apocalipsei. Introducere, traducere și comentariu*, pp. 120-121.

torului controlează și prezentul. De fapt, cetatea este simultan închisă, prin zidurile sale apărare strălucitoare de lumină, și deschisă pentru neamurile care vin aici în pelerinaj. Nu este Biserica chemată ca încă din prezent să devină transparentă pentru prezența în mijlocul ei a Mielului, și să invite neamurile la a gusta din rodul pomului vieții ale cărui frunze sunt pentru vindecarea lor (Apocalipsa 22, 2)? Proclamarea acestor vizuni grandioase nu are doar țelul de a oferi o mângâiere în încercările prezentului, ci și de a deștepta conștiința misiunii întregii Biserici, reprezentată în viziunea celor doi martori (Apocalipsa 11, 3-13).

Concluzii

Niciun text nu exprimă mai bine relația dintre Liturghie și evanghelizare decât cel ce cuprinde considerațiile Sf. Ap. Petru asupra Bisericii (1 Petru 2, 4-10). Inspirându-se din titlurile date lui Israel prin Legământul de pe Muntele Sinai, Sf. Petru prezintă Biserica ca pe „seminție aleasă, preoție împăratească, neam sfânt, popor agonisit de Dumnezeu” (v. 9)³². Creștinilor, asemuiți cu pietrele vii care alcătuiesc templul locuit de Duhul Sfânt, și care are la temelie Piatra cea din capul unghiului aleasă și de mare preț, li se recunosc două îndatoriri: „Să aduceți jertfe duhovnicești, bine-plăcute lui Dumnezeu, prin Iisus Hristos” și „să vestiți bunătățile Celui ce v-a chemat din întuneric la lumina Sa cea minunată” (v. 5 și 9).

- A aduce jertfe duhovnicești înseamnă ofranda propriului trup, după cum zice Sf. Pavel în Rom 12, 1, adică a existenței concrete, cu toate relațiile pe care aceasta le comportă, atât în viața familială, cât și în raporturile sociale³³. Datoriile creștinului prezentate în 1 Petru 2, 13 - 3, 7 nu sunt dictate de regulile lumii, ci de exemplul lui Hristos, Slujitorul Care suferă, și Care aduce mântuirea trecând prin moarte (1 Petru 2, 21-24).

- Vestirea bunătăților lui Dumnezeu este o formulă inspirată din cartea lui Isaia (Isaia 43, 20), care vede în mântuirea lui Israel un motiv pentru convertirea neamurilor (Isaia 45, 22-25). Proclamarea liturgică la care Sf. Petru îi cheamă pe cititorii săi, contituie o altă fațetă a jertfelor duhovnicești pe care aceștia trebuie să la aducă. Viața creștină trebuie să fie în același timp o invitație către necreștini (1 Petru 2, 12) și o manifestare a recunoștinței

³² C. F. TERINTE, „Metafore eclesiologice în Întâia Epistolă a Sfântului Apostol Petru”, în: *Ple-roma*, VI (2002) 2, pp. 52-64.

³³ Asupra închinării în Duh vezi Fil 3, 3, In 4, 23 și urm.

către Dumnezeu, izvorul întregii mile: „Voi, care nu erați popor, iar acum sunteți poporul lui Dumnezeu; voi care odinioară nu aveți parte de milă; iar acum sunteți miluiți” (1Petru 2, 10).

Astfel, viața liturgică, pătrunsă de dinamismul Duhului Sfânt, nu închide o comunitate în ea însăși, ci o deschide pentru împlinirea planului lui Dumnezeu, Care a îngăduit neascultarea oamenilor, „ca pe toți să-i miluiască” (Romani 11, 32).

TRIBUNA, CEL DINTÂI AMVON AL PĂRINTELUI ROMAN CIOROGARIU

Pr. Lect. Univ. Dr. Valeriu Gabriel Basa

Abstract

In the articles published in Tribuna Poporului and Tribuna, Father Roman Ciorogariu sought to make the national press a weapon of struggle that would keep the feeling of love for the nation always burning and to encourage Romanians in the fight against national oppression. In this sense, he tried to encourage all those involved in this process of nation-building, through the articles he published, to promote an attitude of support for the Romanian people and to draw attention to the injustices that jeopardized the existence of the nation. Father Roman Ciorogariu worked, during the publication of the Tribuna newspaper, the Tribuna of the People, with the impetus typical of men who have shaped the national consciousness.

Keywords

Ministry, mission, mentor, care, church, school, training, priest, publication, nation

Tânărul, dascălul, preotul și mai târziu episcopul Roman Ciorogariu și-a început activitatea ziaristică în primii ani ai activității *Tribunei* din Sibiu, prin corespondențe care oglindeau problemele și preocupările timpului. Ziarul, prin intermediul căruia se ostenea pentru formarea conștiinței publice românești, urmărea a lucra pentru realizarea unității naționale, încă de la apariția primului număr al său publicat la Sibiu, în 12/24 aprilie 1884. Conducerea redacției a fost încredințată lui Ioan Slavici,

în jurul lui grupându-se un mănunchi de publiciști activi: Septimiu Albini, Ioan Russu Șirianu, George Coșbuc, Gheorghe Bogdan Duică, Eugen Brote, Zaharia Boiu și alții, care au acționat pentru realizarea unității culturale a românilor sub deviza „Soarele pentru toți românii la București răsare”.

Despre rosturile cruciale pe care *Tribuna* le-a îndeplinit, ne edifică, în mod deosebit de elocvent dar și plăcut, părintele Roman Ciorogariu, în Prefața lucrării *Zile Trăite*:

„De la 1884 când a apărut *Tribuna* „pițigoilor” din Sibiu, până la 1912, când a fost sugrumată continuatoarea ei *Tribuna* „oțeliților” din Arad, am scris la aceste ziare care au revoluționat ideea națională în Ardeal. Această *Tribună* dispărută o dată în Sibiu și reapărută în Arad ca un meteor, a atras ca un om întregă românimea în luptele naționale. A pus în picioare sute de țărani, care sub conducerea comitetului național, prezidat de Ioan Rațiu, au bătut cu memorandumul la poarta Burgului; a făcut din procesul memorandumului chestiune mondială; a fost steaua conducătoare a congresului naționalităților din Budapesta; a umplut cu redacția sa temnițele unghurești; într-un elan de însuflețire a făcut educația politică și apostolia culturii românești din Ardeal. Aici și-au dat întâlnire generația scriitorilor de la Ioan Slavici până la Octavian Goga. Coșbuc, Ilarie Chendi, Iosif și întreaga tinerime literară a Ardealului în frunte cu Octavian Goga, aici au unificat efectiv Ardealul cu România în cultură și limbă. Războiului i-a rămas numai sancțiunea unirii teritoriale”¹.

Articolele trimise de Roman Ciorogariu erau ușor accesibile publicului larg. Dezbătând probleme fundamentale ale vieții și luptei naționale, aceste articole, erau așteptate cu nerăbdare la cititori. Scrisul său era simplu și natural, ceea ce îi determina o foarte bună receptare în rândul poporului, contribuind astfel la formarea conștiinței românești. În acest fel a fost implicat de tânăr în lupta națională urmărind antrenarea deopotrivă și a forțelor intelectuale, care considerau că la cultura națională se poate ajunge numai prin luptă națională². Referindu-se la angajarea sa în lupta națională - Roman

¹ Roman. R CIOROGARIU, *Zile trăite*, p. 7.

² Vasile POPEANGĂ, „Roman Ciorogariu, personalitate marcantă a generației unirii” în *Roman R. Ciorogariu (1852-1936). Studii și documente*, p. 78.

Ciorogariu informa pe cititorii *Tribunei* că „pietatea față de străbunii săi participanți la lupta națională i-au impus datoria de a le apăra moștenirea”³.

Alcătuirea și înaintarea *Memorandului* către Curtea din Viena, considerat ca momentul culminant al activității din perioada apariției *Tribunei* la Sibiu, avea să îl implice și pe tânărul susținător al ridicării neamului său, Roman Ciorogariu. Deși nu apare între cei dintâi protagoniști, acesta a avut un rol însemnat în mișcarea memorandistă, pentru faptul că locul unde s-a alcătuit *Memorandumul* a fost redacția revistei *Tribuna* din Sibiu, din colectivul căreia făcea parte. Definitivarea acestuia avea loc în cadrul Conferinței Naționale de la Sibiu, din anul 1892, acolo unde a participat ca și delegat al cercului electoral Arad. Contribuția lui Roman Ciorogariu la alcătuirea *Memorandului* este mai substanțială decât se cunoaște. Astfel la 12 noiembrie 1934 el scria profesorului Victor Stanciu următoarele:

„Eu am dat firul în acea broșură pentru dezvoltare pe baza corespondenței ce ți-o las să o utilizezi după moartea mea. Din această corespondență și însemnări ale mele, tu care le-ai văzut cu ochii, cum s-au petrecut vei construi adevărul. Judece apoi lumea pe baza actelor asupra a ceea ce a fost în istoria luptelor noastre naționale”⁴.

În momentele transmiterii *Memorandumului* la Viena și a judecării memorandiștilor, acest formator al conștiințelor, redactorul și profesorul, Roman Ciorogariu a descris cele întâmplate și procesul care era intentat în acele clipe întregii națiuni române. Având în vedere încercarea zadarnică de a fi adus în fața împăratului de la Viena, pentru a fi cunoscut în cercuri cât mai largi *Memorandumul*, tipărit în limbile română, maghiară, germană și franceză avea să fie răspândit și făcut cunoscut întregii națiuni române, iar profesorul Roman Ciorogariu a devenit cunoscut și datorită abilității de răspândire ai exemplarelor din *Memorand*.

În anii următori, în dubla sa calitate, de dascăl și redactor, părintele Roman Ciorogariu a fost unul dintre susținătorii luptei naționale, în vederea instruirii și susținerii membrilor neamului său, în lupta pentru drepturile existențiale și care, în fond, i se cuveneau. În cazul conflictului izbucnit la

³ Roman CIOROGARIU, „Onoarea și orientalismul”, în *T*, an VII, nr. 155, 1890.

⁴ Vasile COMAN, „Episcopul Roman Ciorogariu, luptător pentru libertatea și dreptatea poporului roman din Transilvania”, în *M. A*, XXI, nr. 7-9, 1976, p. 631.

Arad pe tema Memorandumului avea să îi organizeze pe tinerii Institutului Pedagogic-Teologic pentru necesitatea unei rezistențe⁵.

Hotărârea guvernului maghiar de a interzice, în anul 1894, activitatea Partidului Național Român a făcut ca acesta să reunească în casa sa, din Arad, o serie de lideri naționali. Aceștia au decis să convoace adunarea de la Sibiu, din noiembrie 1894, când s-a hotărât continuarea luptei naționale și participarea la Conferința naționalităților, ținută la 10 august 1895, la Budapesta. Organizarea acesteia nu i-a fost străină, de altfel și participând la această conferință la care au fost puse bazele alianței dintre români, sârbi și slovaci, menită a da noi impulsuri luptei naționalităților asuprite⁶.

După anul 1895, grupul redacțional al *Tribunei* s-a destrămat ca urmare a disputelor privind relația ziarului cu conducerea Partidului Național Român. *Tribuna* devenea organul oficial al partidului. În acest context, Ion Russu Șirianu, Ilarie Chendi și Gheorghe Bogdan Duică au fost nevoiți să părăsească redacția datorită neînțelegerilor cu Ion Rațiu. În aceste condiții profesorul Roman Ciorogariu sprijinea acțiunea lui Ion Russu Șirianu, de editare la Arad a ziarului *Tribuna Poporului* și astfel la 5/17 ianuarie 1897 apărea primul număr al ziarului. Apariția la Arad a ziarului *Tribuna Poporului* a dat noi dimensiuni luptei politice a românilor, deoarece urmărea mobilizarea opiniei publice pentru o veritabilă politică națională, după cum preciza părintele Roman Ciorogariu, în lucrarea *Tribuna și tribuniștii*:

„După acest dureros procedeu se înființează la 1897, în condițiuni modeste *Tribuna Poporului* din Arad, sub direcțiunea lui Ion Rusu Șirianu aceste două ziare cu mici tensiuni personale, duc împreună lupta națională până la 1903, când oficioasa *Tribuna* din Sibiu își sistează apariția iar independenta *Tribuna popului* din Arad ia numele de *Tribuna* și rămâne organul conducător politic al românilor din Ardeal. Așa devine Aradul centru politic”⁷.

⁵ Vasile POPEANGĂ, „Roman Ciorogariu reprezentant al tribunismului arădean” în *Z.*, XI, 1979, p. 754.

⁶ Mircea TIMBUS, „Arhiva Roman Ciorogariu sursă de investigare a luptei românilor pentru drepturile naționale” în *Z.*, XVIII, Arad, 1993, pp. 349-350.

⁷ Roman CIOROGARIU, *Tribuna și tribuniștii - Din trecutul revistelor și ziarelor de la noi; Speșranța (an 1869), Lumina (1872), Biserica și Scoala (1877), Tribuna (1884-1912)*, Biblioteca ziaristică, 1934, p. 24.

Tribuna din Arad se întemeia cu cei 10500 florini, aduși din București de Vasile Mangra și din banii împrumutați de la Institutul de credit Victoria, din care s-a cumpărat tipografia lui Aurel Barcianu din Orăștie, care trebuia instalată în Arad, și s-a depus cauțiunea cerută.

Asupra împrumuturilor de la astfel de instituții de credit românești, părintele Roman Ciorogariu arăta, nu numai o dată - ca de altfel toți fruntașii români ai vremii, că acestea sunt singura soluție pentru rezolvarea problemelor poporului. Din această cauză stăruia, în mod constant, pentru a-i convinge pe români să apeleze la băncile românești. Aceste instituții erau singurele care „fereau” populația să piardă ceea ce avea mai mare nevoie pentru a fi independent, „averea”. În același timp, erau scoase în evidență și beneficiile aduse însuși poporului român prin împrumuturile luate de la băncile românești, care din banii ce-i adunau sprijineau, în mod necodificat bisericile, școlile, societățile culturale, tinerii români pentru a merge la școală.

„Prin „Victoria” iese poporul de sub robia economică a băncilor străine și se începe emularea sătenilor în sporirea moșiei lor; o sistematică împroprietărire a țăranului prin munca sa, mai ales pe moșiile parcelate a latifundiarilor. Așa ia avânt economia rurală din Arad, îmbogățirea poporului... De aici s-a înfripat și mica industrie și comerț...”⁸.

Rostul acestor instituții financiare românești care au sprijinit tot ceea ce era românesc și au făcut posibilă înființarea acestei Tribune, care a militat pentru ridicarea neamului românesc, era subliniat peste ani de părintele Roman Ciorogariu în lucrarea *Zile trăite*:

„Alături de această cetate economică se clădesc instituțiile culturale: mai înainte mica tipografie a *Tribunei*, după aceea palatul *Tribunei*, cu cea mai modernă tipografie și librărie, Casa Națională cu biblioteca Oncu din Pârneava, școala de fete Stroescu, școala din Șega, fondul internatului, etc.... Aici descind scriitorii de la București și se țin Serbările culturale în cadrul și șezătorilor literare... Așa se face cultul unității culturale. „Victoria” a dat Aradului Independența economică, *Tribuna* școala

⁸ Roman. R CIOROGARIU, *Zile trăite*, p. 496.

politică, așa se mișcă toată suflarea românească la îndrumările date de *Tribuna*⁹.

Prin urmare, cu sprijinul institutului financiar „Victoria”, apărea numărul de probă, la Orăștie, la data de 25 decembrie 1896/6 ianuarie 1897, fiind urmat de numărul 1, tipărit la Arad, cu data de 1/13 ianuarie 1897. Redactor responsabil era Ioan Rusu Șirianu și proprietar Aurel Barcianu având cinci numere pe săptămână până în anul 1907 și abia după această dată, avea să devină publicație cu apariție zilnică. Sediul a fost în diferite case din Arad, până în anul 1901, când s-a cumpărat o casă proprie, pe locul căreia avea să se construiască palatul Tribunei¹⁰.

Datorită condițiilor materiale precare, apariția gazetei se făcea cu foarte multă greutate, încât părintele Roman Ciorogariu mărturisea: „că uneori nu mai știam ce sunt profesor ori redactor.” Totul se făcea cu suflet și se datora atât valoroaselor colaborări ale lui Vasile Lucaciu și Vasile Mangra dar și fiecărui preot, dascăl, profesor, intelectual de liberă profesiune sau chiar funcționar care erau colaboratori ai *Tribunei* prin corespondențe nuvele poezii și de seamă. Toate făceau ziarul „viu, colorat cu tot ce se întâmplă și ce se gândea în acele vremuri pe plaiurile românești”¹¹.

Până în anul 1903 situația financiară grea a făcut să fie nevoie de multe jertfă dar ziarul s-a străduit să rămână independent, funcționând datorită „ostașilor conștiinței care stăteau în serviciul nației. Aici s-a dovedit că tăria sufletului e mai mare putere decât tăria fondurilor de rezistență de care noi nu am avut parte. Fără jertfă nu e creațiune”¹².

Prin încetarea apariției publicației *Tribuna* din Sibiu, la 16 aprilie 1903, *Tribuna Poporului* din Arad, apărea de atunci înainte, sub denumirea de *Tribuna*, până la 12 martie 1912, devenind purtătoarea vechiului mesaj tribunist dar militând pentru reluarea activismului politic. *Tribuna* a fost promotoare a activismului politic în sensul angajării forțelor naționale în ac-

⁹ Roman. R CIOROGARIU, *Zile trăite*, p.497.

¹⁰ Scrisoarea părintelui Traian Vațian adresată episcopului Roman Ciorogariu la 28 noiembrie 1933, SĴARAN, fondul Roman Ciorogariu, dosar 21, filele 300 - 303, apud Vasile Popeangă, „Roman Ciorogariu, personalitate marcantă a generației unirii” în *Roman R. Ciorogariu (1852-1936). Studii și documente*, pp. 446-449.

¹¹ Roman CIOROGARIU, *Tribuna și tribuniștii - Din trecutul revistelor și ziarelor de la noi; Speranța (an 1869), Lumina (1872), Biserica și Scoala (1877), Tribuna (1884-1912)*, pp. 44-46.

¹² Roman CIOROGARIU, *Tribuna și tribuniștii - Din trecutul revistelor și ziarelor de la noi; Speranța (an 1869), Lumina (1872), Biserica și Scoala (1877), Tribuna (1884-1912)*, p. 47.

tivității politice menite să apere drepturile firești ale românilor și să le întărească sentimentul apartenenței aceluiaș neam. Părintele Roman Ciorogariu rămânea în continuare, factorul principal al editurii ziarului *Tribuna*. În redacția acesteia se aflau: Ilarie Chendi, Octavian Goga, Sever Bocu și alții.

Pentru continuarea misiunii, mai ales pentru că atacurile administrației ungare erau tot mai dezlănțuite, *Tribuna* a fost obligată să lucreze, într-un astfel de mod să își consolideze baza economică dar deopotrivă și echipa redacțională. Acest lucru a început în anul 1903, o dată cu intrarea în grija lui Nicolae Oncu. În vara anului 1906, părintele Roman Ciorogariu îl întâlnea la Karlsbad pe Dimitrie Sturza și îi prezenta situația ziarului. Primind, de la acesta, îndemnul de a ridica nivelul publicistic și cultural al organului de presă pentru a putea fi abonat într-un mod corespunzător în România liberă.

„Ridicați ziarul la nivel superior ca să aibă trecerea la noi, și vă vom ajuta cu abonamente. Prin aceasta veți crește gazetari muncitor și veți face cunoscut Ardealul și în Regat. Cu acest sfat am venit acasă. Ne-am hotărât noi comanditarii: Nicolae Oncu, Sava Raicu și eu cu șefii redacției Ioan Rusu Șirianu și Sever Bocu să riscăm un an”¹³.

Roman Ciorogariu a înțeles acest sfat ca un îndemn de mobilizare a resurselor redacționale ale ziarului. Astfel redacția a dispus în anii următori de corespondenți în diferite capitale europene: Roma, Viena, Berlin și Paris, lucru care până atunci era greu și de imaginat. Datorită acestor eforturi de modernizare a ziarului, capacitatea sa de pătrundere în rândul cititorilor a crescut. Pentru revigorarea ziarului și pentru consolidarea acestuia munca începută în această direcție a continuat. Rezultatul acestei munci, a fost construirea în anul 1909 a palatului *Tribunei* și dotarea sa cu instalații tipografice noi. În acest fel ziarul avea posibilitatea de a lucra pentru izbânda deplină a cauzei sale și pentru a se ajunge la biruința desăvârșită a limbii, culturii și naționalității românești în aceste „părți de locuri”.

În același an a fost înființată Societatea comercială *Tribuna* care avea ca scop „înființarea și susținerea pe baze comerciale a unui institut de tipografie, de editură a ziarului *Tribuna* și de librărie, pentru cultivarea limbii și literaturii române pe toate terenurile economice, financiare, culturale și politice”¹⁴.

¹³ R. CIOROGARIU, *Tribuna și tribuniștii - Din trecutul revistelor și ziarelor de la noi; Speranța (an 1869), Lumina (1872), Biserica și Scoala (1877), Tribuna (1884-1912)*, p. 25.

¹⁴ R. CIOROGARIU, *Tribuna și tribuniștii - Din trecutul revistelor și ziarelor de la noi; Speranța (an 1869), Lumina (1872), Biserica și Scoala (1877), Tribuna (1884-1912)*, p. 61.

Prin înființarea unei librării, Societatea *Tribuna* și-a lărgit considerabil cadrul său de acțiune, deoarece a difuzat o serie de cărți românești tipărite peste Carpați, constituind și în acest fel un factor de conștientizare asupra unității culturale existente între românii ardeleni și românii din țara liberă. Societatea comercială *Tribuna* nu avea un scop economic propriu, ci era pusă în slujba cauzei naționale. Într-o perioadă în care continuarea luptei contra asupririi naționale și sociale era posibilă doar prin propriile resurse, românii din părțile Aradului erau conștientizați, prin acțiunile susținute prin intermediul complexei activități desfășurate de oamenii din jurul societății *Tribuna*, asupra importanței buneii chivernisiri a propriilor resurse materiale.

În contractul încheiat la 8 mai 1909 între Nicolae Onciu, directorul Băncii Victoria, Gheorghe Nichin și Sever Bocu, reprezentanți ai ziarului, se preciza că scopul principal al acestei societăți comerciale era editarea și asigurarea existenței ziarului politic național *Tribuna*. Părintele Roman Ciorogariu era unul din cei cinci membri ai societății *Tribuna*, fapt confirmat la 1 mai 1903 prin scrisoarea lui Nicolae Oncu. Pe ultima pagină a exemplarului de contract aflat în Arhivele statului Arad, părintele Roman Ciorogariu a notat că în vara anului 1909, s-a dus la București și a predat un exemplare lui I. I. C. Brătianu. Acest fapt este semnificativ pentru relațiile pe care părintele Roman Ciorogariu le-a avut cu oamenii de stat de peste Carpați, care l-au sfătuit să militeze pentru unitatea de acțiune a forțelor naționale românești din Transilvania¹⁵.

Cinci membri ai societății au asigurat conducerea *Tribunei* al cărui spirit gazetăresc militant a fost imprimat de Roman Ciorogariu și Nicolae Oncu. În acest grup părintele Roman Ciorogariu a fost un voluntar din aceia ai scrisului fără plată¹⁶.

În articolele publicate în *Tribuna Poporului* și *Tribuna* părintele Roman Ciorogariu a urmărit să facă din presa națională o armă de luptă care să țină mereu aprins sentimentul iubirii de neam și să îi îmbărbăteze pe români în lupta împotriva asupririi naționale. În acest sens, încerca să îi determine pe toți cei care erau implicați în acest proces de ridicare a neamului, prin articolele publicate, să promoveze o atitudine de instuire a poporului român și să atenționeze asupra nedreptăților care puneau în pericol existența neamu-

¹⁵ Vasile POPEANGĂ, „Roman Ciorogariu reprezentant al tribunismului arădean” în *Z*, XI, 1979, p.762.

¹⁶ Roman CIOROGARIU, *Tribuna și tribuniștii - Din trecutul revistelor și ziarelor de la noi; Speșranța (an 1869), Lumina (1872), Biserica și Școala (1877), Tribuna (1884-1912)*, p. 41.

lui. Datoria conducătorilor politici și a intelectualilor, considera părintele Roman Ciorogariu, este de a face „poporul nostru capabil de luptă politică, de luptă, de principia”. Dar, continua părintele, „Capabil va deveni însă numai atunci, când vom rupe coarcele tiraniei sociale, care înăbușește libera vorbire, și ne vom crește inimi deschise, cari au curagiul să ceară cele ce vor să aibă”.¹⁷ Aceste obiective, puteau fi realizate mult mai ușor dacă „ar fi angajată întreaga comunitate românească într-o activitate constructivă de realizare a progresului economic și cultural”¹⁸.

În această perioadă, numeroase articole publicate în *Tribuna* au fost semnate cu pseudonimul „Unchiașul”. Părintele Roman Ciorogariu a fost un ziarist preocupat de frământările timpului și de problemele pe care complexul proces al luptei de emancipare națională le-a ridicat pentru români. Așa se explică și faptul că a fost mereu prezent acolo unde această permanent misiune impunea curaj și hotărâre.

Cunoscut este faptul că, una din grijile constante ale părintelui Roman Ciorogariu a fost apărarea caracterului național al școlii, preocupare evidentă în întreaga sa activitate și nu numai în planul activității publicistice. Apărarea școlii era ca o luptă pentru viață, deoarece funcția școlii era aceea de a face educația în spirit național și de a menține viu sufletul românesc. Din această cauză, se impunea ca această misiune să fie dusă cu „cap luminat și inimă deschisă pentru a i se asigura victoria”¹⁹.

Prin urmare în paginile ziarului *Tribuna*, apăreau articole prin care se susținea o intensă campanie împotriva încercărilor de maghiarizare a școlilor. Acest fapt se datora numeroaselor încercări de imixțiune ale autorităților, prin care se urmărea impunerea limbii maghiare în educarea copiilor români. După legile școlare ale ministrului șovin Trefort din 1879 și 1883, care prevedeau introducerea limbii maghiare în școlile confesionale, Guvernul ungar a intervenit cu o nouă lege, în anul 1893. Aceasta din urmă, dădea posibilitatea statului să se amestece în școlile naționalităților, obligându-le să majoreze salariile învățătorilor cu 50 de florini, la împlinirea a cinci ani de activitate în aceeași școală. Având în vedere că și cei 300 de florini, care erau prevăzuți pentru salariul învățătorului, erau greu de suportat, între comu-

¹⁷ UNCHIAȘUL, „Inimi deschise” în *TP*, an I, nr. 25 din 7/19 februarie, 1897.

¹⁸ Vasile POPEANGĂ, „Roman Ciorogariu reprezentant al tribunismului arădean” în *Z*, XI, 1979, p. 764.

¹⁹ Vasile POPEANGĂ, „Roman Ciorogariu reprezentant al tribunismului arădean” în *Z*, XI, 1979, p. 765.

nitățile locale și dascăli începuseră să apară conflicte. Arătându-se „binevoitoare”, autoritățile se ofereau să plătească ele salariul impus, transformând în acest fel școala românească într-o școală de stat. Într-o astfel de școală instrucția se făcea în limba maghiară, programa era impusă de Guvern și prin înființarea ei se urmărea doar deznaționalizarea românilor.

Lupta pentru apărarea școlii trebuia însoțită de acțiuni permanente de înființare a unor noi școli românești, îmbunătățirea frecvenței școlare și ridicare a nivelului educativ și cultural al acestora. În anul 1907, când împotriva școlilor românești se pornise o campanie de denigrare a funcției lor cultural-educative, *Tribuna* a preconizat înaintarea către Curtea imperială din Viena a unui Memorand, în care să fie apărute drepturile firești ale românilor, pe plan educativ și cultural. Sinodul eparhial al Episcopiei Aradului, ținut la jumătatea lunii mai 1907, a protestat împotriva tendințelor de deznaționalizare pe care le prevedea noul proiect de lege școlară. De aceea, în numele credincioșilor pe care îi păstoreau, cei trei ierarhi ai Bisericii Ortodoxe românești din Transilvania, mitropolitul Ioan Meșianu și episcopii Ioan Ignatie Papp, al Aradului și Nicolae Popea, al Caransebeșului, au înaintat Curții din Viena o solicitare prin care cereau împăratului să nu sancționeze proiectul de lege a ministrului Apponyi. *Tribuna* avea atunci o rubrică specială de apărare a școlilor. Și lupta era complexă. *Tribuna* publica atât articole prin care erau divulgate interesele meschine ale prevederilor noilor legi ale lui Apponyi, cum spre exemplu era articolul „Scopul nemărturisit” apărut în *Tribuna*, nr. 80 din 7/20 Aprilie 1907 dar și articole în care se vorbea deschis despre necesitatea susținerii școlilor românești, de către toți factorii responsabili. Între acestea menționăm articolele, „Susținerea școalelor” apărut în *Tribuna*, nr. 100 din 5/18 mai 1907, „Solidaritatea în luptă”, în *Tribuna*, nr. 107, numărul 101 din 6/19 mai 1907, „Adresa prelaților bisericești naționale ortodoxe române”, în *Tribuna*, nr. 107 din 13/26 mai 1907, „Adresa la tron” în *Tribuna* nr. 111 din 18/31 mai 1907 și multe altele, apărute în cursul anului 1907.

Față de redactorii săi, au fost inițiate acțiuni represive, procese, percheziții, sporirea cauțiunilor pentru plata amenzilor și alte amenințări. Redacția rămânea fermă în lupta ei. „Unchiașul” a fost sufletul rezistenței în acele zile de încordare având încredere în dreptatea cauzei și în sprijinul poporului, așa cum reiese din același articol de fond în care se afirma că „în lupta grea ce o purtăm de 11 ani fără întrerupere și fără șovăire, singurul sprijin nea fost încrederea acestei obște”. Sprijinită de obștea națională *Tribuna* se

afirma ca instrument de luptă pentru drepturi, iar părintele Roman Ciorogariu a fost unul dintre îndrumătorii încercați. Așa cum remarca domnul Vasile Rusu, ziarul *Fuggetlenseg* din Arad, îl acuza de faptul că a fost inițiatorul activității de apărare a școlilor, și spiritul conducător al *Tribunei*²⁰.

Omul cu o astfel de înzestrare din partea lui Dumnezeu și o pregătire intelectuală „enciclopedică”, avea să fie implicat în întregime în viața culturală și politică a românilor transilvăneni și a tuturor românilor din granițele Imperiului austro-ungar. Prin urmare se număra printre figurile proeminente ale Asociației Naționale Arădene pentru Cultura și Conversarea Poporului Român, înființată încă din anul 1863, după modelul Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român. În această calitate a și solicitat acordarea de burse (stipendii) tinerilor care își doreau să învețe o meserie, ca astfel să devină de folos neamului lor²¹.

*

Oamenii din popor, ca adevărați făuritori ai istoriei și a reușitelor în lupta națională, trebuiau, însă, să fie mereu în centrul atenției. Din această cauză, ziarul era purtătorul de cuvânt al intereselor permanente ale românilor. *Tribuna* a avut permanent în vedere faptul că realizarea obiectivelor naționale pe plan politic sau cultural nu era posibilă fără angajarea forțelor capabile a comunității românești. De aceea, în stăruința luptei pentru apărarea dreptului de a fi educați în propria lor limbă și a apărării caracterului național al școlii, s-a încercat a se găsi toate modalitățile de sporire a eficienței acțiunilor întreprinse în aceste domenii de activitate.

Părintele Roman Ciorogariu considera ca o datorie a presei să asigure educația politică a țărănimii pentru a face din ea o forță activă. Atașamentul său față de popor nu a fost o atitudine de circumstanță politică, ci o manifestare de substanță a personalității sale. Lupta pentru limbă și cultura națională a fost dusă de poporul, din al cărui suflet nu a putut fi stinsă iubirea de neam²².

Articolele publicate sub semnătura sa în *Tribuna*, apărau drepturile naționale ale românilor și demascau încercările făcute de guvernanții de la Budapesta pentru știrbirea și îngrădirea drepturilor firești ale românilor. Părintele Roman Ciorogariu a înțeles că abuzurile autorităților maghiare, in-

²⁰ Vasile RUSU, „Rolul lui Roman Ciorogariu în mișcarea tribunistă arădeană” în *MB*, an XXXV, nr. 1-2, 1985, p. 39.

²¹ Liviu MĂRGHITAN, *Academicieni originari din județul Arad*, p. 34.

²² Vasile POPEANGĂ, „Roman Ciorogariu reprezentant al tribunismului arădean” în *Z*, XI, 1979, p. 765.

diferent asupra cărui fapt, eveniment sau a cărei persoane erau îndreptate, toate, vizau națiunea română. Prin urmare abuzurile erau prezentate și criticate, indiferent din ce sector al vieții proveneau.

O primă categorie privea tocmai abuzurile săvârșite cu prilejul campaniilor electorale. Lucrul este explicabil dacă ținem seama de profilul revistei și de implicarea sa directă în susținerea activismului politic

Faptul că în paralel era și director al Institutului pedagogic-teologic, l-a determinat să nu semneze multe dintre articole. Așa se explică și faptul că a manifestat prudență și în publicarea unor aspecte care prin modul de percepere a autorităților puteau pune în pericol viitorul școlii și a mișcării naționale.

Cu toate acestea, în anul 1908, i s-a deschis o anchetă de către contele Apponyi, ministrul cultelor și instrucțiunii publice. Cele două articole incriminate erau „Feciorii politici” și „Atentatul de la Caransebeș”²³. În primul era făcută o prezentare a curentelor politice naționale ale românilor din Ungaria, moderații și radicalii cât și oamenii politici ai țării: Șaguna, Gojdu și demascat caracterul opresiv al politicii guvernelor care s-au perindat la cârma Imperiului după 1867, ajungând în timpul guvernării lui Tisza la ideea maghiarizării cu orice preț, proces care s-a încercat a se realiza cu forța²⁴. În fapt, scopul articolului poate fi deslușit din următorul citat:

„Astfel degenerază politica în Ungaria, din grad în grad. Într-o expunere deosebită vom arăta cum toate libertățile politice și toate instituțiunile liberale se ciuntează de la 1867 încoace, încât ne pomenirăm cu o tiranie a majorității parlamentare mai violentă decât tirania autocrată din Rusia”²⁵.

În cel de al doilea, atenționa asupra abuzurilor săvârșite la Institutul Pedagogic-Teologic din Caransebeș, unde guvernul a pretins că există manifestări de origine daco-romane, care ar arunca o umbră asupra moralității viitorilor slujitori ai școlilor și ai altarelor care erau acuzați de atitudine pârținitoare la ultimele alegeri parlamentare. Organele de resort, trimise să ana-

²³ *T*, nr. 62 din 15/28 martie 1908; nr 72 din 28 martie/ 10 aprilie, 1908.

²⁴ M.Timbus, în prezentarea făcută Fondului personal Roman Ciorogariu, la p. 14, menționează faptul că în dosarul II, la filele 106-116 și 117-123, se găsesc manuscrisele celor două articole, care au fost furate inițial din redacția ziarului *T* și trimise lui Appony, fiind readuse în țară de Petre Ionescu. SJARAN, manuscris dactilografiat, Fond 147, Inv. 220.

²⁵ „Feciorii politici”, în *T*, nr. 62 din 15/28 martie, 1908.

lizeze situația nu au făcut o inspecție pedagogică, ci o veritabilă inchiziție care a știrbit autonomia Bisericii românești. Se prezenta faptul că „guvernul și-a arogat aici dreptul de dispozițiune, ce constituie atentat împotriva autonomiei noastre bisericești garantată de legea sancționată de Maiestatea Sa” și cerea „să nu calce copită de haiduc pe sânul Maicii noastre Biserici”²⁶. Atentatul asupra autonomiei Bisericii lovea în temeliele ei iar „eu ca preot, a trebuit să susțin punctul de vedere al Bisericii mele”, fără a ieși însă „din marginile acestei legitime defensive la care mă obligă misiunea mea preoțească” scria în declarația prin care cerea anularea ordinului ministerial²⁷. Acuzele aduse că prin aceste articole ar fi complotat împotriva guvernului, i-au adus sancțiunea opririi salariului de director.

Articolul „Cheia din Xilochercos”²⁸, face cunoscută concepția părintelui Roman Ciorogariu, potrivit căreia românii din Transilvania trăiau timpuri de prefaceri, când era absolut necesar ca ei să își dea seama de situația morală publică existentă în straturile sociale din statul habsburgic. În acest context politic considera că „este de datoria noastră de a lupta cinstit pentru drepturile neamului nostru. Și dacă va fi să dăm în această luptă cinstită vom cădea unul câte unul în rânduri deschise cel rămas sărutând arma celui căzut și purtând-o mai departe, dacă aceasta ni-i soarta”²⁹. Continuitatea luptei pentru libertate era privită ca o misiune permanentă. Problemele legate de viitorul neamului impuneau păstrarea unității de acțiune în rândul tuturor acelora care se aflau antrenați în această lucrare. Obiectivele fundamentale erau limba și legea strămoșească precum și drepturile firești ale neamului. Această luptă era o luptă de principii și idealuri și ca atare ea trebuie să fie cinstită, de aceea părintele atenționa asupra faptului că cei ce renunță la aceste obiective aduc prejudicii imense comunității românești. Cercetătorii publicației identificau în acest articol o pregătire a campaniei de primenire morală dusă de tinerii oțeliți.

În anul 1910 după insuccesul suferit de forțele naționale în alegerile pentru dietă între grupul de conducere al *Tribunei*, între care se aflau: părintele Roman Ciorogariu, Octavian Goga, Sever Bocu, Nicolae Oncu, și

²⁶ „Atentatul de la Caransebeș”, în *T*, nr 72 din 28 martie/ 10 aprilie, 1908.

²⁷ Vasile RUSU, „Rolul lui Roman Ciorogariu în mișcarea tribunistă arădeană” în *MB*, an XXXV, nr. 1-2/1985, p. 37.

²⁸ *T*, nr. 185, Joi 21 august/3 septembrie, 1908.

²⁹ Roman CIOROGARIU, „Cheia din Xilochercos”, în *T*, nr. 185, 21 august/3 septembrie, 1908.

redacția *Românului* condusă de Vasile Goldiș, au intervenit, disensiuni³⁰. Discuțiile amenințau să divizeze forțele naționale. Grupul de tineri grupați în jurul *Tribunei*, denumiți și *Tinerii oțeliți*, aveau în Octavian Goga pe condeierul de geniu care găsea audiență în public. Acest grup milita pentru respectul valorilor, al principiilor morale și al demnității umane în lupta politică. Generația tânără forma gruparea radicală, din sânul Partidului Național Român, pe când cea moderată era reprezentată de Vasile Goldiș, Ștefan Ciceo-Pop, Teodor Mihali și alții. *Tinerii oțeliți* reproșau conducerii Partidului atitudinea prea îngăduitoare și în special uzarea autorității ei morale. Starea de spirit creată, a dus la formarea convingerii enunțată cu vigoare de *Tinerii oțeliți* că este necesară validarea unei conduceri ferme.

Disputa dintre *Tinerii oțeliți* grupați în jurul *Tribunei* și gruparea condusă de Vasile Goldiș, ca director al ziarului *Românul* avea să cunoască forme nedorite, care amenințau să spargă unitatea de acțiune a forțelor naționale, deși ambele grupări urmăreau același obiectiv politic: realizarea unirii românilor. Nu era un conflict determinat de modul deosebit de evaluare a obiectivelor fundamentale ale luptei naționale, ci unul referitor la tactica purtării conducerii ei. Încercările de împăcare făcute în 1911 de N. Ivan, la conferința Partidului Național Român, au fost sortite eșecului. Din această cauză a fost acceptată intervenția omului politic Constantin Stere, ca purtător de cuvânt al cercurilor politice din jurul regelui Carol I. Acesta a venit de la București la Arad, unde a avut ca principal interlocutor pe Roman Ciorogariu. După tratative anevoioase, în timp ce Octavian Goga se afla deținut în închisoarea de la Seghedin, iar Nicolae Oncu era suferind, Constantin Stere a ajuns la o formulă de compromis³¹.

Împăcarea dintre *Tribuna* și comitetul național al Partidului Național Român s-a încheiat prin „pacea lui Stere”. Ea avea ca preț, încetarea apariției publicației prin care s-au purtat luptele naționale ale românilor, cu prețul atâtor jertfe. Baza materială era pusă la dispoziția comitetului național al partidului. *Românul* a devenit singurul organ de presă al Comitetului Național.

³⁰ *** *Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură (1784-1918). Documente referitoare la Episcopia ortodoxă a Aradului*, p. 33.

³¹ Vasile POPEANGĂ, „Roman Ciorogariu, personalitate marcantă a generației unirii” în *Roman R. Ciorogariu (1852-1936). Studii și documente*, p. 81 și Vasile RUSU, „Rolul lui Roman Ciorogariu în mișcarea tribunistă arădeană” în *MB*, an XXXV, nr. 1-2, 1985, p. 37.

În 12 martie 1912, *Tribuna* din Arad, publica ultimul său număr, făcând următorul anunț:

„Cu numărul de astăzi, după cum se poate ceti și în actele publicate pe paginile următoare, ziarul nostru încetează să mai apară independent, el fuzionează cu organul autorizat al partidului nostru național. Aducând la cunoștința cetitorilor noștri această știre, le mulțumim din inimă pentru puternicul sprijin, ce ni l-au dat vreme de șasesprezece ani de zile așa cum am fost noi: adeseori „răzvrățiți”, dar totdeauna ostași fără de prihană ai steagului nostru național. Cetitorii noștri nu ne vor uita”³².

În perioada disputelor pentru primenirea conducerii partidului, în articolele publicate, părintele Roman Ciorogariu a fost un susținător al tinerei generații, în care identifica elanul specific luptătorilor de la 1848 și a celor care erau capabili să au conducă lupta românilor pentru drepturi. Faptul că orice împărțire era dăunătoare lupte naționale, a fost evidențiat de acesta, prin mai multe articole, publicate anterior sistării apariției ziarului *Tribuna*. Prin urmare era inadmisibil a permite divizarea forțelor naționale între tineri și bătrâni. Tocmai de aceea părintele Roman Ciorogariu, considera că e necesară efectuarea unei curățiri a moravurilor publice printr-o infuzie de valori morale pe care generația tânără era capabilă să o aducă. Pentru aceasta aprecia că e necesară cooptarea a reprezentanților tinerei generații în conducerea partidului. Scopul final era însă întărirea luptei naționale³³.

*

În contextul dezbaterii unor situații atât de complexe, un astfel de luptător prezenta și încercările pe care același Guvern maghiar le făcea pentru a-i obliga pe preoți să devină instrumente docile ale sale și astfel se remarcă faptul că părintele Roman Ciorogariu era mereu la datorie. Acesta atenționa asupra faptului că, după introducerea limbii maghiare în școli, urma să se voteze o lege care prevedea sancționarea preotului care ar fi îndrăznit să le vorbească oamenilor despre alegeri. Se aduceau lămuriri și asupra promisiunilor de a

³² Roman CIOROGARIU, *Tribuna și tribuniștii - Din trecutul revistelor și ziarelor de la noi; Speranța (an 1869), Lumina (1872), Biserica și Școala (1877), Tribuna (1884-1912)*, p. 54; T, XVI., nr. 47, Marți 28 Februarie v. (12 Martie n.) 1912.

³³ Vasile POPEANGĂ, „Roman Ciorogariu, personalitate marcantă a generației unirii” în *Roman R. Ciorogariu (1852-1936). Studii și documente*, p. 82.

dota „confesiunile recepte”. În realitate autoritățile nu urmăreau decât să-i îndatoreze pe preoți, pentru ca ulterior să le ceară să se rupă de sufletul poporului. Prin urmare ajutorul acordat era considerat un adevărat pericol.

Referindu-se la starea preoților, al căror formator și dascăl era, nu doar prin presa în care îi prevenea și îi instruia dar și în cadrul școlii teologico-pedagogice pe care o conducea și deopotrivă o apăra, părintele Roman Ciorogariu, exprima în cuvinte concise, în martie 1912, în fața Comitetului Central al Partidului Național Român, cruda realitate existentă. Deopotrivă, cu înțelepciunea omului trecut prin experiențele epocii sale, atenționa și asupra prețului pe care preoțimea urma să îl plătească, pentru bruma de ajutor oferit de stat, identificând astfel pericolul major în care aceștia se aflau: „Preoții sunt părinții românismului. Ei ne-au susținut legea și limba strămoșească; toate câte s-au făcut, prin dâșii s-au făcut. Preotul ne-a dat grosul intelectualilor, a pus piatra fundamentală la bănci, la asociațiile și fondurile culturale, la școli, la gazete și la toate instituțiile câte le avem; el a ridicat pe țăran, industriaș, comerciant, avocat prin apostolia lui nesfârșită. El a adus poporul la adunări și la urnă și pretutindenea unde a fost chemat să-și manifesteze naționalitatea. Numai pentru el n-a făcut nimeni nimic, numai el a rămas în starea materială de mai înainte, imposibilă pentru exigențele vieții de astăzi. În starea aceasta i-a venit statul întru ajutor, dar prețul acestui ajutor este jertfirea Independenței preotului. ... La noi statificarea bisericii și a școlii e îndreptată contra naționalității noastre ...”³⁴.

Părintele Roman Ciorogariu a fost așadar ales membru al Comitetului Național, în baza unui Program național, bine structurat și prezentat în scris, în luna iulie a anului 1913. Acesta era structurat în șapte capitole, cu referiri la organizarea partidului, la politica culturală, la politica economică, la cele două instituții Biserica și Școala, la satele și respectiv orașele țării și se încheia cu o serie de concluzii³⁵.

Părintele Roman Ciorogariu a lucrat, în perioada apariției ziarului *Tribuna*, respectiv *Tribuna poporului*, cu elanul specific bărbaților care au modelat conștiința națională. Și dacă în anul 1912 a fost de acord cu sistarea apariției *Tribunei*, făcând loc ziarului *Românul*, a făcut acest gest cu strân-

³⁴ SJARAN, Fond Roman Ciorogariu, dosar 7, f. 89-99, conform M.TIMBUȘ, „Arhiva Roman Ciorogariu - sursă de investigare a luptei românilor pt. drepturi naționale”, în Z, nr.XVIII, 1993, p. 351; *Roman R. Ciorogariu (1852-1936). Studii și documente*, p. 213.

³⁵ Roman CIOROGARIU, „Programul social-politic” la intrarea în Partidul Național Român, Arad, iulie 1913, SJARAN, fondul Roman Ciorogariu, dosar 7, filele 42-52.

gere de inimă, dar cu nădejdea de mai bine izvorâtă din judecata chibzuită care îl caracteriza.

Sub purtarea de grijă a părintelui Roman Ciorogariu, *Tribuna* a contribuit la formarea încrederii în forțele proprii ale fiilor acestui neam, care deveneau capabili să se ajute singuri și să își dorească din ce în ce mai mult realizarea unității culturale și implicit a unității naționale. Întărirea solidarității naționale, afirmarea valorilor morale, stimularea activității școlare și culturale din cadrul comunității românești și dezvoltarea unor strânse relații cu România de peste munți au constituit obiective pe care le-a urmărit prin coloanele *Tribunei* cu convingerea că prin vrednicia și jertfele lor românii își vor făuri unitatea politică.

NOȚIUNEA DE PATROLOGIE ȘI NECESITATEA DEPĂȘIRII VECHILOR SCHEME REDUCTIVE ÎN CERCETAREA ACTUALĂ

Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang

Abstract

In the context of current theology, the question arises whether the renewal of the theological discourse has been taken up by the patrologists, especially those in Romanian theology, what is the vision of Romanian patrologists at the beginning of the century. XXI?! Furthermore, to what extent is the spirit, the method and the experience of the Church Fathers felt in the Patrology Handbooks, to what extent have our Handbooks gone beyond the historicizing and sometimes polemic schemes, with unilateral accents - at least in structures and periodization - generated by the Reformation and Counter-Reformation?

Keywords

Holy Fathers, Patrology, Theology, handbook, tradition, Church.

*„Cunoașterea lui Dumnezeu este cuprinsă
în Sfintele Scripturi și în scrierile Sfinților Părinți”*

Arhim. Sofronie Saharov

1. Preliminarii

Înnoirea Teologiei în duhul Părinților și al Tradiției a fost dezideratul principal al primului Congres al Facultăților de Teologie Ortodoxă, desfășurat la Atena, în anul 1936. Această înnoire nu se putea face decât prin apelul la Părinții Bisericii, la autoritatea și experiența acestora, ceea ce aduce în centrul discuțiilor importanța Teologiei Patristice. Reconnectarea Teologiei ortodoxe la Tradiția dogmatică și duhovnicească a Bisericii se impunea de la sine, în contextul juridismului și abstractismului generat de structurile scolasticii medievale și de polemica Refomă-Contra-reformă fiind dublată de relaționarea Teologiei cu gândirea și experiența Părinților. Această înnoire a Teologiei prin întoarcerea la Părinți, George Florovsky o numește *sinteza neopatristică*. În centrul teologiei ortodoxe neopatristice stă interpretarea experienței ecleziale în multiplele ei dimensiuni: mistică, liturgică, istorică.

Teologi de prestigiu precum: Georges Florovsky (1893-1979), Vladimir Lossky (1903-1958), Dumitru Stăniloae (1903-1993), Ioannis Romanidis (1927-2001), Iustin Popovici (1894-1979), Panagiotis Nellas (1936-1986), Alexander Schmemmann (1921-1983) s.a. vor contribui la înnoirea Teologiei și la redescoperirea importanței Părinților pentru Teologia Bisericii. „Înapoi la Revelație! Înapoi la Părinți! Înapoi la Sinoadele Ecumenice! Înapoi la Liturghie!” au fost chemări programatice ale lui Georges Florovsky și ale altor teologi ortodocși la Atena, care au realizat înnoirea discursului teologic ortodox în secolul XX¹.

În contextul Teologiei actuale se impune întrebarea dacă înnoirea discursului teologic a fost asumată și de patrologi, în special cei din spațiul teologiei românești, care este viziunea patrologilor români la începutul sec. XXI?! Mai mult, în ce măsură se resimte în Manualele de Patrologie duhul, metoda și experiența Părinților Bisericii, în ce măsură Manualele noastre au depășit sau nu schemele istoricizante și uneori polemice, cu accente unilaterale – cel puțin în structuri și periodizare – generate de Reformă și Contrareformă?

¹ Vezi: Diacon Ioan ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I. Canonul apostolic al primelor secole*, Editura Deisis/Stavropoleos, Sibiu, 2008, pp. 25-27 și Cristinel IOJA, *O istorie a Dogmaticii în teologia ortodoxă română*, vol. 2, Editura Pro Universitaria, București, 2013, pp. 147-149.

2. Termenul în sine

După această succintă problematizare privind premisele înnoirii Patrologiei și, de fapt, starea unor Manuale de Patrologie, doresc să prezint în esență percepția a trei mari patrologi – cuprinzând într-o oarecare măsură importante arii ale Teologiei ortodoxe române, ruse și grecești – cu privire la această problematică.

Stylios Papadopoulos (1933-2012), patrolog grec, precizează că termenul de „Patrologie” este mai mult un concept, care implică toată cercetarea legată de Părinții și Scriitorii bisericești. Orice text care a fost scris după Apostoli, în spațiul Bisericii și care transmite experiența și gândirea autorului respectiv este inclus în conceptul de „patrologie”. Putem vorbi astfel de textele apocrife, lucrări anonime sau colective, texte ale ereticilor, precum și ale filosofilor păgâni și gnostici, care au influențat gândirea Părinților și Scriitorilor bisericești².

Părintele Ioan G. Coman (1902-1987), patrolog român, vede în conceptul de „Patrologie” „un complex deosebit, de ample dimensiuni istorice și valori spirituale”, care cuprinde pe toți martorii învățaturii ortodoxe din primele opt veacuri, a căror viață și ale căror scrieri sunt, în general, de acord cu învățătura Bisericii. Nu exclude însă nici pe eterodocșii integrali sau parțiali³.

Dacă privim termenul „stricto sensu”, raportat la Ortodoxie, atunci „Patrologia” trebuie să cuprindă doar pe Sfinții Părinți care sunt normativi pentru Biserică, care sunt acceptați de Biserică, care sunt trecuți în Sinaxare și căroră memoria liturgică le-a conferit zi de pomenire și rânduială liturgică. Dacă privim din perspectiva cercetătorului, a patrologului, atunci termenul trebuie să includă întreaga producție literară creștină sau care a avut contact cu creștinismul și care ar oferi o imagine de ansamblu asupra gândirii creștine⁴.

George Florovsky, patrolog rus din diaspora, recunoscut pentru efortul relaționării Teologiei cu gândirea Părinților în secolul al XX-lea. Acesta concentrează în expresia „Teologie Patristică” viziunea sa asupra Părinților Bisericii. În contextul unei gândiri înnoitoare legată de Părinții Bisericii, Florovsky afirmă „Biserica este însă și patristică”, nu doar apostolică. Numai fiind pa-

² Prof. Dr. Stylios G. PAPADOPOULOS, *Patrologie*, vol. I, trad. Lector dr. Adrian Marinescu, Editura Bizantină, București, 2006, pp. 73-75.

³ Preot Prof. Dr. Ioan G. COMAN, *Patrologie*, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1984, pp. 11-12.

⁴ Vezi în acest sens: Adalbert HAMMAN, *Părinții Bisericii*, trad. Pr. Ștefan Lupu, Editura Sapiența, Iași, 2005, pp. 7-9.

tristică Biserica este cu adevărat apostolică. Mărturia Părinților este mai mult decât un simplu aspect istoric sau o voce din trecut, ea se constituie într-o mărturisire a dreptei credințe, Părinții sunt mărturisitorii dreptei credințe. În sensul acesta, învățătura Părinților este o categorie permanentă a viețuirii creștine. Teologia lor este o „teologie kerygmatică”, chiar dacă este ordonată logic și inspirată de argumente și categorii intelectuale și filosofice. Ultima referință a Părinților este viziunea credinței, cunoașterea și experiența duhovnicească, ceea ce îi scoate din limitele unei gândiri raționale exclusiviste⁵.

Menționez că Florovsky spre deosebire de ceilalți doi patrologi amintiți nu ne lasă un Manual de Patrologie în sens strict pe a-l putea evalua, ci ne prezintă în opera sa principiile esențiale ale unei Patrologii pentru Teologia modernă. De aceea, gândirea lui Florovsky asupra gândirii patristice poate constitui fundamentul unei abordări înnoite a Patrologiei și un răspuns asupra importanței acesteia pentru transmiterea Tradiției și criteriile unei gândiri teologice ecleziale⁶.

3. Limitele unui manual

Manualul de Patrologie, în opinia lui Stylianos Papadopoulos, nu este altceva decât o introducere, un instrument în vastul areal al Patrologiei. Manualul cuprinde formulări și concluzii generale asupra problemelor cercetate și abordate anterior de patrologi, teologi și specialiști, dominantă rămânând cea teologică prin care se va da o interpretare corectă a scriitorului și operei lui în spațiul Bisericii⁷. Fac precizarea că deși Manualul lui Papadopoulos rămâne o culme a științei Patrologiei în secolul al XX-lea și un drum deschis în inserarea structurală și de conținut a metodei și experienței Părinților, dincolo de structura viață-operă-doctrină, fiind deschis unei priviri mult mai holistice asupra lucrării pastorale, ecleziale și teologice a Părinților, poate fi îmbunătățit cu aspecte ce țin de *viul* gândirii patristice⁸.

⁵ George FLOROVSKI, *Biserica, Scriptura, Tradiția – Trupul viu al lui Hristos*, trad. Florin Caragiu și Gabriel Mândrilă, Editura Platytera, București, 2005, pp. 415-416; Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel IOJA, „Georges Florovsky (1893-1979) – dincolo de schemele abstractismului teologic - patru decenii de la trecerea în veșnicie”, în: *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, anul universitar 2018-2019, Arad, 2020, pp. 33-36.

⁶ Vezi: Ioan I. ICA, „Patristica și Teologia modernă. Semnificația și actualitatea unui program teologic (G. Florovski)”, în: *Mitropolia Ardealului*, anul XXVII (1982), nr. 10-12, pp. 707-714.

⁷ St.G. PAPADOPOULOS, *Patrologie*, vol. I, pp. 80-86.

⁸ Pr. Ioannis ROMANIDES, *Dogmatica patristică ortodoxă. O expunere concisă*, trad. Dragoș Dâscă, Editura Ecclesiast, Sibiu, 2010, pp. 88-95.

Părintele Ioan G. Coman își structurează manualul după schema binecunoscută și preluată din manualele occidentale de la începutul sec. XX (viață-operă-doctrină) argumentând că viețile Părinților și Scriitorilor bisericești și chiar cei eterodocși pot influența destinul unor oameni, înscriindu-se cu cinste nu numai într-o istorie literară patristică, ci și în istoria generală a umanității. Operele acestora includ întreg spațiul creștin – Europa, Asia, Africa – constituind moștenirea apostolică și tezaurul Sfintei Tradiții. Învățătura lor a îmbogățit și sistematizat Teologia în toate ramurile ei⁹. Acest Manual rămâne de o importanță contextuală indubitabilă, părintele I. G. Coman oferindu-ne elementele definitorii ale unui Manual important dar care este necesar a fi continuat creativ în această perspectivă de unificare a teologiei cu viața Bisericii, cu viul și experiența Sfinților. Aceasta este o sarcină continuă a teologilor!

4. Exigențe și direcții în alcătuirea unui Manual

Cuprinsul și structura unui Manual de Patrologie presupune dezbateră și stabilirea mai multor coordonate, cum ar fi:

1. manual sau tratat?;
2. valorificarea traducerilor patristice din spațiul teologiei românești de după anul 1990 – asumare, sistematizare, prezentare;
3. depășirea datelor stric istorice și abordarea contextului istoric, o perspectivă fenomenologică asupra unui eveniment sau epoci sau personalități;
4. evidențierea experienței ecleziale a vieții Părinților, experiența și învățătura lor în contrast cu erezia, pentru a putea înțelege modul de gândire al Părinților, „calea patristică de gândire” și care ar folosi ca premisă fundamentală a reînviiorării teologiei ortodoxe contemporane (G. Florovski, „Patristica și teologia modernă”). Florovsky susține că Teologia Patristică poate fi doar „propovăduită sau vestită”, predicată sau învățată de la amvon sau catedră, proclamată în cuvintele rugăciunilor sau în ritualurile sfinte, „manifestată în alcătuirea integrală a vieții creștine”. Teologia Patristică va primi conținut numai în actul de credință, făcând neîncetat apel la vederea prin credință¹⁰. Cu toate acestea un Manual trebuie să îndeplinească sistemul și acrvia științifică, metodologia cu viața și tainica experiență eclesială a Pă-

⁹ I.G. COMAN, *Patrologie*, vol. I, pp. 12-14.

¹⁰ G. FLOROVSKI, *Biserica, Scriptura, Tradiția*, p. 417.

rinților ca Teologie vie, singura care în context postmodern poate „seduce” atenția omului;

5. transmiterea unor conținuturi de viață în manualele de Patrologie și nu simple date istorice pentru a ajunge la o asumare și integrare teologică conștientă, activă și creatoare în actualitate a patrimoniului patristic – rămâne o sarcină a teologiei actuale;

6. inserarea în conținutul Patrologiei a unor texte ignorate cum sunt *Pa-tericele, Matericele, Filocaliile*, monumente care inspiră prin modelele Sfinților viața cotidiană a creștinilor. Să nu uităm că orice Manual trebuie să vizeze și dimensiunea pastorală a celor care se formează în școlile teologice și care pot transmite pilduitor în comunitățile Bisericii viața, gândirea, experiența și modelele Sfinților¹¹;

7. o revalorificare a Părinților sirieni și a teologiei acestora, mai ales misticii din secolele VII, VIII, IX: Isaac Sirul, Dadisho Quatraya, Iosif Hazzaya, Toma de Marga, Ishodenah de Barsa etc.¹²;

8. un capitol de imnografie și imnologie, cu privire specială asupra canoanelor din cărțile de cult;

9. repunerea în circuitul teologic a unor autori fundamentali, împreună cu operele lor – cu precădere, autorii din perioada bizantină și postbizantină: Mihail Pselos, Nichita Stithatul, Evstatie al Tesalonicului, Evstratie al Niceei, Eutimie Zigabenu, Ioan Zonaras, Teodor Balsamon, Gherman al II-lea, Nichifor Vlemidis, Ioanis Bekkos, Grigorie al II-lea al Ciprului, Nichifor Isihastul, Teolipt al Filadelfiei, Teofilact al Bulgariei, Grigorie Sinaitul, Manuil Kalekas, Isidor I al Constantinopolului, Calist I al Constantinopolului, Nil Cabasila, Filotei Kokinos, Macarie Makris, Iosif Briennios, Marcu al Efesului, Ghenadie Scholarios, scolastica medievală, Reforma, Evghenie Boulgaris, Nichifor Theotokis, Neofit Kavsokalivitul, Atanasie al Parosului, Macarie Nottara al Corintului, Nicodim Aghioritul etc. – „nu a avut loc nicio micșorare a autorității și nicio scădere în ceea ce privește caracterul nemijlocit al competenței și cunoașterii duhovnicești în decursul istoriei creștine”¹³. Acest demers cred că ar arăta nu doar faptul că în abordarea Patrologiei am depășit vechile împărțiri și periodizări care limitau la perioada Sinoadelor, perioada

¹¹ Vezi: Michel VAN PARYS, *Pe urmele Părinților Bisericii*, trad. din limba franceză Marius Boldor, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2013, pp. 7-21.

¹² A se vedea seria de traduceri intitulată „Filocalia Syriaca”, la Editura Sf. Nectarie, Arad, începând cu anul 2019.

¹³ G. FLOROVSKI, *Biserica, Scriptura, Tradiția*, p. 418.

Părinților, ci și că există o dinamică în statornicia Tradiției și experienței Bisericii în Duhul lui Hristos până astăzi¹⁴.

5. Titluri ale Manualului de Patrologie

Vechile manuale de Patrologie reflectă preferința cercetătorilor pentru aspectele istorice și filologice cuprinse în respectivele manuale. Titlul de „Patrologie” se întâlnește mai puțin, iar acolo unde se întâlnește este subordonat materialului istorico-filologic.

Trei titluri s-au consacrat în acest domeniu: *Literatură creștină*, *Literatură bisericească* și *Patrologie* fiecare din ele cuprinzând autori creștini, scriitori bisericești și sfinți părinți. Literatura creștină cuprinde tot ce s-a scris în sânul creștinismului, având o largă acoperire de la autori creștini, chiar eretici și până la Părinții Bisericii. Literatura bisericească (Εκκλησιαστική Γραμματολογία), folosită mai ales în spațiul teologiei grecești, cuprinde Părinții și scriitorii bisericești, autori care nu sunt normativi pentru Biserică. Patrologia cuprinde, în special, Sfinții Părinți, care devin normativi pentru Bisericii. Titlul de „Patrologie” relevă valoarea și importanța Sfinților Părinți ca autoritate incontestabilă în Biserică, desigur în legătură cu dogmele Sinoadelor ecumenice, ultima autoritate fiind însuși Iisus Hristos¹⁵.

Amintim aici și excepționalele sinteze asupra Părinților Bisericii ale teologului și patrologului George Florovski: *Eastern Fathers of the Fourth Century* (1987), *Byzantine Fathers of the Fifth Century* (1987), *Byzantine Fathers of the Sixth to Eight Centuries* (1987), *Byzantine Ascetic and Spiritual Fathers* (1987), care se pot constitui în veritabile modele de capitole pentru ceea ce numim disciplina Patrologie.

¹⁴ Αρχίμ. Νικόλαου Χ. ΙΩΑΝΝΙΔΗ, *Θεολογία και Γραμματεία από τον Θ' αιώνα και εξής*, Εκδοτικός Οργανισμός Π. Κυριακίδη, Αθήνα, 2007, pp. 11-14; Χρηστού ΑΡΑΜΠΑΤΖΗ, *Εκκλησιαστικοί συγγραφείς και κείμενα 12-15 αιώνα*, III, Εκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη, 2007, pp. 9-11.

¹⁵ Preot Cicerone IORDĂCHESCU, *Istoria vechii literaturi creștine*, vol. I, Editura Moldova, Iași, 1996, pp. 1-3; Claudio MORESCHINI, Enrico NORELLI, *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine*, vol. I, trad. Hanibal Stănculescu și Gabriela Sauciuc, Editura Polirom, Iași, 2001, pp. 9-12; Παναγιώτου ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ελληνική Πατρολογία*, τόμος Α, Εκδοτικός Οίκος Κυρομανος, Θεσσαλονίκη, 2010, pp. 17-21; Παναγιώτου ΧΡΗΣΤΟΥ, *Εκκλησιαστική Γραμματολογία*, τόμος Α, Εκδοτικός Οίκος Κυρομανος, Θεσσαλονίκη, 2005, pp. 3-6.

6. Definiții ale Patrologiei

„Patrologia este știința fundamental-teologică care studiază și valorifică critic, cu premise teologice (însă fără prejudecăți) și cu ajutorul oricărei metode științifice necesare, Părinții și Învățătorii Bisericii. Totodată însă, studiază și valorifică pe toți scriitorii creștini postapostolici și lucrările creștine de tot felul (personale, colective, anonime, pseudoepigrafe, apocrife, poetice). Patrologia așadar, ca manual, alcătuiește oglinda credincioasă sau compendiul întregii cercetări patristice” (Stylianos Papadopoulos)¹⁶.

„Patrologia e o disciplină a teologiei creștine, care cercetează sistematic, viața, operele și învățătura Sfinților Părinți și Scriitori bisericеști din primele opt veacuri ale erei noastre” (Ioan G. Coman)¹⁷.

Patrologia este o disciplină istorică, care face parte integrantă din istoria creștinismului și a Bisericii; cuprinde toate disciplinele teologiei dezvoltate între sec. I-VIII, înregistrate și examinate atât sub raportul fondului cât și al formei în evoluția lor istorică. Analizează cronologic: tratate de istoria Bisericii, ale ereziilor, ale monahilor, cronici, apologii, omilii, comentarii exegetice, expuneri dogmatice și morale, comentarii liturgice și canonice, dialoguri, predici, cuvântări, autobiografii, versuri, epistole (Ioan G. Coman)¹⁸.

Aici vedem deja o metodă reductivă care abordează potrivit etapizărilor occidentale doar operele și gândirea Părinților din primele opt secole. Ori, Părinții nu sunt doar în primul mileniu creștini, ci și în al doilea mileniu până astăzi!

Din perspectiva unei înnoiri autentice ortodoxe G. Florovski afirmă că Patrologia/Teologia Patristică nu este o disciplină „auto-lămuritoare, care să poate fi prezentată argumentativ, precum este aristotelismul, fără niciun angajament duhovnicesc anterior”. Vedem că Teologia Patristică este înrădăcinată existențial în angajamentul hotărâtor al credinței. Despărțită de viața în Hristos, ea nu transmite nicio convingere; separată de viața credinței,

¹⁶ St.G. PAPADOPOULOS, *Patrologie*, vol. I, p. 81.

¹⁷ I.G. COMAN, *Patrologie*, vol. I, p. 11.

¹⁸ I.G. COMAN, *Patrologie*, vol. I, p. 18.

poate degenera într-o „dialectică goală, într-o poliloghie deșartă, fără niciun rod duhovnicesc¹⁹.

7. Concluzii

1. Este nevoie de o actualizare a gândirii, metodei și experienței Părinților în ceea ce privește conținutul și metoda unei Patrologii care să depășească vechile sisteme ale Patrologiilor de școală.

2. Patrologia presupune o angajare fermă și responsabilă în cunoașterea și asimilarea Părinților, care va deveni un stimulent permanent, un factor incitant și provocator la adâncirea și extinderea cercetării patristice, a studiilor și meditațiilor asupra operelor patristice. Patrologia/Patristica este o „propedeutică” de vreme ce ținta și scopul ei ultim este de a recunoaște și mărturisii „Taina Dumnezeului Celui Viu și de a da mărturie pentru aceasta în cuvânt și în faptă”²⁰.

3. Patrologia nu este numai despre cele care au fost și cei care au fost, ci și despre autenticitatea și forța răspunsului Bisericii astăzi și mâine. De aceea, numai o Patrologie ancorată și angajată în experiența și învățăturile Părinților ca modele cu convingeri puternice pentru viețuirea creștinilor, menținând totodată obiectivitatea sistemului științific, se poate înscrie într-un răspuns eclezial nu doar la interogațiile pastorale din comunitățile Bisericii, ci și la complexa agendă a lumii secularizate și globalizate²¹.

4. Astfel, un Manual de Patrologie trebuie să fie atât o prezentare sistematică a gândirii, vieții și experienței Părinților, cât și o hermeneutică din perspectiva modelelor pe care ei le transmit în Biserică și lume, asupra dinamicii Teologiei și sarcinilor acesteia în actualitate²².

¹⁹ G. FLOROVSKI, *Biserica, Scriptura, Tradiția*, pp. 416-417.

²⁰ G. FLOROVSKI, *Biserica, Scriptura, Tradiția*, p. 417.

²¹ Vezi în acest sens: Ιωάννου ΡΩΜΑΝΙΔΟΥ, *Πατερική Θεολογία*, Εκδόσεις Παρακαταθήκη, Θεσσαλονίκη, 2004, pp. 238-252.

²² Pentru o edificare mai amplă, vezi volumul: Instituto Patristico Augustinianum, *Lo Studio dei Padri della Chiesa nelle ricerca attuale*, Roma, 1991, 578 pp.

NUMELE DOMNULUI ȘI NUMELE OMULUI

Pr. Lect. Univ. Dr. Ioan Lazăr

Abstract

The name is a word or a group of words through which a being, a thing, an action, or a notion are named through, and so they are individualized. The term "name" coming from the Latin "nomen", it means naming, name, and nominalized, identified, distinct thing. The name is a convenience of the language identifying a think a phenomenon, or an object. Referring to God and to godhead, the names of inspired products of the human language, in order to be possible to know the things, the features, and the godlike acts. One cannot separate the name from the person, because any reference to the person is being done with the help of the name. Knowing a person's name, it means entering the communion with that certain person, it means to ascertain the depths of that person's being, and it also means having a certain power over that person.

Keywords

God, man, name, remembrance.

Numele Domnului

Atunci au început oamenii a chema numele Domnului Dumnezeu" (Facere 4, 26). Numele este „un cuvânt sau grup de cuvinte „prin care se arată cum se cheamă o ființă sau un lucru, o acțiune, o noțiune și prin care acestea se individualizează”¹. Termenul „nume” provine din latinescul „nomen”, însemnând *numire, denumire*, lucru nominalizat,

¹ <https://dexonline.ro/definitie/nume>.

identificat, distinct. Numele este o conveniență a limbajului prin care se identifică un lucru, un fenomen, obiect².

Referitor la Dumnezeu și dumnezeire, numirile sunt produse inspirate ale limbajului uman, pentru ca lucrurile, însușirile și actele dumnezeiești să poată fi cunoscute³. Numele este modalitatea de a spune ce este Dumnezeu în El însuși și ce este El în raport cu alții⁴. Dar Dumnezeu este mai presus de orice nume⁵. Numele fiind însemnarea unuia dintre mai mulți, nu se poate afirma că Dumnezeu care e unul singur, mai are și alt nume. Dumnezeu este Cel fără de început și El a făcut toate pentru om⁶. Când Dumnezeu l-a trimis pe Moise la Faraon, regele Egiptului pentru a elibera pe fii lui Israel, Moise a zis către Dumnezeu: „Iată, eu mă voi duce la fiii lui Israel și le voi zice: Dumnezeul părinților voștri m-a trimis la voi... Dar de-mi vor zice: Cum Îl cheamă, ce să le spun?” Atunci Dumnezeu a răspuns lui Moise: „Eu sunt Cel ce sunt”. Apoi i-a zis: „Așa să spui fiilor lui Israel: Cel ce este m-a trimis la voi!” (Ieșire 3, 13-14). În tradiția iudaică numele Yahweh era pronunțat doar în cadrul cultului, de două ori pe an, în rest numele era substituit cu apelative care exprimau atribute ale lui Dumnezeu precum: Adonai (Domnul, Stăpânul), El (Conducătorul) sau Elohim (pluralul de la El), Elyon (Cel Preaînalt), Melech (Rege), Șadai (Cel Puternic)⁷. Numirile dumnezeiești sunt „însusiri atribuite lui Dumnezeu, descoperite fie direct și explicit, prin Revelația Supranaturală, fie indirect prin Revelația naturală, în scopul cunoașterii Sale de către oameni, dar fără posibilitatea de a-L cuprinde sau epuiza”⁸. Cel mai folosit nume este *Domnul* (în grecește *Kyrios*) care desemnează stăpânirea supremă a lui Dumnezeu asupra întregului univers⁹. Numele de *Atotputernic* (în grecește, *Pantokrator*) spune că Dumnezeu are în mâna Sa, universul și ordinea din el:

² Ștefan BUCHIU, Mihai BURLACU, „Numiri dumnezeiești” în *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, coord. Pr. Prof. dr. Ștefan BUCHIU, pr.prof. dr. Ioan TULCAN, Editura Basilica, București, 2019, p. 634.

³ Șt. BUCHIU, M. BURLACU, „Numiri dumnezeiești” în *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, p. 635.

⁴ *Dicționar biblic*, trad. Liviu Pup, John Tipei, Editura Cartea Creștină, Oradea, 1995, p. 929.

⁵ SFĂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, trad. Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000, p. 31.

⁶ SFĂNTUL ANTONIE CEL MARE, *Învățăături despre viața morală a oamenilor și despre buna purtare*, 162, în *Filocalia* vol. 1, Editura Humanitas, București, 1999, p. 44.

⁷ Valerian MARIAN, „Numele în creștinism. Semnificații teologice ale numelui persoanei umane, de la naștere și până dincolo de moarte”, pe https://onomasticafelecan.ro/iconn4/proceedings/2_16_Marian_Valerian_ICONN_4.pdf

⁸ Șt. BUCHIU, M. BURLACU, „Numiri dumnezeiești” în *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, p. 634.

⁹ I. ALFEYEV, *Taina credinței*, trad. Felicia Dumas, Editura Doxologia, Iași, 2014, p. 45.

„Mâna Mea a întemeiat pământul și dreapta Mea a desfășurat cerurile” (Isaia 48, 13)¹⁰. Numele de *Sfânt și Bun* arată că Dumnezeu are în Sine plinătatea sfințeniei și a binelui și revarsă acest bine asupra tuturor făpturilor, sfințindu-le. Rostind rugăciunea Tatăl nostru spunem: „Sfințească-se Numele Tău”, adică să se sfințească Numele Lui în noi pentru a deveni și noi sfinți. Dumnezeu este numit Adevăr și Iubire. În Vechiul Testament se spune: „Dumnezeu este judecător drept” (Psalmul 7, 11) dar Noul Testament spune: „Dumnezeu este iubire” (I Ioan 4, 16). Acesta este numele cel mai conform cu tot ce se poate spune despre Dumnezeu¹¹. Numirile dumnezeiești sunt atribuite din perspectiva limitei omenești și pentru a fi înțelese de om de aceea ele trebuie să fie la superlativul absolut. Spre pildă bunătatea lui Dumnezeu, va fi numită supra-bunătate, milostivirea, supra-milostivire. Când numirile dumnezeiești se referă la Ființa dumnezeiască sau Dumnezeire, acestea sunt *attribute* iar când se referă la Persoanele Sfintei Treimi sau dimensiunea personală dumnezeiască, acestea implică și *lucrările*¹². Sfântul Grigorie Palama spune că numirile lui Dumnezeu sunt proporționale cu manifestările Lui, ele nu sunt doar rodul minții, ci și al teandriei, a prezenței lui Dumnezeu în conștiința creată. Când Inspirația dumnezeiască se face pe căi naturale numirile dumnezeiești sunt rodul unei înțelegeri inspirate este ceea ce i-a spus Mântuitorul Hristos, Sfântului Apostol Petru: „nu trup și sânge ți-au descoperit ție acestea, ci Tatăl Meu Cel din ceruri” (Matei 16, 17)¹³.

Deși numele lui Dumnezeu sunt antropomorfe, este o diferență între antropomorfismul biblic, întemeiat pe experiența unui Dumnezeu personal și pseudoantropomorfismul teologilor moderni care, introducând noțiunea de gen în cadrul numelui Divinității, vorbesc despre Dumnezeu în termeni de „El-Ea”, sau de „Tatăl-Mama noastră Dumnezeu”¹⁴.

În Sfânta Scriptură, se face adeseori referire la Dumnezeu ca la o ființă cu formă omenească înzestrată cu față, ochi, urechi, mâini, umeri, aripi, picioare, suflare având calități specifice omului își amintește sau uită, se supără sau se bucură, ascultă. Acestea se datorează experienței unei întâlniri personale cu Dumnezeu ca ființă vie și încercând să descrie această experiență,

¹⁰ I. ALFEYEV, *Taina credinței*, p. 46.

¹¹ I. ALFEYEV, *Taina credinței*, p. 47.

¹² Șt. BUCHIU, M. BURLACU, „Numiri dumnezeiești” în *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, p. 635.

¹³ Șt. BUCHIU, M. BURLACU, „Numiri dumnezeiești” în *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, p. 636.

¹⁴ I. ALFEYEV, *Taina credinței*, p. 52.

a folosit cuvinte și imagini din lume¹⁵. Această întâlnire personală cu Dumnezeu de care omul poate avea parte a fost descrisă în limbajul biblic. Acei oameni îl simțeau pe Dumnezeu aproape, ca fiind împăratul lor, Cărmuitorul lor, prezent la slujbele și la sărbătorile lor. Dumnezeu fiind transcendent, Se înveșmântează în mantia cuvintelor, a metaforelor și a numelor omenești, pentru ca oamenii să poată vorbi despre El și să se aprobe de El¹⁶.

Puterea Numelui Domnului

Și tot cel ce va chema numele Domnului se va mântui (Faptele Apostolilor 2, 21). Cunoașterea numelui Domnului îl pune pe om într-o relație nouă cu Dumnezeu, este prietenul lui și află bunăvoință înaintea ochilor Lui (Ieșire 33, 12). Dumnezeu se apleacă spre nevoile oamenilor tocmai pentru ca numele Său să nu fie pângărit în ochii neamurilor printre care se afla ei (Iezechiel 20, 9). Numele lui Dumnezeu este temeiul rugăciunii. Sfântul Evagrie Ponticul spune:

„Dacă vrei să te rogi, ai trebuință de Dumnezeu, care dă rugăciune celui ce se roagă. Prin urmare cheamă-L pe El, zicând: *Sfîntează-se numele Tău, vie împărăția Ta!*, adică Duhul Sfânt și Fiul Tău, Cel unul născut. Căci așa ne-a învățat, zicând: în Duh și în Adevăr se cade să ne închinăm Tatălui”¹⁷.

Numirile dumnezeiești au un caracter doxologic, iar folosirea lor presupune purtarea evlavioasă a omului. Numirile lui Dumnezeu trebuie rostite cu evlavie, ele sunt relevante pentru cel care crede și se împărtășește de harul Sfântului Duh¹⁸. În perioada de după exil, evreii nu pronunțau numele lui Yahve deși acest nume le trezea în suflet un fior sacru. Doar marele preot îl rostea, o dată pe an, în ziua de Yom-Kipur, ziua iertării păcatelor, atunci când intra în Sfânta Sfintelor să tămâieze. Când voiau să spună ceva referitor la Dumnezeu, ei foloseau nume de substituție sau se opreau și puneau mâna la inimă arătând spre cer și se înțelegea că era vorba despre Dumnezeu, dar

¹⁵ I. ALFEYEV, *Taina credinței*, p. 48.

¹⁶ I. ALFEYEV, *Taina credinței*, p. 49.

¹⁷ EVAGRIE PONTICUL, *Cuvânt despre rugăciune*, 58, în *Filocalia* vol. 1, Editura Humanitas, București, 1999, p. 93.

¹⁸ Șt. BUCHIU, M. BURLACU, „Numiri dumnezeiești” în *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, p. 636.

numele sacru nu era rostit. Ei știau că nu există în limbajul omenesc vreun nume, cuvânt sau termen care să exprime ființa lui Dumnezeu¹⁹.

Cinstirea numelui lui Iisus

Ca întru numele lui Iisus tot genunchiul să se plece (Filipeni 2, 10). Mântuitorul Hristos a făgăduit ucenicilor la Cina cea de Taină: „Tot ce veți cere de la Tatăl în Numele Meu, El vă va da” (Ioan 16, 23). Numele este putere, dar repetarea mecanică a acestuia nu va fi lucrătoare prin ea însăși²⁰. Prin numele lui Iisus demonii sunt alungați, oamenii sunt vindecați de boli dar din cartea Faptele Apostolilor înțelegem că Numele Domnului nu conferă putere în vreun sens magic:

„au încercat unii dintre iudeii care cutreierau lumea, scoțând demoni, să cheme peste cei ce aveau duhuri rele, numele Domnului Iisus, zicând: Vă jur pe Iisus, pe Care-l propovăduiește Pavel! Iar cei care făceau aceasta erau cei șapte fii ai unuia Scheva, arhiereu iudeu. Și răspunzând, duhul cel rău le-a zis: Pe Iisus Îl cunosc și îl știu și pe Pavel, dar voi cine sunteți? Și sărind asupra lor omul în care era duhul cel rău și biruindu-i, s-a întărâtat asupra lor, încât ei au fugit goi și răniți din casa aceea” (Faptele Apostolilor 19, 13-16).

Cinstirea biblică a numelui lui Iisus este temeiul Rugăciunii lui Iisus. Numele lui Dumnezeu este legat de persoana Lui, chemarea numelui dumnezeiesc are caracter sacramental, fiind un semn al prezenței și al acțiunii Sale nevăzute. Pentru creștini, Numele lui Iisus este putere²¹. Isihie Sinaitul spune:

„Căci precum nu e cu putință soarelui să lumineze fără lumină, așa nu e cu putință să se curățească inima de întinăciunea gândurilor de pierzare, fără rugăciunea numelui lui Iisus. Iar dacă e adevărat aceasta, precum văd, să ne folosim de ea, ca de răsu-

¹⁹ I. ALFEYEV, *Taina credinței*, p. 44.

²⁰ Episcop Kallistos WARE, *Puterea numelui. Rugăciunea lui Iisus în spiritualitatea ortodoxă*, Trad. Gabriela Moldoveanu, Asociația filantropică medicală creștină CHRISTIANA, București 1992, p. 38.

²¹ Episcop Kallistos WARE, *Puterea numelui. Rugăciunea lui Iisus în spiritualitatea ortodoxă*, p. 38.

flarea noastră. Căci ea este lumină, iar acelea întuneric; și acela este Dumnezeu și Stăpânul, iar acelea slugile dracilor”²².

Prin chemarea Numelui lui Iisus simțim apropierea Lui cu simțurile duhovnicești, precum simțim căldura cu simțurile trupești atunci când intrăm într-o încăpere încălzită. Pe Dumnezeu îl cunoaștem cu sensibilitatea unificată a inimii nu prin imagini și concepte succesive²³. Chemarea Numelui lui Iisus în mod repetat, poate duce, prin harul lui Dumnezeu, la oprirea fragmentării, împrăstierii și rătăcirii gândurilor, dar pentru aceasta trebuie ca mintea să fie legată de un singur gând sau gândul de Unul singur²⁴.

Numele și persoana

Prin lucrarea harului Duhului Sfânt, numele este legat de persoană. Numele nu poate fi separat de persoană, pomenirea numelui aduce în minte persoana, orice referire la persoană se face cu ajutorul numelui²⁵. Omul este chemat pe nume în tot ceea ce înseamnă viață spirituală eclezială²⁶. Dumnezeu ține seama de cele numite de om, toate cele create au fost aduse la Adam, pentru a le da un nume și toate se vor numi așa cum le-a numit Adam (Facere 2, 19)²⁷. Este necesar ca numele să fie un produs colectiv, omologabil consensual, pentru ca toți să distingă identitatea acestuia. Atribuirea numelui asigură conservarea unei identități²⁸. Cunoașterea numelui înseamnă a intra în comuniune cu acea persoană, a-i întrezări adâncurile ființei și a avea o anumită putere asupra ei²⁹. Particularitățile și energia personalității omului

²² ISIHIE SINAITUL, *Cuvânt despre trezvie și virtute*, în *Filocalia* vol. 4, trad. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Ediția a doua, Editura Harisma, București, 1994, p. 101.

²³ Ep. K. WARE, *Puterea numelui. Rugăciunea lui Iisus în spiritualitatea ortodoxă*, p. 46.

²⁴ Ep. K. WARE, *Puterea numelui. Rugăciunea lui Iisus în spiritualitatea ortodoxă*, p. 41.

²⁵ NECTARIE AL EGHINEI, „De ce se schimbă numele cuiva atunci când devine monah?” consultat pe site-ul <https://www.pemptousia.ro/2013/02/de-ce-se-schimba-numele-cuiva-atunci-cand-devine-monah/> la 05.12. 2014

²⁶ Valerian MARIAN, „Numele în creștinism. Semnificații teologice ale numelui persoanei umane, de la naștere și până dincolo de moarte”, consultat pe site-ul https://onomasticafelecan.ro/iconn4/proceedings/2_16_Marian_Valerian_ICONN_4.pdf.

²⁷ Șt. BUCHIU, M. BURLACU, „Numiri dumnezeiești” în *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, p. 635.

²⁸ Șt. BUCHIU, M. BURLACU, „Numiri dumnezeiești” în *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, p. 634.

²⁹ V. MARIAN, „Numele în creștinism. Semnificații teologice ale numelui persoanei umane, de la naștere și până dincolo de moarte”, consultat pe site-ul https://onomasticafelecan.ro/iconn4/proceedings/2_16_Marian_Valerian_ICONN_4.pdf.

sunt prezente în numele său³⁰. Numele are o forță tainică, reală, capabilă să influențeze viața celui care îl poartă³¹.

În istorie civilizației numele este mai mult decât o simplă etichetă, el arată esența și legitimează existența unui obiect³². Cunoașterea numelui adevărat al obiectului însemna stăpânirea acestuia. Astfel numele a dobândit însușiri sacrale și forțe magice³³. În cultura tradițională românească tot ce există trebuie să aibă un nume. Astfel, la nașterea unui prunc, inițial i se dădea un nume provizoriu cât mai răspândit în comunitatea respectivă iar atunci când apărea primejdia morții el putea fi botezat și de o persoană, fără a fi preot, numele avea și rolul de a păzi pruncul de farmece și de vrăji. Era și obiceiul de a i se da mai multe nume crezându-se că duhul morții acționează prin nume. De asemenea se căuta să i se dea pruncului numele unui strămoș care a avut noroc în viață³⁴. Uneori și mai ales în caz de boală i se dădea pruncului un nume totemic precum Lupu sau Ursu³⁵. Odată cu însușirea acestui nume se considera că pruncul își însușea și forța vitală a sălbăticiunii respective, ceea ce, îi dădea puterea să-și recapete sănătatea și vitalitatea³⁶. Despre practica numirii omului cu numele specific unor animale Sfântul Maxim Mărturisitorul spune: Se spune că tot ce e socotit de lege necurat dintre viețuitoarele din aer, de pe pământ și din mare, e fiară sălbatică, chiar dacă la purtare pare a fi blând. Scriptura dă numele acestor fiare omului, după patima pe care o are³⁷. Cel ce se arată prieten dar urmărește vătămarea aproapelui este numit lup în piele de oaie. Acesta pândește pe cei ai lui Hristos, care se poartă cu simplitate, pentru a găsi momentul să-i umilească și să îi sfășie³⁸.

³⁰ Ep. K. WARE, *Puterea numelui. Rugăciunea lui Iisus în spiritualitatea ortodoxă*, p. 35.

³¹ Mihaela STĂNESCU, „Nume și destin: cum ne influențează numele existența?” pe <https://www.descopera.ro/stiinta/13686799-nume-si-destin-cum-ne-influenteaza-numele-existenta>, la 05.12.2024.

³² Ivan EVSEEV, *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale*, Editura Învierea, Arhiepiscopia Timișoarei, 2007, p. 409.

³³ I. EVSEEV, *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale*, p. 410.

³⁴ I. EVSEEV, *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale*, p. 411.

³⁵ I. EVSEEV, *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale*, p. 412.

³⁶ Mihaela STĂNESCU, „Nume și destin: cum ne influențează numele existența?” pe <https://www.descopera.ro/stiinta/13686799-nume-si-destin-cum-ne-influenteaza-numele-existenta> la 05.12.2024.

³⁷ Sf. MAXIM MĂRTURISITORUL, *Cele două sute de capete despre cunoștința de Dumnezeu și iconomia Fiului lui Dumnezeu*, Suta întâia, în *Filocalia* vol. 2, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, București, 2009, p. 124.

³⁸ Sf. MAXIM MĂRTURISITORUL, *Cele două sute de capete despre cunoștința de Dumnezeu și iconomia Fiului lui Dumnezeu*, Suta întâia, în *Filocalia* vol. 2, p. 124.

Studii recente din domeniul psihologiei și al sociologiei arată că numele are o anume influență asupra vieții omului. Aceste studii scot în evidență relația dintre nume, comportament, felul în care este privit de cei din jur și modul lui de viață³⁹. Când numele conține un cuvânt al lui Dumnezeu, acesta va modela și va transforma viața omului pentru a exprima ceea ce semnifică acel nume⁴⁰. Astfel, Moise „cel ce a ieșit din apă” va scoate poporul lui Israel din apa Mării Roșii, Samuel „cel ce preamărește pe Dumnezeu” se roagă și rugăciunea lui este ascultată⁴¹. Numele exprimă existența concretă și vie a persoanei plina de energie iradianta. Pomenirea numelui trezește o vibrație în acea persoana care își trimite energia și iubirea spre cel ce îi roteste numele. Acest schimb de energie și iubire realizează comuniunea între acele persoane⁴². Cel ce vrea să înțeleagă cele referitoare la suflet în Sfânta Scriptură în lumina cunoștinței lui Hristos, este nevoie să cunoască tălmăcirea numelor, pentru a lămuri înțelesul celor scrise și a nu coborî, în chip iudaic, înălțimea Duhului spre trup, închizând făgăduințele dumnezeiești ale bunurilor spirituale în stricăciunea bunurilor trecătoare. Altfel, aceștia deși se numesc creștini tăgăduiesc prin faptele lor înțelesul numelui umblând pe o cale contrară lui Hristos⁴³.

Schimbarea numelui omului

Uneori numele se modifica odată cu vârsta, marcând trecerea de la o etapă la alta a vieții precum Ionică-Ioniță-Ion-Ivănuș crezându-se că schimbarea numelui îi ferește de boli⁴⁴. Această schimbare a numelui arată schimbarea care a intervenit în viața omului și presupune o speranță de mai bine, o făgăduință de schimbare a vieții⁴⁵. În Sfânta Scriptură sunt mai multe exemple de schimbare a numelui și a vieții. Astfel despre femeie, la început Adam a

³⁹ Mihaela STĂNESCU, „Nume și destin: cum ne influențează numele existența?” pe <https://www.descopera.ro/stiinta/13686799-nume-si-destin-cum-ne-influenteaza-numele-existenta> la 05.12.2024.

⁴⁰ *Dicționar biblic*, trad. Liviu Pup, John Tipei, Editura Cartea Creștină, Oradea, 1995, p. 927.

⁴¹ *Dicționar biblic*, p. 928.

⁴² Pr. Prof. Dr. Liviu STREZA, Semnificatia pomenirilor si a rugaciunilor de mijlocire din cadrul Sfintei Liturghii pe <https://www.crestinortodox.ro/liturgica/viata-liturgica/semnificatia-pomenirilor-cadrul-sfintei-liturgii-70646.html> la 09.12.2024.

⁴³ Sf. MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie*, în *Filocalia* vol. 3, trad. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2009, p. 235.

⁴⁴ I. EVSEEV, *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale*, p. 412.

⁴⁵ *Dicționar biblic*, p. 928.

zis: „Iată aceasta-i os din oasele mele și carne din carnea mea; ea se va numi femeie, pentru că este luată din bărbatul său” (Facere 2, 23) apoi după căderea în păcat: „a pus Adam femeii sale numele Eva, adică viață, pentru că ea era să fie mama tuturor celor vii (Facere 3, 20). De asemenea patriarhului Avram, Dumnezeu i-a schimbat numele în Avraam. Atunci Dumnezeu a zis: „nu te vei mai numi Avram, ci Avraam va fi numele tău, căci am să te fac tată a mulțime de popoare” (Facere 17, 5) această schimbare însemna începutul unei vieți cu puteri noi, devenind tată a mulțime de popoare. Când starea și viața Patriarhului Iacov s-a schimbat i s-a schimbat și numele: „Zisu-i-a Acela: De acum nu-ți va mai fi numele Iacov, ci Israel te vei numi, că te-ai luptat cu Dumnezeu și cu oamenii și ai ieșit biruitor!” (Facere 32, 28) S-a numit *Iacov* pentru că „a călcat în picioare vrajba, pentru a se învrednici de binecuvântare și a-și slobozi simțirile lui ce erau în mâna vrajbei. Iar când s-au slobozit lui, atunci i s-a schimbat numele în *Israel*, adică *mintea care vede pe Dumnezeu*”⁴⁶. Prin înțelesul numelui, Solomon avea pacea, iar ca rod al rugăciunii, prin darul lui Dumnezeu, a dobândit și înțelepciunea. De asemenea, Nabuhodonosor înseamnând legea naturală, Baltazar fiul lui, înseamnă deprinderea cu legea naturală. E vădit din rugăciune că Nabuhodonosor și Baltazar înseamnă aici legea naturală și deprinderea născută din ea⁴⁷. Mântuitorul Hristos i-a schimbat numele lui Simon în Petru zicând: „Tu ești Simon, fiul lui Iona; tu te vei numi Chifa ce se tâlcuiește: Petru” (Ioan 1, 42). Despre aceasta Sfântul Chiril al Alexandriei spune:

„Cel ce vede inima și rărunchii, îl cunoaște în chip dumnezeiesc. Vede la câtă evlavie va urca ucenicul, ce virtute va dobândi și la ce desăvârșire va ajunge. Căci nimic nu e necunoscut Celui ce știe toate înainte de facerea lor. Prin aceasta face cunoscut celui chemat că, fiind Dumnezeu, are cunoștința fără să fie învățat. Căci, neavând nevoie de nici un cuvânt, dar nici căutând să afle, spune cine sau de unde vine la El bărbatul, din ce tată s-a născut

⁴⁶ Everghetinosul, *Adunarea graiurilor și a învățăturilor celor de Dumnezeu grăite, a Purtătorilor de Dumnezeu Părinți, din toată scrierea cea de Dumnezeu insufletă, adunată și cuviincios și prinosicios la iveală pusă, spre folosul celor ce vor citi, de Pavel, Preacuviosul Monah și ctitor al Sfintei Mănăstirii a Preasfintei Născătoare de Dumnezeu ce se numește Everghetinos*, vol. 4, Transliterare, diortosire, revizuire de Ștefan Voronca, Editura Egume-nița, Galați, 2009, p. 313.

⁴⁷ Sf. MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie* în *Filocalia* vol. 3, trad. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2009, p. 132.

și ce nume are. Dar nu mai îngăduie să se numească Simon, luându-1 în stăpânire ca devenit al Său, și îi schimbă numele în Petru, căci pe el avea să întemeieze Biserica”⁴⁸.

Numele „fiii tunetului” pe care Iisus l-a dat lui Iacov și lui Ioan, a fost un avertisment pentru atitudinea violentă care ar fi putut să le caracterizeze zelul (Marcu 3, 17) și acel nume fost o prevestire a râvnii care i-a caracterizat în slujirea lui Dumnezeu: „Dumnezeu cu tunetul Său săvârșește minuni, El face lucruri mari pe care noi nu putem să le pricepem” (Iov 37, 5)⁴⁹. Sfântul Apostol Pavel și-a schimbat propriul său nume din Saul în Pavel (Faptele Apostolilor 13, 9). Schimbarea vieții lui s-a produs în momentul în care a fost lovit pe drumul spre Damasc, unde mergea să reverse mânia sa asupra creștinilor, atunci el s-a confruntat cu realitatea că Îl persecută pe Iisus și nu doar pe urmașii Săi. Atunci s-a schimbat din persecutorul lui Hristos în predicatorul învățaturii Lui⁵⁰.

La intrarea în monahism, aspirantului se schimbă și numele pentru a arăta lepădarea totală de trecut și pentru a urma pilda vieții celui a cărui nume îl primește. Se consideră că vechiul nume amintește de omul vechi iar noul nume amintește de omul cel nou⁵¹.

Sfinții au numele potrivite stării lor, astfel, Petru poartă numele tăriei, Pavel cel odihnei, Iacob al călcâiului, ca cel lovește cu călcâiul pe Veliar, Ștefan a dobândit cununii nevestejită, Atanasie nemurirea, Vasile a dobândit cununa împărăției, Grigorie cununa înțelepciunii, sau teologiei, Ioan Gură de Aur a dobândit avuția de mult preț și al harului, Isaac cununa iertării. Adam poartă numele celor patru laturi: A — Anatoli (răsărit), D — Dysis (apus), A — Arktos (miazănoapte) și M — mesimvria (miazăzi). În limba siriacă cuvântul *om*, înseamnă foc, pentru asemănarea frii, cum dintr-un

⁴⁸ SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, trad. Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000, p. 153.

⁴⁹ *Dicționar biblic*, p. 928.

⁵⁰ Filip Hristofor CANE, „Saul persecutorul și Pavel predicatorul” în *Ziarul Lumina* din 14 Iulie 2023 pe <https://ziarullumina.ro/actualitate-religioasa/documentar/saul-persecutorul-si-pavel-predicatorul-182162.html> la 05.12.2024.16.00.

⁵¹ NECTARIE AL EGHINEI, *De ce se schimbă numele cuiva atunci când devine monah?* pe <https://www.pemptousia.ro/2013/02/de-ce-se-schimba-numele-cuiva-atunci-cand-devine-monah/> la 05.12.2014.16.30.

om s-a făcut toată lumea, așa dintr-o candelă se pot aprinde toate celelalte, fără ca cea dintâi să se împruțineze. În limba greacă cuvântul om vine de la privirea în sus⁵².

Pomenirea numelui omului

Invocarea numelui unei persoane înseamnă a o face efectiv prezentă. Numei îi dai viață pomenindu-l. El cheamă atunci sufletul pe care-l desemnează, de aceea pomenirea unui nume are o semnificație atât de mare⁵³. Pomenirea numelor la Sfânta Liturghie, însoțite de darurile de pâine și vin aduse ca ofranda, înseamnă o participare a tuturor credincioșilor la ofranda euharistică pe care o va asuma Hristos, devenind și ei ofranda Sa⁵⁴.

Veșnica pomenire

Omului îi rămâne numele și după ce a fost gravat pe piatra de mormânt, în textele Slujbei înmormântării, cel adormit este pomenit cu numele său, căruia i se asociază elementele unei existențe de dincolo de mormânt. După moarte, la Judecata particulară, sufletul cel adormit se înfățișează personal, cu numele său și cu toate faptele legate de acest nume de-a lungul întregii vieți⁵⁵.

Omul cel drept mai are un nume pe care încă nu îl cunoaște este acel nume despre care mărturisește Sfântul Apostol Ioan că îl vor primi cei drepti în Împărăția lui Dumnezeu, înscris pe o pietricică albă, nume care este cunoscut numai de Dumnezeu și de primitorul numelui: „Biruitoarei îi voi da din mana cea ascunsă și-i voi da lui o pietricică albă și pe pietricică scris un nume nou, pe care nimeni nu-l știe, decât primitorul” (Apocalipsa 2, 17)⁵⁶.

⁵² Sf. PETRU DAMASCHINUL, *Învățăături duhovnicești*, în *Filocalia* vol. 5, Trad. Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, București, 2008, p. 237.

⁵³ Ep. K. WARE, *Puterea Numei. Rugăciunea lui Iisus în spiritualitatea ortodoxă*, p. 36.

⁵⁴ Pr. Prof. Dr. Liviu STREZA, *Semnificația pomenirilor și a rugăciunilor de mijlocire din cadrul Sfintei Liturghii* pe <https://www.crestinortodox.ro/liturgica/viata-liturgica/semnificatia-pomenirilor-cadrul-sfintei-liturghii-70646.html> la 09.12.2024.

⁵⁵ V. MARIAN, *Numele în creștinism. Semnificații teologice ale numelui persoanei umane, de la naștere și până dincolo de moarte*, pe https://onomasticafelecan.ro/iconn4/proceedings/2_16_Marian_Valerian_ICONN_4.pdf.

⁵⁶ V. MARIAN, *Numele în creștinism. Semnificații teologice ale numelui persoanei umane, de la naștere și până dincolo de moarte*, pe https://onomasticafelecan.ro/iconn4/proceedings/2_16_Marian_Valerian_ICONN_4.pdf.

DIRIJORUL DE COR - ANALIZE ALE UNOR REPERTORII-CAPODOPERE CORALE ROMÂNEȘTI ȘI UNIVERSALE

Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean

Abstract

Romanian church choral music, being much richer than secular music, is a tribute to the musical culture of the West. And if the ideal of any nation cannot be other than that of creating a style of its own in all branches of art, church music cannot be an exception. Until the middle of the 19th century, no other singing was known in our churches than the "pew" singing. However, from around 1840, choral singing began to penetrate the Romanian church. This, so common today for us, meant at that time a true spiritual revolution; for the introduction of choral singing, with the obvious intention of eliminating pew singing, meant the victory of Western music over Eastern music.

Keywords

Romanian church choral music, Western music, Eastern music.

Introducere

Trebuie să facem de la început o delimitare între repertoriul dirijorului și cel al corului. Nu sunt puțini aceia care afirmă că „nobilul instrument care este corul a încetat de a spune ceva deosebit, că rolul său e astăzi depășit, că forța lui expresivă este epuizată și că nu ar mai putea servi decât pentru *a colora* aparatul sonor contemporan,

și nu ca artă independentă, cum a fost multe secole în șir”¹. Indiferent cum am privi lucrurile, arta corală și mesajul pe care-l transmite aceasta nu va putea fi înlocuită vreodată de ceva, și cu atât mai mult nu va putea fi părăsită.

„Căci, altfel, ar trebui să considerăm și alte instrumente drept inutile și depășite ca posibilități tehnice și expresive, de vreme ce unii compozitori, ne mai aflând satisfacții în execuția și sonoritatea clasică, îi pun pe executanți să lovească cu ciocane în pian, cu palmele în corpul viorii sau a violoncelului, deși e greu de înțeles de ce lovesc cu dreapta și nu cu stânga, sau de ce cu stânga și nu cu dreapta”²,

spune marele dirijor D.D. Botez. Mai toate corurile din lume își alcătuiesc repertoriile începând cu muzica secolului XV. Cu acestea se va putea întocmi un repertoriu echilibrat potrivit potențialului artistic al corului și puterii de înțelegere a ascultătorilor, a publicului meloman.

Deci, repertoriul va fi alcătuit din piese date de ordinea integrării în istorie, muzică renascentistă, preclasică și clasică din toate țările unde arta corală a cunoscut o largă dezvoltare, lucrări ale unora dintre marii romantici și ale unora dintre principalele școli naționale, muzică modernă și contemporană. Cu siguranță nu va putea lipsi muzica românească, de la înaintași până azi, originală sau în prelucrări de folclor, vechi cântece patriotice, piese lirice, etc. Un loc aparte în acest vast repertoriu va avea, firește, muzica românească și cu deosebire cea contemporană. În principiu, orice om de cultură trebuie să fie posesorul unei biblioteci, înăuntrul căreia muzicianul are, firește, și o bibliotecă muzicală: cărți, partituri, reviste de specialitate. Prin ele ne întreținem cultura acumulată și ne-o îmbogățim treptat cu noi elemente. E absolut normal și firesc ca orice dirijor să treacă prin aceste etape de pregătire, prin aceste faze de studiu și de cercetare. Din această bibliotecă și din altele pe care le mai cercetăm extragem tot ceea ce poate servi la îmbogățirea culturii muzicale și la creșterea potențialului interpretativ al nostru și al colectivului coral, fără să uităm de publicul căruia ne adresăm, la rândul lui, dornic a se cultiva în domeniul artei muzicale și a-și înnobila sufletul ascultând muzică bună. În acest scop, facem apel la toată literatura co-

¹ D.D. BOTEZ, *Tratat de cânt și dirijat coral*, vol. II, Editura Institutul de cercetări etnologice și dialectologice, București, 1985, p. 377.

² D.D. BOTEZ, *Tratat de cânt și dirijat coral*, vol. II, p. 378.

rală românească și universală, cunoscută și consacrată, la tot ce este frumos, bun și potrivit scopului urmărit. Cu alte cuvinte, dirijorul trebuie să fie familiarizat cu principalele lucrări corale, care sunt cu adevărat opere de artă, să aibă cât mai multe dintre ele în biblioteca sa personală, pentru a le studia mereu, pentru a le înțelege și a se identifica cu conținutul lor. Orice dirijor, care-și respectă misia trebuie să dețină un repertoriu mult mai vast decât acela pe care-l va împărtăși corului, repertoriu căruia să-i consacre câteva ore pe zi pentru studiu și aprofundare, asemenea savantului, profesorului³. Rând pe rând partiturile vor trece pe dinaintea ochilor săi. El le va studia, le va citi fie în gând sau cu glas tare, fie, cu atât mai folositor, la pian sau la orgă. Atunci el va face o adevărată analiză muzicală a partiturilor, a pieselor corale, va înțelege din ce în ce mai bine, mișcărilor vocilor, sensurile frazelor muzicale, conținutul armonic și polifonic, formele, dinamica și agogica, relațiile dintre text și muzică, creșterile și descreșterile, culminațiile, momentele de mică sau mare tensiune, stilurile diferitelor epoci și încă multe alte aspecte a ceea ce numim interpretare a operelor corale. Sacrificiile, talentul și munca îi dau dirijorului cele mai mari satisfacții. Adevăratul dirijor trăiește o viață plină de sacrificii, la care nu trebuie să renunțe, dacă își iubește cariera căreia i s-a dedicat. Ca om de cultură, dirijorul⁴ trebuie să fie la curent nu numai cu problemele literaturii și științelor, ale artelor în general, ci și cu ultimele descoperiri din diferitele domenii ale activității umane. În același timp el trebuie să știe ce a apărut nou în viața muzicală de la noi și din alte părți, să fie conștient de lipsurile sale și să nu precupețească nici un efort pentru a le înlătura; să citească, să studieze partituri, să-și întrețină tehnica brațelor și să-și-o perfecționeze continuu, să participe ori de câte ori are prilejul la concerte, unde totdeauna avem câte ceva de învățat, chiar și ceea ce nu e bine să facem; să facă audiții, să urmărească pe partitură, când se poate, să-și facă însemnări, să-și formeze o concepție interpretativă personală, să se intereseze în mod permanent de apariția noilor tipărituri, spre a-și îmbogăți mereu repertoriul. Cu cât va fi mai bogată cultura sa muzicală și generală, cu atât orizontul său va fi mai larg deschis, și tot așa posibilitățile lui de înțelegere și interpretare a operelor corale, impunându-se cu atât mai mult în fața colegilor, a corului, a auditoriului. Un vast repertoriu, dacă nu e studiat în amănunt, cunoscut măcar în parte, ajută la descifrarea cu mai multă ușurință a partiturilor și la mai justa rezolvare a problemelor, de orice natură ar

³ D.D. BOTEZ, *Tratat de cânt și dirijat coral*, vol. II, p. 379.

⁴ D.D. BOTEZ, *Tratat de cânt și dirijat coral*, vol. II, p. 380.

fi ele. Amator sau profesionist, dirijorul trebuie să fie un muzician complex, pregătit în orice moment să facă față unor situații, chiar dintre cele mai grele. Numai așa educația celor cărora ne adresăm va deveni un fapt pozitiv, și până la urmă o bucurie a celui ce o face. În repertoriul unei formații artistice trebuie să se regăsească atât lucrări universale cât și românești.

Spunând „muzică universală” e firesc să înțelegem că în acest „universal” se încadrează foarte bine și muzica românească, alături de muzica tuturor celorlalte popoare ale lumii. Dacă am făcut totuși o demarcație, e că ni s-a părut mai rezonabilă tratarea separată a repertoriilor, pentru mai buna lor pătrundere, ambele fiind de altfel și foarte bogate. Să acceptăm deci noțiunea de „repertoriu universal” pentru tot ceea ce nu este muzică românească. Ce vom alege, deci, din repertoriul universal? E destul să ne gândim la câte o singură piesă din fiecare gen: un madrigal din Renașterea italiană sau franceză, germană sau engleză, vieneză sau spaniolă; o prelucrare folclorică; o piesă din repertoriul clasic sau romantic universal, cărora le vom adăuga lucrările românești. Pentru îndeplinirea acestui deziderat va trebui ca dirijorul să cerceteze nu numai biblioteca sa, ci și biblioteci mai mari, mai bine înzestrate, ca cele ale unor instituții de concert, cum sunt Filarmonicile, Academiiile de muzică, apoi publicațiile Editurii muzicale și ale altor edituri, precum și Biblioteca Uniunii Compozitorilor, îndeosebi pentru creația muzicală românească. Toate trebuie alese avându-se în vedere posibilitățile tehnice și expresive ale corului. Nu va face nici un rău dirijorul, dacă va cerceta și unele lexicoane românești și străine, spre a-și aminti de unii dintre compozitorii ce ne scapă câteodată din memorie.

Analiza a două partituri semnificative pentru muzica corală universală și românească

În ceea ce urmează dorim să prezentăm un studiu de caz, un exemplu pentru viitorii dirijori de coruri bisericești, pentru ceea ce înseamnă pregătirea formației corale în vederea produsului finit al unei piese muzicale, adică interpretarea.

Ave verum corpus de Wolfgang Amadeus Mozart

Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791) este al doilea dintre marii compozitori clasici vienezi. Și-a câștigat încă de mic un renume ca interpret instrumentist. În creația sa a abordat toate genurile muzicale.

Primele sonate, prima simfonie, prima operă scrise până la vârsta de doisprezece ani dovedesc că îi era familială atât muzica mai veche cât și cea contemporană italiană, franceză și germană. În Italia, Mozart a învățat să compună opera de tipul *Seria* și *Buffă*⁵.

În anii petrecuți la Salzburg a scris intens în genul simfoniei. „O trăsătură caracteristică a Simfonismului Mozartian este originala contopire a stilului instrumental cu cel vocal”⁶. A compus simfonii în două părți după tipul vechi italian, și simfonii în trei părți după modelul lui Haydn. La Viena, acest gen l-a preocupat mai rar, în prim plan al atenției sale stând opera.

Operele *Răpirea din Serai*, *Nunta lui Figaro*, *Flautul fermecat* sunt etape hotărâtoare în evoluția teatrului liric. A compus 52 de simfonii, concerte, lucrări vocal-simfonice, instrumentale și muzică religioasă (un *Requiem* terminat de discipolul său Sussmayer), muzică de cameră instrumentală și vocală. Sonatele, fanteziile și variațiunile pentru pian la două și patru mâini, sau pentru pian și vioară sunt compoziții legate de activitatea de concertist a lui Mozart.

Stăpânirea unui stil instrumental și vocal rezultat din sinteza tradiției de artă italiană, germană și franceză a dus în creația de operă a lui Mozart la realizarea unei unități a limbajului muzical, care redă tragicul și comicul, suferința și gluma, totdeauna ponderate. Muzica lui Mozart, plină de grație și farmec, este elogiul seninătății unui suflet ce nu se lasă tulburat, nici chiar de cele mai cumplite furtuni. Atitudinea sa protestatară va face ca sub lămuriri și seninătate, să se ascundă momente tragice, melancolice, pline de tristețe. „Muzica lui Mozart este deopotrivă ușor și greu de ascultat: ușor, datorită grației sale, a melodiei care nu se sfârșește niciodată, a organizării ei clare și perfecte; greu, din cauza profunzimii, a subtilității, a caracterului ei pătimaș”⁷. Toate lucrările sale dau dimensiunile unei activități desăvârșite, cu uriașe implicații pentru istoria artelor.

⁵ Harold C. SCHONBERG, *Viețile marilor compozitori*, Editura Lider, București, p. 95.

⁶ Gheorghe GOIAN, *Curs de Istoria Muzicii Universale*, partea I, Tipografia Universității Timișoara, 1969, p. 294.

⁷ Harold C. SCHONBERG, *Viețile marilor compozitori*, p. 96.

Analiza muzicală

Această lucrare este de factură religioasă și, ca gen, este un motet. Textul exprimă diferite aspecte din viața Mântuitorului Iisus Hristos. Ca formă, acest motet este bistrofic, scris în tonalitatea *Re major*. Prima strofă este o perioadă de 16 măsuri, o perioadă deschisă, modulatorie, deoarece cade-nțează pe treapta I a tonalității *La major*. Se împarte în două fraze, de 8 măsuri fiecare. Prima este cuprinsă între măsurile 3-10 (primele 2 măsuri sunt cântate de orchestră) și se încheie cu o semicadență în *Re major*. A doua frază, măsurile 11-18, aduce o nouă tonalitate, *La major*, finalizată în măsura 18.

A doua strofă (măsurile 22-43) este alcătuită dintr-o perioadă de 22 măsuri și este o perioadă închisă tonal (cadență autentică compusă I-IV-V-I, în *Re major*). Această perioadă este și ea împărțită în trei fraze: 8+8+6 măsuri.

Piesa este preponderent armonică, dar în strofa a doua, fraza mediană este polifonică, existând un dialog între vocile de femei și cele de bărbați. Acest dialog se realizează prin imitația la *terță* a motivului ritmico-melodic de două măsuri expus de vocile feminine și reluat de cele bărbătești. Excepționând această frază, linia melodică se întâlnește la sopran, fiind acompaniată de celelalte voci. În finalul lucrării, mai exact în măsurile 39-40, tenorul însoțește linia melodică printr-un mers în oglindă.

Din punct de vedere ritmic, piesa este scrisă în măsura de 4/4, nu întâlnim diviziuni excepționale și, în afară de pasaje polifonice, lucrarea se desfășoară aproape izoritm. Ambitusul acestui motet se încadrează între *sol* # octava mare, la bas (m. 28), și *mi*² la sopran, în măsura 40.

Din punct de vedere armonic, piesa începe în *Re major*, iar după semicadența primei fraze, centrul tonal se schimbă în *La major*, la finalul primei strofe. A doua strofă este caracterizată de o instabilitate armonică, ce creează o acumulare de tensiune, până la punctul culminant al textului: „in mortis” (m. 34). Prin prezența numeroaselor alterații se produc inflexiuni modulatorii: la *Fa major* (m. 22-25), iar în ultima frază din a doua strofă întâlnim un șir de acorduri de septimă de dominantă în următoarele tonalități: *Sol major* (m. 38), *La major* (m. 40) și *Re major* (m. 41), tonalitatea inițială, după care urmează cadența autentică ce încheie lucrarea.

Având în vedere interpretarea stilistică dirijorală, debutul piesei, cuvintele *Ave, ave* se vor cânta cu o mică cezură. Fiind structurată pe fraze de 8 măsuri, având și indicația de tempo *Andante sostenuto*, în interpretare se va utiliza

respirația continuă sau individuală, pe valorile lungi de note. O dicție impecabilă trebuie să însoțească cuvintele *passum* și *immolatum* (m. 12-14).

În finalul primei strofe, când soprana prezintă motivul melodic „in cruce *prohominē*”, trebuie evidențiată intrarea vocilor ce asigură acompaniamentul melodiei, pe timpul 3 al măsurii. În fraza polifonică din strofa a doua, prin gestică trebuie realizată diferențierea planurilor dirijorale în momentul intrărilor alternative a vocilor.

Trebuie avută în vedere intrarea basului din măsura 13 pe timpul 3, mersul cromatic al acestuia din măsurile 12-13 cerând o intonație exactă. În a doua parte, tenorul are un mers melodic cromatic și de aceea trebuie acordată mai multă atenție măsurilor 23-24 și 38-40. Fiind alcătuită din fraze lungi, melodia trebuie susținută și prin gestica dirijorală, realizându-se și dinamica corespunzătoare.

Doamne, buzele mele (partea a II-a a Concertului nr.1) de Gavriil Musicescu

Gavriil Musicescu (1847-1903)

S-a scurs mai bine de un secol, de când a trecut în veșnicie compozitorul, profesorul și dirijorul Gavriil Musicescu (1847-1903), cel care avea să rămână peste ani un adevărat părinte al muzicii corale religioase românești.

Gavriil Musicescu s-a născut la 20 martie 1847 la Ismail, plecând din lumea aceasta la 21 decembrie 1903 la Iași. Formarea sa muzicală a pornit din Huși, unde a fost înscris la Seminarul pentru preoți. La acest seminar, în cadrul căruia a studiat timp de patru ani l-a avut ca mentor pe episcopul Melchisedec Ștefănescu, cel care îi va deveni susținător aproape pe tot parcursul vieții sale. În cadrul acestei instituții de învățământ, tânărul Musicescu a studiat două genuri de muzică: cea psaltică (neumatică), și cea corală (armonică), iar învățăcelul din Ismail era „firește, în fruntea celor ce se pronunțau în favoarea acestei noi forme de muzică”⁸.

După terminarea seminarului, Gavriil Musicescu se îndreaptă spre Conservatorul din Iași, cu scopul de a-și continua studiile muzicale, însă la examenul de admitere i se contestă talentul muzical și numai în urma intervenției profesorului din Conservator, Gustav Wagner, „e primit la cursul

⁸ George BREAZUL, *Gavriil Musicescu*, Editura Muzicală, București, 1962, p. 23.

de violă”⁹. În cadrul Conservatorului, Musicescu îi are ca profesori pe Pietro Mezzetti (teorie și solfegiu), I. Scholtisch (armonie), Gustav Wagner (vioară și violă) și Gheorghe T. Burada (cor). La vârsta de 19 ani „revine în mediul său natal, fiind numit profesor de muzică vocală la Seminarul din Ismail, iar din 1869 preia și conducerea corului episcopal”¹⁰.

În anul 1872, în urma unui concurs desfășurat în capitală, Gavriil Musicescu a fost numit profesor la catedra de armonie în cadrul Conservatorului din Iași. Începând cu anul 1876, Musicescu devine conducătorul Corului Mitropolitan din capitala moldavă, ansamblu cu care va întreprinde mai multe turnee în diverse centre culturale românești din Moldova, Banat și Transilvania.

În toamna anului 1901, Gavriil Musicescu a fost numit în postul de director al Conservatorului din Iași, funcție pe care a deținut-o până în 1903, când s-a stins din viață. Musicescu învățase că „muzica nu este un simplu divertisment, ci o oglindire a ceea ce este mai adânc în sufletul omului”¹¹.

Dirijor de cor, profesor, dar în primul rând compozitor, Gavriil Musicescu și-a îndreptat forța creatoare în direcția muzicii corale. Conform afirmațiilor muzicologului Doru Popovici, compozițiile corale ale lui Musicescu pot fi împărțite în trei grupe mari¹²: Prelucrări de melodii populare, Cântece patriotice și Muzică religioasă.

Prelucrări de folclor

Gavriil Musicescu este printre cei dintâi compozitori care a cules lucrări folclorice și le-a armonizat potrivit structurii lor modale. Însuși compozitorul declara: „Dându-mi seama de valoarea cântecelor populare române, de însemnătatea culturii acestui gen de muzică... mi-am propus să fac o colecție din aceste cântece populare luate direct din gura poporului, spre a le armoniza în tonalitățile în care sunt cântate de popor”¹³. Astfel, în 1889, Musicescu editează la Leipzig 12 melodii naționale, culese, armonizate și

⁹ Mihail POSLUȘNICU, *Istoria Musicei la români*, Editura Cartea Românească, București, 1928, p. 354.

¹⁰ G. BREAZUL, *Gavriil Musicescu*, p. 29.

¹¹ Mihai BRIE, „Gavriil Musicescu, repere bio-bibliografice”, în *Teologia*, an 2007, nr. 1, pp. 106-122.

¹² Doru POPOVICI, *Muzica corală românească*, Editura Muzicală, București, 1966, p. 32.

¹³ G. BREAZUL, *Gavriil Musicescu*, p. 38.

aranjate pentru cor și pian; din această colecție făcând parte lucrările: Răsai lună, Stăncuța, Moș bătrân, Haiducii, Ileana și altele.

În ceea ce privește înveșmântarea armonică a acestor creații, Zeno Vancea aprecia: „ceea ce Musicescu aduce nou în armonizarea melodiilor populare țărănești este respectarea structurii lor modale, el nu silește aceste melodii să îmbrace haina străină a unei armonizări funcționale occidentale...”¹⁴.

Muzică religioasă

Musicescu „debutează în activitatea creatoare cu armonizări de melodii tradiționale, bazate pe glasurile bizantine”¹⁵, pentru ca mai apoi, să se îndrepte spre un stil armonic, monumental, preluat din muzica compozitorilor ruși. Creația liturgică a lui Musicescu cuprinde șase liturghii:

Liturghia Nr. 1 pentru cor mixt – 1869

Liturghia Nr. 2 pentru cor mixt – 1869

Liturghia arhierescă pentru cor mixt cu pian – 1870

Liturghia în unison – 1885

Liturghia psaltică – 1886

Liturghia amplă pentru cor mixt și pian – 1900

În pofida influențelor muzicii ruse, a creat piese de un vibrant caracter monumental, „de pioșenie și seninătate”¹⁶. O altă ramură importantă a creației corale religioase a lui Musicescu o constituie concertele corale. Compozitorul a reușit să impună în muzica corală, forma de concert, prin cele cinci concerte ale sale: „Concert la Nașterea Domnului”, „Concert la Învierea Domnului”, „La râul Vavilonului”, Concert Nr. 1: „Cine se va sui...” și Concert Nr. 2: „Înnoiește-te noue Ierusalime”.

Lucrările liturgice ale compozitorului ieșean se interpretează atât în bisericile din țară, cât și în cele din Rusia (acolo unde a studiat). „Compozițiile sale bisericesti, afirma Mihail Poslušnicu, au rămas în onoare, în repertoriul celor mai de seamă capele corale din Moscova și Petrograd și în întreaga Țară românească”¹⁷.

¹⁴ Zeno VANCEA, *Creația muzicală românească sec. XIX-XX*, vol. I, Editura Muzicală, București, 1968, p. 123.

¹⁵ G. BREAZUL, *Gavriil Musicescu*, pp. 38-39.

¹⁶ Octavian LAZĂR-COZMA, *Hronicul muzicii românești*, vol. IV, Editura Muzicală, București, 1976, p. 363.

¹⁷ M. POSLUȘNICU, *Istoria Musicei la români*, p. 360.

Printre lucrările ce aparțin compozitorului Musicescu se mai numără 7 melodii armonizate pentru pian și mai multe lucrări pentru voce și pian (*Rândunica, În grădină*). În domeniul muzicologiei, G. Musicescu a scris articolele. Câteva cuvinte despre muzică, naționalism sau cântec popular și a redactat un Curs practic de muzică vocală pentru uzul gimnaziilor și institutelor private.

Întreaga sa activitate a fost încununată și de o bogată activitate didactică, printre elevii săi numărându-se: Ion Vidu, Timotei Popovici, Theodor Teodorescu Iași, Mihail Poslușnicu, Alexandru Zirra și alții.

Corul Mitropolitan din Iași, „... acea podoabă muzicală, acel neîntrecut ansamblu de voci...” și-a început viața artistică cu adevărat, atunci când la conducerea lui a venit Gavriil Musicescu, numit oficial la 15 ianuarie 1876.

Aici Musicescu reușește să impună un repertoriu variat ca epocă și stil, incluzând unele creații ale „compozitorilor din perioada de aur a polifoniei vocale”¹⁸, ale compozitorilor clasici, romantici „și ale compozitorilor români contemporani cu Musicescu”. Activitatea susținută a coralei conduse de Gavriil Musicescu avea să joace un rol foarte important în viața muzicii românești de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Renumitul cor înregistra o activitate concertistică extrem de fructuoasă, anual fiind organizate manifestări de răsunet și chiar turnee nu numai în Moldova, ci și în toată țara (Buzău, Ploiești, Craiova, Turnu-Severin, Sinaia, Brașov, Sibiu, Botoșani, Lugoj, Caransebeș, Brăila ș.a.).

Referitor la calitățile interpretative ale lui Gavriil Musicescu, muzicologul George Breazul ne aduce la cunoștință că „ținea neapărat de mult la tact și la nuanțe”¹⁹. Pe lângă calitățile sale de compozitor și pedagog „Gavriil Musicescu rămâne, afirmă Doru Popovici, maestrul neîntrecut al corului mitropolitan din Iași, promotorul competent al multor valori, pe atunci încă necunoscute pentru care contemporaneitatea ridică astăzi bronzuri mărețe în semn de adâncă prețuire”²⁰.

Stilul coral la Gavriil Musicescu capătă amploare în concertele sale corale, lucrări pe texte religioase, compuse din mai multe părți contrastante. Terminul de *concert* este împrumutat din muzica instrumentală și desemnează o piesă de virtuozitate bazată pe principiul contrastelor.

¹⁸ D. POPOVICI, *Muzica corală românească*, p. 41.

¹⁹ G. BREAZUL, *Gavriil Musicescu*, p. 40.

²⁰ D. POPOVICI, *Muzica corală românească*, p. 43.

Alături de concertele lui Musicescu, în literatura corală românească mai întâlnim și altele, cum ar fi: *Ziua învierii* de Nicolae Lungu sau *Îngerul a strigat* de D. G. Kiriatic, aceste concerte putând fi interpretate și în afara bisericii, fără să aibă o legătură cu muzica liturgică.

Analiza muzicală

Doamne, buzele mele este partea a II-a a Concertului nr. 1 de G. Musicescu, construit pe versetele Psalmilor 23, 50 și 142, conceput în tonalitatea *Si b major*, în trei părți: Allegro, Adagio și Allegro Moderato, precedate de o scurtă introducere.

Partea a doua este inspirată din Psalmul 50.

Din totalitatea de 20 de versete a acestui Psalm, Musicescu s-a oprit asupra unuia singur, versetul 15: „Doamne, deschide-mi buzele, și gura mea va vesti Lauda Ta” (Cf. Psalmul 50, 15).

Structura formei:

f. 1 (m.1-8) – <i>Mib Maj.</i> [Tutti]	pp
f. 2 (m.9-16) – <i>do min.- Mib Maj....</i> [Tutti]	p
f. 3 (m.17-22) – <i>do min.- Sol Maj....</i> [Solo S-A/T-B]	p
f. 4 (m.23-28) – <i>do min.</i> [Tutti]	f
f. 5 (m.28-35) – <i>do min - Mib Maj....</i> [Tutti]	sf
f. 6 (m.36-48) – <i>Mib Maj.</i> [Tutti]	p

Fraza 1 – (măs. 1-8), începe cu intrarea basului (pe *Mi b* – tonica tonalității acestei părți), urmat la o măsură de un corol armonic la celelalte voci, într-o nuanță mică (pp). Debutul în octave paralele (pe *Mi b*) al vocii de bas, tinde să liniștească atmosfera creată în finalul părții I, și în același timp, să aducă o stare de rugăciune și smerenie.

Fraza 2 – (măs. 9-16), începând cu aceste măsuri se conturează apariția a cinci formule ritmico-melodice diferite, ce vor înveșmânta sonor fragmentul „și gura mea”. În această frază, prima formulă apare în imitație, soprana preluând incipitul basului, discursul continuând cu o scriitură acordică, în care basul și soprana au un mers contrar, și se încheie (ca și fraza anterioară) cu o cadență V7 – I.

Fraza 3 – (măs. 16-22), reprezintă un adevărat exemplu de stăpânire a tehnicii contrapunctice, în care Musicescu reușește să construiască o impresionantă țesătură sonoră.

Fraza 4 – (măs. 22-28), aduce cea de a treia formulă „și gura mea” în *tutti*, având un caracter expansiv și conținând în același timp climaxul secțiunii. Fraza de față reprezintă o modulație la *do minor*, compozitorul folosind același procedeu de anacruză pe dominantă ca și la începutul lucrării.

Fraza 5 – (măs. 28-35), prezintă cea de a patra formulă a fragmentului „și gura mea”, în care motivul basului va fi preluat de alto (la o măsură distanță) și apoi de tenor, urmând ca sopranul să intervină în măsura 33. Această frază are menirea de a readuce tonalitatea inițială (*Mi b Major*).

Fraza 6 – (măs. 35-48), este înrudită cu debutul primei fraze din Adagio, începe tot la vocea de bas pe *Mi b* octavizat și în acest fel respectă forma de arc, având momentul maximei tensiuni în fraza 4. Acest segment are un rol concludiv, încheindu-se cu o cadență plagală IV – II2 – I.

Melodia – În această creație Musicescu a reușit să construiască un discurs sonor, bazat pe o legătură strânsă între cele două elemente (text și muzică), apelând la versetele psalmilor biblici. Este o scriitură de tipul melodiei acompaniate construită pe dialoguri între grupurile de voci și imitații polifonice.

Armonia este tonal-funcțională. Cadențele care însoțesc această lucrare sunt autentice (V-I); în majoritatea cazurilor compozitorul folosește acorduri de septimă de dominantă. Singurul moment care face excepție este cel din final (măs. 46-48), în care întâlnim relația IV – II2 – I.

Polifonia – Pe lângă scurtele intervenții polifonice pe care le întâlnim există și momente ce demonstrează o adevărată măiestrie contrapunctică: măs. 21 din partea a II-a. Ritmul este simplu, bazat pe doimi, pătrimi, optimi. Indicația de tempo este: adagio.

Dinamica – Când melodia trece de la o voce la alta (măs. 13-21), vocea care preia melodia trebuie să preia și nuanța, cu alte cuvinte să nu înceapă nici mai tare nici mai încet decât a terminat vocea anterioară. Vocea care a avut melodia, trecând în acompaniament (măs. 28-35), va coborî nuanța cu un grad, cedând locul vocii următoare. Numai astfel se poate realiza continuitatea melodică. Un element important în lucrul cu corul îl reprezintă dozajul vocilor și trecerile subtile de la cor la soliști și invers. Aceste preluări trebuie să dea o senzație de dialog continuu și nici într-un caz să nu creeze rupturi în discursul muzical. Discursul sonor e construit în forme de arc. Toate frazele vor porni de la o nuanță mică, vor crește către un climax (pe care compozitorul îl subliniază melodic și chiar armonic) și vor urma apoi o pantă descendentă, pregătind debutul altei fraze.

Concluzii

Există deci, o etică a muzicii, nu aceea afirmată triumfalist, ci una intrinsecă, care constă în adevărul și frumusețea muzicii. Cristalizarea unei concepții interpretative înseamnă deci, analiză, sesizare, modelare. Interpretarea muzicală reprezintă redarea sonoră a partiturii; este unul din modurile de a face înțeleasă muzica.

Interpretarea nu este un act spontan, și nici interpretul vreun iluminat care creează doar clipele de inspirație divină. Acul interpretativ este rodul unei munci uriașe și a unei dăruiri totale.

CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ

Anuar - Serie nouă

ISSN 2558 - 8605

An IX (2024)/9/ pp. 255 - 278

ACTIVITATEA DE CERCETARE A PROFESORILOR FACULTĂȚII DE TEOLOGIE ORTODOXĂ „ILARION V. FELEA” DIN ARAD. ANUL UNIVERSITAR 2023-2024

Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja

Cărți: *A History of Dogmatics in the Romanian Orthodox Theology From the Establishment of Communism to the Challenges of Postmodernity*, Editura Brill, Schöningh, Germania, 2024, 720 p. [ISBN: 978-3-506-79449-9];

Studii: „Importanța recuperării viziunii filocalice asupra cosmosului în dogmatica actuală”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, anul universitar 2022-2023*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2024, pp. 38-51 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L 1453-4789]; „Artificial Intelligence and Human Intelligence A View on New Technologies from the Perspective of Orthodox Anthropology”, în rev. *Teologia*, an 2024, nr. 98 (1), pp. 10-23 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; „Teodor Botiș (1873-1940) – ilustru dascăl de Teologie și istoriograf al învățământului teologic arădean”, în rev. *Studia Theologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, an VI (2024), nr. 6, pp. 75-90 [ISSN: 2668-8387; ISSN-L: 2668-8387]; *Patristică și Paternitate. Itinerarul unei reflecții teologice-pastorale la viața și gândirea Părinți-*

lor Bisericii în Timotei, Arhiepiscopul Aradului, *Patristică și Paternitate*, Editura Aurel Vlaicu din Arad, 2024, pp. 5-20.

Articole: „Dascăl de vocație și devotat slujitor al Teologiei arădene”, în vol. *In Honorem Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus*, Editori: Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț, Protos. Lect. Univ. Iustin Popovici, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, pp. 39-42 [ISBN: 978-973-752-943-5];

Cuvinte înainte: „Cuvânt înainte”, la *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, anul universitar 2022-2023*, Arad, 2024, pp. 10-14 [ISSN: 2558-8605; ISSN-L: 1453-4789]; „Cuvânt înainte”, în vol. *In Honorem Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus*, Editori: Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț, Protos. Lect. Univ. Iustin Popovici, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, pp. 9-10 [ISBN: 978-973-752-943-5];

Recenzii: † Timotei Aioanei, *Anamneze. Slujitori ai Bisericii în evocări și portrete (Anamneses. Servants of the Church in Evocations and Portraits)*, Editura Spandugino, București, 2023, 222 pp. and Annex, în rev. *Teologia*, an 2023, nr. 96 (3), pp. 188-189 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789];

Organizări conferințe internaționale: Conferința internațională organizată în cadrul Școlii Doctorale Interdisciplinare a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Domeniul Teologie, cu tema *Eclesiologia trinitară a lui Dumitru Stăniloae în comparație cu cea a lui Jean Marie Tillard. Valoarea sa pentru dialogul ecumenic*, susținută de Pr. Prof. Univ. Dr. Daniele Coggi de la Universitatea Pontificală Laterană din Roma, Italia, Arad, 16-17 octombrie 2023;

Editări cărți: † Timotei, Arhiepiscopul Aradului, *Patristică și Paternitate*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, 2024, 400 p.

Editări reviste: *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad [ISSN: 2558-8605; ISSN-L: 1453-4789]; *Studia Doctoralia*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad [ISSN: 2537-3668]; *Studia Theologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teo-

logice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2668-8387; ISSN-L: 2668-8387];

Conferințe: 29 octombrie 2023, ciclul „Serile duhovnicești la Catedrala Veche”, conferința *Omul în era rețelelor sociale. Provocări și câteva răspunsuri*; 16 octombrie 2023 Școala Doctorală Interdisciplinare și proiectul extracurricular cu tema „Importanța iconografiei în transmiterea și experiența credinței Bisericii”, conferința *Structura scripturistică și dogmatică a imnelor liturgice*; 19 iunie 2023, Centrul Ortodox de Studii și Cercetare „Dumitru Stăniloae” din Paris, conferința-curs: *Elemente de cosmologie în Filocalia românească. Premise pentru o viziune paradoxală asupra materiei*; 5 aprilie 2024, Sala palatului Culturii din Arad, Conferința-dialog *Creștinismul și Biserica azi – realism, claritate, fidelitate* – Vasile Bănescu, Cristinel Ioja; 29 mai 2024, Sala Palatului Culturii din Arad, Conferința-dialog *Tradiția isihastă românească. Mărturii despre întâlniri memorabile cu duhovnici și sfinți români* - Elia Citterio, Cristinel Ioja, Agapie Corbu; 27 octombrie 2024, Centrul de formare cultural-teologică și catehetică al Episcopiei Ortodoxe Române a Canadei, conferința: *Teologia ca experiență a Bisericii și a Sfinților în gândirea și viața Părintelui Dumitru Stăniloae (1903-1993). Repere ale desăvârșirii în biografia unui Sfânt*; 3 noiembrie 2024, Centrul de formare cultural-teologică și catehetică al Episcopiei Ortodoxe Române a Canadei, conferința: *Teologia ca experiență a Bisericii și a Sfinților în gândirea și viața Părintelui Ilarion Felea (1903-1961). Repere ale desăvârșirii în biografia unui Sfânt*;

Distincții: 30 octombrie 2024, Distincția eparhială, Crucea „Episcop Nicolae Ivan”, conferită de IPS Andrei, Arhiepiscopul Clujului și Mitropolitul Clujului, Maramureșului și Sălajului.

P.S. Conf. Univ. Dr. Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului

Cărți: *Mântuitorul Iisus Hristos – Doctorul și Vindecătorul nostru. Rugăciuni pentru tămăduire*, Editura Arhiepiscopiei Aradului, 2024 [ISBN: 978-606-9052-13-6];

Studii: „Sfinții Ierarhi Andrei Șaguna și Calinic al Râmnicului: comuniune și conlucrare pentru binele Bisericii”, în vol. *Istorie, Cultură și Spiritualitate în Banat*, vol. II, coordonator: Pr. dr. Daniel Alic, Editura Partos, Timișoara, Centrul de Studii Banatice, Vârșeț, 2023, pp. 13-18 [ISBN: 978-606-040-067-7; ISBN: 978-86-82228-08-0];

Articole în reviste de specialitate: „Înviere și bucurie în Biserica lui Hristos”, în rev. *Vitralii Culturale*, revistă de cultură editată de Biblioteca Județeană „Antim Ivireanul”, Vâlcea, an VII (2023), nr. 13, pp. 7-10 [ISSN: 2559-7736; ISSN-L: 2559-7736]; „Persoana umană între trecut și neuitare”, în rev. *Îndrumător Pastoral*, Episcopia Tulcii, Editura Andreiana, an XV (2023), nr. 15, Tulcea, 2023, pp. 162-167 [ISSN: 1583-168X]; „Nașterea Domnului Iisus Hristos - dar și bucurie pentru lume”, în rev. *Vitralii Culturale*, revistă de cultură editată de Biblioteca Județeană „Antim Ivireanul”, Vâlcea, Anul VII, nr. 14, 2023, pp. 8-10 [ISSN: 2559-7736; ISSN-L: 2559-7736]; „Omul în trecerea lui de la moarte la viață și de la boală la sănătate”, în rev. *Vitralii Culturale*, Revistă de cultură editată de Biblioteca Județeană „Antim Ivireanul”, Vâlcea, Anul VIII, nr. 15, 2024, pp. 8-12 [ISSN: 2559-7736; ISSN-L: 2559-7736]; „Episcopul Hușilor, Grigorie Leu și cel de-al Doilea Război Mondial”, în rev. *Misiunea*, Revista Centrului de Cercetare a Conlucrării Bisericii Ortodoxe Române cu Armata României „General Paul Teodorescu”, Anul XI, nr. 1 (XI), 2024, pp. 91-96 [ISSN:2360-4190].

Participări la simpozioane: 5-7 noiembrie 2023, Timișoara, Mitropolia Banatului, Simpozionul Internațional „Istorie, Cultură și Spiritualitate în Banat”, ediția a II-a, cu referatul: *Sfinții Ierarhi Andrei Șaguna și Calinic al Râmnicului: comuniune și conlucrare pentru binele Bisericii*; 13-15 mai, 2024, Alba Iulia, Simpozionul Internațional de Știință, Teologie și Artă - Ediția a XXIII-a (ISSTA 2024), „Teologie și Medicină”, cu referatul: *Martyr Priestand Confessor Ilarion Felea – from Confessing Theology to the Altar of Suffering*; 20-22 octombrie 2024, Timișoara, Mitropolia Banatului, Simpozion cu participare internațională „Istorie, Cultură și Spiritualitate în Banat, ediția a III-a, cu referatul: *Sfântul Ilarion Felea – teolog și misionar al Bisericii Strămoșești*;

Editări reviste: *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN:2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; *Studia Theologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii

Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN:2668-8387; ISSN-L 2668-8387].

P.S. Conf. Univ. Dr. Nestor Dinculeană, Episcopul Devei și Hunedoarei

Studii: „The cult during the period of the biblical patriarchs”, în: *Teologia*, Arad, an XXVII, 2023, nr. 2, pp. 13-25 [ISSN: 2247-6792]; „Elemente de istorie și de cultură ebraică veche”, în: *Dacia Creștină*, Deva, an XIII, 2024, nr. 1, pp. 1-8 [ISSN: 2247-6792]; „Elemente de istorie și de cultură ebraică în perioada monarhiei și în etapa exilică”, în: *Dacia Creștină*, Deva, an XIII, 2024, nr. 3, pp. 6-13 [ISSN: 2247-6792]; „Civilizație și cultură la popoarele aramaice”, în *Studia Theologica et Historica Aradensia*, Arad, an VI, 2024, nr. 6, pp. 11-26 [ISSN: 2668-8387];

Articole: „Nașterea lui Hristos - Taina veșniciei coborâtă în timp”, în: *Dacia Creștină*, Deva, an XIII, 2023, nr. 4, pp. 1-3 [ISSN: 2247-6792] și în: *Mitropolia Ardealului*, Sibiu, an III (XXXVIII), 2023, nr. 4, pp. 33-37 [ISSN: 1013-4204]; „1 Decembrie - Ziua unității naționale”, în *Dacia Creștină*, Deva, an XIII, 2023, nr. 4, p. 4 [ISSN: 2247-6792]; „Un sacrificiu care rodește în veșnicie”, în *Dacia Creștină*, Deva, an XIII, 2023, nr. 4, p. 5 [ISSN: 2247-6792]; „Distincții eparhiale hunedorene”, în *Dacia Creștină*, Deva, an XIII, 2023, nr. 4, p. 6 [ISSN: 2247-6792]; „Hristos Cel Înviat - Biruitorul morții sau câtă moarte mai poate răscumpăra o singură Înviere?”, în: *Dacia Creștină*, Deva, an XIV, 2024, nr. 2, pp. 1-3 [ISSN: 2247-6792]; „Avram Iancu – un luptător neobosit pentru împlinirea idealului național”, în: *Dacia Creștină*, Deva, an XIV, 2024, nr. 2, pp. 4-5 [ISSN: 2247-6792]; „Testamentul lui Iancu”, în: *Dacia Creștină*, Deva, an XIV, 2024, nr. 3, pp. 1-2 [ISSN: 2247-6792]; „Urmarea lui Hristos și adevărata mărturisire a credinței”, în: *Dacia Creștină*, Deva, an XIV, 2024, nr. 3, pp. 3-5 [ISSN: 2247-6792] și în *Lumina. Ediția de Duminică*, București, an XX, 2024, nr. 37 (970), p. 4.

Conferințe susținute: *Înțelesul duhovnicesc al suferinței* (Deva, 7 martie 2024); *Taina Sfântului Maslu - expresie a dragostei lui Dumnezeu față de om* (Petroșani, 12 martie 2024).

Participări la simpozioane: 8-11 mai 2024, Deva, Simpozionul istoric internațional „Avram Iancu – 200 de ani de la naștere. Omul, contemporanii, epoca”, cu referatul: *Avram Iancu – un luptător neobosit pentru împlinirea idealului național*.

Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus

Studii: „Caracterul sacramental al căsătoriei”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, anul universitar 2022-2023*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2024, pp. 72-90 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L 1453-4789];

Editări de reviste: *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; *Studia Doctoralia*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2537-3668]; *Studia Theologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2668-8387; ISSN-L: 2668-8387].

Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan

Cărți: *Petru Deheleanu (1909-1979). Teolog misionar și mărturisitor al credinței credinței Bisericii*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad, 2023, 300 p. [ISBN: 978-973-752-907-7];

Studii: „Importanța imnelor liturgice pentru transmiterea dogmelor Bisericii”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, anul universitar 2022-2023*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2024, pp. 91-100 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L 1453-4789]; „The Mystery of the Holy Trinity – Reflected in the Quality of Man as the „Image” of God”, în rev. *Teologia*, an 2024, nr. 98 (1), pp. 24-34 [ISSN:2247-4382; ISSN-L 1453-4789]; „Ilarion V. Felea – dascălul (profesorul) și predicatorul”, în vol. *In Honorem Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus*, Editori: Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț, Protopos. Lect. Univ. Iustin Popovici, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, pp. 208-225 [ISBN: 978-973-752-943-5];

Articole: “Human Being in the Image of God”, în rev. *Teologia*, an 2024, nr. 98 (1), pp. 7-9 [ISSN:2247-4382; ISSN-L 1453-4789]; „Preotul Profesor Dr. Constantin Rus – Om al Școlii”, în vol. *In Honorem Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus*, Editori: Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeș, Protos. Lect. Univ. Iustin Popovici, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, pp. 43-45 [ISBN: 978-973-752-943-5];

Participări la simpozioane: 5-7 noiembrie, Cluj-Napoca, Simpozionul internațional „Mai avem nevoie de bătrâni? Bătrânețe și înțepesciune, psalmodie și armonie”, organizat de Facultata de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca, cu referatul: *Biserica – experiere a comuniunii între generații și importanța acesteia pentru mântuire*;

Editări reviste: *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; *Studia Theologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2668-8387; ISSN-L: 2668-8387]; Coeditor la colecția *Eastern Church Identities*, Editura Brill Deutschland, Paderborn, Germania (din anul 2018).

Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile Vlad

Studii: „Maturitatea și bătrâneța între deprimare și plinătate existențială”, în vol. *Istorie, Cultură și Spiritualitate în Banat, II*, coordonator: Pr. dr. Daniel Alic, Editura Partoș, Timișoara, Centrul de Studii Banatice, Vârșeș, 2023, pp. 223-234 [ISBN: 978-606-040-067-7 (Editura Partoș) ISBN: 978-86-82228-08-0 (Centrul de Studii Banatice)]; „Aspecte istorice ale învățământului teologic ortodox din Arad”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, anul universitar 2022-2023*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2024, pp. 101-121 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L 1453-4789]; „Aspecte din gândirea canonică a teologului și mitropolitului Vasile Mangra în paginile revistei *Biserica și Școala*”, în vol. *In Honorem Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus*, Editori: Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeș, Protos. Lect. Univ. Iustin Popovici, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, pp. 410-426 [ISBN: 978-973-752-943-5];

Participări la simpozioane: 5-7 noiembrie 2023, Timișoara, Simpozionul Internațional „Istorie, cultură și spiritualitate în Banat”, cu referatul: *Despre bătrânețe – perspectivă teologică*; 25-26 iunie 2024, Drobeta Turnu-Severin, Simpozionul Internațional *Mehedinți – istorie, cultură și spiritualitate*, cu referatul: *De la fericita tristețe la tristețea pătimasă*; 20-22 octombrie 2024, Timișoara, Simpozionul Internațional „Istorie, cultură și spiritualitate în Banat”, cu referatul: *Despre taina și ceasul morții*;

Conferințe: 23 februarie 2024, Craiova, conferința: *Sfârșitul pământesc al omului - între firesc și suicid*; 17 martie 2024, Drobeta Turnu-Severin, conferința: *Pastorația persoanelor dependente de alcool*; 19 aprilie 2024, Cluj Napoca, în cadrul serilor ASCOR, conferința: *Îmbrăcămintea – de la cultura trupului la sensurile duhovnicești*; 2 mai 2024, radio Renașterea, Cluj Napoca, conferința: *Smerenia în plan profesional și în plan personal*;

Editări reviste: *Studia Theologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2668-8387; ISSN-L: 2668-8387]; *Mitropolia Ardealului*, Revista oficială a Arhiepiscopia Sibiului, Arhiepiscopiei Alba-Iuliei, Episcopia Oradiei, Episcopia Covasnei și Harghitei și Episcopiei Devei și Hunedoarei, Editura Andreiană, Sibiu [ISSN: 1013-4204].

Pr. Prof. Univ. Dr. Florin Dobrei

Studii: „Biserica în slujba aproapelui. Aspecte ale filantropiei creștine din Banat în anii celui de al Doilea Război Mondial”, în: Mihai Himcinschi, Lucian-Dumitru Colda (coord.), *Tradiție și creativitate în inmografia Bisericii. Pastorația și asistența persoanelor vârstnice*, vol. II, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2023, pp. 37-49 [ISBN: 978-606-509-577-9]; „Organizarea Bisericii Ortodoxe Bulgare în perioada exarhatului (1870-1945)”, în: Casian Rușeț, Iustin Popovici (coord.), *In honorem Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, pp. 226-244 [ISBN: 978-973-752-943-5]; „File de istorie bisericească bănățeană în paginile revistei teologice „Altarul (Mitropolia) Banatului” (1944-1947; 1951-2022)”, în: Daniel Alic (coord.), *Istorie, cultură și spiritualitate în Banat*, vol. II, Editura

Partoș/Centar za Banatske Studije, Timișoara/Vârșeț, 2023, pp. 363-389 [ISBN: 978-606-040-067-7/978-86-82228-08-0]; „Protopopi de altădată ai Dobrei (jud. Hunedoara), luptători pentru libertate, unitate și demnitate națională”, în: Ada D. Cruceanu (coord.), *In honorem Prot. Conf. univ. Dr. Vasile Petrica la 80 de ani*, Editura TIM, Reșița, 2023, pp. 46-54 [ISBN: 978-973-696-442-8]; „O preoteasă scriitoare de altădată: Maria Botiș-Ciobanu (1866-1950) - întregiri biografice”, în: *Astra Sabesiensis*, Sebeș, an VIII-IX, 2022-2023, pp. 101-117 [ISSN: 2457-8150]; „Un deziderat interbelic: organizarea unitară a învățământului teologic ortodox românesc. Poziția școlii arădene”, în: *Sargetia. Acta Musei Devensis*, serie nouă, Deva, an XIV (L), 2023, pp. 153-166 [ISSN: 1013-4255]; „Viața bisericească hunedoreană reflectată în paginile revistei «Mitropolia/Altarul Banatului» (1951-2022)”, în: *Miorița. Revistă de Etnografie și Folclor*, Deva, an XXIX, 2023, pp. 26-36 [ISSN: 1224-2470]; „Hramul Catedralei Episcopale din Deva (29 iunie 2023)”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, seria a IV-a, București, an XIV (CXLI), 2023, nr. 2, pp. 101-112; „Mitropolitul Iosif Budai al Ardealului (1680-1682)”, în: *Dacia Creștină*, Deva, an XIII, 2023, nr. 4, pp. 35-43 [ISSN: 2247-6792]; „Arhipăstori hunedoreni din secolul al XVII-lea”, în: Cristinel Ioja, Caius Cuțaru (coord.), *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad. Anul universitar 2022-2023*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2024, pp. 122-141 [ISSN: 2558-8605]; „Mitropolitul Iov Țirca (Circa) al Ardealului”, în: *Dacia Creștină*, Deva, an XIV, 2024, nr. 1, pp. 48-57 [ISSN: 2247-6792]; „Cuviosul Visarion Sarai, apărător al Ortodoxiei ardeleni”, în *Dacia Creștină*, Deva, an XIV, 2024, nr. 2, pp. 41-50 [ISSN: 2247-6792]; „La centenarul nașterii lui Avram Iancu (Țebea, 1924)”, în: *Dacia Creștină*, Deva, an XIV, 2024, nr. 3, pp. 55-72; „Nevoia de reformă. Învățământul confesional ortodox din Transilvania în perioada anilor 1849-1867”, în: *Studia Universitatis Moldaviae*, seria „Științe Umaniste”, Chișinău, an XVII, 2024, nr. 4 (184), pp. 23-30 [ISBN: ISSN:1811-2668]; „Preotul profesor Teodor Botiș (1873-1940) - întregiri biografice”, în: Florin-Ionuț Filip, George-Antoniu Nicoară (coord.), *In honorem Preot Lect. univ. dr. Ioan Bude - la 7 decenii de viață. Un protopop cărturar, un dascăl de vocație, un ctitor și un slujitor vrednic al Bisericii bănățene*, Editura Art Press, Timișoara, 2024, pp. 168-189; „Vechile biserici ortodoxe ale Devei”, în: *Studia Theologica et Historica Aradensia*, Arad, an VI, 2024, nr. 6, pp. 91-104, 223-224.

Articole: „Simpozionul național «Istorie, cultură și spiritualitate în secolele XIX-XX. Academia Română și Teologia arădeană» (2-4 iunie 2022), în: Cristinel Ioja, Nicolae M. Tang, Filip-George Albu, Caius-Claudius Cuțaru, Paul-Tiberiu Ardelean (coord.), *Bicentenarul Teologiei arădene. Institut - Academie - Facultate (1822-2022)*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, pp. 234-243 [ISBN: 978-973-752-913-8]; „Noi preoți hirotoniți”, în: *Dacia Creștină*, Deva, an XIII, 2023, nr. 4, pp. 94-95 [ISSN: 2247-6792]; „Noi slujitori ai lui Hristos”, în: *Dacia Creștină*, Deva, an XIV, 2024, nr. 1, p. 96 [ISSN: 2247-6792]; „Pr. prof. dr. Ioan Octavian Rudeanu (1948-2023)”, în: Cristinel Ioja, Caius Cuțaru (coord.), *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad. Anul universitar 2022-2023*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2024, pp. 338-339 [ISSN: 2558-8605]; „Participare arădeană la conferința națională a doctoranzilor în Teologie de la Mănăstirea Caraiman”, în: Cristinel Ioja, Caius Cuțaru (coord.), *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad. Anul universitar 2022-2023*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2024, pp. 411-413 [ISSN: 2558-8605].

Recenzii: Cristinel Ioja, Daniela Popescu, Nicolae M. Tang, Tiberiu Ardelean (coord.), *Art, theology and civilization in the Romanian monastic spaces. From monastery schools to theological schools*, Editura Presa Universitară Clujeană/Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Cluj-Napoca / Arad, 2023, 316 p., în: *Teologia*, Arad, an XXVII, 2023, nr. 3 (97), pp. 190-192 [ISSN: 2247-4382]; și în lb. română: în *Altarul Banatului*, serie nouă, Timișoara, an XXXIV (LXXIII), 2023, nr. 4-6, pp. 109-111 [ISSN: 1220-8388].

Participări la simpozioane: 19-21 octombrie 2023, Chișinău (online), Simpozionul istorico-teologic internațional „Biserica Ortodoxă și implicațiile sale în procesele educativ-culturale din spațiul românesc în secolul al XIX-lea - secolul al XXI-lea”, cu referatul: *Un așezământ educațional de altădată: „Școala capitală” din Dobra (jud. Hunedoara)*; 5-7 noiembrie 2023, Timișoara, Simpozionul istorico-teologic internațional „Istorie, cultură și spiritualitate în Banat” (ed. a II-a), cu referatul: *File de istorie bisericească bănățeană în paginile revistei teologice „Altarul (Mitropolia) Banatului” (1944-1947; 1951-2022)*; 5-7 aprilie 2024, Alba Iulia, Simpozionul național de martirologie „Memorie și rezistență. Ipostaze ale represiunii politice în România contemporană” (ed. a X-a), cu referatul: *Un preot pătimitor: Ioan Jupanschi (1913-1990)*; 20-23 iunie 2024, Oradea, Simpozionul istoric inter-

național „Izvoarele istoriei și interpretările istoricilor”, cu referatul: „Vizitațiuni” ierarhice de altădată în părțile Hunedoarei; 28 iunie 2024, Paris (online), Dezbateră culturală: „Zilele culturii tradiționale românești. Cultura tradițională în educația de azi: limite și perspective”, cu referatul: *Din trecutul bisericesc al românilor hunedoreni*.

Conferințe susținute: *Praznicul Nașterii Domnului - sărbătoare a bucuriei creștine* (Deva, 12 decembrie 2023).

Editări de reviste: *Studia Doctoralia*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2537-3668]; *Studia Theologica et Historica Aradensia*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2668-8387]; *Dacia Creștină. De la Dacia Romană la România creștină*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva [ISSN: 2247-6792].

Pr. Conf. Univ. Dr. Caius-Claudius Cuțaru

Studii: „Pr. Prof. Dr. Vintilă Popescu (1895-1971) – dascăl de vocație cu o largă deschidere ecumenică. Repere biografice”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, anul universitar 2022-2023*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2024, pp. 52-71 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; „Popescu, Vintilă (1895-1971)”, în Ioan Biriș, Maria Sinaci (coord.), *Filosofie românească în spațiul arădean*, Editura Eikon, București, 2023, pp. 290-298 [ISBN: 978-606-49-1004-2]; „Pr. Prof. Dr. Ilarion V. Felea ca apologet în viziunea Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan”, în „In honorem pr. prof. univ. dr. Ioan Tulcan”, ed.: pr. prof. univ. dr. Cristinel Ioja, pr. conf. univ. dr. Caius-Claudius Cuțaru. - Arad: Editura Universității „Aurel Vlaicu”, 2024, în curs de publicare [ISBN: 978-973-752-975-6].

Articole: „Political Correctness – A New Secular Religion”, editorial, în rev. *Teologia*, an 2023, nr. 96 (3), p. 7-12 [ISSN:2247-4382; ISSN-L 1453-4789];

Recenzii: Daniele Cogoni, Anca Mariana Nechita, „La viziune ecumenica di Padre Dumitru Stăniloae. Aspetti esistenziali, teologice ed ecclesiastici” („Viziunea ecumenică a Părintelui Dumitru Stăniloae. Aspecte existențiale, teologice și ecleziale”), Prefazione / Prefață: Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja,

Cittadella Editrice, Assisi, 2024, 355 p., în rev. *Teologia*, an 2024, nr. 98 (1), pp. 153-159 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]

Editări volume studii: „In honorem pr. prof. univ. dr. Ioan Tulcan”, ed.: pr. prof. univ. dr. Cristinel Ioja, pr. conf. univ. dr. Caius-Claudius Cuțaru, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2024 [ISBN: 978-973-752-975-6];

Editări reviste: *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; *Studia Theologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2668-8387; ISSN-L: 2668-8387]; *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă „Iarion V. Felea” din Arad*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 474 p. [ISSN: 2558-8605; ISSN-L 1453-4789].

Arhim. Conf. Univ. Dr. Teofan Mada

Studii: „Comoara de aur a Scripturilor în teologia și pedagogia Sf. Ioan Gură de Aur”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, anul 2022-2023, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad, 2024, pp. 142-162 [ISSN: 2558-8605; ISSN-L: 2558-8605]; „The Martyrdom: An Important Aspect of Early Christian Eschatology”, în rev. *Teologia*, an 2023, nr. 97 (4), p. 105-120 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; „Sursele tratatului de Drept canonic latin: «Concordia discordantium canonum» a lui Grațian”, în vol. *In Honorem Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus*, Editori: Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț, Protos. Lect. Univ. Iustin Popovici, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, p. 251-272 [ISBN: 978-973-752-943-5].

Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu

Cărți: Pr. Dr. Lucian Farcașiu, *Teologia inmografiei Praznicelor Împărătești din ciclul pascal. Studiu liturgic-istoric*, ediția a doua, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, 371 p. [ISBN: 978-973-752-910-7]; Pr. Dr. Lucian Farcașiu, *Teologia inmografiei Praznicelor Împărătești ale Mântuitorului*

Iisus Hristos – cu dată fixă. Studiu liturgic-istoric, ediția a doua, revizuită, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, 489 p. [ISBN: 978-973-752-908-4]; Pr. Conf. Dr. Lucian Farcașiu, *Teologia imnografiei Praznicelor Împărărești ale Maicii Domnului. Studiu liturgic-istoric*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, 426 p. [ISBN: 978-973-752-909-1];

Studii: „Praznicul Bunevestiri. Istoricul, evoluția și desfășurarea evenimentului în imnografia sărbătorii”, în rev. *Studii Teologice*, an 2021, nr. 1, pp. 45-60 [ISSN: 1011-8845-4888]; „Praznicul Bunevestiri. Teologia imnografiei sărbătorii”, în rev. *Studii Teologice*, an 2021, nr. 2, pp. 9-32 [ISSN: 1011-8845-4888]; „Cântarea în cadrul Sfintelor slujbe – temeieri biblice, patristice, liturgice și canonice”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, anul universitar 2022-2023*, Arad, 2024, pp. 163-185 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; „The Theology of the Church through Liturgical Hymnography and Theological and Spiritual Aspects of Psalmody”, în rev. *Teologia*, an 2023, nr. 97 (4), pp. 57-79 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; „The Theology of the Hymnography of the Entrance of the Theotokos into the Temple Feast”, în rev. *Teologie și Viață*, an XXXIII (2023), nr. 9-12 (septembrie-decembrie), pp. 27-54 [ISSN: 1221-5988]; „Părintele Profesor Ioan Ageu (1917-2010) – o restituire istorică necesară”, în rev. *Studia Theologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, an VI (2024), nr. 6, pp. 105-133 [ISSN: 2668-8387; ISSN-L: 2668-8387];

Articole: „The Importance of the Liturgical Hymns and the Way of Their Interpretation in the Church”, editorial, în rev. *Teologia*, an 2023, nr. 97 (4), pp. 7-10 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; „Profesorul cu inimă de Părinte”, în vol. *In Honorem Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus*, Editori: Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț, Protos. Lect. Univ. Iustin Popovici, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, pp. 61-65 [ISBN: 978-973-752-943-5];

Recenzii: Pr. Prof. Dr. Cristinel Ioja, „Ilarion V. Felea (1903-1961). Preotul, Teologul, Mărturisitorul”, în rev. *Studii Teologice*, an 2022, nr. 1, pp. 102-108 [ISSN: 1011-8845-4888]; Rev. Prof. Dr. Viorel Sava, „Slujirea sacerdotală în context contemporan. Studii de teologie liturgică și pastorală” („Priestly Service in a Contemporary Context. Studies of Liturgical and Pastoral Theo-

logy”), Crimca Publishing House, Suceava, 2023, 384 p., în rev. *Teologia*, an 2023, nr. 97 (4), p. 185-198 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; Rev. Prof. PhD. Viorel Sava, „Priestly Service in a Contemporary Context. Studies of Liturgical and Pastoral Theology”, Crimca Publishing House, Suceava, 2023, în rev. *Teologie și Viață*, an XXXIII (2023), nr. 9-12 (septembrie-decembrie), p. 220-232 [ISSN: 1221-5988];

Editări reviste: *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; *Studia Theologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2668-8387; ISSN-L: 2668-8387];

Conferințe: 29 octombrie 2023 în ciclul „Serile duhovnicești la Catedrala Veche”, conferința *Postul Nașterii Domnului - timp al bucuriei, speranței și îmbogățirii în Dumnezeu*.

Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț

Studii: „Școala de cântăreți bisericești din Caransebeș între anii 1941-1949 și provocările unei instituții ecleziale esențiale”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, anul universitar 2022-2023*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2024, pp. 197-209 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L 1453-4789]; „The Resources of the Christian Mission - Brief Theological Reflections in a Postmodern Context”, în rev. *Teologia*, an 2023, nr. 97 (4), p. 132-144 [ISSN:2247-4382; ISSN-L 1453-4789]; „Disciplina eclezială în legislația canonică a Bisericii Ortodoxe Române, potrivit viziunii Pr. Prof. Liviu Stan” în rev. *Studii Teologice*, an 2021, nr. 3, pp. 71-87 [ISSN:1011-8845-4888]; „Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus. Preotul, profesorul, omul”, în Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja (coord), Editori: Arhim. Lect.Univ. Dr. Casian Rușeț, Protos. Lect.Univ. Dr. Iustin Popovici, *In honorem Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023 [ISBN: 978-973-752-943-5], pp. 11-20; „Monahismul răsăritean și implicarea monahului în administrația bisericească. Prevederi canonic-legislative și perspective”, în Pr. prof. univ. dr. George Grigoriță (coord.), *Forme de organizare și funcț-*

ionare a monahismului ortodox: tradiție bimilenară și provocări contemporane, Colecția *Studia Canonica*, vol. VI, Editura Basilica, 2024, pp. 241-281 [ISBN: 978-606-29-0550-7];

Articole în reviste: „Centenar Mitropolit Nicolae Corneanu. Un secol de la naștere (1923-2023). Omagiul caransebeșenilor”, în *Foaia Diecezană*, Serie Nouă, an XXIX, nr. 11-12 (345-346), 2023, pp. 8-11 [ISSN: 1223-9461]; „Episcopia Caransebeșului – trei decenii de slujire, misiune și lucrare (1994-2024). Succinte reflecții la ceas aniversar”, în *Foaia Diecezană*, serie nouă, an XXX, nr. 7-8 (353-354), 2024, pp. 6-11 [ISSN: 1223-9461];

Recenzii: Vasileios Thermos, Stephen Muse, „Cuvinte în Duhul. Perspective pastorale despre Taina Spovedaniei” („Words into Spirit: Pastoral Perspectives on Confession”), translated by Valentin Radu Trandafir, Doxologia Publishing House, Iași, 2021, 384 p., în rev. *Teologia*, an 2023, nr. 97 (4), pp. 202-206 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; Jean-Claude Larchet, „Athosul și duhovniciei pe care i-am cunoscut. Însemnări 1974-2015” („Mount Athos and the Confessors I Met. Notebooks 1974-2015”), translation by Marinela Bojin, Sophia Publishing House, Bucharest, 2023, 245 pp., în rev. *Teologia*, an 2024, nr. 98 (1), pp. 159-165 [ISSN:2247-4382; ISSN-L 1453-4789];

Editări volume studii: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja (coord), *In honorem Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus*, Editori: Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023 [ISBN: 978-973-752-943-5];

Conferințe: 9 octombrie 2023, Oțelu Roșu, în cadrul proiectului Erasmus +, nr. 2021-1-IT02-KA220-SCH-000032816, intitulat „Municipalities and Schools for Learning Cities”, conferința *Social inclusion in Christianity - the Petrine paradigm. Old meanings in new times*; 9 august 2024, Mănăstirea „Adormirea Maicii Domnului” din Caransebeș conferința: *Viață și sănătate – între evidență și taină*.

Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg

Studii: „Epoca apostolică, reflectată în Istoria bisericească a lui Eusebiu de Cezareea”, în *Anuarul Facultății de Teologie din Arad, anul universitar 2022-2023*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2024, pp. 225-238 [ISSN: 2558-8605; ISSN-L: 2558-8605]; „Genul literar al Sfintelor Evanghelii. O succintă introducere”, în pr. Florin-Ionuț Filip, Prof. George-Antoni Nicoară (coordonatori), *In honorem Preot Lect. Univ. Dr. Ioan Bude – la 7 decenii de viață. Un protopop cărturar, un dascăl de vocație, un ctitor și un slujitor vrednic al Bisericii bănățene*, Editura ARTPRESS, Timișoara, 2024, pp. 237-250 [ISBN: 978-606-077-118-0]; *Mântuirea ca vindecare, în lumina pericopei Luca 13, 10-17*, în Pr. conf. univ. dr. habil. Viorel-Cristian Popa, Pr. conf. univ. dr. Vasile-Doru Fer, Pr. lect. univ. dr. Emil Cioară (coordonatori și editori), *Preocupări pastorale față de sănătatea spirituală și trupească a bolnavilor în Biserica Ortodoxă & Sfinții doctori fără de arginți și lucrarea lor tămăduitoare. Aspecte istorice și perspective actuale. Simpozion național cu participare internațională Oradea, 28-29 mai 2024*, Iași, Editura Doxologia, 2024, pp. 148-178 [ISBN: 978-630-301-177-6];

Recenzii: Simon Gathercole, *The Gospel and the Gospels: Christian Proclamation and Early Jesus Books*, Eerdmans, Grand Rapids, 2022, XXIV + 576 pp., în rev. „Studii Teologice”, seria a III-a, anul XVIII, nr. 1, 2022, pp. 98-102 [ISSN: 1011-8845-4888];

Participări la Simpozioane: 16-17 octombrie 2023, participant la Simpozionul național „Persoanele vârstnice în misiunea și activitatea pastorală a Bisericii. Melosul bisericesc și importanța lui în cultul Bisericii”, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă „Episcop Dr. Vasile Coman” din Oradea, cu referatul: *Muzica liturgică în Israelul antic. Semnificație și scop*; 13-14 noiembrie 2023, participant la întâlnirea Societății Bibliștilor Ortodocși Români, Mănăstirea Nicula; 16-18 noiembrie 2023, participant la manifestarea ecumenică internațională „Friends of Together for Europe”, organizată în Timișoara; 28-29 mai 2024 participant la Simpozionul național „Preocupări pastorale față de sănătatea spirituală și trupească a bolnavilor în Biserica Ortodoxă & Sfinții doctori fără de arginți și lucrarea lor tămăduitoare. Aspecte istorice și perspective actuale”, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă

„Episcop Dr. Vasile Coman” din Oradea, cu referatul: *Terapia prin muzică în Israelul antic. David și harpa sa (1 Regi 16, 14-23)*;

Editări reviste: *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; *Studia Theologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2668-8387; ISSN-L: 2668-8387].

Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu

Studii: „Cateheza liturgică în gândirea și lucrarea pastoral-misionară a preotului Tudor Demian”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, anul universitar 2022-2023*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad, 2024, pp. 186-196 [ISSN: 2558-8605]; „Liturgy Catechesis in the Manuscript of Catechism Lessons from the Diocese of Arad. Liturgy”, în rev. *Teologia*, an 2024, nr. 98 (1), pp. 83-98 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789];

Participări la simpozioane: 6-7 noiembrie 2023, Cluj-Napoca, Simpozionul internațional de teologie, istorie, muzicologie și artă sacră „Mai avem nevoie de bătrâni? Bătrânețe și înțelepciune, psalmodie și armonie”, organizat de Facultatea de Teologie din Cluj-Napoca, cu referatul: *Catehizarea persoanelor vârstnice: dificultăți și oportunități*; 5-7 martie 2024, al 7-a simpozion internațional al IAODT, cu titlul “The Human Being in The Image of God”, am prezentat referatul: *The Role of the Word-Logos in the Anthropological Thinking of Father Dumitru Stăniloae*;

Editări reviste: *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; *Studia Theologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN:2668-8387; ISSN-L 2668-8387].

Pr. Lect. Univ. Dr. Ștefan Barbu Negreanu

Studii: „Sf. Patriarh Tihon al Moscovei – misiune și mărturisire”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, anul universitar 2022-2023*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2024, pp. 210-224 [ISSN: 2558-8605];

Recenzii: Remus Rus, Pr. Adrian Cazacu, Θεολόγος. *Enciclopedie teologică*, Editura Crimca, Suceava, 2023, ISBN: 978-606-734-198-0, 712 pp., în rev. *Studia Theologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, an VI (2024), nr. 6, p. 190-192 [ISSN: 2668-8387; ISSN-L: 2668-8387];

Editări reviste: *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; *Studia Theologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2668-8387; ISSN-L: 2668-8387];

Conferințe: 10 decembrie 2023, conferința „In Memoriam Roman Ciorogariu”, ediția a II-a, organizată de Parohia Ortodoxă Română Pecica I și Pecica II, prelegerea: *Cu credință și răbdare*.

Pr. Lect. Univ. Dr. Gabriel Valeriu Basa

Studii: „Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad, fondat și redactat de părintele Roman Ciorogariu”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, anul universitar 2022-2023*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2024, pp. 239-257 [ISSN:2558-8605, ISSN-L 2558-8605]; „Părintele Roman Ciorogariu – redactor al publicației „Biserica și Școala”, în: Daniel Alic (coord.), *Istorie, Cultură și Spiritualitate în Banat, II*, Timișoara, Centrul de Studii Banatice, Vârșeț, 2023, pp. 390-403 [ISBN: 978-606-040-067-7; ISBN: 978-86-82228-08-0]; „Sfântul Grigorie Palama și isihasmul”, în vol. Simpozionul internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii – relevanța lor pentru societatea post-modernă”, coordonatori:

arhim. lect. univ. dr. Casian Rușeț, pr. drd. Alin Vasile Câmpean, Editura Episcopiei Caransebeșului, Caransebeș, Centrul de Studii Banatice, Vârșeț, 2023, pp. 435-452, [ISBN: 978-606-8458-49-6; ISBN:978-86-82228-06-6];

Recenzii: Pr. Acad. Mircea Păcurariu, „Predici la Duminici, la Praznicele împărătești, și ale Maicii Domnului, la Sfinți Mari, la Sfinți români; predici ocazionale și la înmormântări”, Editura Basilica, București, 2023, 700 pp., în rev. *Studia Theologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, an VI (2024), nr. 6, pp. 189-190 [ISSN: 2668-8387; ISSN-L: 2668-8387];

Participări la Simpozioane: 5-7 noiembrie 2023, Timișoara, Simpozionul cu participare internațională „Istorie, cultură și spiritualitate în Banat”, cu referatul: *Părintele Roman Ciorogariu, redactor al revistei „Biserica și Școala”*; 25-26 iunie 2024, Drobeta-Turnu Severin, Simpozionul internațional „Mehedinți- Istorie, Cultură și Spiritualitate”, ediția a XVI-a, cu referatul: *Părintele Roman Ciorogariu – ostenitorul pentru formarea slujitorilor lui Hristos și prin ei a izbăvirii neamului românesc*; 20-22 octombrie 2024, Timișoara, Simpozionul cu participare internațională „Istorie, cultură și spiritualitate în Banat”, cu referatul: *Credința și nădejdea slujitorilor bisericii neamului românesc, cauze ale dragostei manifestate prin jertfă mai presus decât toate încercările regimului comunist*;

Editări reviste: membru fondator al rev. *Dacia Creștină. De la Dacia Romană la România creștină*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva [ISSN: 2247-6792].

Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici

Articole: „Cuvânt înainte”, în vol. † ÎPS Timotei, Arhiepiscopul Aradului, *Drept învățând cuvântul adevărului ...*, Editura Arhiepiscopiei Aradului, Arad, 2024, pp. 5-11 [ISBN: 978-606-9052-14-3];

Editări reviste: redactor responsabil al publicației *Biserica și Școala*, publicație religioasă editată de Arhiepiscopia Aradului, Editura Arhiepiscopia Ara-

dului [ISSN: 1220-8531, ISSN-L: 1220-8531]; membru de onoare al revistei *Catehetul*, revista de metodică și spiritualitate a profesorilor de Religie din Arad; membru în comitetul de redacție al ziarului *Lumina*, ediția de Banat.

Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang

Studii: „Accente ale Teologiei Sfântului Grigorie de Nazianz (328-390)”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, anul universitar 2022-2023*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2024, pp. 257-263 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; „Stema Episcopiei Aradului, Ienopolei și Hălmagiului, reprezentată pe un vitraliu din reședința episcopală” (coautor împreună cu dr. Augustin Mureșan), în rev. *Studia Theologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, an VI (2024), nr. 6, pp. 139-145 [ISSN: 2668-8387; ISSN-L: 2668-8387]; „Steagul Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române din Arad, donat de Elena Goldiș (1937)”, (coautor împreună cu dr. Augustin Mureșan), în rev. *Studia Theologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, an VI (2024), nr. 6, pp. 153-160 [ISSN: 2668-8387; ISSN-L: 2668-8387];

Articole: „Patrologia, mai mult decât o știință a istoriei”, editorial, în rev. *Studia Theologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, an VI (2024), nr. 6, pp. 9-10 [ISSN: 2668-8387; ISSN-L: 2668-8387]; „Cuvânt encomiastic la un an de zile de la strămutarea în veșnicie a profesorului Mircea-Remus Buta”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, anul universitar 2022-2023*, Serie nouă, an VIII (2023), nr. 8, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad, 2024, pp. 335-337 [ISSN:2558-8605, ISSN-L 2558-8605]; „Notă asupra ediției”, în † Timotei, Arhiepiscopul Aradului, *Patristică și Paternitate. Înaltpreasfințitul Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, al ceas aniversar*, editori: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Protos. Lect. Univ. Dr.

Nicolae M. Tang, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2024, pp. 21-24 [ISBN: 978-973-752-971-8];

Recenzii: Elena Gherghinescu-Ziegler, „Femeia creștină, candelă a credinței. Studiu cu referire specială la activitatea femeilor ortodoxe din părțile Aradului din secolele XIX-XX”, Editura Mirador, Arad, 2024, 274 p. [ISBN: 978-973-164-382-3], în rev. *Studia Theologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, an VI (2024), nr. 6, pp. 193-196 [ISSN: 2668-8387; ISSN-L: 2668-8387]; Mihaela Dana Șimon, Alin Florin Ciotea, „Școala din Șimand la 250 de ani de existență”, Editura Mirador, Arad, 2023, 208 p. [ISBN: 978-973-164-374-8], în rev. *Studia Theologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, an VI (2024), nr. 6, p. 197-200 [ISSN: 2668-8387; ISSN-L: 2668-8387];

Participări la Simpozioane: 26 aprilie 2024, Conferința Internațională „Sfântul Martin -precursor al creării ordinelor cavalerești”, Ediția I, organizatori: Instituția Prefectului - Județul Arad, Consiliul Județean Arad, Primăria Municipiului Arad, Arhiepiscopia Aradului, Centru Cultural Județean Arad, Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” Arad, Compleul Muzeal Arad, Asociația Ordinului Suveran Templier Sfântul Martin (OSTSM), cu referatul: *Pasiunea etimologiei în Evul Mediu. Un exemplu elocvent: Isidor de Sevilla*; 17 mai 2024, Conferința Națională „Administrație românească arădeană. Ioan Slavici și Tribuna - 140 de ani”, ediția a XVII-a, organizatori: Instituția Prefectului - Județul Arad, Consiliul Județean Arad, Primăria Municipiului Arad, Arhiepiscopia Aradului, Centru Cultural Județean Arad, Centru Municipal de Cultură Arad, Biblioteca Județeană „A. D. Xenopol” Arad, Compleul Muzeal Arad, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, Societatea de Științe Istorice din România - Filiala Arad, Asociația „ASTRA Arădeană - 1863”, Centrul de Studii de Istorie și Teorie Literară „Ioan Slavici”, Arad, secțiunea a 5-a: „Biserica și Școala”, cu referatul: *Un lider al românilor ortodocși arădeni și bihoreni din veacul a XIX-lea: Arhimandritul Andrei Alexandru Papp*; 25-26 iunie 2024, Workshop de Studii patristice „Părinții Bisericii și conceptul de Patrologie în spațiul cercetării românești, la începutul secolului XXI”, organizatori: Fundația Humanitas

Cristiana, Universitatea din București, Arhiepiscopia Bucureștilor, Biblioteca Sfântului Sinod, tema prezentată: *Noțiunea de „Patrologie” și necesitatea depășirii vechilor scheme reductive în cercetarea actuală*; 29 noiembrie 2024, Conferința Științifică Națională: „Românii - între tradiție și modernitate de-a lungul timpului”, organizatori: Instituția Prefectului Arad, Consiliul Județean Arad, Primăria Municipiului Arad, Arhiepiscopia Aradului, Asociația „Astra Arădeană - 863”, Centrul Municipal de Cultură Arad, Centrul Cultural Județean Arad, Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” Arad, Complexul Muzeal Arad, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Arad și Asociația „Ștefan Cicio-Pop”, Societatea de Științe Istorice din România, Filiala Arad, secțiunea 2: Istorie. Societate. Progres, tema prezentată, împreună cu Dr. Augustin Mureșan: *Stema Arhiepiscopiei Aradului reprezentată pe clădirea sediului eparhial*;

Coordonator volume: *Teologia, știința mărturisitoare despre Dumnezeu în Biserică și lume. Exigențele momentului*, lucrările Simpozionului național studențesc-masteral, 15-16 septembrie, 2022, coord. Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang, Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu P. Ardelean, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip G. Albu, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2024, 278 p. [ISBN: 978-973-752-958-9]; †Timotei, Arhiepiscopul Aradului, *Patristică și Paterinitate. Înaltpreasfințitul Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, al ceas aniversar*, editori: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2024, 402 p. [ISBN: 978-973-752-971-8].

Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean

Studii: „Cântarea bisericească – izvoare biblice și patristice. Muzica eclezială din vestul țării – origini. Studiu comparativ cu muzica bisericească din zonele intra și extracarpatică”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, anul universitar 2022-2023*, Arad, 2024, pp. 280-294 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789];

Articole: „Părintele Profesor Constantin Rus la ceas aniversar – o evocare de pe portativul muzical-coral, în vol. *In Honorem Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus*, Editori: Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț, Protos. Lect. Univ. Iustin Po-

povici, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, pp. 69-71 [ISBN: 978-973-752-943-5]; „Părintele profesor dr. Ioan Tulcan – slujitor al domeniului social-filantropic la parohia Arad-Centru din cetatea Aradului”, în vol. *In Honorem Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan*; „Istoricul – Profesorul – Pedagogul Dr. Corneliu Pădurean”, în vol. *In Memoriam – Prof. Univ. Dr. Corneliu Pădurean*;

Organizări conferințe internaționale: 29 mai 2024, Conferința Pr. Elia Citerio din Italia și a teologului Sabino Chiala de la Academia Ambrosiana din Milano, Italia;

Editări reviste: *Studia Doctoralia*, nr. 8 (ISSN: 2537-3668);

Conferințe: 16 octombrie 2023, Conferința preoțească de toamnă a Proto-popiatului Arad, cu referatul: *Muzica bisericească locală de tradiție bizantină – izvoare, particularități, perspective*; 17 octombrie 2023, Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad, proiectul extracurricular „Semnificația strănei bisericești astăzi. Aspecte pastorale și muzicologice”, destinat programelor de licență și masterat, cu referatul: *Muzica bisericească locală de tradiție bizantină – izvoare, particularități, perspective*;

Concerte și Festivaluri: 2 decembrie 2023, sala Filarmonicii, Arad, lansare albumul muzical *Imne bisericești din Octoih și Pentecostar în melosul de tradiție bizantină Trifon Lugojan*; 16 decembrie 2023, sala Filarmonicii, Arad, *Colind străbun*, a XXXII-a ediție a Concertului de Colinde al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad; 25 aprilie 2024, Catedrala Veche, lansare album muzical *Imne bisericești din Triod în melosul de tradiție bizantină Trifon Lugojan*; 18 octombrie 2024, Domul catolic, Szeged, festivalul coral „Tedeum Laudamus”; 16 decembrie 2024, sala Filarmonicii, Arad, *Colind străbun*, a XXXIII-a ediție a Concertului de colinde al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad.

Pr. Lect. Univ. Dr. Ioan Lazăr

Cărți: *Demian Tudor (1912-2001). Preotul, mărturisitorul și duhovnicul tinerilor teologi*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad, 2023, 313 p. [ISBN:978-973-752-940-4];

Studii: „Pâinea îngerului”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, anul universitar 2022-2023*, Arad, 2024, pp. 264-279 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; „The Heart and the Mind as Mirroring of the Spiritual Life at Kallistos and Ignatius”, în rev. *Teologia*, an 2024, nr. 98 (1), pp. 99-117 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789].

Alcătuit de Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu

**DISCURSURI LA EVENIMENTELE
FACULTĂȚII**

DISCURS
CURSUL FESTIV, ANUL IV
– PROMOȚIA 2020-2024
VIAȚA DEIFORMĂ A MAICII DOMNULUI
DE LA TEMPLU, MODEL AL
VIEȚII DE TEOLOGIE

*„Toată slava fiicei Împăratului este înlăuntru,
îmbrăcată cu țesături de aur
și prea înfrumusețată” (Psalmul 44, 15)*

Profeția împăratului David este explicit legată de Maica Domnului, de cinstea și slava ei, de lucrurile de taină care au avut loc în Templul de la Ierusalim, odată cu aducerea ei în acest loc sfânt. Potrivit tâlcuirilor Sfinților Părinți expresia „slava fiicei Împăratului este înlăuntru”, se traduce „slava fiicei Împăratului vine dinlăuntru”, adică se revarsă dinlăuntru peste cele din afară ca o lumină, arătând tuturor înălțimea nepătimirii din sufletul ei fecioresc. Și câte harisme a împărțit la toți sfinții din veac și câte vrednicii au luat toți prietenii lui Dumnezeu, atât îngeri, cât și oameni, toate le-a adunat în ea însăși Fecioara. Și nu numai atât, dar și prisosește în ele și le revarsă celor ce o cinstesc, și nu va înceta vreodată să dăruiască tuturor oamenilor astfel de daruri și o astfel de dispoziție iubitoare de oameni și iubire.

La vârsta la care părinții își dau copiii la dascăli, Maica Domnului a fost închinată de părinții ei lui Dumnezeu în înseși Sfintele Sfinților, pentru că nu se cuvenea să fie în fața ochilor oamenilor „iatacul de nuntă” al Împăra-

tului a toate, ci să fie nevăzut, cum nevăzută și neapropiată este și lumina în care locuiește Dumnezeu. Unde altundeva decât în cortul preînchipuirii era mai potrivit să fie înfipt adevăratul cort al lui Dumnezeu, în care s-a sălășluit adevăratul Împărat și Stăpân.

Ca să ajungă la locul în care va petrece Fecioara a urcat cele 15 trepte ale Templului. Potrivit acestui număr a făcut profetul David cincisprezece psalmi pe care i-a numit trepte. Atât treptele cât și psalmii erau prototipul urcușului și întoarcerii pe care le-a făcut poporul lui Israel, din Babilon, unde era exilat, în patria sa Ierusalim. Străbătând treptele Fecioara ne arată că așa cum poporul israelit a coborât captiv de la Ierusalim la Babilon, la fel și întreaga natură a oamenilor a căzut captivă de la pacea lui Dumnezeu în tulburarea păcatului.

De asemenea, Maica Domnului străbate cele trei încăperi ale Templului în mersul ei spre locul convenit. Părinții fac legătura dintre cele trei despărțituri ale Templului cu cele trei stadii ale vieții duhovnicești: curățirea, iluminarea și desăvârșirea. Astfel, curtea Templului corespunde vieții active al cărei scop este eliberarea de patimi (apathia); Sfânta, cu perdeaua ei, arată calea contemplației naturale (physike theoria); Sfânta Sfințelor corespunde contemplației dumnezeiești, care este theologia sau cunoașterea lui Dumnezeu.

La această treaptă a desăvârșirii ajunge Fecioara prin intrarea și viețuirea în Sfânta Sfințelor. Aici găsește un sălaș demn și potrivit pentru ea. Urcându-și mintea prin frumusețea celor sfinte spre frumusețea nevăzută a lui Dumnezeu nu mai gândește nici un lucru pământesc, de aceea a ajuns mai presus de plăcerile simțurilor, iar de îndată ce a disprețuit plăcerile a avut drept slujitori îngerii cerești.

Prin urmare, Fecioara ducea o viață ca în rai și mai presus decât în Rai, ca în ceruri, pentru că Sfânta Sfințelor este un tip al cerurilor. Viețuirea ei era lipsită de îngrijorări și împrăstieri, fără întristare, mai presus de patimi și mai înaltă decât orice plăcere nelipsită de durere. Trăia doar pentru Dumnezeu, era privită doar de Dumnezeu, și ea la rândul ei privea doar spre Dumnezeu, numai pe Dumnezeu Îl avea hrană a ei, numai la Dumnezeu era atentă, doar lui Dumnezeu îi era dedicată.

Iubiți absolvenți, oare această facultatea în care v-ați format ca teologi și slujitori ai lui Dumnezeu nu poate fi privită ca un Templu?! Cu siguranță că răspunsul este afirmativ. Ați parcurs „curtea” învățământului preuniversitar, ca o cunoaștere prin rațiune a realităților înconjurătoare, ați urcat treptele spre „Sfânta”, adică forma instituționalizată a învățământului teologic uni-

versitar, unde ați fost învățați și călăuziți întru cunoașterea lui Dumnezeu. Rămâne să pătrundeți în „Sfânta Sfintelor” a Teologiei, prin efort propriu, cu cele dobândite deja și predate de dascălii de Teologie, să creșteți acolo prin slujirea pe care Dumnezeu o va încredința vouă, prin sporirea vârstei intelectuale și duhovnicești.

Privind istoria acestei instituții pe care astăzi o absolviți, putem spune, fără tăgadă, că și din punct de vedere istoric Facultatea de Teologie din Arad este un „Templu”, un templu al memoriei actualizate, un templu în care regăsim dăruirea și jertfa dascălilor învățământului teologic ortodox român din Arad, sub diferitele ei forme prin istorie, regăsim lucrarea binecuvântată a sutelor de absolvenți ai acestei școli, care au menținut credința ortodoxă, tradițiile și limba românească în acest colț de țară, regăsim chipuri și pilde de profesori martiri, unii dintre ei, trecuți în curând în Sinaxare, regăsim strădania și dăruirea actualilor dascăli, continuatori și transmițători ai Predaniei Sfinte Ortodoxe și ai duhului tradiției învățământului teologic arădean.

Această zestre binecuvântată o veți purta în sufletul, mintea și inima voastră, modelând și determinând parcursul și slujirea voastră. Rămâneți fideli acestei Tradiții, rămâneți fideli învățăturilor și modelelor predate și învățate în această școală!

Vivat, crescat, floreat!

Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang
Arad, la 27 mai 2024

DISCURS ȘEF DE PROMOȚIE 2020-2024

Înaltpreasfinția Voastră, Preasfinția Voastră, Stimate domnule Rector, Preaonorați Părinți Consilieri și Inspectori, Preacucernice Părinte Decan, Preacuvioase Părinte Coordonator de an, Preacucernici Părinți Profesori, distinși invitați, dragi părinți și colegi,

Hristos a Înviat!

Învierea Mântuitorului Iisus Hristos deschide umanității o nouă condiție existențială. Această nouă realitate a existenței devine coordonata principală a vieții oricărui teolog sau slujitor al lui Dumnezeu, care este, astfel, martor și binevestitor al Învierii Lui. Atât de necesară, de prețioasă și de bucuroasă această mărturisire a adevărului Învierii lui Hristos ne ajută să înțelegem că Învierea lui Hristos nu este revenirea la viața pământească, amestecată cu moartea sau inevitabil îndreptată spre moarte, ci Învierea Sa este omorâre a morții și inaugurare a vieții celei veșnice pentru omenire. Învierea Domnului este începutul desființării morții ca stare neconformă cu vocația omului ca ființă creată după chipul lui Dumnezeu Cel veșnic viu.

Hristos, Paștele nostru, este tema centrală a Teologiei, învățăturile Sfinților Părinți subliniind importanța jertfei și învierii Sale. Sfântul Ioan Gură de Aur, în Omilia sa de Paști, ne invită să ne bucurăm de victoria vieții asupra morții, văzând în Învierea lui Hristos garanția învierii noastre. Prin jertfa Sa pe cruce și prin triumful Învierii, Hristos a devenit adevăratul Miel Pascal, al cărui sânge ne eliberează de robia păcatului și ne oferă viața veșnică. Această realitate transformatoare este esențială pentru credința creștină, chemându-ne să trăim în lumina Învierii, în comuniune cu Hristos și cu semenii noștri, întru nădejdea mântuirii.

În acest cadru, mai întâi de toate se cuvine să mulțumim Bunului și Milostivului Dumnezeu pentru că ne-a învrednicit să ajungem la acest moment de mare bucurie și emoție al absolvirii. Este clipa în care rememorăm un trecut al formării noastre pe parcursul celor patru ani de studii teologice și ne îndreptăm cu nădejde privirea spre viitor.

Am pășit cu speranță și bucurie pentru prima dată aici în anul 2020, încrezători în noul drum pe care aveam să îl parcurgem. Parcă ieri eram ca niște boboci care încercau să își dea seama unde este sala de curs. Astăzi

suntem absolvenți, gata să pășim în societatea actuală, cu toate provocările și așteptările ei.

În acest moment suntem datori să aducem recunoștință și mulțumire Înaltpreasfințitului Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului pentru părinteasca purtare de grijă; în aceeași măsură Preasfințitului Părinte Lucian, Episcopul Caransebeșului și Preasfințitului Părinte Emilian Crișanul, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Aradului.

De asemenea, mulțumim conducerii Universității „Aurel Vlaicu”, reprezentată aici prin dl. Rector, Conf. Univ. dr. Teodor-Florin Cilan. Calde și prețioase mulțumiri aducem Preacucernicului Părinte Decan, Pr. Prof. Univ. dr. Cristinel Ioja, pentru exemplarul model de dascăl de Teologie, conducător de instituție și slujitor al lui Hristos.

Părinților Profesori le mulțumim pentru că ne-au oferit ocazia să descoperim lucruri noi care ne vor folosi în activitatea noastră, pentru că au transformat relația rigidă student-profesor într-una de comunicare deschisă și prietenie și pentru că ne-au format ca oameni și ca viitori păstori de suflete. O recunoștință specială arătăm față de Părintele Nicolae, care cu timp și fără de timp ne-a fost tată, prieten și îndrumător, în situațiile mai mult sau mai puțin dificile pe care le-am întâmpinat în decursul celor 4 ani de studii.

În numele colegilor mei, vreau să le mulțumesc părinților noștri care ne-au îndrumat pașii pe această cale și ne-au susținut în anii de facultate, pentru că ne-au fost alături în toate momentele noastre importante, inclusiv astăzi, aici.

Colegilor noștri mai mici le transmitem gândurile noastre de prietenie, pentru anii petrecuți împreună, mai ales în diminețile de rugăciune din capela facultății. Tuturor apropiaților noștri care ne-au însoțit în acest parcurs și sunt astăzi alături de noi, un gând de recunoștință.

Vă mulțumesc! Hristos a înviat!

Student Ioan-Casian Câmpean

DISCURSUL REPREZENTANTULUI ANULUI III

Astăzi ne aflăm între două momente diametral opuse, dar totuși cu o valoare atât de mare. Astăzi ne aflăm la sfârșit și la început. Dacă facem apel la Sfânta Scriptură, la Cartea Apocalipsa Sfântului Ioan, capitolul 21, versetul 6, vom vedea cuvintele Mântuitorului, care spune: „Eu sunt Alfa și Omega, începutul și sfârșitul. Celui ce însetează îi voi da să bea, în dar, din izvorul apei vieții”. Iată, deci, că nu ați fost și nici nu veți fi singuri, voi cei care astăzi închideți ușa trecutului și o deschideți pe cea a viitorului, ci ați fost și veți fi mereu călăuziți, păziți și înconjurați mereu de prezența lui Dumnezeu, la fiecare sfârșit și început, fiindcă El este pretutindeni.

Poate că mulți dintre voi sunteți puși într-o situație în care vă întrebați „ce facem de acum înainte?” Primul îndemn din partea noastră pentru voi l-aș formula astfel: vocația întotdeauna să se suprapună cu profesia. Învățământul nostru este vocațional, dar gândiți-vă ce claviatură largă vă oferă; puteți fi profesor sau profesoară de religie, preot la enorie, preot de spital, preot militar, preot la penitenciar, puteți fi redactor la radio sau la televiziune și multe altele. Observăm o claviatură foarte largă, însă totul este să găsiți fiecare dintre voi vocația care vă împlinește, iar atunci, dacă această regulă o respectați în viață, veți fi cu adevărat fericiți și împliniți pentru că faci ceea ce îți place.

Nu în ultimul rând, vă îndemnăm să aveți grijă la cât timp vă petreceți „făcând” și cât timp vă petreceți „fiind”. În zilele acestea, suntem foarte constrânși din toate părțile să avem, să facem, să agonisim, să ne implicăm peste tot dacă se poate; însă aceste lucruri sunt bune într-o oarecare măsură. Ele devin rele atunci când nu mai avem timp „să fim”; să fim alături de familiile noastre, să fim alături de prietenii noștri, să fim buni, să fim milostivi, mai pe scurt, să fim pilde pentru cei din jur. Lumea de astăzi ne cere să fim diferiți. Scriitorul și filosoful Voltaire spunea: „Un om nu este bun de nimic, dacă este bun doar pentru el însuși”. Într-o lume în care egoismul este la cele mai înalte cote, să fim diferiți înseamnă să dăruim. De ce să fim lipsiți de egoism, care e un termen negativ, atunci când putem fi generoși, care e un termen pozitiv? De ce să fim doar morali, să respectăm un set de reguli ca să nu facem rău celor din jur, când putem fi adevărați creștini și să iubim pe cei

din jurul nostru și să le facem bine, nu doar să nu le facem rău? De ce să ne autolimităm la nota 5, atunci când putem fi oameni de nota 10? Să dăruim! Unii vor spune că nu au ce dărui, fiindcă nu au suficiente lucruri materiale nici pentru ei; e adevărat că la început dăruiești din ceea ce ai, însă mai târziu vei dărui din ceea ce ești.

Această cheie a școlii pe care am primit-o astăzi ne responsabilizează, știind că și noi mai avem doar un pas până când vom vorbi de sfârșit, dar și de viitor, până când vom balansa „a face” și „a fi”, iar nu în ultimul rând, până când va trebui să ajungem la acea maturitate duhovnicească, ca prin aceasta, să dăruim altora ceea ce suntem.

Vă dorim mult succes la examenele care vă așteaptă și vă asigurăm de prietenia noastră legată în această școală, prietenie care nădăjduim să ne însoțească în viața și slujirea fiecăruia dintre noi!

Student Alexandru Laurențiu Blaj

Anuar - Serie nouă

ISSN 2558 - 8605

An IX (2024)/9/ pp. 287 - 295

STUDENȚII FACULTĂȚII DE TEOLOGIE ORTODOXĂ "ILARION V. FELEA" DIN ARAD ANUL UNIVERSITAR 2023-2024

Nivel studii de doctorat (Teologie Dogmatică, Teologie Morală și spiritualitate ortodoxă, Istoria Bisericii Ortodoxe Române, Teologie Liturgică)

Anul 1 Teologie Dogmatică

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Sandu	Vlad-Sergiu	Hunedoara	Arad

Anul 1 Teologie Morală și spiritualitate ortodoxă

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Costea	Valentin	Deva	Hunedoara

Anul 1 Istoria Bisericii Ortodoxe Române

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Roșu-Drăgan	Denis-Alexandru	Ineu	Arad
2	Goia	Cătălin	Timișoara	Timișoara
3	Lupșescu	Nicolae	Orșova	Caransebeș
4	Curteanu	Daniel	Târgu-Bujor	Deva

Anul 2 Teologie Dogmatică

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Lazăr	Flavius-Alexandru	Arad	Arad

Anul 2 Teologie Morală și spiritualitate ortodoxă

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Letea	Alexandru-Florian	Oradea	Hunedoara

Anul 2 Istoria Bisericii Ortodoxe Române

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Micu	Mădălin	Abrud	Hunedoara
2	Moisescu	Cătălin-Adrian	Timișoara	Timișoara

Anul 3 Teologie Dogmatică

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Gosta	Gabriel	Timișoara	Arad
2	Mihăilescu	Marian	Arad	Arad

Anul 3 Teologie Morală și spiritualitate ortodoxă

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Milcomete	Ovidiu-Ionuț	Dr.Tr. Severin	Arad
2	Zižica	Pavel	Zdrenjanin	Timișoara
3	Zadic	Andrei-Achim	Arad	Arad
4	Băran	Florin-Ionel	Lugoj	Timișoara
5	Istrate	Lucian Alin	Vulcan	Deva și Hunedoara

Anul 3 Istoria Bisericii Ortodoxe Române

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Ungur	Petrică-Stelian	Lipova	Arad
2	Panici	Ivița	Moldova-Nouă	Caransebeș
3	Corcodel	Viorel-Mihai	Strehaia	Mehedinți
4	Marin	Nicolae-Sorin	Horezu	Mehedinți
5	Zadic	Andrei-Achim	Arad	Arad
6	Ciotea	Alin-Florin	Arad	Arad

Anul 4 Teologie Dogmatică

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Gagea	Lucreția	Ilva Mică	Caransebeș
2	Melinescu	Doru	Timișoara	Timișoara
3	Muntean	Ioan-Răzvan	Întorsura Buzăului	Timișoara
4	Câmpean	Alin	Sibiu	Timișoara
5	Băleanu	Cristian-Ilie	Lugoj	Timișoara

Anul 4 Istoria Bisericii Ortodoxe Române

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Daia	Nicolae-Cristian	Caransebeș	Caransebeș
2	Cioară	Darius-Lucian	Arad	Arad

Anul 5 Teologie Dogmatică

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Topac	Ioan	Arad	Arad
2	Gui Borz	Florin-Ovidiu	Arad	Arad

Anul 6 Teologie Dogmatică

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Săplăcan	Sorin-Gheorghe	Arad	Arad
2	Roșca	Sorin-George	Brad	Arad
3	Hodean	Ioan-Simion	Hunedoara	Deva și Hunedoara

Anul 7 Teologie dogmatică

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Scânteie	Radu	Ghelari	Deva și Hunedoara
2	Hanganu	Marius-Dumitru	Iași	Deva și Hunedoara
3	Botoș	Remus-Emilian	Timișoara	Timișoara

Anul 7 Drept bisericesc

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Blaj	Mihai-Octavian	Arad	Arad
2	Bolea	Marius-Virgil	Alba-Iulia	Alba-Iulia

Nivel studii masterale**Anul 1 PVL (Pastorație și Viață Liturgică)**

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Baniciu	Anton-Alexandru	Arad	Arad
2	Blaga	Cosmin-Robert	Arad	Arad
3	Cîmpean	Constantin-Daniel	Moldova Nouă	Caransebeș
4	Cornea	Bogdan-Vasile	Sebeș	Arad
5	Costescu	Georgiana	Arad	Arad
6	Gomoi	Flavius-Ioan	Arad	Arad
7	Jivan	Răzvan-Nicolae	Deva	Deva și Hunedoara
8	Lango	Cristian-Vasile	Arad	Arad

9	Mihanța	Bogdan-Marcel	Zalău	Deva și Hunedoara
10	Nan	Ionuț	Petroșani	Deva și Hunedoara
11	Neag	Dorin-Ioan	Cîmpeni	Arad
12	Nica	George	Mizil	Deva și Hunedoara
13	On	Emil-Andrei	Moldova Nouă	Caransebeș
14	Pargea	Vasile	Boianu Mare	Arad
15	Pasc	Gheorghe-Liviu	Hălmagiu	Arad
16	Popoviciu	Radu-Mihai	Arad	Arad
17	Smultea	Ioan	Caransebeș	Caransebeș
18	Tibil	Ionel	Sighetu Marmăției	Deva și Hunedoara
19	Turiac	Raul-Rusalin	Reșița	Caransebeș
20	Văleanu	Paul-Vladimir	Arad	Arad
21	Virag	Denis-Alexandru	Reșița	Caransebeș

Anul 2 DCC (Doctrină și Cultură Creștină)

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Adam	Paul-Antonel	Deva	Deva și Hunedoara
2	Bașa	Marius-Lucian	Brad	Deva și Hunedoara
3	Bobeciuc	Dumitru-Adrian	Arad	Arad
4	Cimil	Sergiu-Valentin	Sebiș	Arad
5	Cioara	Andrei-Nicolae	Chișineu-Criș	Arad
6	Danciu	Gheorghe-Marius	Cîmpeni	Arad
7	Gaidoș	Lucian-Eugen	Arad	Arad
8	Gligor	Dacian-Ioan	Brad	Deva și Hunedoara
9	Ichim	Mihai-Adrian	Arad	Arad
10	Ivănescu	Florin Gheorghe	Caransebeș	Caransebeș
11	Jitea	Anamaria	Cîmpina	Arad
12	Muntean	Silvestru-Toma	Arad	Arad
13	Nicolăiasa	Emilian-Gabriel	Deva	Deva și Hunedoara
14	Obrad	Alexandru-Silvius	Lipova	Arad
15	Palade	Nelu	Adjud	Severin

16	Popa	Andrei-Sebastian	Arad	Arad
17	Românu	Ioan-Bogdan	Grădinari	Caransebeș
18	Șandor-Orga	Emanuel	Arad	Arad
19	Sporea	Cosmin-Adrian	Oravița	Caransebeș
20	Strâmbei	Valentin-Vasile	Petroșani	Caransebeș
21	Zgârdea	Vlăduț-Pavelică	Oravița	Caransebeș

Nivel studii de licență

Anul 1 (Teologie Ortodoxă Pastorală)

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Bădic	Mircea-Ioan	Mediaș	Cluj
2	Belca	Dorin Ioan	Oravița	Deva și Hunedoara
3	Bibart	Ovidiu-Marian	Sebiș	Arad
4	Brînzan	Alexandru-Ionel	Deva	Deva și Hunedoara
5	Brisic	Marius-Alexandru	Arad	Arad
6	Ciolpan	Alexandru-Cristian	Arad	Arad
7	Ciubotariu	Ilie-Fabian	Arad	Arad
8	Cosoroabă	Liviu-Gianin	Resita	Caransebeș
9	Covaci	Florin-Ștefan	Ineu	Arad
10	Dărăban	Alexandru-Mihai	Arad	Arad
11	Drăgănesc	Mihai-Cătălin	Deva	Deva și Hunedoara
12	Giurginca	Ion-Călin	Caransebeș	Caransebeș
13	Ierima	Pavel-Rafael	Sighetu Marmăției	Maramureș
14	Ile	Ioan-Paul	Sebeș	Arad
15	Lupu	Cosmin-Ioan	Arad	Arad
16	Lupu	Cristian-Andrei	Reșița	Caransebeș
17	Macarie	Laurențiu-Robert	Ineu	Arad
18	Macovei	Laurențiu	Arad	Arad
19	Mândra	Rareș-Vasile	Arad	Arad
20	Marchiș	Dumitru-Cristian	Lugoj	Caransebeș
21	Mărginean	Ovidiu	Arad	Arad
22	Mihonesc	Daniel-Răzvan	Hunedoara	Deva și Hunedoara

23	Milian	Ciprian	Heindenheim	Arad
24	Muntean	Ionuț-Adrian	Arad	Arad
25	Pantea	Darius-Casian-Andrei	Arad	Arad
26	Pășcău	Sebastian-Tudor	Brad	Deva și Hunedoara
27	Popa	Andri-Voicu-Florian	Arad	Arad
28	Popescu	Vladi-Maximilian	Deva	Deva și Hunedoara
29	Puf	Dacian-Florin	Arad	Arad
30	Rapauzu	Gabriela-Mădălina	Arad	Arad
31	Săbăilă	Adrian	Caransebeș	Caransebeș
32	Sabou	Vasile-Alexandru	Hațeg	Deva și Hunedoara
33	Sas	Darius-Dorel	Arad	Arad
34	Simionesei	Gabriel	Botoșani	Iași
35	Țițirigă	Alexandru-Dumitru	Oțelu Roșu	Caransebeș
36	Ulogu	Nicolae-Mihai	Reșița	Caransebeș
37	Vereștiuc	Ciprian-Viorel	Arad	Arad

Anul 2 (Teologie Ortodoxă Pastorală)

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Adragăi	Darius-Alin	Resita	Caransebeș
2	Bândac	Daniel	Adjud	Devei și Hunedoarei
3	Bradin	Adrian-Ovidiu	Lipova	Arad
4	Ciorică	Ionuț-Tudor	Timișoara	Devei și Hunedoarei
5	Cosma	Liviu	Chisineu Cris	Arad
6	Cune	Nicolae	Văleni	Episcopia Canadei
7	Dina	Emanuel	Caransebeș	Caransebeș
8	Galben	Adrian Iulian Ovidiu	Resita	Caransebeș
9	Georgesc	Cristian-Grigore	Ghelari	Timișoarei
10	Istrătescu	Dominik Nicolae	Sibiu	Arad
11	Macovei	Laurențiu	Arad	Arad

12	Marta	Ioan-Liviu	Ineu	Arad
13	Mihoc	Aurelian-Dan	Ineu	Arad
14	Pamfiloiu	Ioan-Alexandru	Arad	Arad
15	Pașca	Valentin-Cristian	Arad	Arad
16	Piperea	Ciprian-Rusalin	Reșița	Caransebeș
17	Popescu	Adelin	Orșova	Arad
18	Raica	Marius-Raul	Coronini	Caransebeș
19	Sărmaș	Cristian-Andrei	Arad	Arad
20	Stauciuc	Mihaela	Flămânzi	Arad
21	Stoica	Mihai-Constantin	Campulung Moldovenesc	Arad
22	Trifon	Lazăr-Ioan	Deva	Devei și Hunedoarei
23	Tuculia	George-Mario	Anina	Caransebeș
24	Țambă	Aurelian-Dan	Deva	Devei și Hunedoarei
25	Țica	Aurelian-Daniel	Ineu	Arad
26	Țolea	Pavel-Iulian	Ineu	Arad
27	Văleanu	Paul-Vladimir	Arad	Arad

Anul 3 (Teologie Ortodoxă Pastorală)

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Blaj	Alexandru-Laurențiu	Arad	Arad
2	Bogdan	Laurențiu-Flavius	Chișineu Criș	Arad
3	Chirilă	Georgeta Nicoleta	Mizil	Caransebeș
4	Cincheză	Mihail-Rocko	Dr.Tr. Severin	Caransebeș
5	Codrean	Roman	Arad	Arad
6	Gagea-Neaga	Ionela	Sibiu	Deva și Hunedoara
7	Gherga	Georgian-Ștefan	Caransebeș	Caransebeș
8	Iordăchescu	Alexandru-Marian	Arad	Arad
9	Ioți	Vlad-Sebastian-Ionuț	Arad	Arad
10	Lușca	Beniamin	Gurahonț	Arad
11	Mârza	Claudiu-Bogdan	Brad	Deva și Hunedoara
12	Milian	Iustina	Rep Moldova	Arad
13	Moteca	George-Adrian	Reșița	Caransebeș
14	Muntean	Ștefan	Hunedoara	Deva și Hunedoara

15	Neicu	Marian-Ștefan	Orșova	Deva și Hunedoara
16	Paulescu	Pavel-Romulus-Silviu	Caransebeș	Caransebeș
17	Pașca	Ioan-Dorel	Arieșeni	Arad
18	Pingică	Laurențiu-Mihai	Ineu	Arad
19	Pleșa	Andrei	Cîmpeni	Arad
20	Roman	Andrei	Reșița	Caransebeș
21	Săraru	Cristian	Arad	Arad
22	Străuț	Sergiu-Bogdan	Arad	Arad

Anul 4 (Teologie Ortodoxă Pastorală)

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Biriș	Casian-Lucian	Oțelu Roșu	Caransebeș
2	Blidar	Dimitrie	Arad	Arad
3	Bosilcov	Florian	Bocșa	Caransebeș
4	Burdea	Adrian Giorgian	Valea Bistrei	Caransebeș
5	Cauni	Vasile	Petroasa Mare	Timișoara
6	Câmpean	Ioan-Casian	Caransebeș	Caransebeș
7	Dumitru	Rafael-Călin	Arad	Arad
8	Faur	Gabriel-Florin	Brad	Deva și Hunedoara
9	Gurău	Andrei	Arad	Arad
10	Iezdici	Ioan-Marius	Botfei	Arad
11	Ioți	Adelin-Robert-Florin	Chesinț	Arad
12	Lăbău	Gabriel-Cosmin	Arad	Arad
13	Lungu	Denis-Iasmin	Urcu	Caransebeș
14	Mihali	Cosmin	Arad	Arad
15	Milian	Maria-Magdalena	Bodrogu Vechi	Arad
16	Mureșan	Bogdan	Curtici	Arad
17	Mureșan	Marius-Alin	Turnu Ruieni	Caransebeș
18	Murg	Zenovia	Arad	Arad
19	Oancea	Cornel-Teodor	Gurahonț	Arad
20	Pantea	Adelin-Sebastian	Arad	Arad
21	Sorescu	Cătălin-Florin	Sichevița	Caransebeș
22	Stoichescu	Petru-Cristian	Teregova	Caransebeș
23	Ștefan	Mircea-Cristian	Reșița	Caransebeș
24	Varga	Marius-Samir	Lupeni	Deva și Hunedoara

CRONICA

CRONICA

Facultății de Teologia Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad în anul 2024

Ziua Culturii naționale sărbătorită în urbea de pe Mureș

Ziua de 15 ianuarie, zi în care s-a născut poetul național Mihai Eminescu (1850-1889), este declarată Ziua Culturii Naționale, prilej cu care Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” Arad, a organizat luni, 15 ianuarie 2024, ora 13.00, în Sala „Astra”, o comemorare pe măsura importanței acestei zile.

Ziua Culturii Naționale a fost marcată printr-o triplă lansare de carte urmată de un recital liric-muzical. Din prezidiul manifestării au făcut parte: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” Arad, Dr. Doru Sinaci, Instituția Prefectului – Județul Arad, Prof. Univ. Dr. Corneliu Pădurean, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad, Dr.

Sorin Bulboacă, Manager al Complexului Muzeal Arad, Prof. Lucia Bibarț și Prof. Ioana Nistor.

După cuvântul de deschidere rostit de Prof. Documentarist Ioana Nistor a luat cuvântul Dl. Subprefect Dr. Doru Sinaci, care a subliniat importanța limbii literare ca și fundament al unității românilor.

Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” Arad a prezentat cartea *Două decenii din istoria Episcopiei Aradului. Perioada episcopului Procopie Ivașcovici (1853-1873)*, volum postum semnat de regretatul preot și doctor în istorie Pavel Vesa (1955-2013). În prezentarea făcută, părintele decan a vorbit despre importanța acestei lucrări în arealul istoriografiei ecleziastice, dar și de contextul tumultos al păstorii vrednicului episcop Procopie Ivașcovici, numindu-l pe acesta un precursor al Marii Uniri, un episcop vizionar și un neobosit luptător în acțiunea de emancipare a românilor. Totodată, părintele profesor Cristinel Ioja a evidențiat originea și sursa culturii române, regăsite în Biserică, precum și efortul comun al Bisericii Ortodoxe românești și al intelectualilor români pentru luminarea poporului și pentru drepturile sale inalienabile și seculare.

În continuare, Prof. Univ. Dr. Corneliu Pădureanu a prezentat numărul special al revistei *Analele Aradului* (nr. 9/2023), cuprinzând articole și studii de specialitate semnate de personalități ale vieții științifice locale și naționale.

Prof. Lucia Bibarț a prezentat numărul 5 al revistei *Ateneu Arădean*, periodic de cultură editat de Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” Arad, în colaborare cu Uniunea Ziariștilor Profesioniști din România – Filiala „Ioan Slavici” Arad, prezentare urmată de un dialog cultural despre cultură, limbă, identitate și patrimoniu cultural.

Dr. Sorin Bulboacă, Manager al Complexului Muzeal Arad a adresat cuvânt de felicitare pentru cei care și-au dat concursul la apariția celor trei publicații, menite și ele să întregescă cultura românească și ziua de sărbătorire.

Manifestarea s-a încheiat cu un recital liric-muzical susținut de grupul vocal „Sfânta Muceniță Sofia”, condus de Carina Maria Pirtea.

Sala a devenit neîncăpătoare pentru publicul iubitor de cultură, din care au făcut parte profesori, istorici și specialiști.

<https://www.teologiearad.ro/2024/01/17/ziua-culturii-nationale-sarbatorita-in-urbea-de-pe-mures>

Misiunea Facultății de Teologie din Arad în Parohia Șeitin, Protopopiatul Arad

În după-amiaza zilei de 28 ianuarie 2024, duminica a XIV-a după Rusalii, credincioșii Parohiei Ortodoxe din Șeitin și-au sărbătorit hramul bisericii, pe Sfântul Ierarh Grigorie Teologul.

Cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Timotei, Părintele inspector bisericesc Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean a săvârșit slujba Vecerniei cu Litie, alături de un sobor de preoți din Cercul pastoral-misionar Curtici-Pecica, sub coordonarea Părintelui Dr. Tudor Budeanu.

În cuvântul de învățătură, Părintele profesor Tiberiu Ardelean a evidențiat importanța Sfântului Ierarh Grigorie Teologul, prin opera sa. În teologia sa, Biserica Răsăritului regăsește tâlcuită propria ei teologie despre Sfânta Treime; de aceea, creștinătatea îl cinstește pe Sfântul Grigorie ca fiind cel mai mare teolog al Preasfintei Treimi.

La sfârșitul cuvântului de învățătură preoții Mirel Lazăr și Alin Bosancu au mulțumit celor prezenți, urmând o îndătinată agapă creștină.

<https://www.teologiearad.ro/2024/01/30/misiunea-facultatii-de-teologie-din-arad-in-parohia-seitin-protopopiatul-arad>

Sfinții Trei Ierarhi prăznuiți de Școlile Teologice din eparhia Aradului

Sărbătoarea Sfinților Trei Ierarhi constituie an de an prilej de aleasă prăznuire pentru școlile teologice din Patriarhia Română. Și în anul acesta Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din cadrul Universității „Aurel

Vlaicu” din Arad, împreună cu Seminarul Teologic Ortodox Arad, au cinstit această zi printr-un program liturgic-cultural, în Catedrala Veche din Arad, începând cu ora 8.00, Slujba Utreniei, iar de la ora 9.30 Sfânta Liturhie.

Dumnezeiasca Liturhie a fost oficiată de ÎPS Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, împreună cu PS Părinte Nestor, Episcopul Devei și Hunedoarei și cadru didactic al Facultății de Teologie din Arad și PS Părinte Gherontie Hunedoreanul, Arhiepiscop-vicar al Episcopiei Devei și Hunedoarei. Soborul slujitorilor a fost alcătuit din părinții profesori ai Facultății de Teologie și ai Seminarului Teologic, în frunte cu Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad și Pr. Prof. Călin Teuca, Directorul Seminarului Teologic Ortodox Arad.

Cuvântul de învățătură, rostit de ÎPS Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului a evidențiat contextul teologic și politic în care au activat cei trei mari ierarhi ai Bisericii și iradierea ecumenică a învățaturii și activității acestora, influența hotărâtoare în definitivarea dogmelor Sinoadelor Ecumenice. Totodată, Înaltpreasfinția Sa a subliniat legătura istorică și de credință a Sfinților Trei Ierarhi cu Biserica Ortodoxă Română, bine știind că până în ziua

de astăzi Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române poartă titlatura onorifică de „loctiitor la tronului Cezareei Capadociei”.

După săvârșirea Sfintei Liturghii s-a oficiat slujba Parastasului pentru ierarhii, dascălii, ctitorii și ostenitorii școlilor teologice arădene.

La finalul sfintei slujbe Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, a adresat cuvânt de mulțumire ierarhilor, asigurându-i de întreaga ascultare și slujire a dascălilor arădeni de teologie, în unitate cu întreaga Biserică. Totodată, a evidențiat semnificația hramului școlilor teologice pentru întreaga comunitate arădeană și pentru unitatea de simțire și gândire ortodoxă românească, reiterând importanța și misiunea Teologiei în Universitate pentru formarea fiecărei generații. În același cuvânt Preacucernicia Sa a vorbit despre importanța cinstirii și omagierii înaintașilor noștri, ai celor care au slujit teologia arădeană, în speță, a Părintelui Prof. Univ. Dr. Constantin Rus, omagiat printr-un volum de studii și articole, la împlinirea venerabilei vârste de 70 de ani.

Facultatea de Teologie din Arad, sub coordonarea Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, a inițiat o colecție intitulată „In Honorem”, dedicată dascălilor de teologie din Arad, ajunși la o vârstă venerabilă și care au slujit catedrei universitare întreaga viață. Cu prilejul sărbătoririi Sf. Trei Ierarhi s-a lansat primul volum al acestei colecții dedicat Părintelui Profesor Dr. Constantin Rus. Volumul a avut ca editori pe Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț și Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici și a apărut la Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad.

După cuvântul de deschidere a acestui eveniment cultural, Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț a prezentat volumul omagial creionând câteva date de referință din activitatea didactică și academică a Părintelui Profesor Dr. Constantin Rus, la împlinirea vârstei de 70 de ani.

Îndată după aceasta, Părintele Profesor Constantin Rus a luat cuvântul mulțumind ierarhilor și celor ce s-au implicat în tipărirea volumului omagial. Cu emoție și recunoștință a readus în imaginea prezentului etape din parcursul academic și pastoral, la un astfel de moment de bilanț.

La această sărbătoare au participat D-na Dr. Ramona Lile, Rectorul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Dl. Dr. Iustin Cionca, Președintele Consiliului Județean Arad, studenți teologi, elevi seminariști și un număr mare de credincioși.

Răspunsurile liturgice au fost date de corul reunit al studenților teologi și al elevilor seminariști instruit și condus de Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean și Diac. Prof. Marius Lăscoiu-Martin.

Întreaga manifestare s-a încheiat prin cuvântul ÎPS Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, care a mulțumit ierarhilor coliturghisitori, autorităților prezente, familiei Părintelui Constantin Rus, felicitându-l pe cel sărbătorit pentru întreaga activitate și osteneală depuse în slujba catedrei și amvonului, studenților și credincioșilor.

<https://www.teologiearad.ro/2024/01/30/sfintii-trei-ierarhi-praznuiti-de-scolile-teologice-din-eparhia-aradului/>

Misiunea Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad în parohia Moroda, protopopiatul Ineu

Părintele Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu, împreună cu părintele Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad au fost prezenți duminică seara, 4 februarie 2024, la săvârșirea Paraclisului Maicii Domnului în parohia Moroda, protopopiatul Ineu, la invitația părintelui paroh Sorin Streulea, fost student al Facultății noastre de Teologie.

Paraclisul Maicii Domnului a fost săvârșit de către un sobor de 5 preoți, din care au făcut parte părinții profesori menționați, părintele Raul Pele, preot slujitor la parohia Șega I, părintele pensionar Tiberiu Suci, fost slujitor în parohia Moroda și părintele Sorin Streulea, actualul paroh, în prezența unui număr mare de credincioși, marcând astfel sfârșitul săptămânii duhovnicești, care s-a desfășurat în această parohie timp de 7 zile, cu săvârșirea sfintelor slujbe și rostirea mai multor meditații duhovnicești, în seara fiecărei zile. Paraclisul Maicii Domnului a fost săvârșit întru cinstirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, în primul rând, pentru că o copie a icoanei Maicii Domnului numită „Înjunghiata”, care se păstrează în Mănăstirea Vatopedu din Sfântul Munte Athos este păstrată și cinstită în biserica acestei parohii. Paraclisul Maicii Domnului a fost cântat de către obștea Mănăstirii Crișcior din jud. Hunedoara, invitate în mod special la acest eveniment de către părintele paroh.

La sfârșitul slujbei, părintele Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu a rostit un bogat cuvânt de învățătură în care s-a referit la modul în care noi creștinii o înjunghiem pe Maica Preacurată prin păcatele pe care le săvârșim, dar și prin faptul că nu o cinștim pe aceasta după cuviință și nu-i cerem ajutorul.

În încheiere, părintele paroh Sorin Streulea le-a mulțumit părinților slujitori și credincioșilor prezenți la săvârșirea slujbei Paraclisului Maicii Domnului, în mod deosebit părinților profesori de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad pentru slujire și pentru bogatul cuvânt de învățătură rostit.

<https://www.teologiearad.ro/2024/02/20/misiunea-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-in-parohia-moroda-protopopiatul-ineu/>

Profesori ai Teologiei arădene la emisiunea *Cuvântul lui Dumnezeu pentru noi* la Trinitas TV

Câțiva profesori ai teologiei arădene în frunte cu Înaltpreasfințitul Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului au participat la emisiunea *Cuvântul lui Dumnezeu pentru noi*, din cadrul Trinitas TV, realizată de domnul Cosmin Iulian Cîrstea.

<https://www.teologiearad.ro/2024/02/20/profesori-ai-teologiei-aradene-la-emisiunea-cuvantul-lui-dumnezeu-pentru-noi-la-trinitas-tv/>

Conferință la Craiova *Despre sfârșitul biologic al vieții umane*

La Muzeul „Sfântul Nicodim de la Tismana” al Facultății de Teologie Ortodoxă din Craiova a avut loc joi, 22 februarie, a cincea conferință din cadrul

Atelierului Synaxis. Prelegerea, intitulată „Sfârșitul pământesc al omului – între firesc și suicid. Perspectivă medicală și teologică”, a fost susținută de Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile Vlad, cadru didactic la Facultatea de Teologie „Ilarion V. Felea” din Arad.

Conferința a fost dedicată problemelor legate de sfârșitul pământesc al omului. Părintele Vasile Vlad a afirmat că viziunea antropologică modernă se orientează mai curând către transumanism decât către Hristos: „Dumnezeu-Omul și traseul existențial pe care Îl propune, de transfigurare a vieții pământești prin moarte spre viață, concurează în societatea contemporană cu năzuința unei îmbunătățiri tehnologice care să prelungească viața omului, să întârzie cât mai mult posibil trecerea sa «de la stricăciune la nestricăciune». Într-o anumită măsură, felul în care problema morții este tratată în Occident este simptomatic refuzului de a recunoaște slăbiciunea omenească și de a accepta soluția duhovnicească a Bisericii”, ne-a transmis părintele Teodor Marcu.

Știre preluată:

<https://ziarullumina.ro/actualitate-religioasa/stiri/conferinta-despre-sfarsitul-biologic-al-vietii-umane-la-craiova-187723.html>

<https://www.teologiearad.ro/2024/02/26/conferinta-la-craiova-despre-sfarsitul-biologic-al-vietii-umane/>

Cea de-a XVI-a sesiune de Dialog Teologic dintre Biserica Ortodoxă Română (BOR) și Biserica Evanghelică din Germania (EKD)

În zilele de 19-23 februarie 2024 a avut loc la Eisenach – Germania (localitatea de naștere a lui Johann Sebastian Bach) cea de-a XVI-a sesiune de

dialog teologic dintre BOR și EKD. Acest dialog teologic a împlinit în acest an 45 de ani de la inițierea lui, în anul 1979, cu binecuvântarea vrednicului de pomenire Patriarh de atunci al Bisericii noastre Dr. Justin Moiescu.

La acest dialog teologic au fost implicați teologii de frunte ai Bisericii noastre, dintre care amintim pe preoții profesori: Dumitru Stăniloae, Dumitru Popescu, Dumitru Radu, Ilie Moldovan, Ioan I. Ică, Viorel Ioniță, Daniel Benga, Ioan Caraza ș.a.

Această sesiune de dialog teologic a angajat cele două comisii de dialog teologic, din partea Bisericii Ortodoxe Române și Biserica Evanghelică din Germania. Delegația Bisericii noastre a avut binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, din care au făcut parte: Înaltpreasfințitul Părinte Serafim, Mitropolitul Germaniei, Europei Centrale și de Nord, președintele delegației Bisericii noastre (Nürnberg), respectiv membrii: Preasfințitul Părinte episcop-vicar Sofian Brașoveanu (München), precum și preoții profesori: Viorel Ioniță (Geneva-București), Daniel Benga (București-München), Stelian Tofană (Cluj-Napoca), Constantin Pătuleanu (București), Ioan Moga (Viena), Cosmin Pricop (București) și Ioan Tulcan (Arad).

Tema acestei sesiuni de dialog teologic a fost: *Cateheza și pastorația tinerilor ca misiune ecumenică de viitor*. Pe marginea acestei teme au fost susținute mai multe referate de către membrii celor două delegații teologice aflate în dialog. Tema pe care am susținut-o cu acest prilej a fost: *Câștigarea tinerilor pentru credința creștină și pentru Biserică*. La fiecare prezentare a referatelor au urmat discuții, care au încercat să răspundă la unele întrebări, ce se pun în legătură cu preocuparea Bisericii pentru transmiterea credinței creștine noilor generații. Accentul discuțiilor a fost schimbul de experiențe de succes cu privire la educația religioasă în contexte în schimbare. Contextele sociale care nu sunt ostile practicilor religioase, dar în care participarea la practicile religioase este o opțiune printre altele, permit o varietate de manifestare a credinței creștine. S-a evidențiat și faptul, că în procesul transmiterii credinței creștine noilor generații, se impune din partea Bisericii o adecvare a metodelor de transmitere a etosului creștin în corespondență cu căutările și nevoile stringente ale omului de astăzi. Aceasta înseamnă, că bogăția tezaurului de credință creștin și ortodox trebuie făcut mereu accesibilă, din punct de vedere metodologic și duhovnicesc pentru fiecare tânăr, dar, în egală măsură și pentru adulți.

<https://www.teologiearad.ro/2024/02/26/cea-de-a-xvi-a-sesiune-de-dialog-teologic-dintre-biserica-ortodoxa-romana-bor-si-biserica-evangelica-din-germania-ekd/>

Simpozion internațional al dogmatiştilor ortodocși în Cipru

În perioada 5-7 martie 2024, în localitatea Paralimni din Cipru a avut loc Simpozionul internațional „Ființa umană după chipul lui Dumnezeu” (The

Human Being in The Image of God), informează Orthodoxy News Agency. A fost cel de-al șaptelea eveniment academic organizat de Asociația Internațională a Dogmaștilor Ortodocși (IAODT), cu participarea a aproximativ treizeci de profesori și cercetători din Grecia, România, Liban, Statele Unite ale Americii.

Cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de 14 profesori care au susținut comunicări în format fizic sau online, ne-a transmis Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu, secretar al IAODT: ÎPS Prof. Univ. Dr. Irineu, Mitropolitul Olteniei (Universitatea din Craiova); Pr. Prof. Univ. Dr. Ștefan Buchiu (Universitatea din București); Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja (Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad); Pr. Prof. Univ. Dr. Nicolae Moșoiu (Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu); Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan (Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad) – vicepreședinte al IAODT; Dumitru Megheșan (Universitatea din Oradea); Conf. Univ. Dr. Ion Croitoru (Universitatea din Târgoviște); Pr. Lect. Univ. Dr. Mihai Burlacu (Universitatea din București); Pr. Lect. Univ. Dr. Aurel Mihai (Universitatea din București); Protos. Lect. Univ. Dr. Natanael Neacșu (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași); Pr. Lect. Univ. Dr. Lucian Bot (Universitatea din Craiova); Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu (Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad); Pr. Asist. Univ. Dr. Sorin-Grigore Vulcănescu (Universitatea din Craiova); Dr. Alexandru Mălureanu (Universitatea din București).

„Evenimentul academic a fost deschis marți, 5 martie, cu o slujbă de mulțumire săvârșită în Capela „Sfânta Ana”, urmată de mesajul Preafericitului Părinte Gheorghe, Arhiepiscopul Ciprului, rostit de Preasfințitul Părinte Grigorie, Episcopul Mesaoriei. În mesajul adresat, Arhiepiscopul Ciprului, vorbind despre teologia dogmatică a Bisericii, a subliniat că doctrina credinței servește drept călăuză care îi conduce pe credincioși la practica corectă și, prin extensie, la mântuire. Tema simpozionului despre chipul lui Dumnezeu în om este una dintre doctrinele fundamentale ale credinței noastre. Tratatamentul pastoral adecvat al omului modern reprezintă cea mai mare provocare pentru teologia ortodoxă de astăzi, care trebuie să ia în considerare în practica pastorală ființa umană într-un context postmodern, evitând totodată capcanele secularizării. De asemenea, Preafericitul Părinte Gheorghe a adresat urări de succes și un cuvânt de binecuvântare pentru reușita simpozionului”, ne-a transmis Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu.

„La încheierea mandatului Părintelui profesor Ioan Tulcan, funcția de vicepreședinte a fost obținută de Prof. Marina Kolovopoulou în urma voturilor exprimate de membrii Adunării Generale. Amintim faptul că, de la înființa-

rea sa la Arad în 2007, la inițiativa și cu eforturile sânguincioase ale Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan și ale Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Asociația Internațională a Dogmatiştilor Ortodocși promovează cercetarea în Teologia Dogmatică la nivel internațional în spiritul Sfintei Tradiții așa cum se exprimă în Sfânta Scriptură, în hotărârile Sinoadelor Ecumenice, în scrierile Sfinților Părinți și în viața liturgică a Bisericii. Asociația reunește profesori și specialiști în Teologie Dogmatică de la prestigioase universități și centre de cercetare din Bulgaria, Cipru, Franța, Germania, Grecia, Liban, România, Rusia, Serbia, Macedonia de Nord, Elveția, Marea Britanie și SUA”, notează Pr. Filip Albu.

Mulțumind părinților profesori Ioan Tulcan, Cristinel Ioja și Filip Albu, de la Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad, pentru eforturile depuse în întemeierea și susținerea asociației, Pr. Prof. Univ. Dr. Porphyrios Georgi, președintele IAODT, a propus o completare la statutul asociației, care să creeze funcția de președinte de onoare pentru Părintele profesor Ioan Tulcan.

„Tema acestui simpozion, *Ființa umană după chipul lui Dumnezeu*, a abordat un subiect de maximă actualitate. Dacă ne gândim că suntem într-un context al dezbaterilor despre identitatea de gen și provocările inteligenței artificiale, observăm că în cadrul lucrărilor a fost subliniată valoarea persoanei umane care se întemeiază, potrivit Sfintei Scripturi și gândirii Sfinților Părinți, pe existența chipului divin și pe responsabilitatea oamenilor de a ridica, prin harul lui Dumnezeu, chipul la asemănarea cu Creatorul prin virtuți. Acest proces ontologic și moral se desfășoară doar în Biserică, prin Sfintele Taine și prin efortul personal de cultivare a virtuților, prin întraajutorarea frățească pe care se sprijină comuniunea dintre cei ce cred și Îl mărturisesc pe Hristos Cel înviat. Teologii care provin din țări ortodoxe din Europa, dar

și din SUA sau din Orientul Apropiat au prezentat referate centrate pe teologia chipului divin, care reprezintă cheia antropologiei ortodoxe. Pe de altă parte, antropologia ortodoxă este inseparabilă de hristologie, care reprezintă tocmai temeiul ei și orizontul în care ea se desfășoară, pentru că ceea ce Mântuitorul Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat, a realizat prin unirea ipostatică – adică înnoirea, restaurarea, îndumnezeirea firii umane – același lucru se continuă sau se extinde în Biserică la cei credincioși prin puterea harului Duhului Sfânt și asigură realizarea împlinirii vocației umane, aceea de a câștiga asemănarea cu Dumnezeu”, ne-a declarat Părintele profesor Ștefan Buchiu.

Secretarul IAODT a amintit și câteva aspecte organizatorice aprobate în sesiunea finală a simpozionului, din 7 martie 2024. Au fost validați șase noi membri: Arhim. Dr. Amfilochios Miltos (Grecia), Dr. Theofilos Abatzidis (Grecia), Dr. Ioannis Kaminis (Bulgaria), Dr. Ilche Micevski-Ignat (Macedonia de Nord), Dr. Nikolaos Papanthoniou (Cipru), Dr. Sorin Vulcănescu (România). De asemenea, s-au stabilit tema, data și locul următoarei întâlniri: „Având în vedere faptul că anul viitor se vor împlini 170 de ani de la întrunirea Sinodului I Ecumenic, a fost acceptată tema: «Crezul ca lecție de credință». Această manifestare academică se va desfășura în cursul lunii mai a anului 2025 la Mănăstirea Penteli din Grecia”, anunță Părintele Filip Albu.

La încheierea lucrărilor a fost supus discuțiilor și aprobării documentul final al celui de-al șaptelea simpozion al Asociației Internaționale a Dogmatistilor Ortodocși, cu tema: „Ființa umană după chipul lui Dumnezeu”.

<https://ziarullumina.ro/educatie-si-cultura/revista-presei/simpozion-international-al-dogmatistilor-ortodocsi-in-cipru-188068.html>

<https://www.teologiearad.ro/2024/03/09/simpozion-international-al-dogmatistilor-ortodocsi-in-cipru/>

Eveniment academic și duhovnicesc organizat și găzduit de Facultatea de Teologie din Arad

Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad a organizat, joi, 14 martie 2024, în Sala festivă a facultății, începând cu ora 18:00, un eveniment academic și duhovnicesc constând în lansarea a două volume teologice și susținerea unei conferințe duhovnicești. La eveniment au participat cadre teologice universitare, preoți, studenți teologi și un numeros public.

În deschiderea manifestării Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae Tang a vorbit despre însemnătatea științifică și duhovnicească a evenimentului, precum și încadrarea liturgică a acestuia, prezentând cele două părți ale evenimentului, protagoniștii acestuia, titlul celor două volume și titlul conferinței.

A urmat prezentarea celor două volume teologice *Scriptura în spiritualitatea monastică. Studii de exegeză biblică patristică și „Dulceața Scripturilor” și lumina ochilor. Părinții sirieni ca tâlcuitori biblici*, apărute la Editura Sf. Nectarie și în cotelata Editurii Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, sub coordonarea Protos. Lect. Univ. Dr. Agapie Corbu. Prezentarea a fost făcută de Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, care a subliniat importanța apariției celor două volume în spațiul teologiei românești, noutatea adusă în ceea ce privește abordarea exegezei biblice din perspectiva Sfintei Tradiții și a Părinților Bisericii. Nume de notorietate teologică internațională și națională au adus contribuția lor în ceea ce privește înțelegerea tâlcuirii Scripturii, cu accentele părinților sirieni. Întregul demers academic și teologic al părintelui Agapie se înscrie în linia înnoitoare a Teologiei românești inițiate de părintele Dumitru Stăniloae vizând o dinamică internă a acesteia, care poate aduce roade academice și duhovnicești.

Conferința intitulată „Dulceața Scripturilor» și lumina ochilor: povățuire spre Înviere”, a fost susținută de Protos. Lect. Univ. Dr. Agapie Corbu, Starețul Schitului „Bunavestire” Almaș. În deschiderea conferinței Preacuvioșia Sa a făcut o scurtă referință de cele două volume prezentate, creio-

nând geneza acestora și intențiile sale ca și coordonator. Conferința a fost o adevărată mistagogie a Triodului, în lumina Scripturii și a Părinților, a citirilor scripturistice și a imnelor din Postul Mare. Postul nu este altceva decât o școală a Bisericii, care inițiază pe credincios în Taina lui Dumnezeu, care potrivit cuvintelor Sf. Ap. Pavel înseamnă „Hristos în voi”. Explicațiile de ordin liturgic și duhovnicesc ale duminicilor din perioada Postului Mare au fost privite prin învățătura filocalică sădită de Sfinții Părinți în imnele și rânduielile acestora, în scopul modelării minții credinciosului și a călăuzirii sale spre lumina Învierii. A urmat o serie de discuții și întrebări pe marginea celor prezentate în conferință.

Evenimentul se înscrie în seria manifestărilor teologice-duhovnicești pe care Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad le desfășoară pentru studenții teologi, tinerii iubitori de spiritualitatea ortodoxă și pentru credincioșii și oamenii cetății Aradului interesați de teologia, cultul și spiritualitatea răsăriteană.

<https://www.teologiearad.ro/2024/03/15/eveniment-academic-si-duhovnicesc-organizat-si-gazduit-de-facultatea-de-teologie-din-arad/>

Ierarhii arădeni au participat la slujba Canonului Celui Mare la Paraclisul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad

Prima săptămână din Postul Mare reprezintă prin tradiție, la Facultatea de Teologie „Ilarion V. Felea” din Arad, săptămâna duhovnicească a studenților teologi și a dascălilor acestei instituții teologice.

În acest sens, în Paraclisul studenților din curtea facultății, pe lângă programul liturgic obișnuit al dimineților din Postul Mare, care cuprinde săvârșirea miercurea și vinerea a Liturghiei Darurilor Înaintesfințite, și a slujbei Utreniei în zilele de luni, marți și joi, în serile acestei săptămâni a fost săvârșită rânduiala Pavecerniței celei Mari împreună cu câte o parte a Canonului celui Mare de pocăință al Sfântului Andrei Criteanul, așa cum prevede rânduiala tipiconală a Triodului.

Răspunsurile la strană au fost date de cele două străni formate din studenții și studentele Facultății de Teologie, masteranzii și doctoranzii teologi arădeni, dimpreună cu o parte din absolvenții acestei Facultăți, sub conduce-

rea Părintelui Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, profesor de muzică la această Facultate și Inspector bisericesc în cadrul Centrului Eparhial.

Pavecernița cu Canonul cel Mare a fost oficiată de părinții profesori slujitori la Paraclisul „Sfântul Maxim Mărturisitorul și Sfântul Mare Mucenic Mina” al Facultății, urmând apoi, în fiecare seară, la sfârșitul slujbei, cuvântul de zidire duhovnicească și de călăuzire pe calea Postului Mare, rostit de către unul dintre părinții profesori ai Facultății, adresat studenților și credincioșilor care au participat la această slujbă specială, specifică Postului celui Mare. Astfel, luni seara după slujbă, Părintele Lect. Univ. Dr. Ioan Lazăr, duhovnicul Facultății de Teologie, le-a vorbit studenților și credincioșilor prezenți la slujbă despre imnele Canonului celui Mare, ca îndrumar duhovnicesc pe calea Postului celui Mare. Marți seara, după slujba Pavecerniței cu cea de-a doua parte a Canonului Mare, Părintele Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu, a vorbit despre postul cel dătător de lumină, așa cum se reflectă în imnografia Utreniei primei zile din Postul cel Mare. Miercuri seara, partea a treia a Canonului celui Mare dimpreună cu slujba Pavecerniței Mari a fost săvârșită de către Preasfințitul Părinte Dr. Emilian Crișanul, Episcopul-vicar al Arhiepiscopiei Aradului, înconjurat de soborul părinților profesori slujitori la Paraclisul Facultății, în frunte cu Părintele decan, Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja.

La sfârșitul slujbei, Preasfinția Sa rostit o meditație duhovnicească în care s-a referit la împreunarea postirii cu virtutea răbdării, arătând că în vremea postului trebuie să ne străduim mai mult ca oricând în a fi răbdători cu greșelile semenilor noștri, deși în anumite momente suntem poate noi înșine mai irascibili din pricina asprimii postirii. Răbdarea însă ne învață înfrânarea de la porniri, cuvinte sau fapte rele. Preasfinția Sa a oferit și unele exemplificări în ceea ce privește întărirea în răbdare, atât din literatura duhovnicească, cât și din situațiile concrete din viața zilnică. Joi seara, a fost săvârșită ultima parte a Canonului celui Mare dimpreună cu slujba Pavcerniței Mari, de către Înaltpreasfințitul Părinte Dr. Timotei Sevcicu, Arhiepiscopul Aradului, înconjurat de soborul părinților profesori slujitori la Paraclisul Facultății, în frunte cu Părintele decan. La sfârșitul slujbei, Înaltpreasfinția Sa a rostit un bogat cuvânt de învățătură, în care s-a referit la postul trupesc și postul cel duhovnicesc, susținut de întreaga rânduială liturgică din vremea Postului celui Mare. Părintele Arhiepiscop s-a referit mai apoi la semnificațiile teologice și duhovnicești ale Canonului celui Mare al Sfântului Andrei Criteanul, ca mijloc de însănătoșire trupească și duhovnicească, aceasta și în contextul anului omagial în curs, dedicat pastorației și îngrijirii bolnavilor.

În încheierea cuvântului său, Înaltpreasfinția Sa s-a referit la vremea Postului celui Mare, ca o cale luminoasă înspre dobândirea bucuriei Învierii Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Părintele decan, Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja i-a mulțumit Întâistătătorului eparhiei arădene pentru această incursiune prin întreaga perioadă a Postului celui Mare, deopotrivă teologică și duhovnicească, Înaltpreasfinția Sa constituind pentru studenții teologi și credincioșii eparhiei un model de păstor smerit, dar în același timp aplecat înspre problemele pastorale ale oamenilor și ale societății. În seara zilei de vineri a fost săvârșită slujba Pavecerniței Mari cu prima parte a Acatistului Bunevestiri, după rânduiala tipiconală.

Nădăjduim că prin întreaga rânduială liturgică săvârșită în această primă săptămână din Postul cel Mare și prin meditațiile duhovnicești prezentate, studenții, masteranzii și doctoranzii Facultății de Teologie Ortodoxe din Arad se vor îmbogăți duhovnicește pe calea postirii, înspre dobândirea luminii și bucuriei Sfintei Învieri a Mântuitorului Hristos.

<https://www.teologiearad.ro/2024/03/27/ierarhii-aradeni-au-participat-la-slujba-canonului-celui-mare-la-paraclisul-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>

Studenții teologi arădeni au cercetat persoanele private de libertate din Penitenciarul pentru femei din Arad

În temeiul protocolului de colaborare dintre administrația Penitenciarului din Arad și Universitatea „Aurel Vlaicu” prin Facultatea de Teologie Or-

todoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, joi, 28 martie 2024, un grup de studenți teologi arădeni au efectuat o activitate misionar-educativă cu persoanele private de libertate.

Activitatea a debutat prin săvârșirea slujbei Acatistului Maicii Domnului de către preotul responsabil de penitenciar Vlad Oneț și Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț, răspunsurile fiind date de către studenții teologi din anul III și din anul IV de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad. În cuvântul de învățătură, rostit de către cadrul didactic însoțitor, s-a vorbit despre libertatea Maicii Domnului de a primi responsabilitatea nașterii Fiului lui Dumnezeu, precum și despre importanța cinstirii Fecierei Maria. Totodată, deținuților prezente li s-a vorbit despre rânduiala liturgică a imnului acatist și despre sărbătoarea Bunevestiri, ca eveniment biblic esențial în desfășurarea operei de răscumpărare a Mântuitorului Iisus Hristos.

După momentul de rugăciune, a avut loc seminarul pastoral *Grija pastorală pentru persoanele private de libertate*, prin care studenții și deținuții, într-un mod non-formal, în activitate pe grupe mixte, au elaborat un mesaj de interes public, pornind de la cuvintele cheie *maternitate (mamă), iertare, dor, iubire*. După elaborarea mesajului, aceștia au avut posibilitatea să îl promoveze într-un mod original și convingător pentru auditoriu. În încheierea seminarului, cele patru grupe s-au evaluat reciproc, fiind ulterior evaluate și de preotul Vlad Oneț, alături de personalul responsabil cu educația din penitenciar.

Evenimentul misionar-educativ s-a încheiat printr-un emoționant moment artistic, oferit de studenți, prin interpretarea unor pricesne dedicate Maicii Domnului, timp în care deținuților le-au fost oferite daruri, flori și cuvinte de încurajare. S-au rostit deopotrivă scurte mediații pentru deținuți și îndemnuri pastorale către studenții teologi de către părintele Vlad Oneț, care a punctat pentru cei din urmă, particularitățile pastorației celor privați de libertate.

Activitățile studenților teologi din penitenciare, reprezintă atât elemente ale vocației creștine de a-i cerceta pe cei închiși, dar și prilejuri concrete de aplicare a cunoștințelor dobândite în mod teoretic la cursurile de Teologie Pastorală.

<https://www.teologiearad.ro/2024/04/01/studentii-teologi-aradeni-au-cercetat-persoanele-private-de-libertate-din-penitenciarul-pentru-femei-din-arad/>

Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad prezintă în mijlocul tinerilor liceeni

Zilele Postului Mare au constituit prilej de dialog duhovnicesc și pentru tinerii liceeni din cls. a X-a C, din cadrul Colegiului Național „Preparandia – Dimitrie Țichindeal” din Arad.

În cadrul săptămânii „Școala Altfel”, elevii cls. a X-a C s-au întâlnit într-un dialog duhovnicesc cu Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang, cadru didactic al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, fost elev și profesor al acestui liceu de elită al municipiului Arad.

Tema prezentată s-a axat pe lumea înconjurătoare, ca realitate creată de Dumnezeu și loc unde omul își desfășoară viața sa. Lumea reprezintă locul unde omul este așezat de Dumnezeu să-și împlinească menirea sa și să ajungă la desăvârșire. Lumea vie, universul cu dimensiunea sa uimitoare și omul însuși în toată complexitatea sa fizică și spirituală, constituie un nesfârșit prilej de uimire, de bucurie, de percepție și de înțelegere a realității prin care omul este chemat la o dinamică vie înspre Dumnezeu, Creatorul și Proniatorul întregului cosmos.

Interesul elevilor a fost deosebit pentru această temă, având în vedere și posibilitățile lor de cunoaștere pe baza accesului la internet, dar și a provocărilor venite din partea societății în care trăim. Șirul întrebărilor venite din partea lor a completat fericit tema expusă de părintele profesor.

Întâlnirea le-a oferit tinerilor perspectiva unui dialog în permanență deschis și ancorat în realitate, pe care Biserica și Teologia le au vis-a vis de societate și, în special, de tineri.

<https://www.teologiearad.ro/2024/04/01/facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad-prezenta-in-mijlocul-tinerilor-liceeni/>

Misiunea Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad în parohia Prunișor, protopopiatul Sebiș

Duminică, 31 Martie 2024, Părintele Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu din cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, a poposit

în Parohia Prunișor, Protopopiatul Sebiș. Părintele profesor împreună cu părintele paroh Florin Avram au oficiat Sf. Liturghie a Sf. Vasile cel Mare în biserică parohială, unde au participat un număr însemnat de credincioși și tineri. În cuvântul de învățătură, Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu a prezentat credincioșilor momentul vindecării slăbănogului din Capernaum. Cu acest prilej au fost scoase în evidență câteva aspecte din profunzimea pericopei evanghelice în care Mântuitorul Iisus Hristos îi spune slăbănogului: „Fiule, iertate îți sunt păcate tale” (Marcu 2, 5). Cei de față nu înțelegeau ceea ce se petrece și au început să cârtească împotriva Lui văzând că Acesta iartă păcatele. Cunoscând cugetele lor, Domnul Hristos le spune: „Ce este mai ușor a zice slăbănogului: Iertate îți sunt păcatele, sau a zice: Școală-te ia-ți patul tău și umblă?” (Marcu 2, 9). Prin aceste două gesturi, Mântuitorul Hristos vrea să evidențieze faptul că pentru a fi vindecat trupul, este nevoie întâi ca sufletul să fie vindecat! Omul fiind alcătuit din trup și suflet, păcatul care este o maladie a sufletului, alterează și starea de sănătate a trupului. Astfel că, după ce este vindecat sufletește, slăbănogul este încununat și cu vinde-

care trupească prin rostirea cuvintelor: „Scoală-te, ia-ți patul tău și mergi la casa ta” (Marcu 2, 11).

Un alt aspect esențial este pus în evidență de rolul prietenilor în viața slăbănogului. Unitatea dintre ei a contribuit în mod substanțial ca bolnavul din Evanghelia de astăzi să primească vindecare. Noi suntem chemați la rândul nostru să avem prieteni pe sfinții și pe casnicii lui Dumnezeu, care prin rugăciune multă vor contribui la vindecarea fiecăruia dintre noi. Aflându-ne în perioada postului Păresimilor, suntem chemați să călcăm pragul Bisericii în cadrul Spovedaniei și a Împărtășaniei care sunt izvoarele vieții celei veșnice și principala cale de a ne întâlni în mod direct cu Hristos.

La final, preotul paroh Florin Avram a mulțumit părintelui profesor pentru bucuria de a se afla în parohia noastră și pentru împreuna slujire.

<https://www.teologiearad.ro/2024/04/01/misiunea-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-in-parohia-prunisor-protopiatul-sebis/>

Preoți din Arhiepiscopia Aradului în vizită la Parlamentul European și la Reprezentanța Patriarhiei Române de la Bruxelles

Cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel și a Înaltpreasfințitului Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, la invitația domnului europarlamentar Gheorghe Falcă, o delegație compusă din 25 de preoți din Arhiepiscopia Aradului au vizitat, în zilele de 3 și 4 aprilie 2024, sediul de la Bruxelles al instituției europene. Din delegație au făcut parte reprezentanți ai

Centrului eparhial Arad, ai Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” a Universității „Aurel Vlaicu”, părinți protopopi și preoți de la parohiile arădene.

Astfel, în ziua de 3 aprilie, delegația a vizitat Reprezentanța Patriarhiei Române de pe lângă instituțiile europene, directorul acestui departament, Părintele Prof. Univ. Dr. Sorin Șelaru prezentându-le oaspeților biserica românească din Bruxelles, precum și activitățile pastoral-misionare și culturale extrem de importante ale Reprezentanței. Mesajul de mulțumire din partea delegației arădene a fost transmis de către Părintele decan, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja.

Programul a continuat în ziua următoare cu vizita la Parlamentul European. Cei prezenți au putut afla informații și detalii despre istoria și activitate curentă a organismelor de conducere europene, precum și despre proiectele de viitor și activitatea reprezentanților României în aceste instituții. Părintele consilier bisericesc Silviu Faur a mulțumit gazdelor pentru ospitalitate și a transmis cuvântul de apreciere și de binecuvântare al Înaltpreasfințitului Părinte Timotei Seviciu, Arhiepiscopul Aradului.

<https://www.teologiearad.ro/2024/04/08/preoti-din-arhiepiscopia-aradului-in-vizita-la-parlamentul-european-si-la-reprezentanta-patriarhiei-romane-de-la-bruxelles/>

Conferință-Dialog la Palatul Cultural din Arad

În acest răstimp binecuvântat al Postului Mare, Aradul a găzduit un eveniment duhovnicesc și cultural de excepție. Cu binecuvântarea și în prezența

ÎPS Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, vineri, 5 aprilie 2024, în sala Filarmonicii din Arad a avut loc Conferința-dialog „Creștinismul și Biserica azi – realism, claritate, fidelitate”.

La evenimentul cultural, alături de chiriarhul arădean, au fost prezenți: PS Părinte Ieronim, Episcopul Daciei Felix, domnul Iustin Cionca, președintele Consiliului Județean Arad, domnul europarlamentar Gheorghe Falcă, domnul Călin Bibarț, primarul municipiului Arad, reprezentanții celor două universități arădene, numeroși clerici și credincioși din toată eparhia.

Amfitrionii acestei conferințe au fost domnul Vasile Bănescu, purtătorul de cuvânt al Patriarhiei Române, ca invitat special și Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie „Ilarion V. Felea” Arad.

După susținerea conferinței de către invitatul special, părintele decan a inițiat un dialog pe baza celor expuse și pe baza întrebărilor venite din partea publicului, subliniind totodată conceptele cheie din expunerea domnului Vasile Bănescu, mai ales cele privitoare la epoca postmodernă și la provocările venite din partea acesteia.

Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Timotei l-a felicitat pe conferențiar pentru cele prezentate, oferindu-i în semn de prețuire deosebită pentru

râvna lucrării în slujba Bisericii, cea mai înaltă distincție eparhială pentru mireni, *Crucea Sfântul Ierarh Sava Brancovici*.

Totodată, domnul Iustin Cionca, președintele Consiliului Județean Arad i-a acordat domnului Vasile Bănescu, *Ordinul BENE MERENTI*, pentru contribuția deosebită la dezvoltarea spațiului spiritual creștin ortodox.

În continuarea evenimentului a avut loc un concert de cântări specifice perioadei Triodului, susținut de Grupul psaltic „Tronos” al Catedralei Patriarhale din București, condus de Arhid. Mihail Bucă.

Evenimentul a fost moderat de Pr. Prof. Vlad-Sergiu Sandu și se înscrie în șirul evenimentelor din seria „*Credință și mărturisire*”, un program propus și organizat de Consiliul Județean, prin Centrul Cultural Județean Arad, în parteneriat cu Arhiepiscopia Aradului și Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad.

<https://www.teologiearad.ro/2024/04/08/conferinta-dialog-la-palatul-cultural-din-arad/>

Profesori ai Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad au poposit în mijlocul credincioșilor din Parohia Horia, Protopopiatul Arad

În seara zilei de Duminică 7 aprilie 2024, la invitația părintelui paroh Adrian Murg, trei cadre didactice ale Facultății de Teologie Ortodoxă Ilarion V. Felea din Arad au participat la slujba Tainei Maslului în biserică parohiei Horia, Protopopiatul Arad.

Împreună cu Părintele Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru au mai fost prezenți Pr. Lect. Univ. Dr. Ioan Lazăr și Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu.

În cuvântul de învățătură, Pr. Ioan Lazăr a adresat credincioșilor câteva povățuiri duhovnicești care pot ajuta la sănătatea sufletului și a trupului, urmând calea credinței, a postului și a faptelor bune.

<https://www.teologiearad.ro/2024/04/08/profesori-ai-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-au-poposit-in-mijlocul-credinciosilor-din-parohia-horia-protopopiatul-arad/>

Misiunea Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad la Școala Generală „Aurel Vlaicu” din Arad

Azi, 8 aprilie 2024, am avut bucuria de a-l avea în mijlocul elevilor clasei a VIII-a, ai Școlii Gimnaziale „Aurel Vlaicu”, Arad, la ora doamnei profesor de religie Alina Morariu, pe Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu.

Părintele i-a provocat la o lecție despre demnitate, punând în lumină învățăturile Mântuitorului, din Pilda fiului risipitor. Adolescenții de azi, care se detașează de valorile promovate de familie, școală, biserică și societate în general, ajung asemenea fiului risipitor, să eșueze și să se înstrăineze. Ei trebuie să știe, că există întotdeauna o „cale de întoarcere, o inimă de tată, care e dispusă să accepte și să ierte, că există brațe care îi pot salva, din tot ceea ce înseamnă căderi”.

Le-a adresat apoi întrebări, ajutându-i deopotrivă, să se exprime susținând prin exemplul personal, valoarea demnității. I-a acaparat încă de la început, prin tactul său deosebit, datorat vocației de păstor de suflete, dar și de dascăl.

La final le-a recomandat să citească, pentru că doar cunoașterea, îi va ajuta în acest demers de a deveni demni, de a urca duhovnicește, acum în perioada Postului Mare, când cuvintele Mântuitorului, „Oricine voiește să vină după Mine să se lepede de sine, să-și ia crucea și să-Mi urmeze Mie” (Marcu 8, 34) ar trebui să ne fie tuturor un îndemn la smerenie și la asumarea libertății. O elevă a surprins printr-un desen, imaginea demnității, chipul preotului.

<https://www.teologiearad.ro/2024/04/11/misiunea-facultatii-de-teologie-din-arad-la-scoala-general-aurel-vlaicu-din-arad/>

Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” prezintă la Colocviul muzical din cadrul celei de-a IV-a ediție a Festivalului de Muzică religioasă din Arad

Joi, 11 aprilie 2024, în sala Ferdinand a Primăriei Municipiului Arad a avut loc Colocviul muzical „Muzica religioasă în mileniul al III-lea”, din cadrul celei de-a IV-a ediție a Festivalului de Muzică religioasă din Arad, la care au participat reprezentanți ai cultelor religioase, colocviu organizat de Asociația „Europeanul” din Arad, în parteneriat cu Primăria Municipiului Arad, Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad, Filarmonica Arad și Colegiul de arte „Sabin Drăgoi” din Arad.

În prezența Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Timotei al Aradului, a domnului primar Călin Bibarț, a doamnei Dr. Ramona Lile, rectorul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean a prezentat comunicarea „Dirijorul. Interpretare și stil în muzica corală”. Evenimentul cultural a fost moderat de Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan de la Facultatea de Teologie Ortodoxă arădeană. Dezbaterea culturală s-a încheiat cu un cuvânt de binecuvântare al chiriarhului arădean.

<https://www.teologiearad.ro/2024/04/11/facultatea-de-teologie-ortodoxa-ilarion-v-felea-prezenta-la-colocviul-muzical-din-cadrul-celei-de-a-iv-a-editie-a-festivalului-de-muzica-religioasa-din-arad/>

Misiunea Facultății de Teologie din Arad în parohia Crocna, Protopopiatul Sebiș

Cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Timotei, Părintele Conf. univ. dr. Lucian Farcașiu, a răspuns invitației de a fi prezent în mijlocul credincioșilor parohiei Crocna în a patra seară duhovnicească a Postului Mare.

Astfel, în seara zilei de 12 Aprilie 2024, părintele profesor a slujit împreună cu părintele Darius Pasc de la Parohia Bonțești și cu părintele paroh Bej Florin Taina Sfântului Maslu de obște.

La sfârșitul slujbei, Părintele profesor Lucian Farcașiu a rostit un cuvânt de învățătură spre zidirea sufletească a credincioșilor. În cuvântul său, în contextul anului omagial din Patriarhia Română dedicat îngrijirii bolnavilor și Sfinților Tămăduitori, părintele profesor a vorbit credincioșilor despre vindecarea duhovnicească și vindecarea trupească, arătând care este relația dintre Taina Spovedaniei, Taina Sfintei Împărtășaniei și Taina Sfântului Maslu. De asemenea, părintele profesor a îndemnat credincioșii să caute mai întâi vindecarea sufletească participând cu regularitate la Tainele și la slujbele Bisericii, să înmulțească rugăciunea de acasă și să se ostenească cu bucurie pe calea nevoinței Postului celui Mare, ca să ajungă fiecare mai luminat, mai curat și mai bun la slăvitul Praznic al Învierii Domnului nostru Iisus Hristos.

În încheiere Părintele paroh a mulțumit părinților pentru toată osteneala depusă, în mod special părintelui profesor Lucian Farcașiu pentru ziditorul cuvânt de învățătură apreciind și misiunea pe care Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad o are prin dascălii ei, în mijlocul parohiilor, a foștilor studenți care astăzi slujesc la Sfintele Altare ale bisericilor eparhiei Aradului.

<https://www.teologiearad.ro/2024/04/16/misiunea-facultatii-de-teologie-din-arad-in-patriarhia-crocna-protopopiatul-sebis/>

Prezentarea ofertei educaționale pentru viitorii studenți teologi

Cu ocazia evenimentului *Ziua porților deschise 2024*, organizat de Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” a fost prezentă cu un stand de promovare a ofertei sale educaționale pentru anul universitar 2024-2025.

În cadrul evenimentului, părintele decan profesor Cristinel Ioja, împreună cu o parte din cadrele didactice și studenții din anul II, le-au prezentat liceenilor câteva informații despre istoricul acestei venerabile instituții

academice, evocând și realizările din planul cercetării științifice, prin volumele editate.

Amintim faptul că Facultatea organizează cursuri pentru nivelul de licență, în cadrul programului *Teologiei Ortodoxă Pastorală*, cursuri pentru nivelul de master, în cadrul programelor: *Doctrină și cultură creștină și Pastorație și viață liturgică*, cursuri pentru nivelul de doctorat, în disciplinele: Teologie Dogmatică, Spiritualitate ortodoxă, Istoria Bisericii Ortodoxe Române, Teologie Liturgică.

<https://www.teologiearad.ro/2024/04/18/prezentarea-ofertei-educationale-pentru-viitorii-studenti-teologi/>

Darul cel unic. Taina Botezului în Biserica Evanghelică și Biserica Ortodoxă. Recunoașterea sa și practica în România

Sub acest titlu s-a lansat în ziua de vineri, 12 aprilie 2024, lucrarea decanului (protopopului) evanghelic-luteran Dr. Hans Bruno Fröhlich, de la Sighișoara, la sediul „Forumului Democratic al Germanilor din România” din Sibiu, în prezența unei selecte asistențe, formată din profesori de teologie de la Sibiu (ortodocși și luterani), preoți, pastori, intelectuali sibieni etc. La eveniment a fost prezent și Ministrul Secretar de Stat pentru Culte Dr. Ci-

prian Olinici. După ce au fost prezentate mai multe cuvântări de salut din partea reprezentanților diferitelor instituții, inclusiv, oaspetele de la București, domnul Secretar de Stat Dr. Ciprian Olinici, a urmat prezentarea volumului de către Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad. Acesta a făcut o prezentare mai amplă a acestei lucrări teologice, de mare importanță pentru Biserică, Teologie și viața creștină.

La finalul manifestării academice, autorul lucrării Dr. Hans Bruno Fröhlich a făcut unele precizări cu privire la tema abordată, aducând mulțumiri celor care au contribuit la traducerea, editarea și tipărirea acestei cărți. Lucrarea în sine, apărută în condiții grafice deosebite, reprezintă teza de doctorat a domnului Decan Hans Bruno Fröhlich, susținută la Sibiu, în limba germană, în anul 2019.

Darul cel unic reprezintă o realizare importantă a autorului ei, întrucât se preocupă de o problemă actuală și, adeseori, mai puțin înțeleasă, cu privire la Tainele Bisericii, în cazul de față fiind vorba de Taina Botezului, privită în contextul relațiilor intercreștine. Autorul acestei lucrări a întreprins o muncă asiduă, neobosită pentru a analiza aspectele esențiale ale Tradiției creștine, cu privire la practica Botezului. În „Cuvântul înainte” al lucrării, autorul demonstrează cu deosebită acuitate faptul, că nu există nicio altă alternativă rezonabilă la dialogul intercreștin. Privită în ansamblul ei, lucrarea de față întreprinde o analiză interdisciplinară, coroborând elemente de natură dogmatică, canonică, studii biblice, patrologie, istorie bisericească, studiul confesiunilor creștine, ecumenism. Elementele de reliefare ale acelor aspecte, care să întregescă tabloul teologic al temei, nu fac altceva, decât să creioneze o imagine vie, profundă și complexă, care pune în lumină necesitatea aprofundării constante a dialogului intercreștin, la care, așa cum preciza autorul, nu există alternativă.

Lucrarea de față are o mare valoare concretă practică, pentru că ajută Bisericele să-și reactualizeze mesajul lor de mântuire, aducând în atenție teologia și practica ortodoxă a Botezului, pe de o parte, precum și teologia evanghelică luterană, referitoare la aceeași lucrare a Bisericii, pe de altă parte, în ceea ce au acestea mai luminos și mai folositor pentru o lume dezbinată și orgolioasă și care are nevoie de coeziune, de comuniune și de unitate.

Totodată, prezenta lucrare se dorește a fi și o pledoarie pentru o cunoaștere cât mai adecvată a teologilor și a teologiei ortodoxe și apusene, pentru a le aduce sau readuce pe acestea mereu în dialog, pe care să-l aprofundeze

constant, în scopul regăsirii tuturor în aceeași simțire și trăire a credinței mântuitoare, în Același Hristos „ieri, azi și în veci Același” (Evrei 13, 8).

<https://www.teologiearad.ro/2024/04/19/darul-cel-unic-taina-botezului-in-biserica-evangelica-si-biserica-ortodoxa-recunoasterea-sa-si-practica-in-romania/>

Concert de cântări bisericești și lansare de album muzical în Catedrala istorică a Aradului

În seara zilei de joi, 25 aprilie 2024, Catedrala istorică a Aradului a găzduit, cu binecuvântarea și în prezența Înaltpreasfințitului Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, concertul *Cântările Triodului*, susținut de corala preoților din Arhiepiscopiei Aradului. La eveniment au fost prezenți Preasfințitul Părinte Ieronim, Episcopul Daciei Felix și Preasfințitul Părinte Emilian Crișanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului.

Prezentarea concertului a fost susținută de către Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea”, din Arad. Acesta a arătat faptul că: „Grupul coral Procord al Catedralei vechi a Aradului ne trimite cu gândul la inimă, la centralitate. Catedrala a reprezentat centrul comunității ortodoxe din Arad așa cum inima este în centrul vieții spirituale a omului – de aceea practica rugăciunii se desăvârșește prin coborârea minții în inimă. Catedrala a bătut mai bine de un secol și jumătate ca o inimă în centrul Aradului și a gene-

rat modele de slujire, de teologie, de cultură, dar și de cântare corală și cântare de strană. Aici au activat profesori ca Trifon Lugojan și Atanasie Lipovan, apoi Octavian Lipovan până la Ioan Șerb și Mircea Buta. Grupul Procord instruit cu măiestrie de Părintele Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean este format din slujitorii altarului și ai stranei Catedralei, la rândul lor bine instruiți și cunoscători ai tainelor muzicii bisericești. Ei ne propun un exercițiu de model pedagogic, chiar didactic cu referire la tezaurul muzical al Aradului. După ce au editat ca model interpretativ – îndrăznesc să spun pentru toate stranele bisericilor din Arad și zona Aradului – cântările Octoihului și Penticostarului, acum ne propun ca o anamneză contextuală spre o reflecție interpretativă autentică, cântările Triodului.

Alături de aceștia, corul preoților din Arhiepiscopia Aradului reprezintă pentru toți creștinii nu doar un model de mărturie prin cânt bisericesc a tainelor credinței Bisericii, ci și o formă de slujire în continuitatea Sfântului Altar. Acest gest plin de sacralitate, perpetuat de mulți ani în Arhiepiscopia Aradului, prin grija și binecuvântarea ÎPS Timotei, exprimă prețuirea preoților față de tradiția Bisericii și a poporului român, față de proprii creștini”.

Astfel, concertul a debutat cu interpretarea unui buchet de cântări specifice perioadei în care ne aflăm, de către grupul coral „Procord”. Cu această ocazie a fost lansat și cel de-al doilea volum pregătit de acest grup coral, intitulat *Imne bisericești din Triod*. Acesta va fi disponibil spre achiziționare de la punctele de vânzare ale Arhiepiscopiei Aradului. Manifestarea a continuat cu reprezentarea coralei preoților, fiind propuse spre audiere imne ce

poartă amprenta unor compozitori locali și naționali. Ambele formații corale au fost conduse de Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean.

În încheiere, Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Timotei a mulțumit și i-a felicitat pe dirijor, prezentator și coriști pentru acest eveniment pregătit pentru sărbătoarea Învierii, evidențiind rolul unificator al cântării pentru românii din arealul apropiat și nu numai, salutând cu acest prilej prezența Preasfințitului Părinte Ieronim.

<https://www.teologiearad.ro/2024/05/02/concert-de-cantari-bisericesci-si-lansare-de-album-muzical-in-catedrala-istorica-a-aradului/>

Studenți teologi arădeni, participanți la Simpozionul studențesc de la Craiova

În zilele de 25 și 26 aprilie 2024, Facultatea de Teologie Ortodoxă din Craiova a organizat și găzduit Simpozionul național studențesc, ediția a 16-a.

Tema simpozionului a fost dedicată Anului omagial al pastorației și îngrijirii bolnavilor și Anului comemorativ al tuturor Sfinților tămăduitori fără de arginți. Simpozionul a avut trei secțiuni, iar participanții au fost studenți de la facultățile de Teologie din București, Cluj-Napoca, Arad, Timișoara, Oradea și Craiova.

Din partea Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” au participat un număr de patru studenți cu următoarele teme: Blaj Alexandru-Laurențiu, *Taina Pocăinței, lucrare terapeutică a Bisericii. Considerații patristice* (coordonator: Protos. lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang); Văleanu Paul-Vladimir, *Boala și tămăduirea ei reflectată în imnele și rugăciunile Tainei Sfântului Maslu* (coordonator: Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu); Popa Andri-Voicu-Florian, *Caracterul patologic al bolii și dinamica terapeuticii în gândirea Sfinților Părinți* (coordonator: Protos. lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang); Milian Ciprian, *Sfântul Luca al Crimeii, ierarh mărturisitor și doctor fără de arginți* (coordonator: Protos. lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang).

Participantii s-au bucurat de prezența ÎPS Irineu, Mitropolitul Olteniei, care a rostit un cuvânt de salut și binecuvântare în deschiderea lucrărilor simpozionului.

<https://www.teologiearad.ro/2024/05/02/studenti-teologi-aradeni-participanti-la-simpozionul-studentesc-de-la-craiova/>

Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad continuă să-și pună în valoare trecutul istoric

În urmă cu doi ani, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad își serba Bicențenarul cu reverberații teologice, culturale și sociale în

actualitate. Valorificarea trecutului istoric al Facultății nu înseamnă doar un episod din lucrarea ei academică, ci o constantă asumată ca program plin de responsabilitate și de perspectivă.

Astfel, la inițiativa și cu implicarea Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății, cu implicarea Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae Tang, Pr. Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu, au fost restaurate și reasezate într-un nou design o parte din tablourile generațiilor de absolvenți ai Institutului și Academiei Teologice din Arad. Aceste tablouri, cu valoare de document, așezate pe holurile instituției teologice arădene, oferă nu doar o legătură vizuală cu trecutul învățământului teologic arădean, ci și accesul la o adevărată *galerie*, cu valoare de model și argument pentru generațiile actuale.

<https://www.teologiearad.ro/2024/05/22/facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad-continua-sa-si-puna-in-valoare-trecutul-istoric/>

Carte dedicată *Femeii creștine* și lansată la Biblioteca Județeană din Arad

Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” Arad, a găzduit miercuri, 22 mai 2024, ora 14.00, lansarea volumului *Femeia creștină, candelă a credinței*.

Studiu cu referire specială la activitatea femeilor ortodoxe din părțile Aradului din secolele XIX-XX, Editura Mirador, Arad, 2024, ISBN 978-973-164-382-3, 274 pp., având ca autoare pe doamna Elena Gherghinescu-Ziegler.

Cele două secole de „activitate și implicare a femeilor ortodoxe în devenirea culturală, socială, bisericească și chiar politică a poporului român” au fost prezentate de Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad, decan al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” Arad, alături de Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea”.

Prezentarea cărții a fost făcut de Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang, care a subliniat că tema tratată nu este pentru prima dată abordată într-o carte sau într-un studiu amplu, însă noutatea acestui demers constă în bogăția informației de ordin istoric și ordonarea ei tematică și cronologică. Structurarea informației oferă o imagine complexă a ceea ce a fost femeia creștină ortodoxă, asociațiile și grupările femeilor creștine ortodoxe române pe parcursul sec. XIX și XX. Peste toate acestea transpare sfiala, discreția, delicatețea și intensitatea emoțională cu care autoarea se apleacă asupra acestei cercetări și încropește literă cu literă și rând cu rând, o istorie impresionantă și emoționantă a femeii ortodoxe române. Desigur, aceste sentimente nu puteau să se nască decât din inima unei femei trăitoare a realităților credinței și istoriei acestor locuri, sentimente înnobilate prin experiența profesiei de actor.

După prezentarea cărții, Preacucernicul Părinte Cristinel Ioja, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, a luat cuvântul referindu-se la geneza cărții, la resorturile interioare care au animat autoarea să se aplece asupra acestei teme complexe, cartea fiind mai mult decât o monografie de tip istoric, depășind perimetrul istoric și cuprinzând deodată istoria, spiritualitatea și mărturisirea femeii creștine ortodoxe române. Credința fiind principalul resort al cărții, aceasta devine un model de trăire și mărturisire pentru generațiile următoare, rămânând totodată și o cronică a evenimentelor perindate pe parcursul celor două secole, evenimente la care au fost prezente femeile creștine.

Moderatorul evenimentului a fost doamna prof. drd. Ioana Nistor, care a afirmat „aducem astfel în atenția cititorilor o lucrare de interes pentru înțelegerea rolului și contribuției femeilor ortodoxe din Arad în evoluția culturală, socială și religioasă a poporului român în secolele al XIX-lea și al XX-lea, un subiect ce onorează activitatea și memoria, evidențiind impor-

tanța și relevanța contribuției femeii ortodoxe – percepută drept candelă a credinței – pentru comunitatea și societatea arădeană”.

Evenimentul a cuprins și un recital de pricesne oferit de grupul vocal „Sfânta Muceniță Sofia”, condus de Carina Maria Pirtea.

<https://www.teologiearad.ro/2024/05/23/carte-dedicata-femeii-crestine-si-lansata-la-biblioteca-judeteana-din-arad/>

Cursul festiv la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad, promoția 2020-2024

Luni, 27 mai 2024 o nouă promoție de studenți teologi a absolvit anul acesta universitar cursurile Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea”, din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad. Cu acest prilej s-a organizat îndătinatul *Curs festiv*, care a debutat cu Sfânta Liturghie săvârșită în Paraclisul facultății de către Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang, coordonator al anului IV, răspunsurile la strană fiind date de absolvenți.

Manifestarea propriu-zisă a avut loc de la ora 10.00, în Sala festivă a Facultății de Teologie din Arad, în prezența ÎPS Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, PS Părinte Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului, Conf. Univ. Dr. Teodor-Florin Cilan, Rectorul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea”, a părinților profesori, invitaților, părinților și apropiaților absolvenților și a studenților teologi din anii mai mici.

Cursul festiv a fost deschis de Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea”, care a salutat prezența oaspeților și a adresat un cuvânt de felicitare și de responsabilizare absolvenților, subliniind faptul că această zi este o zi a împlinirilor, dar și o treaptă în urcușul duhovnicesc și intelectual al fiecărui absolvent. În contextul *Anului omagial al pastorației și îngrijirii bolnavilor și al Anului comemorativ al tuturor Sfinților tămăduitori fără de arginți* din Patriarhia Română, Părintele decan, a evidențiat lucrarea vindecătoare a Bisericii în lume, lucrare la care trebuie să fie părtaș orice teolog și absolvent de teologie.

După acest moment a urmat susținerea cursului festiv, *ultimul-curs*, intitulat „Viața deiformă a Maicii Domnului de la Templu, model al vieții de Teologie”, susținut de Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang, coordonator al anului IV.

În continuare dl. rector al Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Conf. Univ. Dr. Teodor-Florin Cilan, a rostit un cuvânt adresat în special absolvenților, prin care a arătat pragmatismul de care trebuie să dea dovadă fiecare absolvent, pragmatism ancorat în virtuțile creștine, în special în virtutea iubirii.

A urmat citirea catalogului, de către directorul de departament, Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru, după care ceremonia de predare și primire a cheii, cu discursurile aferente din partea șefului de promoție, absolventul Ioan-Casian Câmpean și a reprezentantului anului III, studentul Alexandru-Laurențiu Blaj.

Întreaga ceremonie s-a încheiat prin cuvântul de binecuvântare și felicitare adresat absolvenților de Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Timotei.

<https://www.teologiearad.ro/2024/05/28/cursul-festiv-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad-promotia-2020-2024/>

Teologul Elia Citterio a conferențiat în cadrul Școlii doctorale a Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad

În ziua de miercuri, 29 mai 2024, în Aula Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, a fost susținută o conferință teologică în cadrul Școlii doctorale interdisciplinare a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, domeniul Teologie, pusă sub genericul: „Trăsături ale spiritualității filocalice în gândirea Sfântului Nicodim Aghioritul”. Aceasta a fost susținută de Părintele dr. Elia Citterio, din Italia. Distinsul conferențiar este specialist în spiritualitatea filocalică și admirator al spiritualității monastice românești, publicând mai multe lucrări teologice de redescoperire a textelor patristice răsăritene.

La dialogul din cadrul conferinței a participat și Preacuviosul Părinte protos. dr. Agapie Corbu, starețul Mănăstirii Almaș din Arhiepiscopia Aradului și cadru didactic asociat la Facultatea de Teologie din Arad.

Conferința a fost urmată de intervenții și întrebări adresate invitatului de către doctoranzii facultății, Părintele Elia Citterio oferind răspunsuri articulate și competente la toate provocările adresate din sală.

<https://www.teologiearad.ro/2024/05/30/teologul-elia-citterio-a-conferentiat-in-cadrul-scolii-doctorale-a-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>

Teologul Sabino Chiala a conferențiat în cadrul Școlii Doctorale a Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad

În ziua de miercuri, 29 mai 2024, în Aula Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, a fost susținută o conferință teologică în cadrul Școlii doctorale interdisciplinare a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, domeniul Teologie,

intitulată: „Trăsături ale spiritualității filocalice în gândirea Sfântului Isaac Sirul”. Aceasta a fost susținută de Părintele dr. Sabino Chiala, cadru didactic la Academia Ambrosiana din Milano (Italia), specialist în spiritualitatea filocalică siriacă. De asemenea, Preacucernicia sa este membru în comisia de dialog dintre Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă.

Evenimentul a avut loc prin mijlocirea și cu prezența preacuviosului Părinte Protos. dr. Agapie Corbu, starețul Mănăstirii Almaș din Arhiepiscopia Aradului și cadru didactic asociat la Facultatea de Teologie din Arad și a Preacuviosului Părinte Arhim. Victor Crețu, stareț la Monastero Ortodosso del Cristo Pantocratore di Arona, care a asigurat partea de traducere.

Conferința a fost urmată de intervenții și întrebări adresate invitatului de către participanți.

<https://www.teologiearad.ro/2024/05/30/teologul-sabino-chiala-a-conferentiat-in-ca-drul-scolii-doctorale-a-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>

La invitația Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Părintele Elia Citerio a susținut o Conferință-Dialog despre Tradiția Isihastă românească

Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion Felea” din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad a organizat în data de 29 mai 2024 o conferință-dia-

log pentru publicul arădean intitulată: *Tradiția isihastă românească. Mărturii despre întâlniri memorabile cu duhovnici și sfinți români.*

Această manifestare cultural-academică a fost găzduită la Filarmonica din Arad. Parteneri în realizarea proiectului au fost: Arhiepiscopia Aradului, Consiliul Județean Arad și Centrul Cultural Județean Arad.

Evenimentul s-a desfășurat cu înalta binecuvântare a Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul României și a Înaltpreasfințitului Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului.

Invitații speciali ai programului au fost: părintele Elia Citerio și părintele Agapie Corbu.

Întâlnirea a fost deschisă și moderată de Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad. Preacucernicia sa a salutat prezența invitaților și auditoriului, mulțumind partenerilor pentru facilitarea acestei manifestări. Astfel se materializează un program inițiat de Facultatea de Teologie din Arad, prin care se dorește propagarea Teologiei Bisericii și în alte medii, dincolo de zidurile instituționale academice sau ecleziale.

În câteva cuvinte, Preacucernicia sa i-a făcut o scurtă prezentare Părintelui Elia Citerio amintind de faptul că acesta este un teolog de marcă din Apus, preocupările sale focalizându-se pe spiritualitatea răsăriteană, mai ales asupra personalității Sfântului Nicodim Aghioritul. Alături de aceste

preocupări cărturărești, se adaugă și legăturile sale speciale cu reprezentanții spiritualității românești neoisihaste, mai ales cu părinții Cleopa Ilie, Ioanichie Bălan și Paisie Olaru.

Cu acest prilej a fost lansat și prezentat „Eortodromionul” Sfântului Nicodim Aghioritul, tradus integral pentru prima dată în limba română de către Ilie Stănuș. Părintele Agapie Corbu a prezentat câteva repere motivaționale ale traducerii acestei lucrări în două volume, între care se distinge nevoia ca toți cei care participă la sfintele slujbe să înțeleagă cât mai multe din cele ce se săvârșesc, din cultul Bisericii.

A urmat prezentarea conferinței, pe care Părintele Elia a susținut-o în limba română. În cadrul acesteia Părintele Elia a povestit, cu multă savoare, fericitele și binecuvântatele întâmplări prin care a trecut în peregrinările sale prin mănăstirile din România, întâlnirile memorabile cu marii părinți duhovnici români. Descrierile, uneori pline de haz, au fost însoțite de interesante și adânci aprecieri teologice și duhovnicești, dar și cu câteva ilustrate mărturisitoare.

Prezentării i-a urmat o sesiune prelungită de dialog, Părintele răspunzând întrebărilor venite din partea participanților.

Preacuviosul Părinte Arhim. Victor Crețu, stareț la Monastero Ortodosso del Cristo Pantocratore di Arona, a asigurat partea de traducere din italiană în română.

În finalul evenimentului artista Maria Coman, acompaniată de corul psalitic „Sfântul Ioan Damaschinul”, condus de Pr. Gabriel Streulea, a interpretat câțiva psalmi și imne bisericești.

<https://www.teologiearad.ro/2024/05/30/la-invitatia-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-parintele-elia-citerio-a-sustinut-o-conferinta-dialog-despre-traditia-isihasta-romaneasca/>

La invitația Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Părintele Sabino Chiala le-a vorbit arădenilor despre Rugăciunea inimii în tradiția siriacă

Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion Felea” din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, a organizat o conferință-dialog cu tema *Rugăciunea inimii în tradiția siriacă. Modele de sfinți și pusnici*. Această manifestare s-a desfășurat în data de 30 mai 2024 în sala *Ferdinand* a Primăriei Municipiului Arad, cu înalta binecuvântare a Preafericitului Părinte Daniel Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, în prezența și cu binecuvântarea Înaltpreasfințitul Timotei, Arhiepiscopul Aradului și a unei numeroase audiențe. Parteneri în organizare au fost Arhiepiscopia Aradului, Consiliul Județean Arad și Centrul Cultural Județean Arad.

La această conferință au fost invitați Părintele Sabino Chiala și Părintele Agapie Corbu specialiști în spiritualitatea siriacă, iar întâlnirea a fost mode-

rată de Protos Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang, cadru didactic la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad.

În deschidere, Părintele Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, a mulțumit chiriarhului pentru binecuvântare, iar invitaților pentru bunăvoința de a fi prezenți și de a împărtăși din cunoștințele și experiențele lor publicului arădean.

Părintele Nicolae a făcut o prezentare detaliată asupra operei părintelui Sabino Chiala, descriindu-l ca un teolog și siriacist de marcă, recunoscut internațional ca fiind cel mai titrat specialist în viața și opera Cuviosului Isaac Sirul, unul dintre cei mai reprezentativi autori filocalici răsăriteni.

În cadrul conferinței, Părintele Sabino a evidențiat coordonatele principale ale vieții și operei Sfântului Isaac Sirul. De la referințele biografice, s-a făcut trecut la direcțiile principale ale teologiei isaaciene. Dintre multiplele aspecte, conferențiarul s-a restrâns la tema rugăciunii. Între altele, sfinția sa a evidențiat faptul că Sf. Isaac dedică temei rugăciunii diverse discursuri, regăsite în cele trei colecții care au ajuns până la noi. Deși comună tuturor părinților Bisericii, tema rugăciunii prezintă la Isaac trăsături de originalitate. După Sf. Isaac rugăciunea este: „golirea intelectului de toată realitatea de aici de jos și o inimă care și-a îndreptat privirea în întregime spre dorul de nădejdea viitoare”. Din această definiție sfinția sa identificat o mișcare a rugăciunii dedusă din cele două imagini sugerate: *golirea inteligenței* și *orientarea inimii*. Această mișcare urmărește să creeze un *spațiu* în care se manifestă darul prin excelență, a cărui expresie ultimă și deplină este rugă-

ciunea, și anume: Duhul Sfânt. Prin urmare, rugăciunea este în primul rând o călătorie din exterior spre interior, pe care Isaac o reprezintă în trei momente sau dimensiuni: *rugăciunea*, *rugăciunea pură* și *ne-rugăciunea*. Aceste trei etape au fost apoi detaliate. Astfel, concluzia expusă a arătat faptul că rugăciunea celebrată în inimă transformă viața. De aceea mesajul scrierilor Sfântului Isaac Sirul este atât de actual.

După încheierea conferinței, a urmat o sesiune de dialog în care Părintele Sabino a răspuns întrebărilor audienței. Temele abordate au evidențiat în primul rând necesitatea lecturii și cercetării Sfintei Scripturi ca suport al rugăciunii, ca accent specific care ne parvine din tradiția siriacă. Preacuviosul Părinte Arhim. Victor Crețu, stareț la Monastero Ortodosso del Cristo Pantocratore di Arona, a asigurat partea de traducere din italiană în română.

În cadrul evenimentului, corul psaltic *Sf. Ioan Damaschinul* a susținut un moment muzical prin interpretarea unor imne bisericești, specifice perioadei Penticostarului.

La finalul întâlnirii, Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Timotei a mulțumit invitaților și organizatorilor pentru evenimentele create în urbea arădeană în aceste zile, felicitându-i pentru reușita acestora și invitându-i pe toți la o lucrare duhovnicească unificatoare în Dumnezeu.

În prima parte a zilei, oaspeții, însoțiți de Părintele Nicolae Tang au vizitat Mănăstirea Hodoș-Bodrog, Catedrala Arhiepiscopală „Sfânta Treime” din Arad și s-au întâlnit cu Înaltpreasfințitul Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului.

<https://www.teologiearad.ro/2024/06/01/la-invitatia-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-parintele-sabino-chiala-le-a-vorbit-aradenilor-despre-rugaciunea-inimii-in-traditia-siriaca/>

Parastasul pentru fostul duhovnic al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Pr. Nicandru Cuțaru

La un an de zile de la trecerea la cele veșnice a părintelui Nicandru Cuțaru, fostul duhovnic al studenților Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, a fost săvârșită slujba parastasului în biserica Parohiei Ortodoxe Române Arad-Gai.

Cu acest prilej, în Duminica a V-a după Sfintele Paști, la invitația părintelui paroh Caius Cuțaru, câțiva profesori ai Facultății de Teologie din Arad,

în frunte cu părintele decan, Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, alături de Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu, Pr. Lect. Univ. Dr. Ioan Lazăr și Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu au poposit în mijlocul credincioșilor, săvârșind dumnezeiasca liturghie, precum și slujba parastasului.

La momentul convenit, părintele decan Cristinel Ioja le-a tâlcuit credincioșilor textul pericopei evanghelice. „Gestul femeii samarince, de a veni la fântâna lui Iacov, pentru a scoate apă, ne arată faptul că, dincolo de a împlini o nevoie trupească, reprezintă de fapt recursul ei la o tradiție ce dăruiește o identitate, fântâna reprezentând un loc al memoriei. Tot astfel, și noi astăzi ne-am reunit în rugăciune către Domnul Iisus, cel care a Înviat din morți, acum la un an de zile de la trecerea la cele veșnice a părintelui Nicandru, marcând momentul ca un loc și un timp al memoriei care ni-l păstrează viu în sufletele noastre”

După încheierea sfintei Liturghii, a urmat slujba de pomenire. În cadrul ei, părintele Lucian Farcașiu a adresat un cuvânt de mângâiere, evidențiind calitatea de părinte duhovnicesc a părintelui

Nicandru, atât pentru studenții Facultății de Teologie din Arad, cât și pentru familia mică de acasă și pentru cea mare, a comunității parohiale.

Veșnică să-i fie pomenirea părintelui Nicandru!

<https://www.teologiearad.ro/2024/06/03/parastasul-pentru-fostul-duhovnic-al-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-pr-nicandru-cutaru/aradeana/>

Profesori ai Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad invitați la Universitatea din Halle

La invitația Facultății de Teologie Evanghelică din Halle (Germania), cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, un grup de profesori de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad au participat la un seminar despre importanța și rolul cultului Bisericii Ortodoxe în viața credincioșilor.

Subiectul a fost abordat din perspectivă biblică, dogmatică și liturgic-pastorală, precum și din perspectiva provocărilor lumii secularizate de astăzi. Prezentările și dezbaterile s-au desfășurat în zilele de 6 și 7 iunie 2024.

Astfel, conferențiarilor au prezentat următoarele teme:

Prof. Univ. Dr. Reinhard Thole: *Liturghia arhietipală;*

Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja: *Recepția dogmelor în cultul Bisericii Ortodoxe;*

Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan: *Icoana ca expresie a credinței Bisericii Ortodoxe. Revelație și mărturisire;*

Prof. Univ. Dr. Martin Illert: *Imaginile sacre din Bisericile protestante din Germania;*

Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru: *Icoana și experiența doxologică ca alternativă la percepția imaginilor în post-modernitate;*

Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu: *Cateheza liturgică și sensul ei pentru explicarea cultului Bisericii Ortodoxe;*

Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg: *Cultul bisericesc, mediul hermeneutic al Sfințelor Scripturi.*

Prezentările au fost animate de dezbateri.

Cu această ocazie au fost discutate și mai multe aspecte cu privire la dezvoltarea parteneriatului academic dintre cele două instituții prin programul Erasmus+. Se va avea în vedere mobilitățile de studiu, de predare și de practică pentru studenți, profesori și cercetători, precum și organizarea unor conferințe teologice.

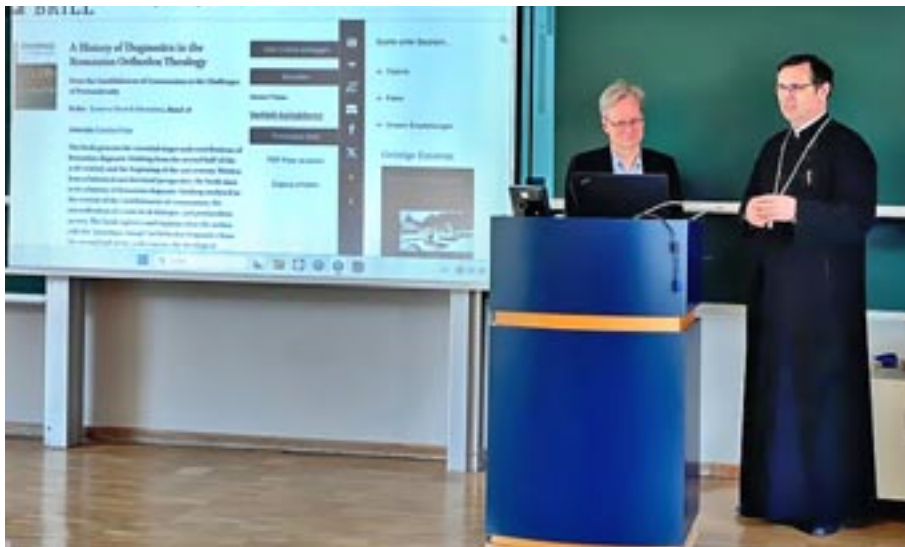
<https://www.teologiearad.ro/2024/06/10/profesori-ai-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-invitati-la-universitatea-din-halle/>

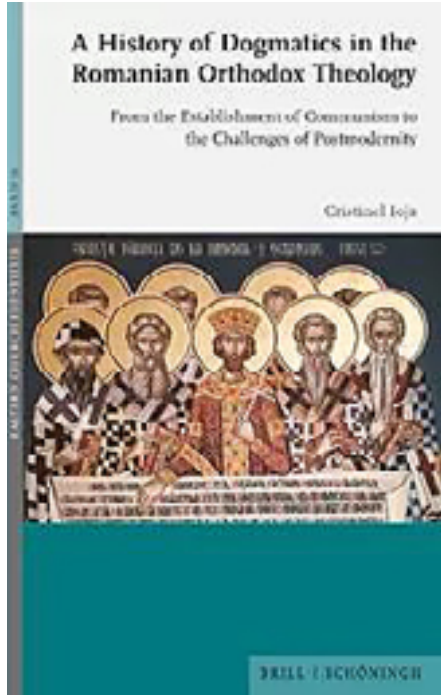
Prof. Univ. Dr. Martin Illert de la Universitatea din Halle a prezentat cea mai nouă carte a Părintelui profesor Cristinel Ioja, apărută la prestigioasa editură Brill din Germania

Cartea *A History of Dogmatics in the Romanian Orthodox Theology. From the Establishment of Communism to the Challenges of Postmodernity* (*O istorie a Dogmaticii în Teologia Ortodoxă Românească. De la instaurarea comunismului la provocările postmodernității*) scrisă de Părintele Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie „Ilarion V. Felea” din Arad a fost prezentată la Universitatea din Halle de către Prof. Univ. Dr. Martin Illert.

Cartea este publicată în limba engleză de către prestigioasa Editură Brill din Germania și reprezintă al III-lea volum din impresionanta lucrare *O istorie a Dogmaticii în Teologia Ortodoxă Română*, pregătită de publicare și în limba română în cursul acestui an. Acest volum prezintă direcțiile și evoluția contextuală a gândirii dogmatice din România în conexiune cu gândirea dogmatică din alte Biserici Ortodoxe și cu gândirea dogmatică din Apus. De asemenea sunt prezentate importante aspecte privind hermeneutica dogmelor, înnoirea metodei, etapele redescoperirii Părinților ca interpreți în duhul Tradiției, a Scripturii, Filocaliei și Liturghiei ca surse pentru Dogmatica Ortodoxă. Cartea prezintă importante și inedite aspecte referitoare la contribuția dogmatistilor români în Mișcarea ecumenică și în constituirea unei noi metode apologetice în contextul provocărilor postmodernității.

Prof. Martin Illert a specificat că lucrarea Părintelui Profesor Cristinel Ioja reprezintă volumul al 16-lea al colecției „Eastern Church Identities” (Identități ale Bisericii Răsăritene), menită să ofere cititorilor studii și monografii care prezintă „din interior” identitatea și specificul Bisericilor Răsăritene. Pentru domnia sa această apariție editorială este „o lucrare importantă”, deoarece oferă foarte multe detalii, nume și interconexiuni, care trec dincolo de o simplă istorie a ideilor, surprinzând condiționalitățile și mecanismele culturale și sociale ale vremii în întrepătrunderea lor cu realitățile bisericești și gândirea teologică. În caracterizarea conținutului cărții, referentul și-a manifestat aprecierea

față de modul în care autorul scoate în evidență „paradoxul” înnoirii și înfloririi Teologiei dogmatice românești în condițiile opresive impuse Bisericii și învățământului teologic de regimul comunist, vasta arie de cercetare parcursă, contextualizarea lucrărilor și ideilor dogmatice prezentate și multitudinea de trimiteri la personalitățile și operele unor teologi străini (cum ar fi Jürgen Moltmann, Karl Rahner, Karl Barth etc.), cu ale căror idei au interacționat dogmaștii români în perioada comunistă și postcomunistă. Astfel, cartea este un binevenit instrument pentru cercetătorii din întreaga lume, deoarece le pune la dispoziție o radiografie asupra specificităților teologiei dogmatice românești contemporane.

A mai luat cuvântul și Prof. Univ. Dr. Reinhard Thöle care a dorit să sublinieze importanța ideii de unitate între teologie, spiritualitate și cult pe care autorul o regăsește în operele dogmaștilor studiați, afirmând efectul înnoitor pe care această idee l-ar putea avea în cadrul dialogului ecumenic.

Astfel, teologia dogmatică ortodoxă din România primește prin această lucrare o vizibilitate sporită în Occident și nu numai.

Pentru Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad acest eveniment desfășurat la Universitatea din Halle reprezintă un prilej de bucurie și împlinire academică.

<https://www.teologiearad.ro/2024/06/10/prof-univ-dr-martin-illert-de-la-universitatea-din-halle-a-prezentat-cea-mai-noua-carte-a-parintelui-profesor-cristinel-ioja-aparuta-la-prestigioasa-editura-brill-din-germania/>

Misiunea Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad în Parohia Bonțești, Protopopiatul Sebiș

În dimineața zilei de 9 iunie 2024, în Parohia Ortodoxă Română Bonțești, comuna Gurahonț a fost săvârșită slujba Utreniei, urmată de Dumnezeiasca Liturghie, în sobor de către Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad împreună cu părintele paroh George-Darius Pasc, răspunsurile liturgice fiind date de grupul coral al cântăreților bisericești din strana parohiei.

După Otpustul Dumnezeieștii Liturghii, Părintele profesor Lucian Farcașiu a rostit cuvântul de învățătură referitor la pericopa evanghelică a duminicii a cincea după Sfintele Paști, care relatează minunea vindecării orbului din naștere, dezvoltând ideea că Mântuitorul Hristos este Lumina lumii și că prin

credință, Acesta luminează pe toți cei ce se află în întunericul păcatului, chemându-i pe toți la cinstirea Sa și la împlinirea poruncilor dumnezeiești.

La sfârșitul slujbei, părintele paroh George Darius Pasc a prezentat sintetic activitatea pastoral-duhovnicească și academică a oaspetelui parohiei Bontești din această duminică, mulțumind în mod deosebit părintelui profesor Lucian Farcașiu pentru slujire și bogatul cuvântul de învățătură rostit.

Misiunea de astăzi reprezintă doar una dintre multele activități pastoral-misionare pe care Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad le desfășoară în parohiile din Eparhia Aradului.

<https://www.teologiearad.ro/2024/06/12/misiunea-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-in-parohia-bontesti-protopopiatul-sebis/>

Revederea la 10 ani a Promoției 2014 a Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad

Luni, 10 iunie 2024, a avut loc revederea de 10 ani a studenților din promoția 2010-2014 a Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad – a 20-a promoție a studenților programului de licență Teologie Ortodoxă Pastorală.

Festivitățile au debutat cu oficierea Sfintei Liturghii în altarul de vară al Paraclisului facultății, după care a fost săvârșit parastasul pentru absolvenții și profesorii trecuți la cele veșnice, soborul slujitorilor fiind condus de părintele profesor Lucian Farcașiu.

La Sfânta Liturghie și la slujba de pomenire s-a alăturat în rugăciune și Înaltpreasfințitul Părinte Dr. Timotei Sevcicu, Arhiepiscopul Aradului, însoțit de Protos. Lect. Dr. Iustin Popovici, consilier cultural. La sfârșitul slujbei, ierarhul arădean a adresat un cuvânt de binecuvântare și apreciere pentru organizarea revederii, felicitând absolvenții pentru realizările frumoase și totodată mulțumind pentru invitația primită. „Nu ați învățat pentru școală, ci ați învățat și învățați pentru viață” – a fost îndemnul pe care Întâistătătorul eparhiei Aradului l-a reiterat celor prezenți. A urmat apoi tradiționala poză de grup.

În Aula Magna a facultății a avut loc următorul moment în care profesorii, absolvenții și invitații acestora s-au reunit pentru strigarea catalogului și prezentarea succintă a realizărilor personale.

În deschidere, părintele decan, Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja a salutat prezența preoților profesori și a absolvenților la acest răstimp aniversar în matricea spirituală care a stat la baza formării teologice a celor prezenți.

În continuare, directorul de departament, părintele profesor Caius Cuțaru, îndrumătorul de an al acestei promoții, a evidențiat bucuria revederii în instituția de învățământ teologic arădeană, care a reprezentat o adevărată Alma Mater pentru studenți – mamă hrănitoare din punct de vedere al cunoștințelor, dar mai ales din punct de vedere spiritual. Apoi, acesta a dat citire catalogului, iar fiecare absolvent și-a prezentat în câteva cuvinte principalele realizări profesionale și familiale din deceniul scurs de la susținerea examenului de licență.

În încheiere, părintele decan Cristinel Ioja a subliniat faptul că în cazul fiecărui absolvent sămânța așezată de Dumnezeu prin profesorii facultății a rodit diferit, rodește și încă va mai rodi. Mai mult, preacucernicia sa a adresat un cuvânt de suflet: „Încercați să vă amintiți ce a fost aici! Datorită tinereții sau anumitor contexte ale vieții noastre trecem pe lângă lucruri și nu le observăm. Un profesor nu vă poate oferi niciodată o perspectivă completă, dar instituția în sine da. Instituția vă dă întotdeauna o formare completă! Aduceți-vă aminte de profesorii voștri! Fiecare cu personalitatea lui, cu bagajul lui de cunoștințe, cu duhovnicia lui, cu sfaturile lui, cu mărturia lui. Deschișteți ochii să vedeți ce a fost! Întoarceți-vă la anumite modele! De aceea suntem aici, ca să sondăm și mai mult, acum, la un alt grad de maturitate a noastră ce a fost atunci și să extragem ca dintr-o fântână adâncă cele care vor

fi pentru viața noastră! Să ne bucurăm de această întâlnire! Vă îmbrățișăm pe toți cu mult drag, cu mult respect și dragoste colegială și părintească pentru toate realizările! Facultatea de Teologie vă rămâne și dumneavoastră și mie și tuturor adevărata Alma Mater care locuiește în Biserica Dumnezeului celui viu. Să ne vedem cu mila lui Dumnezeu și în anii care urmează! Felicităm pe cei care s-au ostenit pentru organizarea acestei revederi!”

De menționat este faptul că din această promoție care a adunat 37 de absolvenți, 15 dintre aceștia slujesc sfintele altare ca preoți, diaconi sau monahi. La revedere în 2034!

<https://www.teologiearad.ro/2024/06/12/revederea-la-10-ani-a-promotiei-2014-a-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>

Examen de Licență la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

În zilele de 17 și 18 iunie 2024 a avut loc examenul de licență la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad. La această sesiune s-au înscris 15 candidați.

Prima probă prin care au trecut candidații a fost la disciplina Teologie Dogmatică. După rostirea rugăciunii, Părintele decan, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, în calitate de președinte al comisiei, i-a salutată pe candidați. Totodată, sfinția sa a evidențiat în fața lor câteva aspecte metodologice privind buna desfășurarea a probelor.

În prezența Înaltpreasfințitului Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, și a comisiei absolvenții au susținut proba de specialitate, urmată de prezentarea lucrării de licență.

Examenul s-a încheiat cu depunerea jurământului în Paraclisul universitar din incinta Facultății. Cu acest prilej, Părintele Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru, directorul de departament, i-a felicitat pe noii licențiați pentru frumoasele realizări, invitându-i să-și continue studiile prin înscrierea la cursurile de masterat oferite de Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad.

<https://www.teologiearad.ro/2024/06/18/examen-de-licenta-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad-2/>

Profesori și cercetători în Studii Patristice s-au reunit la mănăstirea Antim

La Biblioteca Sfântului Sinod de la Mănăstirea Antim din București a debutat marți, 25 iunie, workshopul de studii patristice intitulat „Părinții Bisericii» și conceptul de «patrologie» în spațiul cercetării românești, la începutul secolului 21”.

La întâlnire participă timp de două zile titulari ai catedrelor de Patrologie ale Facultăților de Teologie Ortodoxă din țară, precum și cercetători și profesori cu preocupări patristice.

Întâlnirea a fost deschisă de gazda evenimentului, Arhim. Dr. Policarp Chițulescu, directorul Bibliotecii Sfântului Sinod și consilier patriarhal, care a subliniat actualitatea cercetării operelor Sfinților Părinți: „Consider că tema pe care o propune această întâlnire este de cea mai mare actualitate, deoarece este necesară o revizuire a înțelesului sintagmei de «Sfânt Părinte», dar și a rolului pe care ar trebui să-l aibă Sfinții Părinți în gândirea, cercetarea teologică și în predica Bisericii. Dincolo de viața și opera Sfântului Părinte, consider că acesta trebuie descoperit ca purtător de duh înainte de toate, ca teologhisitor, ca vas ales al Duhului Sfânt și să vedem prezența unui Sfânt Părinte nu numai ca pe un răspuns, nici ca un ajutor de criză în Biserică sau în societate, ci mai ales ca o sursă continuă de îmbogățire duhovnicească. Sfinții Părinți sunt cei care ne permit accesul la dumnezeire și îndumnezeire, după Sfânta Scriptură. (...) Consider lăudabil demersul intens de traducere în limba română a operelor Sfinților Părinți inițiat de Preafericitul Părinte Patriarh Daniel prin Comisia patristică. Reprezintă o mare îmbogățire a spiritualității românești”.

Cel de-al doilea vorbitor a fost Pr. Lect. Univ. Dr. Cosmin Pricop, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” din București. „Tema este de foarte mare interes, deoarece pentru tradiția noastră ortodoxă Sfinții Părinți reprezintă un ideal la care facem apel indiferent de zonele de specializare pe care le urmăm sau pe care le-am urmat fiecare. Pentru mine, din perspectiva studiilor biblice, Sfinții Părinți sunt permanent conectați cu Scriptura și interpretarea acesteia, pentru că ei au fost poate, în primul rând, interpreți ai textului scripturistic, însă trebuie să înțelegem că nu reprezintă doar maniere de abordare a unui text, ci aduc un anumit duh, o anumită perspectivă. (...) Am resimțit faptul că poate uneori ne lipsește o metodă de abordare, de interpretare a textelor patristice. Adesea limităm această metodă doar la citate sau la parafraze din operele Părinților. Cred că este nevoie de o concentrare mai în detaliu, iar un astfel de demers precum cel de astăzi va ajuta să mergem cu un pas mai departe în această direcție”, a spus Pr. Lect. Univ. Dr. Cosmin Pricop.

Pr. Bogdan Tătaru-Cazaban, cercetător la Institutul de Istorie a Religiilor din cadrul Academiei Române, a prezentat câteva considerații practice referitoare la workshopul dedicat studiilor patristice, dar și la importanța studierii, în general, a textelor Sfinților Părinți pentru dezvoltarea teologiei: „Întâi de toate, esențială mi se pare solidaritatea dintre cei care își dedică fie și o parte din munca lor cărturărească studierii Părinților Bisericii, traducerii,

promovării și cunoașterii a ceea ce am putea noi numi tezaurul patristic. Din acest punct de vedere, întâlnirea de astăzi mi se pare de foarte bun augur și un semn de firească recunoaștere reciprocă. Al doilea plan este cel al încurajării dezvoltării unui câmp cât mai vast de cercetare patristică, și formula «Părinți și Scriitori Bisericești» mi se pare foarte acoperitoare prin caracterul ei deopotrivă descriptiv și inclusiv, pentru că face dreptate istoriei, contextelor, biografiilor, dinamicii anumitor teologii patristice care nu au toate un caracter kerygmatic, ci au uneori un evolutiv de decantare progresivă și este important să cunoaștem și mai ales să redăm în limba și în cultura noastră tocmai această progresivă formulare a teologiei patristice. Al treilea palier este cel al promovării, difuzării cunoașterii Părinților Bisericii și al stimulării interesului pentru ei”.

O alocuțiune a fost rostită și de Lect. Univ. Dr. Octavian Gordon, cadru didactic la Facultatea de Teologie Ortodoxă din București și președintele Fundației „Humanitas Christiana”, care a explicat contextul desfășurării acestui eveniment: „Există o asociație internațională de studii patristice al cărei corespondent pentru România sunt eu de câțiva ani. Această asociație își dorește sprijinirea unor inițiative locale și regionale. Când au lansat acum patru ani acest program, înaintea anului 2021, am fost interesat să ne adunăm aici, în România, cei care suntem preocupați nu neapărat de studiile patristice, ci și de soarta lor. Am îndrăznit și am aplicat la un fond care ne-a permis să ne reunim acum doi ani la Mănăstirea Oașa. Scopul întâlnirii de la Oașa a fost să discutăm despre oportunitatea înființării unei asociații de studii patristice pe plan local românesc. (...) Vă mulțumesc pentru că ați răspuns pozitiv chemării noastre și vă doresc să aveți o întâlnire plină de bucuria întâlnirii cu celălalt și de succes în prezentările și intervențiile dumneavoastră”.

Ultima intervenție a fost a părintelui Ștefan Zară, consilier eparhial la Sectorul cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor, care a reliefat importanța explorării metodologiilor de cercetare și impactul lor în demersul de aplicare a învățăturilor patristice. „Astăzi și mâine ne adunăm să discutăm despre rolul și relevanța Părinților Bisericești în contextul cercetării românești contemporane. În spațiul teologic, nu doar răsăritean, Părinții sunt considerați, poate după niște clișee, faruri călăuzitoare sau modele de sfințenie și învățătură. Ei sunt «inșpirați de Dumnezeu»; «aprobați de Dumnezeu»; «purtători de Dumnezeu»; «înțelepțiți de Dumnezeu» și «vorbitori despre Dumnezeu». (...) La acest workshop de studii patristice ne propunem să discutăm despre modul în care Părinții Bisericii sunt studiați și interpretați în zilele noastre,

ferindu-ne de o simplă interpretare istorico-filologică și nădăjduind la adâncirea celei duhovnicești. Vom explora diverse aspecte, de la metodologiile de cercetare la impactul lor asupra teologiei și spiritualității moderne, analizând provocările și oportunitățile pe care le întâlnim în demersul nostru de a înțelege și a aplica învățăturile patristice în contextul actual”.

Ziua a continuat cu patru sesiuni de lucru, urmând ca astăzi să se desfășoare ultimele două sesiuni.

Workshopul de studii patristice a fost organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul”, în parteneriat cu Arhiepiscopia Bucureștilor, Biblioteca Sfântului Sinod și cu Fundația „Humanitas Christiana”.

Cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Timotei, din partea Arhiepiscopiei Aradului și a Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, la această întrunire participă Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae Tang, care va prezenta tema *Noțiunea de Patrologie și necesitatea depășirii vechilor scheme reductive în cercetarea actuală*.

Sursa:<https://ziarullumina.ro/actualitate-religioasa/stiri/profesori-si-cercetatori-in-studii-patristice-s-au-reunit-la-manastirea-antim-190574.html>

Misiunea Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad la hramul bisericii din parohia Horia, protopopiatul Arad

Ziua de Duminică, 23 iunie a.c., a fost pentru enoriașii Parohiei Horia din Protopopiatul Arad un prilej de aleasă sărbătoare. Praznicul Cincizeci-

mii, care este și hramul bisericii parohiale, a adunat o mulțime de credincioși, mulți îmbrăcați în straie populare tradiționale, dornici să se închine lui Dumnezeu și să aducă mulțumire pentru trimiterea în lume a Preasfântului Duh.

Bucuria a fost sporită de prezența la sfintele slujbe a Părintelui Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, invitat de preotul paroh Adrian Murg pentru a adăuga un plus de comuniune și de strălucire hramului. Locașul împodobit frumos cu flori și ramuri verzi i-a găzduit, asemenea „cămării de sus” de odinioară, pe închinătorii uniți în Duhul rugăciunii. Sfânta Liturghie a curs lin și frumos în armonia cântării liturgice intonată de corul parohiei. La momentul predicii Părintele profesor Ioan Tulcan a oferit credincioșilor un ziditor și cuprinzător cuvânt de învățătură în care a vorbit despre semnificația teologică a Persoanei Sfântului Duh și despre importanța sărbătorii Cincizecimii ca zi de naștere sub aspect social-comunitar a Bisericii. Sfinția sa a subliniat rostul Bisericii lui Hristos pentru mântuirea și înnoirea omului și a lumii întregi și i-a îndemnat pe credincioși să rămână statornici în trăirea și mărturisirea credinței precum și în cercetarea și cinstirea Sfintei Biserici.

La slujba de hram s-a alăturat și PC Părinte Flavius Lazea, fiu al satului, împreună cu un grup de credincioși din Parohia Iermata, pe care o păstorește.

După sfintele slujbe a avut loc în curtea bisericii o agapă frățească însoțită de un buchet de cântece populare și patriotice interpretate de tânărul și talentatul rapsod și absolvent al Facultății de Teologie din Arad, Andrei Gurău, și de un program de dansuri populare susținut de tineri ai parohiei.

La întreaga manifestare a participat și domnul primar Mihai Mag, însoțit de câțiva colaboratori din cadrul Primăriei Vladimirescu.

<https://www.teologiearad.ro/2024/07/03/misiunea-facultatii-de-teologie-ortodoxa-ilarion-v-felea-din-arad-la-hramul-bisericii-din-parohia-horia-protopopiatul-arad/>

Misiunea Facultății de Teologie Ortodoxe din Arad în parohia Aluniș

Ziua de 12 iulie 2024, pentru credincioșii Parohiei Aluniș, protopopiatul Arad, reprezintă o zi de aleasă bucurie duhovnicească. Și aceasta mai ales din anul 2020, de când, în mijlocul bisericii se află o copie a Icoanei Maicii Domnului *Prodromița*, adusă de la Schitul românesc *Prodromu-Sfântul*

Munte Athos de către părintele paroh Sorin Iloa, prin strădania enoriașilor care frecventează acest sfânt locaș.

Și în acest an, dragostea și evlavia față de Împărăteasa cerului și a pământului s-a concretizat prin rânduieli liturgice deosebite, la care a participat din partea Facultății de Teologie „Ilarion V. Felea” din Arad Arad, Preacucernicul Părinte Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu. La invitația părintelui paroh, părintele profesor a participat, atât în ajunul, cât și în ziua sărbătorii la slujbele rânduite cu acest prilej.

Astfel, joi, la ceas de seară, a fost săvârșită slujba privegherii: Vecernia cu Litie și Utrenia, la finalul căreia a fost scoasă în procesiune în jurul bisericii Icoana Maicii Domnului *Prodromița*.

Vineri dimineața au fost săvârșite slujba Acatistului Icoanei și Sfânta Liturghie, în sobor, slujind Părintele Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu, Părintele Dan Mândra de la parohia Fântânele și părintele Sorin Iloa, parohul Bisericii Ortodoxe din Aluniș. La finalul Dumnezeieștii Liturghii, Părintele Profesor Lucian Farcașiu a împărtășit credincioșilor un frumos cuvânt de învățătură despre temeurile biblice ale preacinstirii Maicii Domnului, îndemnându-i pe aceștia să-i urmeze Maicii Domnului prin credință și smerenie, pentru a deveni astfel fii ascultători ai lui Dumnezeu și ai Maicii Preacurate.

La frumusețea acestor slujbe și-a adus o contribuție importantă prezența grupului psaltic „Sf. Ioan Damaschinul”, condus de către Preacucernicul Pr. Prof. Gabriel Streulea, Inspector Eparhial și cadru didactic la Seminarul Teo-

logic din Arad. Grupul Psaltic este format din preoți, foști și actuali studenți ai Facultății de Teologie și elevi seminariști, iubitori de muzică psaltică. Alături de grupul psaltic a cântat și corul de copii al parohiei, care a obținut de-a lungul ultimilor ani, premii deosebite la concursurile organizate de către Arhiepiscopia Aradului. La finalul Sfintei Liturghii, credincioșii parohiei au organizat o agapă în curtea bisericii pentru toți cei prezenți.

Vineri seara, festivitățile dedicate Icoanei Prodroimița s-au încheiat prin săvârșirea Tainei Sfântului Maslu de obște sub protia părintelui profesor Lucian Farcașiu. Din sobor au mai făcut parte Preacucernicii Părinți: Radu Kostner (parohia Pecica I), Ioan Petrețchi (parohia Ceala) și părintele paroh Sorin Ilota. La final Tainei Sfântului Maslu, părintele Radu Kostner a vorbit celor prezenți despre evlavia credincioșilor față de Maica Domnului, despre minunile Maicii Domnului, precum și despre importanța cultivării evlaviei față de Dumnezeu și față de Preasfânta Născătoare de Dumnezeu în sufletele copiilor.

La final, părintele paroh a mulțumit părintelui profesor, celorlalți părinți, grupului psaltic precum și tuturor credincioșilor care prin prezență și implicare au făcut ca această zi să fie una plină de bucurie și har, sub ocrotirea Maicii Domnului.

<https://www.teologiearad.ro/2024/07/23/misiunea-facultatii-de-teologie-ortodoxe-din-arad-in-parohia-alunis/>

Facultatea de Teologie din Arad salută canonizarea Preotului Mucenic Ilarion Felea: o veritabilă veste bună

Într-o declarație pentru Basilica.ro, decanul Facultății de Teologie din Arad, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, salută canonizarea preotului mucenic Ilarion Felea de către Biserica Ortodoxă Română, pe care o descrie drept „o veritabilă veste bună, izvor de bucurie și împlinire”.

Instituția de învățământ teologic superior din Arad poartă numele mărturisitorului Ilarion Felea și a întreprins eforturi majore în ultimele decenii de cercetare și documentare a operei acestuia.

„Centenarul Patriarhiei Române reprezintă un moment de împlinire și sinteză mărturisitoare a Bisericii oglindită în canonizarea noilor Sfinți în Biserica Ortodoxă Română”, a transmis pr. Cristinel Ioja. „Personalitatea teologică, duhovnicească și mărturisitoare a părintelui Ilarion V. Felea este

oglundită în documentele de arhivă, în mărturiile altora despre viața și gândirea lui teologică, despre ortodoxia credinței și a jertfei lui, în zecile de lucrări, studii și articole publicate în volum, în reviste teologice de specialitate, în broșuri de popularizare și în periodicele vremii”.

Viziunea dogmatică a pr. Ilarion V. Felea

Decanul Facultății de Teologie din Arad a menționat, totodată, câteva aspecte definitorii ale teologiei și viziunii dogmatice a mărturisorului Ilarion V. Felea.

„În acest orizont, documentele de arhivă ne stau mărturie despre lucrarea sacramentală și pastoral-misionară a preotului Felea, centrată în legătura dintre Liturghie și filantropie, în catehizație și ridicarea poporului prin cultură și spiritualitate, în intensificarea vieții creștine”. Pr. Cristinel Ioja a subliniat dedicarea profundă și spirituală a părintelui, evidențind angajamentul constant față Hristos și Biserică. „Din toate transpare forța spirituală a părintelui, așezată în slujirea lui Hristos și a Bisericii, a comunității liturgice și a mărturiei prin cultura sfințeniei și a Evangheliei în mijlocul societății”, a adăugat clericul.

„Credința afirmată de părintele Ilarion Felea este credința curată a Bisericii Ortodoxe, ferită de rătăcirii dogmatice și de simpatii a vreunui curent

sau concepție străină de duhul Ortodoxiei”. „Aspectele dogmatice, pe care le exprimă în scrierile sale, fac referire la tezaurul dogmatic, spiritual și liturgic al Bisericii Ortodoxe din perspectiva căruia își mărturisește credința și combate diversele concepții teologice, filosofice sau culturale înstrăinate de viața și cugetul Bisericii Ortodoxe”, a spus părintele decan.

„Teologia părintelui Felea este mărturisitoare, experimental-eclesială, centrată în interrelația dintre dogmă-spiritualitate-cult, cu un pronunțat fundament biblic, fiind exprimată viu și dinamic în special prin omilie de la amvonul Bisericii și ca prelungire a acestuia, de la înălțimea catedrei de la Academia Teologică din Arad”.

Aspecte Patristice

De asemenea, părintele decan a afirmat faptul că Ilarion V. Felea a dezvoltat „o teologie vie în corespondență cu viața și experiența Bisericii”.

„În opera sa întâlnim o evidentă înnoire a teologiei ortodoxe, în duhul și experiența Părinților, prin unificarea și întruparea teologiei, prin descoperirea Părinților și a Filocaliei, prin reflecția teologică-pastorală la adâncimile duhovnicești-liturgice ale cultului, toate fundamentate în Sfintele Scripturi, în Tradiția experimentală a Bisericii și în Viețile Sfinților”. „Întreaga sa teologie și credință, mărturisite cu stăruință ca preot și profesor de teologie au fost probate prin mărturia cea mai de pe urmă în temnița de la Aiud, în 18 septembrie 1961”.

Vestea bună a canonizării

Părintele Ilarion Felea, a transmis în continuare părintele decan, „rămâne prezent și azi prin memoria celor care l-au cunoscut și prin opera sa și începe să rodească și în inimile tineri-

lor, mulți dintre ei admirându-i credința și mărturisirea”. „Pe unde a trecut a împărtășit lumină din lumina lui Hristos, iar credința sa nu fost alta decât credința dată o dată pentru totdeauna Sfinților. Toate acestea pot fi contemplate în icoana aprobată de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, sinteză a viețuirii și mărturisirii, a muceniciei și a răsplătirii celei veșnice în comuniunea Sfinților”.

„Vestea canonizării s-a așezat în inimile tuturor ca o veritabilă «veste bună», izvor de bucurie și împlinire, ca o putere ziditoare în mărturisirea creștinilor și ca o înălțime în lucrarea teologică a Bisericii”, a adăugat la final pr. Cristinel Ioja.

Pr. Ilarion V. Felea

Născut în data de 21 martie 1903, preotul Ilarion Virgil Felea a fost profesor la Catedra de dogmatică și apologetică a Facultății de Teologie din Arad în perioada 1938-1948, instituție în cadrul căreia a deținut și funcția de rector. Materiile predate au fost: Teologie Dogmatică, Teologie morală, Ascetică și mistică și Omiletică practică.

<https://www.teologiearad.ro/2024/07/23/facultatea-de-teologie-din-arad-saluta-canoni-zarea-preotului-mucenic-ilarion-felea-o-veritabila-veste-buna/>

Părintele Ilarion V. Felea și mărturisirea jertfelnică a credinței Bisericii în interbelicul românesc

Părintele Profesor Dr. Cristinel Ioja, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, aduce lămuriri și precizări despre mărturisirea jertfelnică a credinței Bisericii în perioada interbelică a preotului Ilarion Felea, ca replică la acuzele din spațiul public la adresa acestuia, în contextul canonizării.

Părintele decan semnalează că „legătura părintelui Ilarion Felea cu Mișcarea legionară trebuie analizată în contextul instaurării statului național-legionar în România, a pierderii dureroase a mai multor teritorii românești, a dezordinii produse de război și a expansiunii concepțiilor seculare despre Biserică și Ortodoxie care puneau sub semnul întrebării existența și lucrarea Bisericii Ortodoxe în societate, școală și cultură, dar și a iminentei primejdii pe care o genera comunismul din Rusia pentru români”.

Text integral:

Părintele Ilarion V. Felea și mărturisirea jertfelnică a credinței Bisericii în interbelicul românesc

Canonizarea Sfinților români, cu prilejul Centenarului Patriarhiei Române (1925-2025), a adus bucurie și mulțumire în sufletele multor creștini care cu mult timp înainte au arătat evlavie și respect față de lucrarea lor duhovnicească, teologică, mărturisitoare, față de jertfa lor de mucenici ai lui Hristos. Cei canonizați sunt stâlpi ai mărturisirii credinței în secolul al XX-lea, în diferite locuri și moduri, de la mărturisirea credinței în temnițele comuniste la mărturisirea credinței prin viața duhovnicească și înalta Teologie pentru întărirea creștinilor.

Toți Sfinții au viețuit sub vremi, dar prin viața lor sfântă – înțeleasă într-o dinamică a sfințeniei – au biruit vremile și răul din istorie și lume. Și aceasta este logica interioară a Evangheliei și a Scripturii întrupată în Viețile Sfinților. Pe de altă parte, nu toți Sfinții au fost înțeleși de cei de sub vremi pentru că nu au fost cunoscuți de ei printr-o înțelegere a credinței și a lucrării Duhului lui Hristos în Sfinți. De aceea, în majoritatea lor Sfinții au fost prizonieri în istorie, identificându-se cu Cel care mai întâi a fost prigonit, neînțeles și răstignit (Ioan 15, 18-21).

Dacă ne referim la Sfinții canonizați recent, înțelegerea viețuirii lor s-a realizat după exigențele Evangheliei și criteriile dogmatice, canonice și

moral-duhovnicești ale Tradiției, printr-o îndelungată sfătuire și documentare în înțelegerea rațiunii interioare a lucrării duhovnicești, sociale, culturale a Bisericii în istorie prin lucrarea lor. Dezbaterea asupra vieții și învățaturii lor s-a realizat în Biserică și se va adânci continuu în duhul Tradiției și experienței Bisericii, nu fără a ilustra în fața întregii lumi rațiunile care au stat la baza canonizării lor.

Ei reprezintă repere în lucrarea virtuților creștine, în mărturisirea credinței și în preocuparea până la jertfă pentru devenirea poporului român, pentru că au mărturisit în orice context istoric și oriunde a fost nevoie, aceeași credință apostolică și patristică a Bisericii. Ei reprezintă – prin biruința lor finală – stâlpi de lumină care au străbătut în felurite moduri virtuozitate tumultuosul secol al XX-lea, în care contextele istorice și presiunile ideologiilor politice și seculare ale modernității i-au revendicat, încercând să-i asimileze în formele lor utopice. În orice context ei au rămas fideli Evangheliei lui Hristos, vocației și conștiinței de preoți slujitori ai Bisericii lui Hristos.

Luând în considerare documentele, textele și mărturiile care ne vorbesc despre părintele Ilarion Felea putem spune că în această perspectivă și exigență se încadrează viața, învățătura și mărturisirea ultimului rector al Academiei Teologice din Arad.

Părintele Ilarion V. Felea (1903-1961) este unul din cei mai importanți teologi ortodocși din perioada interbelică, cu o operă teologică remarcabilă prin implicațiile și intuițiile ei înnoitoare, cu o impresionantă lucrare pastoral-misionară și cultural-educativă de transmitere prin cuvânt și tipar a adevărului și duhului Evangheliei lui Hristos dimpreună cu ethosul Bisericii Ortodoxe Române, cu o bogată activitate filantropică și de asistență spirituală a celor aflați în nevoi: orfani, văduve, infirmi, categorii sociale defavorizate.

Prin aceste rânduri despre părintele Felea, nu intenționez să răspund nimănui – instituție sau cugetător – care, în virtutea dreptului la opinie, a pus la îndoială, într-un mod lipsit de respect și fără argumente solide, viața unui mărturisitor și mucenic al lui Hristos în temnițele comuniste, prin accente unilaterale care nu iau în considerare dinamica spirituală și atitudinea pastorală a unui preot, ci o frâng reductiv în acuze. De asemenea, nu doresc să răspund polemic opiniilor deja exprimate, întrucât dezbaterea despre Sfinți – pe care unii o reclamă – nu trebuie confiscată nici ideologic, nici polemic, ci trebuie să decurgă dintr-o cunoaștere interioară a credinței și experienței Bisericii și a credinței, vieții și învățaturii Sfinților la care noi participăm. Fiind punctul cel mai controversat, doresc doar să înfățișez prin texte, pentru

cei care caută să înțeleagă viața și freamătul unui preot pentru credința Bisericii și pentru situația complicată a poporului român din timpul celui de-al doilea război mondial, legătura și atitudinea părintelui Ilarion Felea față de Mișcarea legionară din România.

Legătura părintelui Ilarion Felea cu Mișcarea legionară trebuie analizată în contextul instaurării statului național-legionar în România, a pierderii dureroase a mai multor teritorii românești, a dezordinii produse de război și a expansiunii concepțiilor seculare despre Biserică și Ortodoxie care puneau sub semnul întrebării existența și lucrarea Bisericii Ortodoxe în societate, școală și cultură, dar și a iminentei primejdii pe care o genera comunismul din Rusia pentru români.

Pe de altă parte, părintele Ilarion Felea, datorită probității morale, pregătirii teologice și prestigiului de care se bucura între preoți, teologi și oamenii de cultură ai interbelicului românesc a fost revendicat de Mișcarea legionară în contextul instaurării noului Stat.

I. În 14 septembrie 1940 România este proclamată Stat legionar. Regele Mihai împreună cu generalul Ion Antonescu proclama România ca Stat național legionar, iar Mișcarea legionară era singura mișcare recunoscută în noul Stat cu scopul ridicării morale și materiale a poporului român. Datorită contextului presant și a orientării reprezentanților noului Stat spre valorile creștine ale Bisericii, schimbarea a fost dotată de către mulți români cu încredere.

Cu un program care implica pe de o parte principiile creștine, evanghelice, iar pe de altă parte, în lipsa oricărei alte perspective contextuale, Mișcarea legionară integrată în structurile de conducere ale Statului nu putea fi ignorată. Părintele Felea scrie: „Mișcarea legionară este o revoluție în desfășurare care nu ne poate lăsa indiferenți. După mișcarea național-creștină, care a murit deodată cu marele poet și patriot Octavian Goga, nu avem alta care să militeze pe linia spiritualității creștine.

Mișcarea legionară, între toate revoluțiile lumii, este singura cu caracter creștin, singura care se integrează în doctrina moralei și misticii Bisericii ortodoxe. Dacă și aceasta se compromite, înseamnă că românismul e incapabil de o renaștere morală și incapabil să-și chivernisească moștenirea părintească”^[1].

Această mișcare genera, în acei ani de cumpănă pentru poporul român, agenda publică, politică, economică și culturală a României. Practic, exprimând principii creștine și evanghelice, Mișcarea legionară era dotată de părintele Ilarion Felea cu speranța înnoirii societății românești și a progresului spiritual și

material al poporului român în vremuri tulburi. Dar raporturile trebuiau clar precizate și bine delimitate, iar părintele Felea nu ezită în acest sens.

II. În contextul instaurării Statului național-legionar, părintele Felea caută să răspundă la trei întrebări fundamentale:

1) *Care este atitudinea Mișcării legionare față de Biserică?* Mișcarea legionară este o mișcare „de educație – o mișcare de întoarcere la casa părintească, la legea și tradiția strămoșilor. Originalitatea ei cea mai mare, care o deosebește formal și esențial de toate mișcările similare contemporane, este religia, credința integral creștină, ortodoxă, mistică, liturgică” [2];

2) *Care trebuie să fie atitudinea preoților față de această mișcare integrată în conducerea Statului român?* Răspunsul părintelui Felea nu implică opțiuni politice, ci doar pastorale: „atitudinea preoților români față de Mișcarea legionară nu poate fi indiferentă. Ea trebuie să fie alta, decât cea din trecut; trebuie să fie o atitudine părintească, evanghelică, dinamică” [3];

3) *Ce rol poate avea preotul în Mișcarea legionară?* El răspunde: „Preotul în Mișcarea legionară nu poate avea alt rol decât cel de preot duhovnic (...) Preotul care dezbracă reverenda pentru cămașa verde se degradează singur și desconsideră Mișcarea. Se degradează pe sine deoarece nesocotește „darul” primit la hirotonie. Desconsideră Mișcarea deoarece ea are lipsă de preoți, ne prețuiește ca preoți și numai ca preoți mai poate avea față de noi un respect deosebit. Nesocotind preoția n-am înțeles nici Mișcarea” [4].

Prin urmare, preotul rămânea preot cu slujirea lui, care nu devenea politică și nu își schimba esența misiunii pastorale, duhovnicești, ci contribuia la devenirea spirituală, educativă, socială, culturală a poporului român. Din aceste texte observăm nu doar atitudinea pastorală, duhovnicească a părintelui Felea față de Mișcarea legionară, ci și neacceptarea oricărei opțiuni și implicări politice în cadrul ei.

III. Problema raportării preotului la Mișcarea legionară reprezenta o preocupare și în organismele Bisericii. Astfel, în adunarea Asociației clerului „Andrei Șaguna” din Episcopia Aradului – 24 noiembrie 1940 – s-a discutat raportul dintre Mișcarea legionară și Biserică și implicit care trebuie să fie atitudinea preotului în raport cu aceasta?

Părintele Felea concluzionează în urma discuțiilor: „Răspunsul este clar: Îndatoririle preotului față de vremea noastră sunt cele de totdeauna: 1) a sluji sfințele Taine și ierurgiile; 2) a conduce turma credincioșilor pe calea

mântuirii și 3) a vesti cuvântul adevărului. Acestea sunt rosturile preoției clasice, pentru toate timpurile și împrejurările”[5].

IV. Deși este revendicat de Mișcarea legionară prin reprezentanții ei în conducerea Statului român, rolul părintelui Ilarion Felea în raport cu Mișcarea legionară nu ține de opțiune politică, ci de reprezentare a Bisericii în contexte cultural-educative inițiate de Statul român. El însuși mărturisea în *Jurnalul* autobiografic: „Nu am făcut politică și nu sunt legionar, dar vorbesc ca preot”[6].

V. Care a fost atitudinea părintelui Felea față de abuzurile și crimele legionarilor? Dar față de atitudinea lor antisemită? În primul rând, cu privire la aspectul invocat din bibliografia părintelui Ilarion Felea (articolul din *Biserica și Școala*, 7/1940, p. 54), arătăm că părintele Ilarion Felea doar prezintă concepția lui Nichifor Crainic despre statul etnocratic, printre multe aspecte ale gândirii acestuia, aspecte teologice, poetice, filosofice, nu exprimă personal în acel text „distrugerea parazitismului iudaic”. Mai mult, ia atitudine față de concepția antisemită a profesorilor I. Găvănescu și A. C. Cuza, care atacau valoarea Vechiului Testament. El scrie, desigur și în concordanță cu viziunea ortodoxă asupra Vechiului Testament: „Indiferent de părerile ce le poate avea cineva despre poporul iudeu, un lucru trebuie să înțeleagă orice antisemit: Vechiul Testament oglindește perfect de bine caracterul poporului evreu, dar sfințenia acestei cărți nu consistă în acest fapt, ci în caracterul ei revelat și în cuprinsul ei moral, monoteist, mesianic (...) Așa încât atitudinea contrară ce o ia cineva față de Vechiul Testament este și rămâne o atitudine condamnată de Biserică, eretică”[7].

Faptul că părintele Felea nu participă la rebeliune, ci compătimizește pe cei care au suferit abuzuri din partea legionarilor, arată respectul față de demnitatea și libertatea omului și implicit conștiința sa de preot. El se delimitează fără echivoc de rebeliune. „Orice legătură de prietenie sau simpatie cu foștii legionari am întrerupt-o odată cu producerea rebeliunii pentru motivul că auzind despre jafuri făcute în casele evreiești, despre bătaii, eu ca preot nu puteam accepta asemenea lucruri, apoi suferințele mele ulterioare fără să am nici o vină, căzând pur și simplu victimă unor împrejurări în afară de voința mea, m-am îndepărtat și mai mult de oricine care a făcut parte din mișcarea legionară. De aceea îi evit oriunde îi întâlnesc”[8].

Acest text arată nu doar delimitarea părintelui Ilarion Felea de actele de violență și abuz ale legionarilor, ci și compasiunea față de suferințele „evreilor” din vremea rebeliunii. Spune clar: „eu ca preot nu puteam accepta asemenea lucruri”. În aceasta vedem conștiința de preot al Bisericii prin care se raportează la om și demnitatea umană, la suferințele evreilor.

Reflectând și recunoscând modul în care părintele Ilarion Felea și-a încheiat viața, devenind mucenic al lui Hristos în temnița de la Aiud (1961), considerăm că prin canonizare se împlinește îndemnul Sfintei Scripturi: „Aduceți-vă aminte de mai marii voștri, care v-au grăit vouă cuvântul lui Dumnezeu: priviți cu luare aminte cum și-au încheiat viața și urmați-le credința” (Evrei, 3, 7). După toate documentele și criteriile Tradiției Bisericii, viața și încheierea vieții mărturisitoare a părintelui Ilarion Felea este după modelul Sfinților, a Mucenicilor Bisericii. El despre care chiar informatorii securității comuniste scriau în notele lor că este „lipsit de vicii și patimi”[9].

Pentru cei care se apropie să cunoască viața și slujirea jertfelnică a părintelui Ilarion Felea, ilustrată în documente de arhivă, texte publicate și mărturii[10], descoperă fără îndoială caracterul unui om care a fremătat sub vremi pentru credința Bisericii și binele poporului român și un preot mucenic al secolului al XX-lea despre care cei dimpreună pătimitori cu el în temnița de la Aiud scriau: „*A rămas în cimitirul închisorii din Aiud, un mormânt fără cruce și neștiut de nimeni. Cel al preotului profesor dr. Ilarion V. Felea, cel mai destoinic, cel mai bun, cel mai bine pregătit și cel mai ales dintre noi, drept mărturie a jertfei preoțimii arădene în așteptarea învierii și a vieții de apoi*”(Pr. Tudor Demian).

Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja

Note:

[1] Pr. Ilarion V. Felea, „Solidari la muncă și uniți în cugete”, *Biserica și Școala (BS)*, nr. 48(1940), p. 393.

[2] Pr. Ilarion V. Felea, „Biserica și Legiunea”, *BS*, nr. 52(1940), p. 430.

[3] Pr. Ilarion V. Felea, „Biserica și Legiunea”, p. 432.

[4] Pr. Ilarion V. Felea, „Biserica și Legiunea”, p. 432.

[5] Pr. Ilarion V. Felea, „Biserica și Legiunea”, p. 430.

[6] Pr. Ilarion V. Felea, *Opera vieții mele – ziar personal 1937-1944, (II)*, f. 9-10.

[7] Pr. Ilarion V. Felea, „Reviste. Însemnări sociologice”, *BS*, nr. 4(1941), p. 30.

[8] ACNSAS, Fond Rețea, Dosar nr. 105782, f. 18, 20, 22.

[9] ACNSAS, Fond Rețea, Dosar nr. 105782, f. 4

[10] A se vedea Cristinel Ioja, *Ilarion V. Felea(1903-1961). Preotul, Teologul, Mărturisitorul*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2022; Arhiva Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad (AFTOA), Ilarion V. Felea, *Opera vieții mele – ziar personal, 1927–1937(I); 1937–1944 (II); 1944–1956 (III)*.

<https://www.teologiearad.ro/2024/08/07/parintele-ilarion-v-felea-si-marturisirea-jertfelnica-a-credintei-bisericii-in-interbelicul-romanesc/>

Studenti teologi arădeni - pelerini la Mănăstirea Vatoped în Sfântul Munte

Prin pronia lui Dumnezeu un grup de nouă tineri teologi din Arhiepiscopia Aradului au petrecut o săptămână (23-30 iulie), la Mănăstirea Vatoped,

în Sfântul Munte Athos, participând activ la modul de viață al călugărilor și fiind părtași la istoria milenară a locului.

Lipsiți de oportunitățile vieții cotidiene, singurul răspuns la întrebarea „Cum îți petreci timpul pe Sfântul Munte?” este fără îndoială „Rugându-te”! Acesta este în fapt chemarea Sfântului Munte, o chemare la rugăciune, la o convorbire cât mai deasă cu Dumnezeu. Lucrul acesta este făcut de toți călugării și pelerinii care pășesc aici. Nu de puține ori în momentele în care făceam mâncarea în bucătărie sau curat în trapeză pe fundal se auzeau șoaptele călugărilor vatopedini rostind fără răgaz: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine, păcătosul”! Toate aceste momente erau împletite cu Sfintele Slujbe, care începeau la ora 04:00 și continuau majoritatea zilei alcătuind o simfonie duhovnicească care crește clipă de clipă și care te înalță și pe tine, care participi la acest mod de a viețui. Tot acest mod de trăire creștină pe care o resimți puternic în primele zile este amplificată de zâmbetul molipsitor al călugărilor și de inteligența vie a acestora. Fiecare dintre noi care a venit pe Sfântul Munte măcinat de o neliniște sufletească a găsit aici în îndrumările călugărilor o oază de pace. Acesta este în definitiv Muntele Athos, o oază de pace și rugăciune, o oază de la care și-au potolit setea de sens timp de peste un mileniu creștinii doritori de har.

În ceea ce privește Mănăstirea Vatoped, aceasta este un exemplu al adaptării vieții monahale la rigorile contemporaneității, toate elementele moderne alcătuind un climat favorabil pentru cunoașterea tradiției athonite. Această sfântă mănăstire păstrează o istorie a credinței primelor veacuri, întrucât aici putem regăsi Brâul Maicii Domnului, fragmente din Crucea Mântuitorului și capul Sfântului Ioan Gură de Aur.

Ulterior tinerii pelerini s-au închinat și la moaștele Sfântului Mare Mucenic Dimitrie Izvorătorul de Mir din Salonic. În contextul acestor momente de simfonie între rugăciune și istorie, teologie și cultură privim cu drag și dorință de întoarcere la Mănăstirea Vatoped și în întreg Sfântul Munte Athos.

<https://www.teologiearad.ro/2024/08/03/studenti-teologi-aradeni-pelerini-la-manastirea-vatoped-in-sfantul-munte/>

Comemorarea Părintelui Ilarion Felea la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

Ziua de 18 septembrie, pentru Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad, este zi de comemorare și de cinstire a ocrotitorului acestei instituții.

Cu acest prilej, în Paraclisul facultății, începând cu ora 8.00, s-a săvârșit Sfânta Liturghie de către PS Părinte Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului, împreună cu un sobor de preoți și diaconi format din cadre didactice ale facultății și slujitori ai Centrului eparhial, și în prezența ÎPS Timotei, Arhiepiscopul Aradului, a celorlalte cadre didactice, a studenților și a numeroși credincioși.

În cuvântul rostit cu acest prilej ÎPS Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului a evidențiat că această zi este una însemnată deoarece este ziua trecerii în veșniciei a patronului spiritual al Facultății de Teologie din Arad, profesor important alături de alți profesori din vremea Academiei, admirabil stăpânitor al catedrei, al ucenicilor de la teologie și al credincioșilor păstoriți. A fost apreciat de teologii din țară și de preoții din eparhie. Cele mai importante momente ale vieții sale sunt legate de teologie marcând pentru totdeauna în memoria colectivă. Odată cu canonizarea sa au fost împlinite așteptările și năzuințele Centrului Eparhial și ale facultății, acelea de a avea un ocrotitor din rândul sfinților. Canonizarea deodată cu cea a marelui teolog Dumitru Stăniloae arată cinstirea de care se bucură cei doi din partea Bisericii, amândoi arătând calea sfințeniei și devenind ei înșiși sfinți.

La sfârșitul Sfintei Liturghii s-a săvârșit slujba Parastasului întru pomenirea Părintelui Ilarion Felea, precum și a tuturor profesorilor, ctitorilor și ostenitorilor învățământului teologic ortodox din Arad.

La finalul slujbei, Preasfințitul Părinte Emilian Crișanul a arătat că: *din documentele istorice cunoaștem, că ziua de 18 septembrie (1961) este cea în care Sfântul Ilarion, încarcerat în închisoarea de la Aiud, a trecut la viața veșnică. A fost un mare teolog și mărturisitor al Credinței Ortodoxe într-o regiune a țării afectată de prozelitismul sectar, atât în perioada interbelică, dar și după al Doilea Război Mondial. Regimul comunist din țara noastră a persecutat mulți preoți, monahi și credincioși, între ei numărându-se și Părintele Profesor Ilarion Felea, care a fost arestat, persecutat și încarcerat în mai multe rânduri.*

Subliniem însă, că activitățile educațional-teologice și misionar-pastorale, precum și cea publicistică a Sfântului Ilarion, au fost și sunt de un real folos pentru cler, profesori, studenții teologi, elevii seminariști, monahi și credincioși.

Astăzi, când multe persoane sunt afectate de boli, singurătate, calamități naturale, persoane cuprinse de indiferență, tristețe, depresie și răutate, Sfântul Mărturisitor Ilarion Felea, ne recomandă să urcăm pe „Tabor”, să lepădăm plăcerile care distrug sufletul și trupul, să ne rugăm, să cercetăm pe cei

bolnavi, pe cei închiși în temniță, pe cei bătrâni și neputincioși, să ajutăm pe cei afectați de inundații, secetă și alte încercări.

Totodată, Sfântul Ilarion ne îndeamnă să participăm activ la viața Bisericii (Sfintele slujbe, misiune teologică, culturală și filantropică), încât să fim binecuvântați de lumina și sfințenia lui Dumnezeu”.

Într-una dintre cărțile sale, Sfântul Mărturisitor Ilarion, ne învață, astfel: *Stăpânirea patimilor, dobândirea virtuților, primirea luminilor și darurilor Sfântului duh, se face prin rugăciune. Sfintele Taine: Botezul, Mirul, Pocăința, Nunta și Maslul, toate, de la început până la sfârșit, prin rugăciune săvârșesc. Pacea și iubirea sfântă se nasc din rugăciune ca razele din soare. Viața religioasă fără cult dumnezeiesc, deci fără rugăciune, este zbor fără aripi. Tot cultul Bisericii este un zbor, o respirație a sufletului, o rugăciune gândită, suspinată, șoptită, rostită sau cântată. Respirația dă trupului aer, ca să trăiască; rugăciunea dă sufletului har, ca să se mântuiască. Întreg cultul creștin este învățătura (dogma) ortodoxă în rugăciune. Biserica prin cultul ei, este poarta cerului; rugăciunea e cheia care o deschide. Lumea cea mai frumoasă este raiul; rugăciunea este ochiul inimii prin care se vede. (Spre Tabor, vol. IV, p. 381).*

Întru bucuria împlinirii unui act bisericesc, adică trecerea în rândurile Sfinților a Părintelui Ilarion, rostim Troparul Sfântului Ilarion: *Cuvântul Evangheliei ai mărturisit, vrednic slujitor fiind turmei tale și spre Taborul cel ceresc ai alergat, Pătimirii Domnului urmând. Pentru aceasta, te veselești de slava Dumnezeirii, Părintele nostru Ilarion. Roagă-te lui Hristos Dumnezeu să miluiască sufletele noastre. Amin!*

În încheiere, Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru, Director de Departament, în numele conducerii Facultății de Teologie din Arad și a întregului corp academic, a rostit un cuvânt de mulțumire adresat ierarhilor arădeni evocând, totodată, jertfa și devoțiunea celui care ocrotește și inspiră Teologia arădeană și împreună cu el pe toți profesorii și ostenitorii care au slujit această instituție.

Răspunsurile la strană au date de un grup de studenți teologi, conduși de Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean.

Preotul Profesor Ilarion V. Felea a fost ultimul rector al Academiei Teologice din Arad (1947-1948). Din 1938 funcționează ca profesor de Teologie Dogmatică, Apologetică și Mistică la Academia Teologică din Arad, unde va preda și alte materii: Morală și Omiletică practică. Se distinge ca un slujitor devotat și de mare anvergură atât la catedră, cât și la amvon. Misionar

și administrator de excepție, teolog, publicist și părinte duhovnicesc, toate aceste calități și virtuți concentrate în persoana sa și evidențiate fără ostentație, în activitatea de zi cu zi, încununată în final, cu mărturia supremă a muceniciei.

La data de 18 septembrie a anului 1961 Părintele Ilarion Felea își sfârșește viața, în chip martiric, în temnița din Aiud, fiind înmormântat în groapa comună. Din anul 2015, Facultatea de Teologie din Arad include în titulatura ei numele Părintelui Ilarion Felea, devenind, astfel, ocrotitorul și părintele spiritual al acestei instituții.

În zilele de 11-12 iulie 2024, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, sub președinția Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, a aprobat canonizarea Părintelui Ilarion Felea, împreună cu alți 15 mărturisitori din perioada comunistă, cu titulatura „Sfântul Preot Mucenic Ilarion Felea”, cu cinstire în ziua de 18 septembrie, urmând a fi proclamat ca sfânt în anul 2025, la Centenarul Patriarhiei Române.

<https://www.teologiearad.ro/2024/09/18/comemorarea-parintelui-ilarion-felea-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>

Două evenimente academice la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

În ziua de 24 septembrie 2024, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad a găzduit susținerea publică a două proiecte de cercetare doctorală.

Prima teză de doctorat, intitulată *Pneumatologia Sfântului Vasile cel Mare. O evaluare teologică în context trinitar și eclesial*, a fost elaborată de doctorandul Marius-Dumitru Hanganu, sub coordonarea Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja.

Cea de-a doua teză de doctorat, intitulată *Fundamentele dogmatice ale misiunii Bisericii Ortodoxe în lumea contemporană*, fost elaborată de doctorandul Cristian-Ilie Băleanu, sub coordonarea Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan.

Alături de coordonatori, din Comisiile de doctorat au făcut parte: Pr. Prof. Univ. Dr. Ștefan Buchiu (Universitatea din București); Pr. Prof. Univ. Dr. Mihai Himcinschi (Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba-Iulia) și Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru (Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad).

<https://www.teologiearad.ro/2024/09/26/doua-evenimente-academice-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>

Noi teze de doctorat susținute la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

În ziua de 25 septembrie 2024, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad a găzduit susținerea publică a două proiecte de cercetare doctorală.

Prima teză de doctorat, intitulată *Teologie și viață duhovnicească la părintele Daniil Sandu Tudor*, a fost elaborată de doctorandul Ovidiu-Ionuț Mîlcomete, sub coordonarea Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile Vlad.

Cea de-a doua teză de doctorat, intitulată *Gnoseologia teologică în gândirea Sfântului Grigorie Palama*, a fost elaborată de doctorandul Pr. Radu Scânteie, sub coordonarea Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja.

Alături de coordonatori, din Comisiile de doctorat au făcut parte: ÎPS Mitropolit Prof. Univ. Dr. Irineu Popa (Universitatea din Craiova); Pr. Prof. Univ. Dr. Dumitru Megheșan (Universitatea din Oradea); Conf. Univ. Dr.

Daniel Lemeni (Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad) și Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru (Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad).

<https://www.teologiearad.ro/2024/09/26/noi-teze-de-doctorat-sustinute-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>

O inedită cercetare doctorală despre organizarea canonică a Bisericii Ortodoxe din Cehia și Slovacia a fost prezentată la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

În ziua de 27 septembrie 2024, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad a găzduit susținerea publică a unui proiect de cercetare doctorală în domeniul Dreptului bisericesc.

La manifestare au luat parte Înaltpreasfințitul Părinte Dr. Timotei Sevcicu, Arhiepiscopul Aradului, Preasfințitul Părinte Dr. Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului, dl. Conf. Univ. Dr. Adrian Lemeni de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” din București și alți invitați.

Tema abordată de candidatul Pr. Drd. Mihai-Octavian Blaj a vizat: „Organizarea Bisericii Ortodoxe din ținuturile Cehiei și Slovaciei și bazele ei canonice. Studiu istoric-canonic”, lucrarea fiind elaborată sub coordonarea Pr.

Prof. Univ. Dr. habil. Constantin Rus. În deschiderea evenimentului, Președintele Comisiei, Părintele profesor Florin Dobrei l-a felicitat pe coordonator pentru toată munca depusă în cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, încă de la reînființarea acesteia, amintind audienței faptul că aceasta este ultima teză de doctorat aflată sub îndrumarea Părintelui profesor Constantin Rus.

Alături de coordonator și președinte, din Comisia de doctorat au făcut parte: Pr. Prof. Univ. Dr. habil. Marius Țepelea (Universitatea din Oradea); Pr. Conf. Univ. Dr. habil. Iulian-Mihai Constantinescu (Universitatea din Craiova) și Pr. Conf. Univ. Dr. Emilian Roman (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași).

În intervenția sa, ÎPS Arhiepiscop Timotei l-a felicitat pe candidat pentru efortul depus, evocând audienței câteva dintre momentele care au marcat legăturile dintre Patriarhia Română și Biserica Autocefală a Cehiei și Slovaciei, în acest proces fiind implicată direct Arhiepiscopia Aradului. La rândul său, Preasfințitul Episcop Emilian s-a asociat felicitărilor adresate Părintelui Octavian Blaj, motivând prezența la acest eveniment contactului avut cu viața bisericească din Cehia în perioada stagiului de pregătire la Academia Ortodoxă din Vilemov. Dl. profesor Adrian Lemeni și-a exprimat bucuria de a fi prezent la manifestarea academică, accentuând buna cooperare instituțională între cele două școli doctorale din București și Arad. Prezența domniei sale la această susținere a fost motivată de observarea implicării jertfelnice a părintelui Blaj, încă de acum două decenii, în viața comunității românilor stabiliți în Cehia și Slovacia. Părintele decan, Cristinel Ioja, a evocat momente emoționante din trecutul pregătirii teologice de la Seminarul Teologic din Caransebeș. De asemenea, sfinția sa a apreciat laudativ buna implicare a Părintelui candidat în activitatea bisericească, precum și în elaborarea acestei lucrări științifice fundamentată pe foarte multe documente inedite.

<https://www.teologiearad.ro/2024/09/30/o-inedita-cercetare-doctorala-despre-organizarea-canonica-a-bisericii-ortodoxe-din-cehia-si-slovacia-a-fost-prezentata-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>

Deschiderea noului an universitar la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

În zilele de 28 și 30 octombrie 2024 au avut loc festivitățile de deschidere a noului an universitar 2024-2025 la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad.

Sala de concerte a Filarmonicii din municipiul Arad a găzduit, în ziua de sâmbătă, solemnitatea inaugurării cursurilor noului an universitar. La acest eveniment au participat Înaltpreasfințitul Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, conducerea Universităților arădene, reprezentanți ai autorităților locale, invitați din mediul de afaceri, studenți și părinți. Cu acest prilej, Înaltpreasfințitul Arhiepiscop Timotei a transmis un cuvânt de binecuvântare întregii comunități academice. Festivitățile au fost animate de corurile reunite ale Facultății de Teologie Ortodoxă și Facultății de Științe umaniste, sub bagheta dirijorală a Părintelui Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean și Lect. Univ. Dr. Iulia Roman.

Luni, în ziua pomenirii Sfântului Grigorie, Luminătorul Armeniei, în prezența Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Timotei, Preasfințitul Părinte Episcop-vicar Emilian Crișanul a săvârșit Sfânta Liturghie și slujba de Te-deum în paraclisul universitar cu hramurile Sf. Maxim Mărturisitorul și Sf. M. Mc. Mina. Din soborul slujitor au făcut parte: Părintele decan Cristinel Ioja, Părintele Arhim. Casian Rușeț, delegatul PS Lucian, Episcopul Caransebeșului și Părinții profesori Lucian Farcașiu și Ioan Lazăr. Între credincioșii prezenți s-au numărat Părinți profesori, studenți și părinți.

În cuvântul de învățătură, ÎPS Arhiepiscop Timotei a subliniat valoarea învățaturii drepte transmise de Tradiția Sfinților Părinți pentru valorizarea chipului lui Dumnezeu din om.

După oficierea Tedeumului, Preasfințitul Părinte Emilian Crișanul a dat citire mesajului Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, transmis cu ocazia noului an universitar. La final, PS Emilian a evidențiat bucuria duhovnicească pe care o trăiește în această zi Biserica Ortodoxă Română la împlinirea a 17 ani de slujire a Preafericirii Sale ca întâistătător al Bisericii noastre. La aceasta se adaugă și evenimentele de împlinire, de anul viitor, când vor fi marcate noile canonizări de sfinți, între care se numără ocrotitorul Facultății de Teologie din Arad, Părintele mărturisitor Ilarion Felea.

Părintele decan, Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja a mulțumit ierarhilor prezenți, precum și Preasfințitului Lucian, Episcopul Caransebeșului și Preasfințitului Nestor, Episcopul Devei și Hunedoarei, pentru conlucrarea academică din cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad. În plus, sfinția sa a arătat că noul an universitar se va desfășura sub semnul centenarului Patriarhiei Române și al canonizării Părintelui Ilarion Felea.

A urmat întâlnirea studenților cu îndrumătorii de an, pentru stabilirea aspectelor administrative și organizatorice.

<https://www.teologiearad.ro/2024/09/30/deschiderea-noului-an-universitar-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad-3/>

O nouă lansare de carte în colecția *Studia Doctoralia* la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

Marti, 15 octombrie 2024, ora 10.00, în Aula Magna a Facultății de Teologie din Arad a avut loc lansarea unei noi teze de doctorat în cadrul colecției *Studia Doctoralia*.

La manifestare au participat Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, consilier cultural al Arhiepiscopiei Aradului, delegat al Înaltpreasfințitului Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului; Prof. Univ. Dr. Florentina Munteanu, Directorul Școlii Doctorale Interdisciplinare din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad și d-l Lucian Boldor Șesan, strănepotul Părintelui Prof. Univ. Dr. Valerian Șesan.

Manifestarea științifică s-a deschis prin cuvântul de salut adresat oaspeților de către Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie din Arad, care a arătat că acest eveniment se constituie deja într-o tradiție la Facultatea de Teologie din Arad, și anume publicarea și lansarea celor mai bune teze de doctorat, care au primit din partea Comisiei de analiză calificativele de Foarte bine sau Excelent. Prin acest demers se dorește o mai bună receptare în mediul academic și bisericesc a cercetării doctorale.

Evenimentul a continuat prin intervenția muzicală a copiilor clasei a IV-a de la Școala Ortodoxă „Sfântul Ierarh Nicolae”, instruiți de d-na profesoară Ramona Avram, care au interpretat 3 piese religioase.

A urmat apoi alocuțiunea d-nei Prof. Univ. Dr. Florentina Munteanu, Directorul Școlii Doctorale Interdisciplinare din cadrul universității. Domnia

sa a felicitat Facultatea de Teologie pentru evenimentul organizat, precum și întregul corp academic, pentru rigurozitatea și profesionalismul de care dau dovadă, fapt dovedit și de calitatea tezelor de doctorat, care au fost susținute în cadrul Școlii Doctorale, domeniul Teologie.

Cel de-al doilea volum apărut în colecția *Studia Doctoralia* este teza de doctorat elaborată de Pr. Dr. Florin-Ioan Avram, lucrare intitulată *Opera canonică a Pr. Prof. Dr. Valerian Șesan. O evaluare critică a operei sale și importanța ei pentru sistematizarea Dreptului bisericesc*, sub coordonarea Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus.

În continuare, lucrarea publicată a fost prezentată de către coordonatorul ei, Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus, care s-a referit la conținut și structură, insistând asupra câtorva aspecte privind biografia Părintelui Profesor Valerian Șesan și contribuția adusă de acesta la sistematizarea Dreptului bisericesc. La sfârșitul prezentării, Părintele profesor l-a felicitat și i-a mulțumit autorului lucrării, Părintelui Florin Avram, pentru întreaga strădanie depusă.

Autorul cărții, Pr. Dr. Florin-Ioan Avram a făcut câteva precizări legate de volumul lansat, referindu-se la dificultățile pe care le-a întâmpinat pe parcursul cercetării sale, dar și la mulțumirea sufletească pe care a avut-o la sfârșitul acestei munci de cercetare și documentare a lucrării, descoperind lucruri inedite privitoare la personalitatea și opera teologică a Părintelui pro-

fesor Valerian Șesan, pe care s-a străduit să o evalueze din perspectivă interdisciplinară. Autorul a adresat, la sfârșit, mulțumiri tuturor celor care l-au sprijinit pe parcursul cercetării sale.

La sfârșitul prezentării, Părintele Consilier Protos. Dr. Iustin Popovici, delegatul Înaltpreasfințitului Părinte Timotei a transmis cuvântul de binecuvântare, de apreciere și de felicitare al Întâistătorului eparhiei arădene, pentru întreaga muncă de cercetare, dar și pentru activitatea pastorală bogată a Părintelui dr. Florin-Ioan Avram.

Cartea apare sub o dublă tutelă: Editura *Pro Universitaria* București și Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad. Această colecție a fost inițiată de către Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie din Arad, în cadrul ei publicându-se tezele de doctorat valoroase prin temă, conținut, structură și concluzii privind cercetarea.

Domnul Lucian Boldor Șesan, strănepotul Părintelui Valerian Șesan, a prezentat și expoziția *In Memoriam Pr. Prof. Dr. Valerian Șesan*, format din documente, obiecte și fotografii din arhiva familiei Șesan. Domnia sa a evocat în cuvinte emoționante, momentul tulburător al plecării străbunicului său, preotul profesor Valerian Șesan pe calea veșniciei, dar și prima sa întâlnire cu mormântul străbunicului său, la Cernăuți, în anul 1993.

Prin aceste evenimente academice, Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad continuă, prin studiu și cercetare, valorificarea tezaurului teologic și cultural din Biserica Ortodoxă.

<https://www.teologiearad.ro/2024/10/16/o-noua-lansare-de-carte-in-colectia-studia-doctoralia-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>

Corul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad a participat la Festivalul coral de muzică religioasă „Tedeum Laudamus” de la Szeged - Ungaria

Vineri, 18 octombrie 2024, în Domul romano-catolic din Szeged-Ungaria s-a desfășurat festivalul coral de muzică religioasă „Tedeum Laudamus” ajuns la cea de-a X-a ediție, eveniment ce a reunit mai multe formații corale din Arad, Timișoara, Oradea, dar și din Serbia, respectiv Gyula- Ungaria.

Cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Dr. Timotei, Arhiepiscopul Aradului, corul „Atanasie Lipovan” al Facultății de Teologie Ortodoxă

„Ilarion V. Felea” din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad a participat la acest eveniment cultural.

În prezența Preasfințitului Părinte Siluan, Episcopul românilor din Ungaria, corul studenților teologi arădeni, sub bagheta dirijorală a Părintelui Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, a încântat auditoriul cu un repertoriu bisericesc, după cum urmează:

Deschideți mari ale cerului porți – Charles W. Gluck

Oratoriul bizantin – Gheorghe Mandicevski

Clopote de seară – repertoriul clasic rus – solo: Casian Câmpean – masterand.

Ca pe împăratul – Gheorghe Danga

La final, corul a primit din partea organizatorilor, diploma de participare la evenimentul cultural-artistic.

<https://www.teologiearad.ro/2024/10/19/corul-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-a-participat-la-festivalul-coral-de-muzica-religioasa-tedeum-laudamus-de-la-szeged-ungaria/>

Studenți teologi arădeni au participat la consfătuirea națională A.S.C.O.R.

În perioada 18-20 octombrie 2024 la București a avut loc Consfătuirea Națională A.S.C.O.R. prilej cu care noi, studenții Ștefan Muntean, vicepreședinte al filialei Arad, și Andri-Voicu Popa însoțiți de îndrumătorul duhovnicesc al filialei Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu, am avut bucuria de a sta umăr la umăr alături de cei mai implicați tineri studenți creștini-ortodocși

din țară, de acei oameni care au înțeles necesitatea trăirii Vieții în Hristos și și-au asumat rolul de promotori ai valorilor creștine în societate.

Discuțiile din cadrul Consfătuirii Naționale au fost dublate de fiecare zâmbet prietenesc primit din partea colegilor ascoreni precum și de fiecare strângere de mână prin care am simțit căldura unei familii tinere în dezvoltare, care e conștientă de rolul său în societate și de faptul că în pofida vicisitudinilor pe care contemporaneitatea le prezintă nădejdea noastră, a tuturor, rămâne bazată pe credința în Hristos. De noi și de răspunsul nostru la chemarea lui Dumnezeu depinde veridicitatea credinței noastre, de felul în care racordăm modul nostru de a exista la principiile fundamentale ale creștinismului. Într-o lume a neliniștii în care se promovează o cultură a haosului, Asociația Studenților Creștini Ortodocși vine în mijlocul nostru precum o oază de pace și har într-un deșert de promiscuitate și nimicnicie. Fiecare activitate catehetică desfășurată în parohiile din cuprinsul Arhiepiscopiei Aradului vine în sprijinul părinților și copiilor care doresc să pătrundă în tezaurul credinței creștine și să înțeleagă tainele acesteia.

<https://www.teologiearad.ro/2024/10/23/studenti-teologi-aradeni-au-participat-la-consfatuirea-nationala-a-s-c-o-r/>

Părintele decan al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad a fost distins de Consiliul Județean Arad

În ziua de 24 octombrie 2024 a avut loc un eveniment festiv organizat de Consiliul Județean Arad. Acesta a fost dedicat evocării a 80 de ani de la luptele de la Păuliș, loc în care s-au jertfit pentru apărarea țării numeroși ostași români.

În cadrul ceremoniei, părintele profesor dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, a fost distins cu acordarea plachetei omagiale dedicate acestui important moment istoric al Aradului și al României.

<https://www.teologiearad.ro/2024/10/25/parintele-decan-al-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-a-fost-distins-de-consiliul-judetean-arad/>

Aradul – prezent la Congresul Facultăților de Teologie Ortodoxă din Patriarhia Română

Cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, în perioada 30-31 octombrie 2024 a avut loc la Facultatea de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj Napoca a X-a ediție a Congresului Facultăților de Teologie din Patriarhia Română.

Congresul a fost prilejuit și de Centenarul Teologiei clujene, împlinirea a 100 de ani de la înființarea Academiei Teologice. La acest eveniment au participat Decanii și Directorii de departamente din cadrul Facultăților de Teologie, precum și Directorii Școlilor Doctorale.

Deschiderea Congresului a avut loc în Paraclisul universitar prin slujba de Te-Deum oficiată de Înaltpreasfințitul Părinte Mitropolit Andrei, urmată în Aula Facultății de Mesajul Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bise-

ricii Ortodoxe Române intitulat *Vocația vindecătoare a Ortodoxiei*. În cadrul Congresului au fost prezentate mai multe aspecte care țin de dinamica Facultăților de Teologie în Universitate, formarea studenților, cercetarea științifică, orientarea Teologiei spre concretul pastoral-misionar al Bisericii. Congresul Facultăților de Teologie a fost urmat de întrunirea Colegiului Decanilor în perioada 1-2 noiembrie 2024, unde s-au dezbătut problemele prioritare ale învățământului teologic ortodox în Universitate.

Din partea Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad au participat Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății și Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu, reprezentant al Școlii Doctorale. În cadrul deschiderii oficiale a Congresului, în rândul Decanilor Facultăților de Teologie, Părintele Decan Cristinel Ioja a fost distins cu ordinul „Episcop Nicolae Ivan” al Mitropoliei Clujului, Maramureșului și Sălajului, precum și cu Diploma de înaltă cinstire pentru promovarea Teologiei Ortodoxe în Universitate, însoțită de placheta omagială dedicată Centenarului Facultății de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca, iar Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu a fost distins cu Diploma de aleasă cinstire din partea Înaltpreasfințitului Părinte Mitropolit Andrei, precum și cu Diploma și placheta omagială din partea conducerii Facultății de Teologie.

Congresul Facultăților de Teologie a fost organizat și la Arad în 2014, respectiv Colegiul decanilor în 2022, iar asemenea evenimente prilejuiesc o bună conlucrare și comunicare între Facultățile de Teologie în vederea unui

învățământ teologic de calitate și specific în formarea tinerilor, în afirmarea ethosului și a vieții Bisericii Ortodoxe.

<https://www.teologiearad.ro/2024/11/05/aradul-prezent-la-congresul-facultatilor-de-teologie-ortodoxa-din-patriarhia-romana/>

Simpozion studentesc-masteral și doctoral la Facultatea de Teologie din Arad

Cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Timotei, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad a organizat în data de 14 noiembrie 2024 Simpozionul național doctoral cu titlul *Boală și suferință. Vocația terapeutică a Bisericii în lumea actuală*, respectiv simpozionul studentesc-masteral cu titlul *Principiile terapeutice ale sfinților—căi de restaurare în Hristos a condiției umane*.

Evenimentul academic a debutat în Aula facultății, la orele 9.00, la care au luat parte Înaltpreasfințitului Părinte Dr. Timotei Sevcicu, Arhiepiscopul Aradului, Preasfințitul Părinte Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului, Conf. Univ. Dr. Ovidiu Toderici, Prorectorul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Prof. Univ. Dr. Florentina Munteanu, Directorul Școlii Doctorale Interdisciplinare din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie, Prof. Drd. Alin Ciotea, reprezentantul adresanților evenimentului academic, dar

și profesori, studenți, masteranzi și doctoranzi ai Facultății de Teologie din Arad, precum și din alte centre universitare: București, Sibiu, Cluj-Napoca, Iași, Craiova și Oradea.

În deschiderea manifestării Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie, a adresat cuvânt de salut invitaților și participanților, subliniind că Simpozionul național doctoral, dar și cel studentesc-masteral la care participă studenți din Facultățile de Teologie din Patriarhia Română reprezintă un exercițiu formativ și aplicativ asupra temei generale în câteva cuvinte cheie: boală, suferință, vindecare, terapie, vocația Bisericii. Părintele decan a subliniat rolul esențial pe care-l are Biserica în atenuarea și vindecarea bolii de diferite forme existente în lume, afirmând că „Lucrarea Preasfintei Treimi în Biserică și în lume este prin excelență o lucrare de vindecare. Biserica este spațiu al vindecării, având mijloacele vindecării și modelele vindecării omului în viețile Sfinților. Prin aceste evenimente, dorim să-i conștientizăm și mai mult pe studenții și doctoranzii noștri de forța terapeutică a Bisericii și să creăm în jurul acestei realități o dezbateră benefică aprofundării Teologiei și Antropologiei”.

Domnul Prorector, Conf. Univ. Dr. Ovidiu Toderici a subliniat importanța conștientizării rolului pe care slujitorii Teologiei și ai Bisericii îl au pentru comunitățile noastre.

Doamna Director a Școlii doctorale interdisciplinare, Prof. Univ. Dr. Florentina Munteanu, a exprimat bucuria și felicitările pentru conferințele și activitățile extracurriculare ce se vor desfășura în această zi, precum și pentru efortul de a edita constant revista *Studia Doctoralia*, ceea ce conferă o vizibilitate națională specială domeniului Teologie în cadrul teologiei românești.

Preasfințitul Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului, a mulțumit pentru felicitările transmise cu ocazia aniversării a 15 ani de arhierie, dând slavă lui Dumnezeu pentru slujirea încredințată. În cuvântul său, Preasfinția Sa a dat mărturie despre experiența comună a majorității oamenilor, care pot trece și prin clipe de boală și suferințe, cât și prin sănătate și bucurii, toate aceste stări având un sens pedagogic, de apropiere de Dumnezeu. Pentru momentele de slăbire a sănătății fizice sau spirituale, credinciosul are nevoie de lucrarea rugăciunii. Tocmai de aceea, Preasfinția Sa a editat o broșură, care reunește mai multe rugăciuni pentru vreme de boală, dăruită celor aflați în spitale, cu mai multe prilejuri.

Domnul prof. drd. Alin Ciotea a rostit un cuvânt din partea studenților doctoranzi, subliniind faptul că: „noi trebuie să fim o prezență vindecătoare pentru sistemul bolnav, societatea decăzută și propria persoană aflată pe drumul coborât, de multe ori, de la Ierusalimul cel ceresc spre Ierihonul mundan, păcătos”.

Tot în cadrul deschiderii festive a fost lansat și prezentat ultimul număr, 8 al revistei doctoranzilor Facultății de Teologie din Arad, *Studia Doctoralia*. Volumul însumează concluziile cercetărilor doctoranzilor noștri din anul 2023, evidențiind, totodată, implicarea Facultății de Teologie din Arad în activitatea de cercetare la nivelul școlii doctorale.

Apoi au urmat 3 prelegeri în plen.

ÎPS. Dr. Timotei Seviciu, Arhiepiscopul Aradului, a susținut conferința cu tema: *Dimensiunea terapeutică a Bisericii*. Înaltpreasfinția Sa a evocat câteva chipuri de personalități din Biserica Ortodoxă Română, care au slujit ca preoți și medici, invitând audiența spre a fi mereu cu atenție la recomandările medicilor.

PS. Dr. Lucian Mic, Episcopul Caransebeșului, a susținut conferința cu tema: *Este vreunul dintre voi în suferință? (...) Este cineva bolnav între voi? (Iacov 5, 13-14). Succinte reflecții pastorale*. Preasfinția Sa a surprins în disertația Sa câteva aspecte teologice, pastorale și liturgic-practice legate de slujirea preoțească a bolnavilor, insistând pe responsabilizarea reală a misiunii preoțești.

Domnul Lect. Univ. Dr. Florinel Cozma, medic primar (Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad), a susținut conferința cu tema: *Anul omagial al îngrijirii bolnavilor din perspectiva medicului creștin. Aportul neuroteologiei*. Domnul doctor a mulțumit pentru invitație, felicitând organizatorii pentru această inițiativă. În referatul prezentat, acesta a evidențiat câteva aspecte privitoare la asistența medicală, spirituală și psihologică a bolnavilor.

Apoi, evenimentul cultural-teologic a continuat pe secțiuni moderate de Părinții profesori ai facultății, după un program stabilit, unde studenții, masteranzii și doctoranzii prezenți și-au prezentat concluziile cercetărilor lor pentru evenimentul științific la care au participat în același timp implementându-se și o sesiune online.

<https://www.teologiearad.ro/2024/11/16/simpozion-studentesc-masteral-si-doctoral-la-facultatea-de-teologie-din-arad/>

Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” distinsă la *Gala Excelenței* Universității „Aurel Vlaicu” din Arad

În fiecare an, Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad organizează o manifestare academică prin care sunt apreciate realizările în cercetarea științifică exemplare evidențiate de cadrele didactice, studenți, masteranzi și doctoranzi. Astfel, în data de 26 noiembrie 2024 s-a desfășurat *Gala Excelenței*.

În semn de înaltă apreciere pentru realizările avute în anul acesta, mai ales pentru publicarea lucrării științifice *A History of Dogmatics in the Ro-*

manian Orthodox Theology From the Establishment of Communism to the Challenges of Postmodernity (O istorie a Dogmaticii în Teologia Ortodoxă Română, de la instaurarea comunismului la provocările postmodernității), apărută la prestigioasa editură Brill din Germania, Părintele profesor dr. Cristinel Ioja, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea”, a primit „Diploma de excelență”.

Dintre studenții Facultății au primit „Diplome de excelență” următorii: Pr. Alin Câmpean, Prof. Alin Ciotea, Prof. Denis Roșu-Drăgan, și Georgiana Costescu.

Amintim faptul că în cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” funcționează un Centru de studii și se editează anual mai multe publicații științifice, între care amintim: *Revista Teologia*, *Anuarul*, *Studia Doctoralia* și *Studia Theologica et Historica Aradensia*.

<https://www.teologiearad.ro/2024/11/28/facultatea-de-teologie-ortodoxa-ilarion-v-felea-distinsa-la-gala-excelentei-universitatii-aurel-vlaicu-din-arad/>

Preasfințitul Părinte Ieronim a susținut o conferință la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

În ziua de 3 decembrie 2024, la invitația Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Preasfințitul Părinte Ieronim, Episcopul Daciei Felix, a susținut o conferință teologică studenților, masteranzilor și seminariștilor. Tema conferinței a fost: Hristos se naște! Darul divin pentru lumea de astăzi.

În deschiderea manifestării, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, decanul Facultății de Teologie din Arad a mulțumit PS Ieronim pentru acceptul de a susține această conferință studenților, masteranzilor Facultății, precum și a elevilor Seminarului Teologic. De asemenea, Părintele decan a mulțumit ÎPS Arhiepiscop Timotei pentru binecuvântare.

În cuvântul său, Preasfinția Sa, a oferit câteva repere biblice, teologice și duhovnicești privitoare la întruparea Fiului lui Dumnezeu, invitând auditoriul la prăznuirea cu bucurie a darului pe care Dumnezeu îl face umanității, prin Fecioara Maria, întru restaurarea chipului Său, a omului căzut.

<https://www.teologiearad.ro/2024/12/07/preasfintitul-parinte-ieronim-a-sustinut-o-conferinta-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>

Concertul aniversar de Crăciun al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad

Tradiționalul concert de colinde, sub genericul „Colind străbun”, ajuns la cea de-a XXXIII-a ediție, a avut loc luni, 16 decembrie 2024, ora 18.00, în sala de concerte a Filarmonicii din Arad, susținut de două coruri: Corul băr-

bătesc „Atanasie Lipovan” al Facultății de Teologie „Ilarion V. Felea” din Arad, format din studenții programelor de licență și master și corala bărbătească PROCORD-Alumni, alcătuită din generațiile de absolvenți ai instituției academice arădene, dirijate de Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean.

Evenimentul cultural-artistic din anul acesta, a fost prezentat de către Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad.

Concertul din acest an a fost unul special, fiind organizat într-o notă aniversară, eveniment dedicat ÎPS Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, la împlinirea a patru decenii de slujire chiriarhală în străvechea eparhie a Aradului.

La manifestare au participat ÎPS Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, PS Părinte Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului, osenitorii Centrului eparhial, conducerea Universității „Aurel Vlaicu”, în frunte cu domnul Rector Conf. Univ. Dr. Teodor-Florin Cilan, reprezentanți ai Universității de Vest „Vasile Goldiș”, Dl. Sergiu Bilcea, vicepreședintele CJA, reprezentanți ai autorităților centrale și locale, cadre universitare, studenți și un numeros public.

Manifestarea academică din această seară a debutat cu un moment editorial de excepție sub forma unui volum de studii teologice adunate sub genericul *Patristică și Paternitate*, editat, coordonat și îngrijit de Părintele decan Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, dimpreună cu Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang, titularul catedrei de Patrologie din cadrul Facultății noastre.

„Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad propune ca o Prolegomena la Concertul de colinde dedicat celor 40 de ani de slujire ai Înaltpreasfințitului Părinte Timotei în Eparhia Aradului, un eveniment editorial de excepție sub forma unui volum de studii teologice adunate sub genericul *Patristică și Pa-*

ternitate. Volumul debutează cu teza de licență a ÎPS Dr. Timotei Seviciu, elaborată sub coordonarea reputatului patrolog Ioan G. Coman la București în anul 1957, aceasta fiind urmată de studii de specialitate publicate în prestigioasele reviste centrale și mitropolitane, în Îndrumătorul bisericesc de la Timișoara și Arad și în publicația eparhială *Biserica și Școala*. Toate aceste contribuții descoperă o profundă dimensiune teologică, biblică și patristică a lucrării pastorale a Înaltpreasfințitului Părinte Timotei, descoperă erudiția teologică și un larg orizont cultural al ierarhului arădean. Astfel, îl putem numi nu doar Ierarhul și Ctitorul, ci și Păstorul și Teologul prin excelență al acestei eparhii în continuitatea Tradiției ilustrate de ierarhi ca Ioan Mețianu, Ioan Ignatie Papp, Grigorie Comșa, Andrei Magieru, Nicolae Corneanu și Teoctist Arăpașu”, a sintetizat Părintele decan.

„Prolifica și profunda latură teologică-intelectuală a păstorului arădenilor a determinat gândul nostru, al editorilor, de a aduna la un loc toate contribuțiile teologice ale Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Timotei, publicate de-a lungul anilor în revistele și publicațiile teologice din țară. Volumul este structurat în patru părți cuprinzând studii și articole, în funcție de periodicele în care au fost publicate. Astfel, prima parte cuprinde Teza de licență susținută la Institutul de Grad Universitar din București, a doua parte cuprinde studiile publicate în revistele teologice din țară, a treia parte cuprinde studiile publicate în Îndrumătorul bisericesc de la Timișoara și Arad, iar a patra parte cuprinde articolele publicate în oficiosul arădean *Biserica și Școala*. Întregul material este structurat cronologic pentru a avea o vedere structurată și progresivă asupra operei teologice a Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Timotei”, din informațiile transmise de Părintele editor Nicolae M. Tang.

În continuarea acestui moment editorial Părintele Decan a subliniat „Concertul de colinde din această seară are o întreită semnificație: 1) este dedicat împlinirii a patru decenii de slujire a IPS Dr. Timotei Seviciu în Eparhia Aradului; 2) continuă o tradiție corală a facultății de peste trei decenii ca dar în pragul Crăciunului pentru arădeni; 3) inițiază un șir de întâlniri al absolvenților Facultății care sunt deja implicați în Corala Procord-Alumni, întâlniri sub cupola Almei Mater teologice arădene. Facultatea de Teologie Ortodoxă este o veritabilă Alma Mater cu o istorie bicentenară care adună pe studenții ei în unitatea acelorași valori nepieritoare ale Tradiției care își au rolul și locul bine conturat în societatea arădeană și nu numai”.

Repertoriul, propus de Părintele Profesor Tiberiu Ardelean în calitate de dirijor, a cuprins colinde tradiționale în notația și prelucrarea unor compozi-

tori consacrați: Filaret Barbu, Gheorghe Danga, Tiberiu Brediceanu, Gheorghe Cucu, Marius Cuteanu, Ioan D. Chirescu, Ion Runcu, Mircea Buta, Dani Constantin, etc. Au fost interpretate și câteva colinde cu soliști: preoții Nicolae Rădulescu, Vasile Chindriș, Petru Ursulescu, Romică Confideratu, Paul Orădan, Gabriel Streulea, Marius Lăscoiu-Martin și dl. masterand Casian Câmpean.

Noutatea concertului din acest an a constat în formarea Coralei de absolvenți PROCORD-Alumni, prin care se evidențiază legătură permanentă pe care Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad o are cu absolvenții ei, ca prelungire formativ-duhovnicească, dar și cultural-artistică în parohiile eparhiei Aradului, dar și la catedrele disciplinei Religie Ortodoxă, ca dovadă a numărului mare de profesori de religie prezenți la acest eveniment.

În încheierea concertului ÎPS Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului a rostit un cuvânt de binecuvântare felicitând pe cei care au contribuit la realizarea concertului din această seară și transmițând tuturor urările cuvenite cu prilejul Sfințelor Sărbători.

Atmosfera deosebită a avut menirea să pregătească sufletele participanților pentru marele praznic al Nașterii Domnului, concertul fiind darul pe care Facultatea de Teologie din Arad îl oferă comunității arădene, precum și o mărturie a prezenței Bisericii în societate.

<https://www.teologiearad.ro/2024/12/24/concertul-aniversar-de-craciun-al-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>

Programul evenimentelor academice – bisericești al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad pentru anul 2025

Centenarul Patriarhiei Române este timp al împlinirilor în Biserica Ortodoxă Română, timp anamnetic și prospectiv pentru lucrarea Bisericii în lume, în comunitatea umană, în viața personală și comunitară a omului modern.

Este timp al aducerii aminte de cei care și-au împlinit vocația slujirii în diversitatea darurilor și chemărilor oferite de Mântuitorul Hristos și timp al reflecției cruciforme, vertical-orientate asupra misiunii, rolului, rostului și slujirii Bisericii Ortodoxe în societatea și cultura românească și universală. Dar, Centenarul Patriarhiei Române este și timp al Sfinților ca modele în Iisus Hristos pentru viețuirea creștină.

Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad poartă cu cinste numele ultimului Rector al Academiei Teologice, desființată de regimul comunist în 1948 și este recunoscătoare Sfântului Sinod, în frunte cu Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, pentru darul canonizării preotului martir Ilarion Felea ca dar al împlinirii teologiei arădene și românești primit cu mult entuziasm de profesorii și studenții instituției teologice care, în anul 2022, au serbat două secole de la înființare.

Patriarhia Română la ceas aniversar se împlinește atât prin slujirea celor care vreme de un secol au trudit pentru buna lucrare și afirmare a Bisericii în plan pastoral, misionar, filantropic, duhovnicesc, cultural și social, în plan intern și internațional, ierarhi, preoți, ieromonahi, ierodiaconi, monahi și monahii, profesori de teologie și mireni, cât și prin Sfinții Bisericii. În secolul Patriarhiei Române, Biserica Ortodoxă Română, prin înțelepciunea și curajul Patriarhilor ei, și-a arătat odoarele cele mai de preț în fața lumii, pe mărturisitorii ei, care au mărturisit public credința, atât în vremea comunismului ateu, cât și în vremea provocărilor galopante ale secularizării, ale expansiunii concepțiilor seculare despre om și lume, ale globalismului, trans-umanismului și tehnologizării înrobitoare a vieții omului.

Din aceste considerente, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad propune o serie de evenimente teologice, bisericești și culturale pentru anul 2025, în semn de prețuire și recunoștință față de cei care au slujit Biserica Ortodoxă Română și față de ocrotitorul Școlii teologice arădene, Preotul Mucenic Ilarion Felea.

Aceste evenimente se desfășoară atât în mediul academic, universitar cât, mai ales, în cetatea Aradului și în parohiile Arhiepiscopiei Aradului. Motivația profundă a acestei alegeri a spațiilor de desfășurare a evenimentelor din anul 2025 se referă la misiunea Facultății de Teologie de a transmite, învăța și pregăti comunitățile Bisericii pentru înțelegerea semnificației Centenarului Patriarhiei Române și a vieții, lucrării și învățaturii Sfântului Preot Mucenic Ilarion Felea. Această motivație se referă și la modul în care suntem chemați să întărim legăturile cu parohiile Bisericii fiind atenți la buna transmitere a adevărilor de credință în contextul mediatic provocator și uneori tendențios al lumii și societății informaționale. Creștinii sunt chemați să cunoască de la ierarhii și preoții lor ce înseamnă canonizarea unor sfinți, care sunt motivele canonizării și roadele acesteia pentru viața creștină, fiind astfel pregătiți să facă față avalanșei de informații deformatoare vehiculate în anumite medii din presa scrisă și vizuală.

În acest sens, Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad, se înscrie în Programul anului 2025 dedicat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, Centenarului Patriarhiei Române și mărturisitorilor ortodocși din secolul trecut și aduce cinstire celor care s-au identificat cu lucrarea și mărturisirea Bisericii în cei 100 de ani ai Patriarhiei Române.

Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja

Arhiepiscopia
Aradului

Facultatea de Teologie Ortodoxă
„Ilarion V. Felea“ Arad

Universitatea
„Aurel Vlaicu” Arad

PROGRAM CENTENARUL PATRIARHIEI ROMÂNE PROCLAMAREA CANONIZĂRII SF. PR. MUCENIC ILARION FELEA

Parteneri

EPISCOPIA
CARANSEBESULUI

EPISCOPIA
ORADEI ȘI HUNEDOAREI

CONSILIUL
JUDEȚEAN
ARAD

PREFECTURA
ARAD

**Arhiepiscopia Aradului
Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad
Episcopia Caransebeșului
Episcopia Devei și Hunedoarei
Consiliul Județean Arad
Primăria Municipiului Arad
Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad**

PROGRAM

2025

**EVENIMENTE CU PRILEJUL CENTENARULUI
PATRIARHIEI ROMÂNE (1925-2025) ȘI PROCLAMĂRII
CANONIZĂRII SFÂNTULUI PREOT MUCENIC
ILARION FELEA (1903-1961)**

Sfinții Bisericii Ortodoxe și Centenarul Patriarhiei Române

Centenarul Patriarhiei Române este timp al împlinirilor în Biserica Ortodoxă Română, timp anamnetic și prospectiv pentru lucrarea Bisericii în lume, în comunitatea umană, în viața personală și comunitară a omului modern. Este timp al aducerii aminte de cei care și-au împlinit vocația slujirii în diversitatea darurilor și chemărilor oferite de Mântuitorul Hristos și timp al reflecției cruciforme, vertical-orientate, asupra misiunii, rolului, rostului și slujirii Bisericii Ortodoxe în societatea și cultura românească și universală. Dar, Centenarul Patriarhiei Române este și timp al Sfinților ca modele în Iisus Hristos pentru viețuirea creștină.

Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad poartă cu cinste numele ultimului Rector al Academiei Teologice, desființată de regimul comunist în 1948 și este recunoscătoare

Sfântului Sinod, în frunte cu Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, pentru darul canonizării preotului martir Ilarion Felea, ca dar al împlinirii teologiei arădene și românești primit cu mult entuziasm de profesorii și studenții instituției teologice care, în anul 2022, au serbat două secole de la înființare.

Patriarhia Română la ceas aniversar se împlinește atât prin slujirea celor care vreme de un secol au trudit pentru buna lucrare și afirmare a Bisericii în plan pastoral, misionar, filantropic, duhovnicesc, cultural și social, în plan intern și internațional, ierarhi, preoți, ieromonahi, ierodiaconi, monahi și monahii, profesori de teologie și mireni, cât și prin Sfinții Bisericii. În secolul Patriarhiei Române, Biserica Ortodoxă Română, prin înțelepciunea și curajul Patriarhilor ei, și-a arătat odoarele cele mai de preț în fața lumii, pe mărturisitorii ei, care au mărturisit public credința, atât în vremea comunismului ateu, cât și în vremea provocărilor galopante ale secularizării, ale expansiunii concepțiilor seculare despre om și lume, ale globalismului, transumanismului și tehnologizării înrobitoare a vieții omului.

Din aceste considerente, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad propune o serie de evenimente teologice, bisericești și culturale pentru anul 2025, în semn de prețuire și recunoștință față de cei care au slujit Biserica Ortodoxă Română și față de ocrotitorul Școlii teologice arădene, Preotul Mucenic Ilarion Felea.

Aceste evenimente se desfășoară atât în mediul academic, universitar cât, mai ales, în cetatea Aradului și în parohiile Arhiepiscopiei Aradului. Motivația profundă a acestei alegeri a spațiilor de desfășurare a evenimentelor din anul 2025 se referă la misiunea Facultății de Teologie de a transmite, învăța și pregăti comunitățile Bisericii pentru înțelegerea semnificației Centenarului Patriarhiei Române și a vieții, lucrării și învățaturii Sfântului Preot Mucenic Ilarion Felea. Această motivație se referă și la modul în care suntem chemați să întărim legăturile cu parohiile Bisericii fiind atenți

la buna transmitere a adevărilor de credință în contextul mediatic provocator și uneori tendențios al lumii și societății informaționale. Creștinii sunt chemați să cunoască de la ierarhii și preoții lor ce înseamnă canonizarea unor sfinți, care sunt motivele canonizării și roadele acesteia pentru viața creștină, fiind astfel pregătiți să facă față avalanșei de informații deformatoare vehiculate în anumite medii din presa scrisă și vizuală.

În acest sens, Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad, se înscrie în Programul anului 2025 dedicat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, Centenarului Patriarhiei Române și mărturisitorilor ortodocși din secolul trecut și aduce cinstire celor care s-au identificat cu lucrarea și mărturisirea Bisericii în cei 100 de ani ai Patriarhiei Române.

Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja
Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă
„Ilarion V. Felea”, Arad

I. DESCHIDEREA EVENIMENTELOR PRILEJUITE DE
CENTENARUL PATRIARHIEI ROMÂNE ȘI DE
PROCLAMAREA CANONIZĂRII SFÂNTULUI PREOT
MUCENIC ILARION FELEA

Sărbătoarea Facultăților de Teologie Ortodoxă din
Patriarhia Română

Miercuri, 29 ianuarie (Paraclisul Facultății)

17.00: Slujba Vecerniei închinată pomenirii Sfinților Trei Ierarhi: Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur

Joi, 30 ianuarie (Catedrala Veche din Arad)

9.00: Sfânta Liturghie arhierescă

Corurile reunite ale Școlilor Teologice din Arad, Dirijori: Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, Diac. Prof. Marius Lăscoiu-Martin

11.30: Slujba de pomenire pentru ctitorii, profesorii și ostenitorii învățământului teologic arădean

11.30-11.45: Lansarea volumului *In Honorem Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan*

12.00: Festivitatea teologică-culturală dedicată Centenarului Patriarhiei Române și canonizării Sfântului Preot Mucenic Ilarion Felea (Aula Facultății de Teologie Ortodoxă)

Conferință: *Repere ale învățământului teologic universitar în Patriarhia Română*, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja

Conferință: *Fapte ale sfințeniei în viața Părintelui Ilarion Felea (1903-1961). Repere în biografia unui sfânt*, Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae Tang

Coruri: Corul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea”, Dirijor Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean; Corul Seminarului Teologic Ortodox Arad, Dirijor Diac. Prof. Marius Lăscoiu-Martin

II. CONCERTE ȘI CONFERINȚE ÎN BISERICI

1. Duminică, 6 aprilie (Biserica Parohiei Arad-Șega I)

Concert dedicat Sfântului Preot Mucenic Ilarion Felea, Corala Parohiei Arad-Șega I, Dirijor Prof. Adrian Bugyi

Prezintă: Pr. Drd. Vlad-Sergiu Sandu

Conferință: *Părintele Ilarion Felea – model de slujire în Parohia Arad Șega I*, Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu

2. Duminică, 13 aprilie (Catedrala Veche a Aradului)

Concert dedicat Sfântului Preot Mucenic Ilarion Felea, Corala „Armonia” a Catedralei Vechi din Arad, Dirijor Prof. Ovidiu Boar

Prezintă: Protos Lect. Univ. Dr. Nicolae Tang

Conferință: *Părintele Ilarion Felea – model de slujire în Catedrala Veche a Aradului*, Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean

Expoziție documentară (documente, cărți, fotografii) dedicată Părintelui Ilarion Felea. Arhiva Arhiepiscopiei Aradului, Arhiva Facultății de Teologie Ortodoxă, Arhiva Familiei Felea-Darian

Lansarea volumului: *Documente – Ilarion V. Felea*

Autori: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Dr. Paul Orădan

Prezintă: Pr. Flavius Petcuț, Protopopul Aradului

III. CONCERTE ȘI CONFERINȚE ÎN CETATEA ARADULUI

ÎN POSTUL SFINTELOR PAȘTI (Catedrala Veche a Aradului/Sala Marii Uniri)

1. Duminica I din Postul Mare, 9 martie (Catedrala Veche a Aradului)

Conferință: *Viața și mărturisirea Părintelui Ilarion Felea*, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja

Recital susținut de Corul de copii de la Catedrala Veche a Aradului, Dirijor Pr. Gabriel Streulea

Prezintă: Pr. Flavius Petcuț, Protopopul Aradului

Lansarea lucrării: *Preotul Ilarion Felea în conștiința contemporanilor. Mărturii ale celor care l-au cunoscut*

Autor: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja,

Prezintă: Pr. Flavius Petcuț, Protopopul Aradului

2. Duminica II din Postul Mare, 16 martie (Catedrala Veche a Aradului)

Conferință: *Lucrarea pastoral-misionară a Părintelui Ilarion Felea*, Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan

Recital susținut de Corul Procord din Arad, Dirijor Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean

Prezintă: Pr. Flavius Petcuț, Protopopul Aradului

3. Duminica III din Postul Mare, 23 martie (Sala Marii Uniri din Arad)

Conferință: *Slujirea catehetică-educatională a Părintelui Ilarion Felea*, Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae Tang

Recital susținut de Corul Seminarului Teologic Ortodox Arad, Dirijor Diac. Prof. Marius Lăscoiu-Martin

Prezintă: Pr. Drd. Vlad-Sergiu Sandu

4. Duminică IV din Postul Mare, 30 martie (Sala Marii Uniri din Arad)

Conferință: *Părintele Ilarion Felea și importanța Sfintei Scripturi pentru pastorația și misiunea Bisericii*, Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg

Recital susținut de Corul de copii de la Școala Gimnazială „Sfântul Ierarh Nicolae” din Arad, Dirijor Pr. Gabriel Streulea

Prezintă: Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț

**ÎN POSTUL NAȘTERII DOMNULUI
(Catedrala Veche a Aradului/Sala Marii Uniri)**

5. Duminică, 16 noiembrie, Postul Nașterii Domnului (Sala Marii Uniri din Arad)

Conferință: *Slujirea omiletică a Părintelui Ilarion Felea*, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu

Recital susținut de Corul „Sfântul Maxim Mărturisitorul” de la Catedrala Veche a Aradului, Dirijor Emanuel Gheorghe

Prezintă: Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae Tang

6. Duminică, 23 noiembrie, Postul Nașterii Domnului (Catedrala Veche a Aradului)

Conferință: *Lucrarea apologetică a Părintelui Ilarion Felea: mărturisitor al credinței în contextul ideologiilor modernității*, Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru

Recital susținut de Corul Parohiei Arad-Gai, Dirijor Melinda Druc, Filarmonica din Arad

Prezintă: Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț

7. Duminică, 30 noiembrie, Postul Nașterii Domnului (Sala Marii Uniri din Arad)

Conferință: *Părintele Ilarion Felea în temnițele comuniste*, Pr. Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu

Recital susținut de Corul de tineri „Neos” de la Catedrala Veche a Aradului, Dirijor Pr. Gabriel Streulea

Prezintă: Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu

8. Duminică, 7 decembrie, Postul Nașterii Domnului (Sala Marii Uniri din Arad)

Conferință: *Părintele Ilarion Felea și publicațiile pastoral-misionare ale Eparhiei Aradului*, Pr. Prof. Univ. Dr. Florin Dobrei

Recital susținut de Corul Seminarului Teologic Ortodox Arad, Dirijor Diac. Prof. Marius Lăscoiu-Martin

Prezintă: Pr. Lect. Univ. Dr. Gabriel Basa

9. Duminică, 14 decembrie, Postul Nașterii Domnului (Catedrala Veche a Aradului)

Conferință: *Părintele Ilarion Felea ca duhovnic*, Pr. Lect. Univ. Dr. Ioan Lazăr

Recital susținut de Corul Parohiei Arad Șega I, Dirijor Prof. Adrian Bugyi

Prezintă: Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg

IV. CONFERINȚE ÎN ȘCOLI

3-21 Martie: Sub genericul: *Sfântul Preot Mucenic Ilarion Felea, despre importanța educației și a culturii în formarea tinerilor*

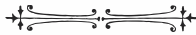
Coordonatori: Pr. Lect. Dr. Filip Albu, Arad; Arhim. Lect. Dr. Casian Rușeț, Caransebeș; Pr. Lect. Dr. Gabriel Basa, Deva.

În cinstea Centenarului Patriarhiei Române: **Lansarea lucrării** *O istorie a Dogmaticii în Teologia ortodoxă română*, 3 vol., Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad

Autor: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja

Prezintă: Pr. Prof. Univ. Dr. Ștefan Buchiu (Universitatea din București); Pr. Prof. Univ. Dr. Sorin Șelaru (Bruxelles, Universitatea din București); Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan (Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad)

Recital susținut de Corul Procord din Arad, Dirijor Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean

V. SIMPOZIOANE INTERNAȚIONALE

Simpozion internațional (22-23 mai 2025) – *Dogma de la Niceea și importanța mărturisirii ei în lumea actuală. Modele de mărturisitori: Sfinții Ilarion Felea și Dumitru Stăniloae*

Invitați: Prof. Univ. Dr. Martin Illert (Universitatea din Halle / Wittenberg, Germania); Prof. Univ. Dr. Stanislau Paulau (Universitatea din Halle / Wittenberg, Germania); Pr. Prof. Dr. Daniele Cogoni (Universitatea Pontificală Laterană Roma, Italia); Pr. Michel van Parys, (Colegiul Grec din Roma); Elia Citterio (Comunitatea Fraților Contemplativi ai lui Isus, Dieceza de Alexandria, Italia); Prof. Univ. Dr. Jerzy Ostapczuk (Universitatea din Varșovia, Polonia); Prof. Univ. Dr. Peter Ben Smit (Universitatea din Berna, Elveția) Prof. Univ. Dr. Marina Kolovopolou (Universitatea din Atena, Grecia) Prof. Univ. Dr. Nikolaos Xionis (Universitatea din Atena, Grecia); Pr. Prof. Univ. Dr. Porfirie Georgy (Universitatea din Balamand, Liban); Andreas Müller (Universitatea din Kiel, Germania); Francesco Strazzari (Redactor *Settimana News*, Italia, realizator al unor interviuri cu părintele Dumitru Stăniloae 1990-1991); Pr. Prof. Univ. Dr. Ștefan Buchiu (Universitatea din București); Pr. Prof. Univ. Dr. Sorin Șelaru (Bruxelles, Universitatea din București); Pr. Prof. Univ. Dr. Valer Bel (Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca); Pr. Prof. Univ. Dr. Cristian Sonea (Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca); Pr. Prof. Univ. Dr. Nicolae Moșoiu (Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu); Conf. Univ. Dr. Ciprian Iulian Toroczka (Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu); Prof. Univ. Dr. Ion Croitoru (Universitatea „Valahia” din Târgoviște) Arhim. Conf. Dr. Nathanael Neașu (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași); Conf. Univ. Dr. Daniel Lemeni (Universitatea de Vest din Timișoara)

Simpozion Internațional (27-29 aprilie 2025) – Centenarul Patriarhiei Române (în parteneriat cu Episcopia Caransebeșului și Academia Română)

Invitați: Academician Ioan Aurel Pop (Președintele Academiei Române); Prof. Univ. Dr. Ioan Bolovan (Membru corespondent al Academiei Române); Prof. Univ. Dr. Ion Valer Xenofontov (Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova); Prof. Univ. Dr. Mircea Măran (Școala de Studii Înalte pentru Educatori „Mihailo Pavlov”, Vârșeț); Aleksandra Djuric Milovanovici (Institutul de Balcanologie din Belgrad, Serbia); Conf. Univ. Dr. Ion Gumenâi (Institutul de Istorie din Chișinău); Pr. Conf. Dr. Octavian Moșin (Facultatea de Teologie, Universitatea de Stat din Chișinău, Republica Moldova); Conf. Univ. Dr. Ion Cârja (Facultatea de Istorie și Filozofie, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca); Dr. Mircea Abrudan (Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române din Cluj-Napoca); Pr. Prof. Univ. Dr. Mihail Săsăujan (Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul”, Universitatea din București); Pr. Prof. Univ. Dr. Ion Vicovan (Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae”, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași); Prof. Univ. Dr. Paul Bruszanowski (Facultatea de Teologie Ortodoxă „Sfântul Andrei Șaguna”, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu); Pr. Dr. Daniel Alic, istoric Timișoara; Dr. Doru Sinaci, istoric Arad; Dr. Maria-Alexandra Pantea (Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad)

Simpozion Internațional (3-4 noiembrie 2025) – Sfinții Ilarion Felea și Arsenie Boca – contribuția lor la teologia și spiritualitatea Bisericii Ortodoxe (în parteneriat cu Episcopia Devei și Hunedoarei)

Invitați: IPS Dr. Laurențiu Streza, Mitropolitul Ardealului; PS Dr. Lucian, Episcopul Caransebeșului; PS Dr. Ignatie, Episcopul Hușilor; PS Dr. Benedict Bistrițeanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului; PS Dr.

Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului; Pr. Dr. Giovanni Brusegan, Arhiepiscopia Romano-Catolică din Padova, Italia; Arhim. Zaharia Zaharou, Mănăstirea „Sfântul Ioan Botezătorul” din Essex, Anglia; Arhim. Prof. Univ. Dr. Teofil Tia, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca; Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Chirilă, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca; Pr. Prof. Univ. Dr. Ștefan Iloaie Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca; Pr. Prof. Univ. Dr. Emil Jurcan, Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia; Pr. Prof. Univ. Dr. Gheorghe Holbea, Universitatea din București; Pr. Prof. Univ. Dr. Ștefan Resceanu, Universitatea din Craiova

**VI. SIMPOZIOANE ȘI CONFERINȚE NAȚIONALE
– LANSĂRI COLECȚIA „ILARION V. FELEA – OPERE
COMPLETE”**

Simpozionul Național al Școlii Doctorale (22-23 mai 2025) – Centenarul Patriarhiei Române (1925-2025). Un secol de viață și cultură bisericească în Eparhia Aradului (studenți doctoranzi și cercetători din cadrul Școlilor Doctorale din Patriarhia Română)

În Colecția „Teologi arădeni”, **lansarea lucrării** *Roman Ciorogariu – dascăl al sufletelor fiilor neamului românesc* (Sala „Vasile Goldiș”, Consiliul Județean Arad)

Autor: Pr. Lect. Univ. Dr. Gabriel Basa

Prezintă: Pr. Prof. Univ. Dr. Florin Dobrei

**Conferință Națională (20 martie 2025)
Sala „Vasile Goldiș”, Consiliul Județean Arad**

Colecția „Ilarion V. Felea – Opere Complete” – relevanța opereii apologetic-culturale și teologice a Părintelui Ilarion Felea (1903-1961), (lansarea lucrărilor reeditate ale Părintelui Ilarion V. Felea: *Pocăința, Duhul Adevărului, Religia culturii, Religia iubirii*)

Invitați: Pr. Prof. Univ. Dr. Ștefan Buchiu (Universitatea din București); Conf. Univ. Dr. Adrian Lemeni (Universitatea din București)

Pocăința – prezintă Pr. Prof. Univ. Dr. Ștefan Buchiu (Universitatea din București)

Duhul Adevărului – prezintă Pr. Prof. Univ. Dr. Nicușor Beldiman (Universitatea din București)

Religia culturii – prezintă Conf. Univ. Dr. Adrian Lemeni (Universitatea din București)

Religia iubirii – prezintă Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru (Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad)
Corul Seminarului Teologic Ortodox Arad – interpretarea unor piese corale specifice Postului Mare, Dirijor Diac. Prof. Marius Lăscoiu-Martin

**Conferință Națională (18 septembrie 2025)
Sala „Vasile Goldiș”, Consiliul Județean Arad**

Colecția „Iarion V. Felea – Opere Complete” – relevanța liturgic-filocalic-duhovnicească a operei Părintelui Iarion Felea (1903-1961), (lansarea lucrărilor reeditate ale Părintelui Iarion V. Felea: *Spre Tabor, Tâlcuire la Sfânta Liturghie, Viețile Sfinților, Opera vieții mele*)

Invitați: Pr. Prof. Univ. Dr. Viorel Sava (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași); Pr. Prof. Univ. Dr. Ștefan Iloaie (Universitatea Babeș-Boylai din Cluj Napoca); Conf. Univ. Dr. Daniel Lemeni (Universitatea de Vest din Timișoara)
Spre Tabor – prezintă Pr. Prof. Univ. Dr. Ștefan Iloaie (Universitatea Babeș-Boylai din Cluj Napoca)

Tâlcuire la Sfânta Liturghie – prezintă Pr. Prof. Univ. Dr. Viorel Sava (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)

Viețile Sfinților – prezintă Conf. Univ. Dr. Daniel Lemeni (Universitatea de Vest din Timișoara)

Opera vieții mele – prezintă Pr. Prof. Univ. dr. Cristinel Ioja (Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad)

Corul Facultății de Teologie Ortodoxă „Iarion V. Felea” – interpretarea slujbelor dedicate sfântului Iarion Felea (părți din Vecernie, Utrenie și Acatist), Dirijor Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean

Conferință Națională (15 noiembrie 2025)
Sala „Vasile Goldiș”, Consiliul Județean Arad

Colecția „Iarion V. Felea – Opere Complete” – relevanța operei publicistice, pastoral-misionare a Părintelui Iarion Felea (1903-1961) (lansarea volumelor care cuprind ciclul de broșuri, studii și articole reeditate ale Părintelui Iarion V. Felea: *Revista Teologică* (Sibiu), publicația *Biserica și Școala* (Arad), publicația *Calea Mântuirii* (Arad), Biblioteca (Arad, Sibiu, Cluj)

Invitați: Pr. Prof. Univ. Dr. Mihai Săsăujan, Universitatea din București; Pr. Prof. Dr. Ionel Popescu, Vicar Eparhial administrativ al Arhiepiscopiei Timișoarei; Conf. Univ. Dr. Ioan David, Directorul Bibliotecii Academiei Române, Filiala Timișoara; Dr. Mircea Gheorghe Abrudan, Institutul „George Barițiu” al Academiei Române

Biserica și Școala (Arad) – prezintă Conf. Univ. Dr. Ioan David, Directorul Bibliotecii Academiei Române, Filiala Timișoara

Revista Teologică (Sibiu) – prezintă Pr. Prof. Dr. Ionel Popescu, Vicar Eparhial administrativ al Arhiepiscopiei Timișoarei

Calea Mântuirii (Arad) – prezintă Pr. Prof. Univ. Dr. Mihai Săsăujan, Universitatea din București

Colecții: Sibiu – Veniți la Hristos, Cluj – Cărările vieții, Arad – Biblioteca Calea Mântuirii, Biblioteca creștinului ortodox, prezintă Dr. Mircea Gheorghe Abrudan, Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române, Cluj)

Corul Sfântul Ioan Damaschin – interpretarea unor colinde specifice Postului Nașterii Domnului, Dirijor Pr. Gabriel Streulea

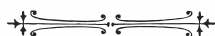
VII. CONFERINȚELE PREOTEȘTI PE PROTOPOPIATE

Arad – Preotul Ilarion Felea – *pastorație și misiune în Eparhia Aradului* (Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja)

Lipova – Preotul Ilarion Felea – *model de liturghisire în Eparhia Aradului* (Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean)

Ineu – Preotul Ilarion Felea – *tâlcuitor al Scripturii și Tradiției Părinților Bisericii* (Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus)

Sebiș – Preotul Ilarion Felea – *slujitor al Cuvântului Evangheliei prin omilie și presă bisericească* (Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan)

VIII. Concertul de Colinde al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” Generațiile ALUMNI (15 decembrie 2025, Filarmonica din Arad) Prezintă: Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu

Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja
Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă
„Ilarion V. Felea”, Arad

Repere în biografia unui sfânt
Sf. Pr. Mc. ILARION FELEA (1903-1961)

1903, 21 martie – se naște în localitatea Valea Bradului, județul Hunedoara, din părinții Ioan și Marta, într-o familie preoțească, al șaptelea din cei nouă frați
– 13 aprilie este botezat în biserica satului, dându-i-se numele de *Ilarion-Virgil*

1910-1914 – urmează Școala primară din comuna natală

1914-1918 – frecventează cursurile Gimnaziului Ortodox Român din Brad

1918-1920 – urmează cursurile Liceului „Avram Iancu” din Brad

– până la Crăciunul anului 1918 frecventează cursurile Liceului „Andrei Șaguna” din Brașov; înființându-se liceul din Brad se transferă la liceul din Brad

1920-1922 – frecventează cursurile Liceului „Moise Nicoară” din Arad, unde susține și bacalaureatul

1922-1926 – urmează cursurile Academiei Teologice Andreene din Sibiu

1926, 22 iunie – susține examenul de calificare preoțească la aceeași academie

1927, 15 ianuarie-31 august – funcționează ca profesor suplinitor la Liceul „Avram Iancu” din Brad, pentru disciplinele Latină, Fizică și Psihologie

– 23 iulie – se căsătorește cu Valeria, fiica învățătorului confesional și notar comunal Ioan Faur și a Elisabetei, născută Toda

– 25 și 26 iulie – este hirotonit diacon și preot-duhovnic, de către Mitropolitul Dr. Nicolae Bălan, în Capela Mitropoliei din Sibiu

– 6 august – este instalat preot în comuna natală Valea-Bradului, unde va sluji până la data de 29 august 1930

1927-1929 – urmează cursurile Facultății de Filosofie și Litere din Cluj, unde pregătește o teză de licență nesuținută, despre „Arta poetică a lui Horațiu”, specialitatea Limba și literatura latină

1929, 8 iunie – se naște primul fiu, Florin, care își sfârșește viața în data de 17 februarie 1938, datorită unei boli pulmonare

1930, 31 august – ales și instalat ca preot în cartierul Șega, orașul Arad, fiind considerat ctitor al bisericii de acolo datorită implicării în construcția locașului de cult precum și a formării noii parohii, la aceasta adăugându-se și transformarea clădirii fostei școli confesionale într-un veritabil centru cultural

1930-1932 – studiază la Facultatea de Teologie din București, unde și-a luat licența cu lucrarea intitulată „Mântuirea din punct de vedere ortodox, catolic și protestant”

1931 – publică prima lucrarea intitulată *Beția din punct de vedere religios, științific și social* (Arad, în seria „Biblioteca creștinului ortodox”)

1933 – publică lucrarea *Icoane alese din viața ortodoxiei* (Arad, în seria „Biblioteca creștinului ortodox”)

– publică broșura *Drumul Crucii* (Arad, trei ediții, în colaborare cu preotul Florea Codreanu)

– publică broșura *Culegeri de rugăciuni și cântări pentru creștinii care merg la mănăstire* (Arad, două ediții)

1935 – se înscrie la cursurile de doctorat ale Facultății de Teologie din București, unde va elabora o lucrare de doctorat, sub îndrumarea profesorului Ioan Mihălcescu, intitulată „Pocăința, studiu de documentare teologică și psihologică”

– este numit redactor la ziarul bisericesc *Calea Mântuirii* redactând 20 de numere, fiind redactor al aceluiași ziar și în perioada 15 septembrie 1943-3 iunie 1945 și 1 ianuarie-22 decembrie 1946

– publică lucrarea *Convertirea creștină* (Sibiu, în „Seria Teologică”)

1937, 17-24 mai – susține, la București, la catedra de Sectologie, teza „Critica ereziei baptiste”

– publică lucrarea *Critica ereziei baptiste* (Sibiu, în „Seria Teologică”)

– publică lucrarea *Dumnezeu și sufletul în poezia română contemporană* (Cluj, în seria „Cărțile vieții”)

1937-1938 – profesor suplinitor la catedra de Dogmatică și Sectologie a Academiei Teologice din Cluj

1938 – publică lucrarea *Pocăința, studiu de documentare teologică și psihologică* (Sibiu, în „Seria Teologică”)

1938-1948 – profesor de Teologie Dogmatică, Apologetică și Mistică la Academia Teologică din Arad, unde va predă și alte materii: Morală, Omiletică practică

1939, 11 ianuarie – primește din partea Ministerului Educației Naționale, numirea de profesor suplinitor la Academia Teologică din Arad

– 1 iunie – este numit preot la Catedrala Veche din Arad și instalat la data de 11 iunie. Aici va sluji până în anul 1958, când va fi aretat definitiv, iar între anii 1939-1942 va deține slujirea de preot paroh

– 3 iunie – susține examenul de admisibilitate pentru doctoratul în Teologie

– 4 iunie este numit redactor la foii eparhiale *Biserica și Școala*, pe care o va redacta până la data de 27 mai 1945

– 30 octombrie – susține examenul de doctorat în Teologie în fața unei comisii formată din profesorii: Petre Vintilescu, Nichifor Crainic, Nicolae M. Popescu, Lazăr Iacob și Haralambie Roventă, fiind evaluat cu calificativul „Cum laude”. Teza de doctorat a fost notată cu calificativul „Foarte bine”

– publică lucrarea *Teologie și preoție* (Tipografia Diecezană Arad)

1940, 26 mai – este ales consilier onorific ordinar, la Secția culturală a Episcopiei Aradului

– publică lucrarea *Paisie și paisianismul* (Cluj, în seria „Cărțile vietii”)

– publică lucrarea *Catehism creștin ortodox* (Arad, Editura Diecezană, în patru ediții – 1940, 1946, 1957, 1958 – însumând un număr de 43.000 de exemplare)

– redactează „Programa analitică a religiei în școala primară”, împreună cu preoții: Florea Codreanu, Viorel Mihașiu, Petru Bogdan, Demian Tudor și Cornel Mureșan, pe baza cărora se vor tipări Manualele de Religie pentru școlile primare, clasele I-VII

1941, 16 aprilie – este numit profesor titular la Academia Teologică din Arad

– 19 mai – membru onorific supleant în Secția administrativ-bisericească a Consiliului eparhial arădean

1942, 9 mai – este distins cu Ordinul național „Steaua României în grad de cavalier”

– publică lucrarea *Duhul adevărului* (Arad, două ediții)

1943, 9 iunie – primește din partea Academiei Române, Premiul „Eufimia și Ioan Andrei” pentru lucrarea *Duhul adevărului* (Arad, 1942)

1944, 27 ianuarie – este numit profesor titular definitiv la Academia Teologică din Arad, în ședință plenară

– 30 decembrie – primește distincția de „protopop onorific”

1945, 7 martie-20 iulie – arestat și internat în lagărul de deținuți politici de la Caracal

– 4 noiembrie – este hirotesit „protoprezbiter”, de către episcopul Andrei Magieru al Aradului

– publică în colaborare cu protopopul Florea Codreanu *Carte de rugăciuni* (Arad, 50.000 de exemplare)

1946 – publică lucrarea *Religia iubirii* (Arad, Tipografia Diecezană)

– publică lucrarea *Sfintele Taine* (Sibiu, în Biblioteca populară „Veniți la Hristos”)

– publică lucrarea liturgică *Antologhion* (Arad, Tipografia Diecezana, în 10.000 de exemplare)

1947 – noiembrie – este ales membru în Comisia culturală a Congresului Național Bisericesc

– 25 decembrie – distins cu rangul de „iconom-stavrofor”, fiind hirotosit în biserica episcopală din Arad, de către episcopul Andrei Magieru

– publică lucrarea *Mântuirea* (Arad, în Biblioteca „Calea Mântuirii”)

– publică lucrarea *Biserica – împărăția lui Dumnezeu* (Sibiu, tipărită dar confiscată, neavând aprobarea cenzurii)

1947-1948 – ocupă funcția de rector, fiind ultimul rector al Academiei Teologice din Arad

1948, 30 noiembrie – este numit decan al „Centrului de îndrumare a clerului din Arad” și profesor la catedra de Teologie exegetică, sistematică și istorică a acestui centru

1949, 6 ianuarie-**1950**, 6 ianuarie – deținut și condamnat „pentru nedenunțare” în penitenciarele din Timișoara și Aiud, în lotul „Gligor Cantemir și alții”

1951-1956 – redactor al publicației *Calendarul eparhial*

1952, 3-4 septembrie – este reținut de către organele de securitate

1958, 25 septembrie – este arestat definitiv și anchetat la București și Cluj vreme de cinci luni

1959, 14 martie – împreună cu alți șase preoți din Arad este condamnat, de către Tribunalul din Cluj, la 20 de ani de muncă silnică și 8 ani de degradare civică pentru infracțiunea de „uneltire contra ordinii sociale” și 20 de ani de temniță grea pentru „activitate intensă contra clasei muncitoare și mișcării revoluționare”

1961, 18 septembrie – moare ca martir în temnița din Aiud, fiind înmormântat în groapa comună

1994 – se publică postum prima carte a părintelui Ilarion Felea după căderea regimului comunist, *Religia culturii*, Arad, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Aradului

2007 – se publică postum volumele I și II din lucrarea *Spre Tabor (Pregătirea, Curățirea)*, Piatra-Neamț, Editura Crigarux și Mănăstirea Petru Vodă, volumul II având o Predoslovie semnată de Mitropolitul Bartolomeu Anania

2008 – se publică postum volumul III din lucrarea *Spre Tabor (Luminarea)*, Piatra-Neamț, Editura Crigarux și Mănăstirea Petru Vodă, volumul având o Predoslovie semnată de Mitropolitul Bartolomeu Anania

2009 – se publică postum volumul IV din lucrarea *Spre Tabor (Desăvârșirea)*, Piatra-Neamț, Mănăstirea Petru Vodă, volumul având o Predoslovie semnată de Mitropolitul Bartolomeu Anania

2012 – este tipărit jurnalul personal al părintelui Ilarion Felea sub titlul regăsit în manuscris *Opera vieții mele. Ziar personal*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad. Ediția a apărut cu un studiu introductiv și note și a fost îngrijită de un colectiv de cadre didactice de la Facultatea de Teologie din Arad (Cristinel Ioja, Pr. Ioan Tulcan, Pr. Pavel Vesa, Pr. Nicolae Marcu și Pr. Filip Albu)

– se publică postum lucrarea *Tâlcuirea Sfintei Liturghii*, Suceava, Mănăstirea Petru Vodă

2014 – se publică postum lucrarea *Pildele Mântuitorului. Pentru cei mici și pentru cei mari, pentru învățați și neînvățați*, Suceava, Mănăstirea Paltin Petru Vodă

2015 – Facultatea de Teologie din Arad, din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” Arad, include în titulatura ei numele părintelui Ilarion Felea, devenind, astfel, ocrotitorul și părintele spiritual al acestei instituții

2016 – se publică postum volumul I din lucrarea *Cuvântări la Viețile Sfinților. Ianuarie și Februarie*, Suceava, Mănăstirea Paltin Petru Vodă

2017 – se publică postum volumul II din lucrarea *Cuvântări la Viețile Sfinților. Martie, Aprilie și Mai*, Suceava, Mănăstirea Paltin Petru Vodă

2022, 18 septembrie – în cadrul serbărilor Bicentinarului Teologiei Arădene (1822-2022), părintele Ilarion Felea este omagiat într-un cadru solemn și deosebit. În dimineața zile de 18 septembrie i se oficiază, în cadrul Sfintei Liturghii proestosită de IPS Ioan, Mitropolitul Banatului, slujba Parastasului, împreună cu soborul ierarhilor slujitori. În seara aceleași zile are loc lansarea primei monografii dedicată părintelui Ilarion Felea și semnată de Pr. Prof. Dr. Cristinel Ioja, *Ilarion V. Felea (1903-1961). Preotul, Teologul, Mărturisorul*

2024, 11-12 iunie – Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, sub președinția Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, a aprobat canonizarea părintelui Ilarion Felea, împreună cu alți 15 mărturisitori din perioada comunistă, cu titulatura „Sfântul Preot Mucenic Ilarion Felea”, cu cinstire în ziua de 18 septembrie

Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang

